

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
DİN HİZMETLERİNDE İLETİŞİM VE TEBLİĞ ANABİLİM
DALI
DİN HİZMETLERİNDE İLETİŞİM VE TEBLİĞ BİLİM DALI

KUR'ÂN-I KERÎM, ÜTOPYA VE DİSTOPYA'DA
EĞİTİM:
KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Meryem GÜNDOĞDU

İstanbul

Nisan-2024

T.C.

İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DİN HİZMETLERİNDE İLETİŞİM VE TEBLİĞ ANABİLİM
DALI

DİN HİZMETLERİNDE İLETİŞİM VE TEBLİĞ BİLİM DALI

KUR'ÂN-I KERÎM, ÜTOPYA VE DİSTOPYA'DA EĞİTİM:
KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Meryem GÜNDOĞDU

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Abdulmutalip ARPA

İstanbul

Nisan-2024

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ Anabilim Dalı,
Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak
kabul edilmiştir.

Danışman Prof. Dr. Abdulmutalip ARPA .....

Üye Prof. Dr. Kadir CANATAN .....

Üye Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TAKTAK .....

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Erhan İÇENER

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Kur’ân-ı Kerîm, Ütopya Ve Distopya’da Eğitim: Karşılaştırmalı Bir Çalışma**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Meryem GÜNDOĞDU

ÖNSÖZ

“‘Rabbim! İlmimi arttır’ de.”¹

Eğitim, hakkında en çok bilgi edinmek, konuşmak ve araştırma yapmak istediğim alanların başında gelmektedir. Bu sebeple de akademik anlamda attığım ilk adım böylesine önemli bir konuda olması beni inanılmaz derecede heyecanlandırmaktadır. Ancak böylesine mühim bir konuda geniş bir literatür ardından özgün değerler ortaya koyabilme gayretinin, çok ağır bir sorumluluğun omuzlarımda taşınmasına sebebiyet verdiğini itiraf etmeliyim.

Bu yükü hakkıyla taşımaya gayret gösterirken süreç içerisinde her daim maddi ve manevi tüm imkanları ile beni destekleyen çok sevgili annem Yüksel GÜNDOĞDU’ya, babam Nüsret GÜNDOĞDU’ya ve tezimi yazarken beni hem sabote hem de motive eden küçük kız kardeşim Hazal Lorin GÜNDOĞDU’ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum ve iyi ki benim ailem oldukları için Rabbime, bu güzel nimetinden dolayı şükrediyorum.

Tezimi yazarken zaman zaman görünmez duvarların karşısında kaldığımda hemen kendisine ulaştığım ve engin tecrübesi ile beni yönlendiren sayın danışman hocam Prof. Dr. Abdulmutalip ARPA’ya, araştırmamı yaparken beni akademik anlamda destekleyen ve hatalarımı minimize etmemde vaktinden ferâgat ederek bana yardımcı olan sayın hocam Dr. Mustafa TAKTAK’a ve tezimin sistemleşmesinde değerli fikirlerinden istifade ettiğim sayın hocam Prof. Dr. Kadir CANATAN’a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

---

¹ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008), Tâhâ 20/114.

ÖZET

KUR'ÂN-I KERÎM, ÜTOPYA VE DİSTOPYA'DA EĞİTİM: KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA

Meryem GÜNDOĞDU

Yüksek Lisans, Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Abdulmutalip ARPA

Nisan, 2024 – 210 + IX Sayfa

Bu çalışmanın amacı Kur'ân-ı Kerîm'de eğitimi ütopyik ve distopyik eserlerle karşılaştırmalı bir şekilde incelemektir. Yaşadığımız çağın en büyük konularından biri olan eğitim, çalışmamızda Kur'ân merkezli olarak ele alınırken alışlagelmişin dışında bir araştırma alanı seçilmiştir. İnsanların kurgu dünyasının eseri olan ütopya ve distopyaların sunduğu yeni düzenlerde eğitime verilen önemi ve özeni, Kur'ân'ın eğitime verdiği önem ve özen ile karşılaştırarak ortaya bir çerçeve sunulmaya gayret gösterilmiştir. Bu amaçla da yapılan çalışmada Kur'ân, ütopya ve distopya eksenli bir eğitimsel bakış açısı sunulmaya gayret gösterilmiş ayrıca çeşitli açılardan benzerlikleri ve farklılıkları tespit ederek konuya dair çalışma alanı genişletilmeye çalışılmıştır. Yapılan bu çalışmada nitel veri toplama yöntemlerinden metin analizi tercih edilmiş toplanan veriler karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilmiştir. İncelenen beş eser ve Kur'ân'dan elde edilen bulgular neticesinde varılan sonuç şu şekilde ifade edilebilir: Kur'ân'ın bireye kazandırmak istediği eğitim ile yeni ve kusursuz bir yaşam vaadinde bulunan eserlerin bireye kazandırmayı hedeflediği eğitim yapıları arasında minimal düzeyde benzerlik büyük oranda ise farklılık söz konusu olmaktadır. Kur'ân'da eğitim ile birey, tam manada iyi bir insan olarak vasıflandırılırken ütopyik ve distopyik eserlerin eğitimle insana kazandırmak istediği en önemli özellik iyi bir vatandaş olması ve düzenin korunmasına yardımcı olması hususudur.

Anahtar kelimeler: Eğitim, Ütopya, Distopya, Kur'ân-ı Kerîm.

ABSTRACT

EDUCATION IN THE HOLY QURAN, UTOPIA AND DYSTOPIA: A COMPARATIVE STUDY

Meryem GÜNDOĞDU

Master's Degree, Communication and Notification in Religious Services

Thesis Advisor: Prof. Dr. Abdulmutalip ARPA

April, 2024 – 210 + IX Pages

The primary objective of this study is to conduct a comparative analysis of the educational concepts presented in the Holy Quran in relation to utopian and dystopian works. While education stands as one of the paramount concerns of our era, this study directs its focus towards the Quran, thus exploring an unconventional research area. The study endeavours to establish a comprehensive framework by juxtaposing the significance and treatment of education within the societal constructs portrayed in utopian and dystopian literature against the educational principles delineated in the Quran. To achieve this, the study attempts to present an educational perspective grounded in the teachings of the Quran, utopian, and dystopian visions, while simultaneously broadening the scope of inquiry by identifying similarities and differences from various angles. Employing text analysis as the preferred qualitative data collection method, the study critically evaluates the gathered data in a comparative manner. The conclusion drawn from the examination of five selected literary works and the analysis of Quranic teachings suggests that although there exist some minor similarities between the educational objectives outlined in the Quran and those proposed in utopian and dystopian narratives, significant differences also prevail. Whereas the Quran aims to foster individuals into genuinely virtuous beings through education, utopian and dystopian works primarily emphasize the cultivation of good citizenship and the maintenance of social order.

Key words: Education, Utopia, Dystopia, Holy Quran.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR.....	ix

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ	1
1.1 Problem.....	3
1.2 Araştırmanın Amacı	3
1.3 Araştırmanın Önemi	4
1.4 Araştırmanın Yöntemi.....	6
1.5 Varsayımlar	6
1.6 Sınırlılıklar.....	6
1.7 Tanımlar	8
1.8 İlgili Literatür	9

İKİNCİ BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR	12
2.1 Kavramsal Çerçeve: Eğitim, Ütopya ve Distopya.....	12
2.1.1 Eğitim Kavramı.....	12
2.1.1.1 Eğitim Felsefesi.....	14
2.1.1.2 Eğitim Felsefesinin Amacı.....	16
2.1.2 Ütopya Kavramı.....	17
2.1.2.1 Tarihsel Süreç İçerisinde Ütopyalar.....	19
2.1.2.2 Ütopyaların Genel Özellikleri	24
2.1.2.3 Önemli Ütopik Eserler	27
2.1.2.3.1 Thomas More ve Ütopya.....	28

2.1.2.3.2 Tommaso Campanella ve Güneş Ülkesi.....	31
2.1.2.3.3 Francis Bacon ve Yeni Atlantis	34
2.1.3 Distopya Kavramı	36
2.1.3.1 Tarihsel Süreç İçerisinde Distopyalar	38
2.1.3.2 Distopyaların Genel Özellikleri	42
2.1.3.3 Önemli Distopik Eserler.....	45
2.1.3.3.1 Yevgeni I. Zamyatin ve Biz.....	46
2.1.3.3.2 Ray Bradbury ve Fahrenheit 451	48
2.2 Tarihsel Çerçeve: Dinler, Ütopya ve Distopyalar	50
2.2.1 Yahudilik, Ütopya ve Distopya	52
2.2.2 Hristiyanlık, Ütopya ve Distopya	56
2.2.3 İslamiyet, Ütopya ve Distopya.....	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'DE, ÜTOPYA'DA VE DİSTOPYA'DA EĞİTİM 66

3.1 Kur'ân-ı Kerîm'de Eğitim Anlayışı.....	66
3.1.1 Kur'ân-ı Kerîm'de Eğitimle İlgili Kavramlar.....	67
3.1.1.1 Tâlim/İlim	68
3.1.1.2 Terbiye/Rab.....	70
3.1.2 Kur'ân-ı Kerîm'de Eğitimin Amacı.....	71
3.1.3 Kur'ân-ı Kerîm'de Öğretici ve Özellikleri	73
3.1.4 Kur'ân-ı Kerîm'de Öğrenme Yükümlülüğü Bulunan İnsan	78
3.1.5 Kur'ân-ı Kerîm'de Eğitim Metotları.....	82
3.1.5.1 Akli Kullanarak Öğrenme	83
3.1.5.2 Gözlem ve Örnek Alma Yoluyla Öğrenme.....	84
3.1.5.3 Nasîhat Yoluyla Öğrenme.....	84
3.1.5.4 Soru-Cevap Yoluyla Öğrenme.....	85
3.1.5.5 Kıssalar Yolu ile Öğrenme.....	86
3.1.5.6 Duyu Organları Vasıtasıyla Öğrenme	87
3.1.5.7 Analoji/Benzetim Yoluyla Öğrenme.....	87
3.1.5.8 Mükâfat ve Ceza Yoluyla Öğrenme.....	88
3.2 Ütopyalarda Eğitim	89
3.2.1 Ütopya'da Eğitim Anlayışı	91
3.2.1.1 Ütopya'da Eğitimin Amacı	93

3.2.1.2 Ütopya’da Öğretici ve Özellikleri	98
3.2.1.3 Ütopya’da Eğitim Mekânları.....	100
3.2.1.4 Ütopya’da Eğitim Metotları	101
3.2.2 Güneş Ülkesi’nde Eğitim Anlayışı	104
3.2.2.1 Güneş Ülkesi’nde Eğitimin Amacı	107
3.2.2.2 Güneş Ülkesi’nde Öğretici ve Özellikleri	109
3.2.2.3 Güneş Ülkesi’nde Eğitim Mekânları.....	111
3.2.2.4 Güneş Ülkesi’nde Eğitim Metotları	112
3.2.3 Yeni Atlantis’te Eğitim Anlayışı	115
3.2.3.1 Yeni Atlantis’te Eğitimin Amacı	115
3.2.3.2 Yeni Atlantis’te Öğretici ve Özellikleri	116
3.2.3.3 Yeni Atlantis’te Eğitim Mekânları.....	118
3.2.3.4 Yeni Atlantis’te Eğitim Metotları	121
3.3 Distopyalarda Eğitim.....	124
3.3.1 Fahrenheit 451’de Eğitim Anlayışı.....	126
3.3.1.1 Fahrenheit 451’de Eğitimin Amacı.....	128
3.3.1.2 Fahrenheit 451’de Yöneten	131
3.3.1.3 Fahrenheit 451’de Yönetilen.....	135
3.3.1.4 Fahrenheit 451’de Ana Karakterin Değişimi	142
3.3.2 Biz’de Eğitim Anlayışı	151
3.3.2.1 Biz’de Eğitimin Amacı	152
3.3.2.2 Biz’de Yöneten.....	155
3.3.2.3 Biz’de Yönetilen	157
3.3.2.4 Biz’de Ana Karakterin Değişimi.....	160

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM ALGILARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	166
--	------------

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	190
-------------------------------	------------

KAYNAKÇA	201
-----------------------	------------

ÖZGEÇMİŞ.....	210
----------------------	------------

KISALTMALAR

A.g.e.	:Adı geçen eser
As.	:Aleyhisselâm
b.	:Bin
bkz.	:Bakınız
bs.	:Basım
C.	:Cilt
ev.	:eviren
DİA.	:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB.	:Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	:Editör
Hz.	:Hazreti
M.Ö.	:Milattan Önce
S.	:Sayı
TDK.	:Türk Dil Kurumu
TDV.	:Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	:ve benzeri
vd.	:ve diğeri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

“Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü olarak denizde yüzüp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde düşünen bir toplum için (Allah'ın varlığını ve birliğini ispatlayan) birçok deliller vardır.”²

Âyette de belirtildiği üzere insanı diğer mahlukattan farklı kılan en temel özelliği şüphesiz ki onun düşünen, akıl eden, sorgulayan, hesaplayan, vardama ve yordamada bulunabilen bir varlık olmasıdır. Düşünebilen bir varlık olarak yaratılan insan bir de topluma sahip olduğunda yaşadığı dünyanın sorunlarına kayıtsız kalamamış, çözümler/çareler aramaya çalışmıştır. İnsana böylesi bir farkındalık kazandıran en önemli kaynağı ise şüphesiz ki onun eğitilebilmesi, eğitimini çeşitlendirebilmesi ve geliştirebilmesinde yatmaktadır. İnsanı kendinden daha iyi bir şekilde tanıyan yüce Allah, insanı eğitirken de ona en uygun olanı belirlemiştir. *“İnsanı yarattı. Ona beyanı (düşünüp ifade etmeyi) öğretti.”³* buyrulurken insan için eğitimin bir gerekliliği vurgulanmakta ayrıca bu eğitimin de Allah'ın insana öğrettiği şekilde gerçekleştirilmesi istenmektedir.

İnsan eğitiminin gereği olarak, kendisi ve toplumu için en iyiye ve en güzele ulaşma isteğini içinde taşımış bu istekle de yaşamını şekillendirmeye çalışmıştır. Yaptığı çalışmalar insanı geleceğe dönük bir takım kurgusal ve dahi bazen gerçekleşmesi imkansız tasarımlar yapmasına itmiştir. Gelecek hayali kurularak yapılan özgün dünya tasarımları ile bazen yaşanan sorunları, siyasal eleştirileri, dönemin eksikliklerini ya da aşırılıklarını da heybesine katarak tüm bunlardan arınık ve mutlu bir yaşam çizilmiştir. Bu mutluluk düşüncesi tüm topluma ait olduğunda ütopya, belli bir kesime ait olduğunda ve diğerleri bundan bilinçli bir şekilde mahrum bırakıldığında ise distopya kurgusu ortaya çıkmıştır.

---

² el-Bakara 2/164.

³ er-Rahmân 55/3-4.

Eğitim, insan hangi çağda yaşarsa yaşasın en temel uğraşı alanlarından biri olarak toplumdaki yerini korumaktadır. Pek çok defa tanımı yapılmış, değeri tartışılmış ve yöntemleri detaylandırılmaya çalışılmış olsa da eğitimin ana hedefi üzerine ortak bir uzlaşıya varılamamıştır. Her dönem ve sahip olduğu düşünce yapıları, içlerinde eğitime ve eğitim felsefesine yer vererek eğitimin niteliğini ve niceliğini açıklamaya gayret göstermiştir. Eğitim gibi ağı aşan bir konuda hakkında bilgi aldığımız ve içerik oluşturmaya çalıştığımız esas kaynağımız Kur’ân-ı Kerîm’dir. Zira onun eğitime verdiği değer ile kurulu bir eğitim sistemi, bireyi tam manası ile eğitimi kişiye dönüştürebilmektedir. Öte yandan yaşanılan bu çağda ütopik ve distopik düşünceye yönelimin artış göstermesi, araştırmacıları konuyla alakalı çeşitli alanlarda araştırmalara yönlendirmektedir. Çağının ve kültürünün fikirlerinden beslenerek bireye yeni bir yaşam tarzı sunan topya ve distopya dünyası temelini sağlam fikirlerin üzerine bina etmekte ve varlığını da son derece sağlam bir şekilde korumaktadır. Siyaset, hukuk, mimari, edebiyat, ekonomi gibi alanlarda araştırmacılar ve okuyucular için yeni perspektifler sunan bu türler İslamî İlimler için de bir araştırma alanı olabilmektedir. Zira bu eserlerin içlerinde barındırdığı din, devlet, birey, toplum, aile, ekonomi ve de eğitim gibi ögeler her alanı ilgilendirebilen konular arasındadır.

Bu nedenle de çalışmamızda çağının sorunlarına göz yumamayan insanın eğitimi noktasında Kur’ân’sal bir bakış açısı sunabilmek için, en önemli ağ eleştiri alanlarından biri olan topya ve distopya dünyasını ele almaya gayret gösterdik. “Kur’ân’da Eğitim” olarak belirlediğimiz çatı kavramımızı bireysel ve toplumsal boyutta daha farklı bir şekilde incelemek için topya ve distopya türleriyle karşılaştırdık.

Bu hedefle yaptığımız tez çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmını oluşturan birinci bölümde araştırmanın problem durumu, hedefi, önemli görülen noktaları ve diğer bazı hususları açıklanmış, çeşitli kavram tanımları yapılmıştır. Ayrıca bu bölümde literatür zeti başlığına da yer verilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünün ilk basamağında, teorik bir ereve çizilerek kavram çalışması yapılmıştır. Bu noktada eğitim, topya ve distopya kavramlarının tanımlamaları açıklanmıştır, daha sonra ise eğitim ve felsefe ilişkisi ele alınmış ayrıca diğer iki kavramımızın tarihi seyri sunulmuştur. Son olarak ise tezimizde yer alacak bazı ütopik ve distopik eserler hakkında bilgi verilmiştir. İkinci basamakta ise, dinlerin

ütopya ve distopya konularına dair bakış açıları verilerek tarihsel bir çerçeve sunulmuştur.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde önce Kur'ân-ı Kerîm ve eğitim ilişkisi çeşitli başlıklarla incelenmiş sonra seçilen ütopyik ve distopik eserler benzer ve farklı başlıklandırmalar ile eğitime dair bakış açıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu eserler şunlardır; “Ütopya”, “Güneş Ülkesi”, “Yeni Atlantis”, “Biz” ve “Fahrenheit 451”.

Çalışmamızın dördüncü kısmını oluşturan karşılaştırma bölümde yapmış olduğumuz araştırmalar ve incelemeler ışığında ideal ve anti ideal toplum türleri olarak sunulan bu yaşam tasavvurlarındaki eğitimsel veriler ile Kur'ân-ı Kerîm'in eğitim anlayışının benzerlik ve farklılıklarına dair çıkarımlarda bulunulmuştur. Son olarak ise sonuç ve öneriler başlığına yer verilerek çalışmamız sonlandırılmıştır.

1.1 Problem

Bu çalışma, Kur'ân-ı Kerîm'in eğitim anlayışını, ütopyik ve distopik edebiyatın seçkin örnekleriyle karşılaştırmalı olarak analiz etmeyi ve bu analiz sonucunda dini ilimler açısından yeni perspektifler sunmayı hedeflemektedir. Bu hedef bağlamında araştırmanın ana problemi “Kur'ân'ın eğitim tasavvuru nedir ve insanın hayal gücü ile oluşturduğu eserlerle ne ölçüde benzer ne ölçüde farklı olmaktadır?” olarak belirlenmiştir. Yapılan çalışmanın esas problemini cevaplandırmak amacıyla cevabı aranan bazı araştırma soruları da şunlardır:

1. Kur'ân-ı Kerîm'de eğitimin hedefi ve önemi nedir?
2. Ütopya ve distopyaların dinlerle bağlantısında hangi fikirler bulunmaktadır?
3. Ütopya ve distopyalarda yer alan eğitimsel öğeler nelerdir?

1.2 Araştırmanın Amacı

Bu tez, insanı en iyi şekilde bilen, insanı insana ve diğer varlıklara tanıtan yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm vasıtasıyla oluşturduğu toplumdaki eğitim düzeyi ile ucu bucağı olmayan insan tahayyülünün oluşturduğu ideal/anti ideal toplum türlerindeki eğitim algısının benzerlik ve farklılık açısından incelenmesini amaçlamaktadır.

Allah, insanı ona ihtiyaç duyabileceği şeylerin farkında olup onu elde edebileceği şekilde yaratarak diğer varlıklardan daha üstün bir seviyeye oturtmuştur. Onu birtakım özelliklerle donatmış, insanı halife yaparak onun dünyayı ve evreni değiştirmesine/dönüştürmesine izin vermiştir ki insan bu süreçte adalet ve eşitliği

kullansın, yeryüzünü dengeli ve düzenli şekilde imar/inşa etsin, helal ve tayyib ahlâka dayalı bir sosyo-ekonomik düzen oluştursun ve tüm dünyada öncelikli amaçlardan biri olarak Allah inancını ve iyiliği hâkim kılmaya çalışsın. Bunu insana öğretirken de insan bir su damlası halindeyken bile onu eğitmeye başlamış ve yaşamı boyunca da bu eğitimin nitelik ve niceliğini arttırarak ilerletmiştir. Bu amaçla da Kur'ân oluşturmak istediği ideal insan ve toplum tipini, insana tüm ayrıntılarıyla örneklendirerek anlatmış, insanın Kur'ân'dan bilgi edinmesini sağlamıştır. Öte yandan insanı diğer yaratılmış varlıklardan ayıran en önemli özelliklerinin başında gelen hayal gücü ile insanlar kendi ideal insan ve toplum özelliklerini tahayyül etmiş ve bunu toplumların yargılarına sunmuştur. Yapılan alternatif dünya tasarılarında yazarlar eğitime önemli ölçüde pay vererek konuya dikkat çekmişlerdir. Zira iddiasında bulunulan mükemmelliğe ulaşabilmek için eğitim son derece kıymetli bir araç konumundadır. Eğitime verilen değer benzerliğine binaen bu iki alanın karşılaştırılması gerektiği hasıl olmuş ve bu nedenle ortaya böyle bir çalışma çıkarılmıştır. Ayrıca eğitim gibi toplumun her kesimini zaman gözetmeksizin ilgilendiren bir konuda iyi seviyede olabilmek için iyinin değil en iyinin hedeflenmesi ve ortaya bir amaç, amaca uygun da yöntemin belirlenmesi gerekmektedir. Bu sebeple bu çalışmada en mükemmel ile en mükemmeli olduğu iddiası taşıyan eserleri eğitim açısından karşılaştırmak amaçlanmıştır.

Bu minvalde bu tezde ütopya ve distopyaların bazıları seçilerek eğitim algıları incelenmiş ve sonra genelde İslam'ın özelde ise Kur'ân'ın eğitim tasavvuru çeşitli başlıklar altında karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Zamanla insanın yaşam çemberinin dışına itmeye çalıştığı din ve aynı hızda dışarı çıkarılmak istenen eğitim insanın tüm çabasına rağmen tam tersi bir hızla kendi konumunu korumaktadır/ korumalıdır. Bu sebeple de tezimizde bu iki ana başlık aslında çok da bağlantılı olarak görünmeyen ütopya ve distopya eserleri de dahil edilerek incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda “Ütopya ve distopyalardaki eğitim algısıyla İslam'da eğitim algısı hangi açılardan benzerlik hangi açılardan farklılıklar taşımaktadır?” sorusuna yanıt aranmıştır.

1.3 Araştırmanın Önemi

Kur'ân-ı Kerîm'in amaçlarından biri de kişinin dünya ve ahiret yaşamında iyilik, güzellik ve mutluluğa ulaşmasına yardımcı olmaktır. Bu nedenle de kişinin yaşamının her alanında onun varlığı söz konusu olmaktadır. Kur'ân, oluşturmak istediği toplumda temeli ahlâka ve imana dayamaktadır. Bireylerin ve toplumların içlerine

iyilikleri yerleştirirken kötölükleri de ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Adalet ve hakkaniyete önem vererek ümmetin kendi içinde ve diğer toplumlar içerisinde varlığını devam ettirirken sosyal yardımlaşma ve barış öncelenerek birliğin muhafazasını istemektedir. Kur'ân'ın ideal toplumuna dair bu ve benzeri pek çok ipucu bulunmaktadır.

Diğer yandan dünya tarihinin hemen her döneminde insanlar dini metinlerle bağlantılı ya da bağlantısız olarak kendi ideal toplumlarını oluşturmaya çalışmışlardır. Bir sosyal düzen kurup içerisinde ana gaye olarak mutluluğu yerleştirmiş ve bunu diğer insanlara sunmuştur. İnsanı bu tasarıya iten en önemli kaynak, eğitim ile üst düzeye çıkardığı akıl ve hayal gücüdür. Türk dil kurumu ideali “Düşüncenin tasarlayabileceği bütün üstün nitelikleri kendinde toplayan”⁴ şeklinde tanımlamaktadır. İnsan da doğası gereği bu üstün niteliklere ulaşmak, onu kendinde ve yaşadığı çevrede toplamak istemektedir. Toplum, ideal toplum, anti ideal toplum çoğu alanın ortak konusu haline gelmiş, edebiyatta, sanatta, mimaride, siyasette, ekonomide ve daha pek çok alanda araştırılan tartışılan bir mevzu olmuştur. Bu çok çeşitli ve geniş yelpazeli çalışma alanına karşın ütopya ve distopya dünyalarının İslamî İlimler alanında biraz daha gölgede kaldığı gözlemlenmiştir.

Bu nedenle de çalışma içerisinde böylesine geniş kitlelerce araştırılan bir konu eğitim ile bütünleştirilerek araştırmaya yapılmaya çalışılmıştır. Çalışma yapılırken de eğitimi Kur'ân-ı Kerîm merkezli ele alarak ütopya ve distopya dünyalarıyla karşılaştırma yapılması hedeflenmiştir. Çünkü bir boyutta insanın hayal gücü ile konumlandırığı eğitim yapısı bulunurken diğer boyutta Kur'ân'ın konumlandırığı eğitim yapısı bulunmaktadır. Tezimizde böylesine önemli ve çok boyutluluk açısından benzer ama son derece farklı iki alanın beraber değerlendirilerek karşılaştırılması, ortak ve ayırım noktalarının belirlenmesi açısından gerekli görülmüştür.

İnsana düşünme yetisinin verilmesi ve onu eğitebilmesi sonucu ortaya çıkan ideal devlette eğitim anlayışlarının, ona bu özelliği veren rabbinin ortaya koyduğu eğitim anlayışıyla karşılaştırılması açısından incelenmesi, literatür nezdinde yenidir ve alandaki çalışmalardan farklı olarak özgün değer taşımaktadır. Zira ütopyik ve distopyik eserler dini metinlerle bağlantılı veya bağlantısız şekilde alternatif dünya tasarısı sunan eserlerdir bu yönü ile bakıldığında dünyalarında sundukları mükemmellik iddiası son

---

⁴ Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, “İdeal” <https://sozluk.gov.tr/> [16.01.2023].

derece önem arz etmektedir. Araştırmanın literatürdeki önemli bir boşluğu doldurabileceği ön görülmekte ve çalışmamızın gelecek çalışmalar açısından da öncü niteliği taşıyacağı söylenebilmektedir.

1.4 Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, Kur'ân-ı Kerîm'in eğitim anlayışının ütopyik ve distopyik eserlerle karşılaştırılmasını hedeflediği için başta eğitim olmak üzere Kur'ân-ı Kerîm'de eğitim ve eğitimin önemine dair çalışmalar, ütopya ve distopya eserlerinin kuramsal temelleri ve çeşitli açılardan dikkat çekici yönlerine dair yapılan çeşitli çalışmalar incelenmiştir. Dolayısıyla çalışmamızda tez araştırma yöntemi olarak nitel veri toplama araçlarından metin analizi tercih edilmiştir. Ayrıca bu yöntem ile toplanan veriler karşılaştırılmalı bir şekilde ele alınmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda “Kur'ân'da eğitimin insanın hayal gücü ile oluşturduğu eserlerdeki eğitim ile benzer ve farklı yönleri” genel çerçevede olarak belirlenmeye çalışılmıştır.

1.5 Varsayımlar

Kur'ân-ı Kerîm'de eğitim algısının ütopyik ve distopyik eserlerle karşılaştırmalı bir şekilde ele alındığı bu çalışmada eser sayısının yeterli olabileceği ve seçilen eserlerin geneli yansıttığı varsayımlar çıkarılmıştır. Eserler seçilirken ütopyik ve distopyik dünyaların özelliklerini taşıyan eserler seçilmiştir.

1.6 Sınırlılıklar

Özellikle son yıllarda ütopyik ve distopyik içerik olarak üretilen eserler çok sayıda ve çeşitte bulunmaktadır. Çalışmanın ana gayesi ise tüm eserleri incelemek veya karşılaştırmak değil de Kur'ân-ı Kerîm'de insan için verilen eğitimi, ütopya ve distopya eserleriyle karşılaştırmak olduğu için bazı sınırlamalar kullanılmıştır. Bu noktada sınırlama yoluna gidilen ilk konu eser sayısı ve seçimi olmuştur. Zira ütopya ve distopyaların tanım ve içerik bakımından çok geniş bir yelpazeye sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle de pek çok eser bu kavramların çatısı altına alınabilmektedir ancak tüm eserleri bu şekilde değerlendirip ele almak ve incelemek mümkün olamayacağı için eser seçimi ve sayısında bir sınırlamaya gidilmesi gerektiği düşünülmüştür. Ütopya eserleri seçilirken 16. ve 17. yüzyıl eserleri ile sınırlandırılmış ve burada karşılaşılan üç eser incelenmiştir bunlar; More'nin “Ütopya”, Campanella'nın “Güneş Ülkesi” ve Bacon'un “Yeni Atlantis” isimli eserleridir. Distopya eserleri seçilirken ise 20. yüzyılda yazılan eserler belirlenmiş ancak bu

dönem pek çok distopik eser kaleme alındığı için distopyanın kara dörtlemesi olarak anılan eserler (Zamyatin'in Biz'i, Huxley'in Cesur Yeni Dünya'sı, Orwell'in 1984'ü ve Bradbury'nin Fahrenheit 451'i) üzerine yoğunlaşmıştır. Fakat dört eseri birden incelemek konuyu bağlamından uzaklaştırabileceği için tarihsel olarak dörtlemenin ilk ve son eserlerini seçilmiştir. Çünkü diğer iki eser literatürde daha fazla incelenmiş ve haklarında pek çok veri toplanmıştır. Bu sebeple "Biz ve Fahrenheit 451" eserlerini araştırma bağlamında incelemenin çalışmayı daha yenilikçi kılacağı saptanmıştır. Burada eser seçimini etkileyen bir diğer husus ise içerik bağlamında söz konusudur; eserlerin sonlarında okuru bekleyen bitişlerden biri kendini distopyadan kurtarıp ütopyaya dönüştürmenin ilk adımını atarken diğeri ise distopya olmaktan kendini kurtaramamıştır. Bu farklılık eğitim başlığı için önemlidir. Çünkü başlı başına bir distopya dünyasında eğitim ile distopyadan ütopyaya seyir içerisinde eğitimi değerlendirmek farklı pencereleri sunabilmektedir.

Burada belirtilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Öncelikle bir eseri ütopya/distopya olarak değerlendirebilmek oldukça kritik bir meseledir. Çünkü toplumsal olayları ve yaklaşımları baz alan bazı eserler ütopyalık/distopyalık kriterlerinin tamamına sahip olmasa bile birkaçına sahip olduğu için ütopya çatısı altında değerlendirilebilmektedir. Örneğin More'nin çağdaşı ve arkadaşı Erasmus'un yazdığı "Deliliğe Övgü" eseri bir toplum eleştirisi eseridir. Aynı şekilde Machiavelli'nin "Hükümdar" isimli eseri de siyaset felsefesinin önemli bir parçasıdır. Marx açıkladığı fikirleri ile bazı kesimlerce ütopya düşüncesinin temsilcisi sayılmıştır. Yine bu dönem başta olmak üzere ve önceki/sonraki dönemlerde toplumları yönlendiren fikir akımlarına dair eserler de bulunmaktadır. Tüm bunlar başlı başına bir ütopya olarak değerlendirilmeler bile içlerinde ütopyaya dair temalar buldukları için yelpazeyi genişletmektedirler. Ancak çalışmanın hedefi eserleri değerlendirmek ya da ütopya olup olmadıklarına karar vermek olmadığı için böylesi bir tartışmaya araştırma içerisinde yer verilmemiştir. Yine bu konuyla bağlantılı olarak belirtilmesi gereken bir diğer husus da fikir dünyasında bu kavramların büründüğü şekildedir. Bu çalışmada ütopya ve distopya alanlarında kabul görmüş eserler incelenmiştir ancak ütopyanizm veya distopyanizm bir düşünce tarzı olarak da söz konusu olmakta ve kimilerince kabul edilirken kimilerince eleştiriye tabi tutulmaktadır. Bu nedenle de ütopya ve distopya dünyası pek çok alanda kendini göstermektedir; edebiyat, sinema, mimari, din, siyaset veya ekonomi gibi. Yapılan

çalışmada ise edebiyat alanında bulunan eserler konu edinilmiştir. Neticede eser sayısı ve isimlerinin belirlenmesi araştırmanın ilk sınırlılığı olmuştur.

İkinci olarak İslâm'da eğitim ile varılmak istenilen yol ve sonuç doğrudan Kur'ân-ı Kerîm esas alınarak verilmeye çalışılmış bu nedenle de bolca âyet (meâl) örneği kullanılmıştır. Yine âyetler yerine meâlleri tek bir meâl kullanarak (Kur'ân-ı Kerîm Meâli, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları) verilmiştir.

1.7 Tanımlar

Din: Din ilkel ve modern olarak adlandırılan toplumlarda farklı şekillerde anlamlandırılan bir kavram olmuştur. Tüm dinsel yapıların kendine has bir tanımı bulunduğu gibi, çeşitli meslek gruplarının da dini anlayış ve anlamlandırma tanıları farklı olabilmektedir. Bu nedenle de din noktasında tüm insanlığın bir tanım üzerinde görüş birliği söz konusu olamamaktadır. Bu kadar çok tanımın bulunması ve ortak bir tanımda birleşilmesinin zorluğu noktasında en temel sebep dinin bizzat kendisinde var olan çok yönlülük ve karmaşık yapısıdır. Ancak bu zorluğa zıt bir kolay sonuç vardır ki o da günümüze kadar hiçbir toplum dinsiz olmamış, din mutlaka toplum içinde kendine özgü bir konuma sahip olmuştur. Bir Müslüman için din; şüphesiz Kur'ân ve sünnetin insana bildirdiği İslam'dır.

Eğitim: İyi bir insan yetiştirmektir.

Ütopya: İnsan yaşamı boyunca her daim daha iyiyi aramış, en iyiye ulaşmayı arzulamıştır. Bu hedefle de toplumlarını gözden geçiren düşünürler yaşadıkları toplumda ortaya çıkan sorunları gördüklerinde “insanlara mutluluğu verecek ve sorunları minimize edebilecek en ideal toplum düzeni nasıl olmalıdır” sorusuna cevap aramaya başlamışlardır. İşte ütopyalar bu soruya cevap verme amacıyla ortaya çıkan, insanın idealizm fikrinin ürünü olan “ideal devlet/düzen” tasarılarıdır.

Distopya: Var olan siyasal ve toplumsal düzene isyan bayrağı diken daha adil ve huzurlu bir dünya oluşturma hayali, zamanla toplumlarda yaşanan fikri akımların ve önemli olayların etkisi ile distopik bir yapıya bürünmüştür. Yeryüzünde bir cennet kurma fikri, karşılaşılan olaylardan sonra bir cehennem tasavvuruna dönüşmüştür. Bu nedenle de oluşturulan “anti ideal devlet/düzen” tasarıları distopyaları oluşturmaktadır.

1.8 İlgili Literatür

Araştırma, Kur'ân-ı Kerîm'in eğitim anlayışının ütopyik ve distopik eserlerle karşılaştırılmasını hedeflemektedir ancak tüm bu başlıkları içeren bir araştırmaya henüz rastlanmadığından başlıklar ayrıştırılarak taranmıştır. Bu nedenle başta eğitim olmak üzere Kur'ân-ı Kerîm'de eğitim ve eğitimin önemine dair çalışmalar, ütopya ve distopya eserlerinin kuramsal temelleri ve çeşitli açılardan dikkat çekici yönlerine dair yapılan çeşitli çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışma ve araştırmalar konular bağlamında kronolojik sıra takip edilerek verilmiştir.

Çalışmanın Kur'ân-ı Kerîm'de eğitim yönüne dair ilgili literatür incelendiğinde yapılan çalışmalarda özellikle kavramsal çerçevelere, Kur'ân'da ilme verilen değerlere, ilmin önemine ve yaşamsallığına vurgu yapıldığı görülmektedir. Yine dini eğitim ile ilgili pek çok çalışmanın yapıldığı, eğitim ile bireyin, bireysel ve toplumsal boyutta nasıl özellikler kazandırabileceğine dair çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

Bu bölümde yararlanılan kaynaklardan biri olan Veysel Yalın, "Kur'an-ı Kerim'de İnsanın Özellikleri ve Eğitim Yoluyla Şekillendirilmesi" çalışmasının birinci bölümünde kavramsal çerçeveyi çizerken ikinci bölümde din ve eğitim ilişkisine değinmiştir. Çalışmasının üçüncü bölümünde Kur'ân-ı Kerîm'de çoğunlukla kullanılan metotları ele almış, son bölümde ise Kur'ân-ı Kerîm'de insan için zikredilen olumsuz özellikleri ve bunların eğitim yoluyla değiştirilmesini araştırmıştır. Sonuç bölümüne gelindiğinde ise Kur'ân-ı Kerîm'in eğitime dair yaklaşımıyla ideal insana yönelik çıkarımlarda bulunmuştur.

Ziyad Al-Rawashdeh "Kur'ân'da İlim Kavramı" çalışmasında birinci bölümde "ilim" kavramının kökeni ve tarihsel bağlamdaki yerlerine dair açıklamalar yapılmıştır. İkinci bölümde ilim kavramıyla yakın ve zıt anlamlı kavramları, ilim ile ilişkilendirerek irdelemiştir. Üçüncü bölümünde ise ilim kavramının Kur'ân'daki anlamlarını incelemiştir.

Mustafa Asım Karaarslan "Kur'ân-ı Kerim'in İlme Verdiği Değer" çalışmasında, kavramlar ve ayetler çerçevesinde Kur'ân'ın ilme verdiği önemi inceleyerek ilme dair bakış açısı sunmuştur.

Çalışmanın ütopya ve distopya bölümüne dair ilgili literatür incelendiğinde yapılan çalışmaların çoğunluğunda kavramsal tanımlamalar, doğuş ve gelişim aşamaları ile

ilgili tarihsel süreç, birey, toplum ve yönetim gibi ilkelerin ihtiva edildiği görülmektedir. Ancak bu kavramlar çok geniş açılardan incelenebildiği için, eğitim, sanat, mimari, din gibi alanlarda da çalışmalar yapıldığını söylemek mümkündür.

Çalışmanın bu bölümünde sıklıkla yararlanılan Faruk Öztürk, “Ütopyalarda Eğitim Sorunsalının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi”nde, ütopya ve ütopyanizm kavramlarından, ütopyanın tarihsel sürecinden ve çeşitli alanlarla ilişkisinden bahsettikten sonra, çeşitli dönemlerdeki ütöpik ve distöpik eserleri eğitim çerçevesinden incelemiştir. Çalışmasının karşılaştırma bölümünde ise, klasik ve modern ütopyaları karşılaştırmış, ütopyalardan çıkarılabilecek eğitsel değerleri sıralamıştır. Yazar sorduğu “nasıl bir toplum, nasıl bir insan?” sorusuna seçtiği ütopya eserleri üzerinden cevap vermiş ve literatüre sunmuştur.

Dilek Özhan Koçak “Bir Toplum Eleştirisi Olarak Bilimkurgu Edebiyatında Karşı-Ütopyalar: Biz, Cesur Yeni Dünya, Bindokuzyüzseksendört” çalışmasının ilk bölümünde klasik ütopyaları inceleyip o dönem ki eleştirel fikirleri açıklamıştır. İkinci bölümünde karşı-ütopyaların oluşumunu etkileyen toplumsal ve siyasal olaylara değinmiş, üçüncü bölümde ise bilimkurgu edebiyatı ile karşı-ütopya ilişkisine değinerek çeşitli distöpik eserleri incelemiştir.

Yunus Emre Kır “Klasik ve Çağdaş Ütopyalarda Din ve Toplum” çalışmasında, dinin toplumlar için göz ardı edilemez bir kabul olduğunu ve dinden bağımsız hiçbir kitlenin hayal edilemeyeceği görüşünü desteklemek amacıyla klasik ve çağdaş şekilde nitelendirilen yazınlardaki toplumlar ve dinsel ilişkileri, dinin toplum nezdindeki yeri ve geleceği konularını ele almış ve incelemiştir.

Zehra Azade Soysal “Kurgu ile Gerçek Arasında Totaliter Bir Dünya: Fahrenheit 451” çalışmasında, distopya türünün başyapıtları arasında kabul edilen Ray Bradbury’nin eseri Fahrenheit 451’i çeşitli noktalardan incelemiştir. İncelemesinde yirminci yüzyıl edebi dünyasında hüküm süren “karşı-ütopya” türüne odaklanmış bu sebeple de önce türün özelliklerini sonra eserin yazıldığı tarihi havayı ve bu tarz eserlerin yazılmasına insanları yönelten etkenleri konu edinmiştir.

Fırat Küçük “Ütopya Kavramı Bağlamında Tek Tanrılı Dinlerde Cennet Söylencesi ve Kadın” adlı araştırmasında, ataerkil toplum düzeninin dinle ve dinsel bir yapı olan cennet ile ütopyalar arasındaki ilişkiyi incelemiş ve cennete dair anlatılardaki kadın vurgusunu toplumsal cinsiyet algısı noktasında irdelemiştir.

Fırat Değirmenci “Huxley, Zamyatin ve Orwell: Ağ Toplumu Olarak Karşı Ütopya” çalışmasının birinci bölümünde ütopya kavramını, tarihsel bağlamını ve çeşitli ütopyik eserlerin özetlerini ele almıştır. İkinci bölümde ise distopyaları, distopyaların tarihsel gelişimlerini ve çeşitli distopik eserleri incelemiştir. Çalışmasının üçüncü bölümünde ise “ağ toplumu” kavramı üzerinde durmuş ve sonuç kısmında distopyalar ve ağ toplumu ilişkisini tartışmıştır.

Koray Ekren “Postmodern Hakikat Eleştirisi Bağlamında Ütopya ve Distopya Arasındaki Döngüsel İlişki” çalışmasında, ütopyalardaki idealizm düşüncesinin distopyaların doğuşuna neden olduğu fakat bu distopik dünyaların da içinden çıkılabilmesi için yeniden ütopya fikrinin ardına düşülmesi gerektiğini göstermeye çalışmıştır. Bu nedenle de çalışmasında ütopyalar ve distopyalar arasındaki döngüsel ilişki ve bu ilişkinin hem toplumsal hem siyasal boyutları üzerinde durmuştur.

Özellikle şu ifade edilmelidir ki, ele almaya çalıştığımız konu keskin sınırlar içine alınabilecek nitelikte değildir. Çünkü din, eğitim ve hayal gücü insanoğlu var olduğu sürece var olabilecektir. Bu sebeple de yaptığımız araştırmada konumuzla ilgili doğrudan ya da dolaylı olarak pek çok araştırmanın bulunduğu ve bunun da literatürü son derece zenginleştirdiği görülmektedir. Yapılan çalışmaların her biri son derece kıymet taşımaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

2.1 Kavramsal Çerçeve: Eğitim, Ütopya ve Distopya

2.1.1 Eğitim Kavramı

Eğitim, insanın var olabildiği ilk günden bu zamana değin gerçekleştirilen, şekli, mekânı, zamanı ve de metotları değişen ve değişecek olan daimî bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. TDK'ye göre eğitim, “Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme; terbiye”⁵ olarak tanımlanmaktadır. Eğitimin net bir tanımını yapmak mümkün olmasa da zaman içerisinde pek çok düşünür çeşitli yönlerden kavramı tanımlamaya çalışmıştır. Ahmet Cevizci'ye göre eğitim; “Bir toplumun kültürünün, yani değer yargıları ile bilgi ve beceri birikiminin yeni kuşaklara aktarılması süreci; bu sürecin okul benzeri kurumlarda gerçekleştirilmesi faaliyeti” olarak tanımlanmaktadır.⁶

Platon “Devlet” adlı eserinde eğitimin tanımını şu şekilde yapmıştır; “*Bütün bu söylediklerimiz doğruysa, onlardan şu sonucu çıkarabiliriz: Eğitim birçoklarının sandığı şey değildir. Onlara göre eğitim, bilgiden yoksun bir ruha bilgi koymaktır. Kör gözlere görme gücü vermek gibi... Oysaki, bizim konuşmalarımız da şunu gösteriyor: Her ruhta bir öğrenme gücü ve bu işe yarayan bir örge vardır. Gözün karanlıktan aydınlığa çevrilmesi için nasıl bütün beden bir den dönmesi lazımsa, bu örge de bütün ruhla birlikte geçici şeylere sırtını dönüp varlığa bakabilmesi, varlığın en ışıklı yönüne, “iyi” dediğimiz yönüne çevrilebilmesi gerekir, değil mi?.. Eğitim, ruhun bu gücünü “iyi”den yana çevirme ve bunun için en kolay, en şaşmaz yolu bulma sanatıdır. Yoksa ruha görme gücünü vermek değil; çünkü güç, onda kendiliğinden vardır; ama kötü yöne çevrildir. Bakılmayacak yana bakmaktadır. Eğitim onu yalnız iyi yana yöneltir.*”⁷ Buradan da anlaşılacağı üzere Platon ve kuruculuğunu yaptığı idealist eğitim anlayışı açısından eğitim, insanı özünde bulunan cevheri ile geliştirme, kendisinde bulunmayan yetkinlikleri kazandırma, kişiyi esas amaçlarına yönlendirerek

⁵ Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, “Eğitim” <https://sozluk.gov.tr/> [17.02.2024].

⁶ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), 284.

⁷ Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016), 235-236.

zihin alemini aydınlatma ve ruhunu iyi'ye yöneltme sürecidir. Bu açıdan eğitim Platon için yalnızca bir bilgi aktarma işleminden ziyade bilgiyi değiştirebilme, yönlendirebilme ve ulaştırabilme sürecidir.⁸

Aristoteles'e göre kişinin varoluş amacını yerine getirebilmesi onun "erdemli" olması ile olurken kişinin yaşamının gayesi ise "mutluluk"tur. Ona göre eğitim, insanı erdemlilik ve mutluluk amacına uygun bir şekilde huzura ulaştırır.⁹ Ciddi düzeyde ilgi ve bakım ihtiyacı bulunan insanın eğitilmesinin mümkünlüğü'ne cevap arayan Gazali için eğitim, âyet ve hadis kaynaklı olmalıdır. Böylesi bir eğitim, balmumunun şekillendirilmesine eş tutulmakta ve insanın da küçük yaşlardan itibaren şekillendirilebilmesine olanak tanınmaktadır. Gazali için bu işlem, var olmayanın oldurulmasından ziyade insanın benliğinde gizli kalan yeteneğin keşfedilmesi ve ortaya çıkarılarak uygulanma alanına dahil edilmesidir. Böylece Gazali için eğitim, pragmatiktir ve tüm faaliyetler öğrenilen bilginin uygulamaya geçirilmesi üzerine bina edilmiştir.¹⁰

Eğitim için yapılan daha pek çok tanım bulunmaktadır. J.J. Rousseau'ya göre eğitim, çocukları yetiştirme ve insan yapma sanattır. E. Durkheim'e göre ise, sosyal olmayan nesli sosyalleştirmektir. Spencer için ise eğitim, tam bir yaşayışa hazırlıktır. Yusuf Has Hacip ise eğitimi "olumlu davranışları kazanma ve bu şekilde hayata hazırlanma süreci" olarak tanımlamaktadır.¹¹

Yapılan çeşitli tanımlardan da anlaşılacağı üzere eğitim tek başına bir kavram olarak ele alınmamakta onunla birlikte eğitim verenin, eğitimi alanın, eğitim kurumlarının, eğitimi şekillendiren yaklaşımların, eğitim ile elde edilenlerin ve daha pek çok faktörün de değerlendirildiği bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde de eğitim ve eğitime dair tüm bu süreçler çeşitli boyutlarda tartışılmaktadır. Giderek yaygınlaşan zorunlu eğitim tüm ülkelerce kabul edilmekte ve eğitimin süresi de arttırılmaktadır.¹²

---

⁸ Muhammed Bilal Arı, "Eğitim Felsefesinde Eğitimin Amacı ve Öğretmenin Rolü: Freire Çerçevesinde Özgürlüğün Praksisi ve Bankacı Eğitim Modelinin Kritiği" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), 9.

⁹ David Ross, *Aristoteles*, çev. Ahmet Arslan (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2002), 309.

¹⁰ Cemil Oruç, "İmam-ı Gazali'nin Eğitim Anlayışı" (Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), 189.

¹¹ Kadir Keskinçilic (ed.), *Eğitime Giriş*, 11 bs. (Ankara: Pegem Akademi, 2018), 4.

¹² Kadir Canatan, *Eğitim Felsefesi*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2018), 20.

2.1.1.1 Eğitim Felsefesi

Felsefe zaman içerisinde pek çok farklı şekillerde tanımlanmış olsa da kavramın kökeni Antik Yunan olarak kabul edilmektedir. Filo ve sophia kelimelerinin birleşiminden oluşan kavram sözlükte “hikmet/bilgelik sevgisi ve bilginin peşinden gitme” gibi anlamlarla açıklanmaktadır. Felsefe ilk zamanlarda bilim ile aynı manada kullanılmış ve çeşitli bilimsel araştırmalarda bulunanlar da filozof olarak adlandırılmıştır. Daha sonraki dönemlerde ise yöntem ve içerik yönüyle bu iki alan birbirinden ayrılmıştır.¹³

Herakleitos felsefeyi, “bilgelik yüce bir fazilettir. Hikmet yani bilgelik doğayı bilebilmek için gerçekleri dile getirmekten ve kendini sorguya çekerek eylemlerini ona uydurmaktır.” şeklinde açıklarken Aristo felsefeyi “varlık olabilme yönüyle varlığın ilmidir” diyerek tanımlamaktadır. Seneca için felsefe ise insana konuşmayı değil harekette bulunmayı öğretmektedir.¹⁴ Sokrates felsefeyi hakikati araştırma ve bilgi şeklinde açıklarken Kindi ise insanın kendi öz benliğini tanıyıp öğrenmesi olarak ifade etmektedir.¹⁵

Felsefe, varlık, bilgi, ahlâk, siyaset, dil ve sanat gibi çeşitli alanlarda yapılan araştırma ve düşünceleri, akli yöntem ile sorgulama ve tartışma eylemi olarak kabul edilmektedir. Felsefenin özünü oluşturan ana faaliyet tartışmadır. Bu sebeple de felsefe, çeşitli bakış açılarının tahlil ve tenkidini içeren bir nevi sorgulanma faaliyetidir. Felsefe özü itibarıyla rasyonel bir eleştirel yaklaşım, dünyanın varlığı ve dünyayla ilgili inançların değeri ve de dünyadaki eylem şekillerinin üzerine sorgulayıcı ve refleksel bir düşünce etkinliği olarak kabul edilebilmektedir.¹⁶

Sistemik ve genel olarak realiteyi bütün şekilde anlama ve anlamlandırma eylemi olarak felsefe, Eski Yunan’da başlamış ve eğitimi de kendi konularının içine dahil etmiştir. Eğitim ve felsefenin buluşmasından ortaya çıkan “eğitim felsefesi” eğitimin ne olduğu ve ne olması gerektiği hakkında düşünmektir. Bu düşüncenin betimleyici yönüyle birlikte normatif bir boyutu da bulunmaktadır. Yani eğitim felsefesi bir açıdan

¹³ Mustafa Ergün ve Ahmet Çoban, *Eğitim Felsefesi* (Ankara: Pegem Akademi, 2019), 6.

¹⁴ Bayram Ali Çetinkaya, *Felsefe Tarihi*, (İstanbul: Nobel Yayınları, 2017), 3.

¹⁵ Ergün ve Çoban, *Eğitim Felsefesi*, 6.

¹⁶ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 64.

mevcut eğitim sistemlerini ve onların doğalarını keşfederken diğer açıdan da daha faydalı ve iyi bir eğitimin nasıllığını araştırarak fikirler üretmektedir.¹⁷

Felsefe genelde bütüncül bir metotla faaliyet gösterdiği için hemen hemen her bilim alanıyla ilişki içerisindedir. Kişiyi insan yapma faaliyeti olan eğitimin de felsefeyle ilişkisi bulunmaktadır. Bireyin eğitimiyle alakalı problem ve sorulara cevaplar verebilmek eğitim felsefesinin ana mevzusunu oluşturmaktadır. Bugün bazı kişiler eğitim felsefesini eğitimin bilim dalı olarak görürken bazıları ise felsefenin bu alanını sosyal ve ahlâki felsefenin bir başlığı olarak kabul etmektedirler. Örneğin Brauner ve Burns, eğitim felsefesini bir nevi felsefi düşüncelerin eğitime uyarlanması olarak kabul etmektedirler.¹⁸

Felsefenin ana işlevleri arasında sorular sormak, eleştiride bulunmak, bireyi düşünmeye sevk etmek ve bireyde merak duygusu uyandırmak ve böylelikle de kişiyi araştırma yapmaya yöneltmek sayılabilmektedir. Eğitim felsefesi de meseleyi sorular sorarak ele almaktadır. Eğitim felsefesinin cevaplar aradığı sorulardan bazıları şu şekilde sıralanabilir: Eğitim kaynağını nereden alır ve alınan eğitimle varılmak istenen nokta neresidir? Kaç çeşit eğitim bulunmaktadır ve daha kaliteli bir eğitim için hangi yöntemler tercih edilmelidir? Eğitim merkeze kimi ya da neyi almalıdır? Eğitim kim tarafından verilmelidir ve eğitmen hangi vasıflara sahip olmalıdır? Eğitimin temel gayesi ne olmalıdır? Eğitim ile iyi insan yetiştirmek mi yoksa iyi vatandaşlar yetiştirmek mi amaçlanmalıdır? Eğitim ile değer aktarımı ne şekilde yapılmalı ve disiplin kullanımı nasıl olmalıdır? Bilginin her türlü her bireye öğretilmeli midir? Dinler açısından eğitimin önemi ne boyuttadır? Toplumlarda kabul edilen resmî ideoloji ve siyaset kurumları eğitime yön verir mi veya vermeli mi? Bu ve benzeri daha pek çok soru eğitim felsefesinin alanı içine dahil edilebilmektedir.

Felsefenin eğitim açısından en önemli etkisi, eğitim ve öğretimin planlanması ve yapılandırılmasında temel bir çerçeve sunabilmesidir. Eğitim felsefesi ile eğitimsel hedefler oluşturulabilmekte, birey ve topluma uygun şekilde içerik belirlenebilmekte ve hedeflerin tutarlılığı sağlanabilmektedir. Eğitimsel hedeflerin belirlenmesinde

---

¹⁷ Canatan, *Eğitim Felsefesi*, 13.

¹⁸ Şakir Gözütok, *İslam Medeniyetinde Eğitim Felsefesi*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 23.

bireysel ihtiyaçlar, toplum yapısının özellikleri, materyal ve konu uygunluğunun oluşturulması etkili olabilmektedir.¹⁹

Sonuç olarak denebilir ki eğitim, insanın benliğine dair gerçekleşen tüm değişimlerin ifadesi iken felsefe, geçmişten bugüne pek çok filozofun vasıtasıyla insan dahilinin bulunduğu her alanda problemlere çözüm arama çabasıdır.²⁰ Bu iki kavramın birleşiminden oluşan eğitim felsefesi ise, insanın bireysellik ve toplumsallık yolunda geçmesi gereken eğitim ve ğretim aşamalarına da yardımcı olan ve bu yolda karşılaşabileceği sorunlara çözümler bulmaya imkân veren bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.1.2 Eğitim Felsefesinin Amacı

Eğitim felsefesinin esas sahası öğrenme ve öğretme başta olmak üzere bazı temel olgular, eğitimin yapılacağı ortamlar, eğitim alacak bireylerin belirlenmesi ve eğitim sürecinin nasıllığı ile alakalıdır. Eğitim felsefesi bu olgu, ortam ve kuramları açıklayarak yeni yöntemler sunmaktadır. Bunu yaparken de felsefi altyapıyı kullanmaktadır yani sorular sormakta ve verilen cevaplarla arasındaki ilişkileri yürütmektedir. Eğitim felsefesi, eğitimin pratiği ve sorunları üzerine yoğun bir biçimde düşünmekte ve çeşitli çözümler üretmeye çalışmaktadır. Ancak bunu yaparken de felsefede eğitime dair sorunlar tekdüze olmadığı gibi çözümler de tekdüze değildir.²¹ Bu sebeple de çok boyutlu sorunların çok çeşitli cevapları karşımıza çıkmaktadır.

Eğitim felsefesinin cevaplandırmaya çalıştığı en önemli soruların başında “eğitimin amacının ne olduğu ve neden eğitim faaliyetinin yapıldığı” gelmektedir. Pek çok düşünür bu soruya farklı cevaplar verse de ortak cevap eğitimin ana hedefinin “eğitilmiş insan yetiştirilmesi” olduğu yönündedir. Eğitim, beşer olarak doğan varlığı insan yapma sürecidir. İnsan daimî bir oluş halindedir ve bu hali destekleyen yapı en genel anlamıyla eğitim kurumudur.²² Eğitim sürecinin işleyişi ve eğitilmiş bireyin nasıllığı düşünürler arasında tartışılmış ve çeşitli fikirler ortaya konulmuştur.

---

¹⁹ Merve Baydilek, “İslam Eğitim Felsefesi ve Gazali'nin Eğitim Anlayışı” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İğdir Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2023), 7.

²⁰ ilemcan zdemir, “İbn Rüşd'n Eğitim Felsefesi” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022), 11.

²¹ Canatan, *Eğitim Felsefesi*, 14.

²² A.g.e., 96.

Platon yaptığı “mağara metaforu” ile eğitimin amacının insanların ruhlarının karanlıklardan kurtarılarak aydınlıklara çevirme ve insanı hakiki varlığa yükseltme olarak açıklamaktadır. Eğitim sanılanın aksine bilgisiz bir ruha bilgi yüklemek ya da görme yetisi bulunmayan bir göze bu yetkinliği kazandırmak değildir. Çünkü ona göre ruhta zaten öğrenme gücü bulunmaktadır bu nedenle de yapılması gereken kötüye yönelen ruhu iyiliğe döndürmektir. Kısacası Platon için eğitim, ruhu İdea’ya, Tanrıya ve İyi’ye yönlendirmede en doğru, en kesin ve basit yolu bulabilmedir.²³ Fârâbî için eğitimin amacı insana gerekli olan bilgi ve donanımın kazandırılması bu sayede de insanın mükemmelleşerek mutluluğa ulaşabilmesidir.²⁴ Platon eğitim ile insanı yaratıcıya ulaştırırken Fârâbî insanı eğitim ile mükemmelliğe ve mutluluğa ulaştırmıştır. Öte yandan Gazali için eğitim insana ahlâk kazandırarak onu kemâle ulaştırmaktadır. Gazali’ye göre kişinin marifeti arttıkça kemâl sıfatı da artmaktadır. Kemâl ise ilim ve hürriyet demektir.²⁵

Eğitim felsefesinin amacına yönelik daha pek çok fikir bulunmaktadır. Kimi bu amacı ekonomiye dayandırırken kimi ise faydacılık eksenli açıklamaktadır. Kimilerince ise eğitim felsefesinin gayesi bireyi toplumsal boyutta ele alarak toplumun iyileşmesi ve devamlılığının sağlanması için aracı kılmıştır.²⁶

2.1.2 Ütopya Kavramı

Ütopya, köken itibariyle Yunanca’dır ve kavram; “yer” anlamına gelen “topos” kelimesi “eu” ekiyle birleştirilince iyi yer manasındaki eutopus terimini, “ou” takısıyla birleştirilince de hiçbir yer manasını taşıyan outopos terimini ortaya çıkarmaktadır. Bu iki terimin bütünleşmesinden oluşan ütopya, hem “olmayan/ yok yer” hem de “iyi yer” olarak anlamlandırılmaktadır. Ütopya gerçekliği mümkün olmayan, ancak insanın arzuladığı bir dünyada yaşamasıdır.²⁷ Thomas More (1478–1535) Latince olan ütopya kavramını bir çeşit sözcük oyunuyla oluşturarak ilk kez kullanmış ve kavramın isim

²³ Enes Çakır, “Platon ve Fârâbî’de Eğitim” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 56.

²⁴ A.g.e., 145.

²⁵ Mustafa Köylü ve Ahmet Koç (ed.), *Klasik İslam Eğitimcileri* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016), 295.

²⁶ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş* (İstanbul: BB101 Yayınları, 2018), 335-337.

²⁷ Krishan Kumar, *Ütopyacılık*, çev. Ali Somel (Ankara: İmge Yayıncılık, 2005), 9.

babası olarak kabul edilmiştir. Zaman içerisinde pek çok isim ve kuruluş ütopya kavramına yeni tanımlamalar yapmıştır.

TDK'ye göre ütopya, “gerçekleştirilmesi imkânsız tasarı ve düşünce”²⁸ anlamına gelmektedir. Robert Nozick'e göre ütopya, “insanların gönüllü ve özgürce bir olup, ideal bir toplulukta kendi nezdinde iyi bir hayat şekli sürdürmeleri ancak hiç kimsenin hayal ettiği bu ütopya misyonunu bir başkasına empoze etmediği edemediği bir mekândır”.²⁹ Sarp Erk Ulaş'a göre ise ütopya, “salt bir fikir de olsa içinde bulunan kişilere karşı doğru, adaletli ve eşitlikçi bir düzende kötülüklerden uzak mutlu bir hayat yaşamayı hedefleyen, ülküsel ve kurgusal, kusursuz bir toplum hayalidir”.³⁰ Afşar Timuçin'e göre ütopya, “gerçeklikle bağı bulunmayan, ve gerçekleşmesi mümkün olamayacak gibi görülen toplumsal ve siyasal düzen tasarısıdır”.³¹ Bir başka tanımda ise ütopya, “dar anlamda belli zümre veya birliğin çıkarlarıyla dengeli bir şekilde var olan toplumsal düzeni değiştirme amacını hedefleyen toplumsal doktrin, geniş anlamda ise zihinsel tasarıda olması istenen ya da olacağı kabullenilen bir ideal toplum yapısının ifadesidir.” şeklinde tanımlanabilir.³² Ütopyaya dair farklı bir bakış açısı sunan Fredric Jameson'un, ütopya için “hüsran” kavramını kullanması dikkat çekicidir. Ona göre, ütopya sadece bir arzudur ve ütopyanın toplumsal boyuttaki mevcut sorunları çözmesi noktasındaki olumlu yaklaşım bir hatadır. Çünkü ütopyalar, çözümü istenen sorunlara radikal çözümler üretiyor gibi görünse de aslında sorunun kendisini farklı bir versiyonda yeniden üretmektedir.³³

Ütopya kavramı daha pek çok düşünür tarafından farklı veya benzer şekillerde tanımlanmış ve literatürde yer bulmuştur. Burada dikkat çekilmesi gereken en önemli nokta şüphesiz ki ütopyaların mükemmel, kusursuz düzen algısı ve var olması henüz mümkün olmayan bir ülke tasarısının mevcut ülke eleştirisi neticesinde hayale konu olmasıdır.

²⁸ Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, “Ütopya” <https://sozluk.gov.tr/> [12.11.2023].

²⁹ Robert Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, çev. Alişan Oktay (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006), 389.

³⁰ Sarp Erk Ulaş, *Felsefe Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2002), 1507.

³¹ Afşar Timuçin, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Bulut, 2004), 488.

³² Yunus Emre Kır, “Klasik ve Çağdaş Ütopyalarda Din ve Toplum” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 6.

³³ Fredric Jameson, *Ütopya Denen Arzu*, çev. Ferit Burak Aydar (İstanbul: Metis Yayınları, 2009), 11.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, “ütopya” terimi ilk defa, 1516 yılında İngiliz hukuk ve siyaset adamı Thomas More tarafından Latin dilinde yazılan, hukuk, ahlâk, politika, sosyal ve ekonomi alanlarında kusursuz bir ada-kent’in anlatıldığı “Ütopya” isimli eserde kullanılmıştır. More’un bu eserinden sonra “ütopya” kavramı hem felsefi hem de edebi bir türün ismi olmuş ve yazarın bu yapıtından evvel ya da sonra yazılan, ideal toplumu veya devleti konu edinen tüm yapıtlar ütopya olarak kabul görmüştür.³⁴ Ütopyanın isim babası olan More’a fikir babalığı yapan kişi elbette ki ondan yüzlerce yıl önce yaşamış olan “Platon” ve onun “Devlet”idir çünkü More Platon’un devlet görevlileri için uygun gördüğü düzenlemeleri oluşturduğu dünyada bütün toplum katmanlarına yaymıştır.³⁵

Sonuç olarak denilebilir ki ütopyalar, toplumsal sisteme karşı, gerçek yaşama dönüşmesi imkansız olarak varsayılan, kesin bir ötekilik ve farklılık üzerine kurulu bir hayali tasarımıdır. Tasarım olarak adlandırılıp böyle kalmasının sebebi, gerçekliğe dönüştüğü takdirde “ütopyalık” sıfatını kaybedip yok olabilme tehlikesinin gündeme gelmesinden kaynaklıdır. Bu açıdan bakıldığında ütopyalar bireye dayatılan ideolojik baskı ve bağımlılıklardan kaçılmayacağına dair farkındalık sunmayı amaçlamaktadır. Ütopyalar her ne kadar toplumsal düzlemde en mükemmel olarak tanımlanan ideal toplum modeli ve yaşam biçimi ortaya koysa da asıl çıkış noktaları, yaşanan dönemde karşı çıktıkları hâkim düzenin bizzat kendisidir. Doğal olarak denilebilir ki ütopyalar aslında karşı durdukları düzene paradoksal bir biçimde bağlıdırlar.³⁶

2.1.2.1 Tarihsel Süreç İçerisinde Ütopyalar

More tarafından ismi konulan ütopya yani ideal ve mutlu yaşam fikri aslında yüzyıllardan beri var olagelmıştır zira zihniyle pek çok şeyi bulabilen insan yine düşünce gücüyle ideal düzene dair edinimlerde bulunmuştur. Bu sebeple de ütopyaların tarihi seyrine dair belirli bir başlangıçtan ya da belli bir eseri başa koymaktan kaçınmak bizce daha yerinde bir tavır olacaktır. Ütopyaların özellikle bir hayal ürünü oldukları ve gerçekleşmesinin henüz imkan dahilinde olmaması özellikleri edebiyat dünyasının önemli eserleri olan masallar, fabllar, eleştiri ve mitler ile benzer yanları olmuştur. Ütopya kavramı özellikleri sebebiyle bu eserlerden ayrıldıktan sonra

³⁴ Kumar, *Ütopyacılık*, 9-10.

³⁵ Çetinkaya, *Felsefe Tarihi*, 377.

³⁶ İrem Atasoy, “Ütopyanın Sonu: Hindistancevizi İmparatorluğu-Christian Kracht’ın Imperium Romanında Ütopyacı Dürtüler”, *İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 2, S. 34 (2015): 73.

bile bu kategoride yer alan bir eser de ütopya olarak değerlendirilmektedir. Yine semavi ve semavi olmayan dinlerde yer alan iyilerin mutlu bir yaşam süreceği “cennet” söylencesi de bazı kişi ya da kişilerce ütöpik eserlerin ilk fikri dayanağı kabul edilmektedir.³⁷

Bu açıdan bakıldığında düşünce tarafından üretilen ütöpik tasarı tarihi her ne kadar Platon’un Devlet’i ile başladığı düşünülse de Antik çağ, ütöpya ve distöpya geleneğini destekleyen fikirleri sistemli olmayan şekilde eserlerine yansıtmıştır.³⁸ İlk ütöpya olarak kabul gören “Altın Çağ” ifadesi, içinde yaşayanların tam tabiriyle “mutluluk” içerisinde olduğu bir devirdir. Doğadaki her şeyin insanlara yettiği bu sebeple de ihtiyaçların fazla olmadığı, çok yoğun ve yorucu işlerin yapılmadığı, cinsiyet ayırımından bağımsız, özgürce yaşanan dini ve sade yaşamın sürdüğü bu dönem “Altın Çağ” olarak ifade edilmiştir.³⁹

Homeros destanlarıyla sözlü kültürden yazılı kültüre geçen Antik Çağ ‘da İlyada ve Odysseai önemli bir yere sahip olmuştur. İlyada’da bir olayı anlatılırken onun devamı sayılan Odysseai’da bir kişiyi anlatmaktadır. Bu destanlarda ütöpya adalarına benzer Olimpos isimli bir dağ bulunmaktadır ve burada yaşayan çeşitli içecek ve nektarlar sebebiyle genç ve güzel on iki tanrının varlığı ifade edilmektedir. Bu destanlarda aktarılan eşit ve mutlu toplumlar Ütöpya toplumlarıyla benzerlik taşımaktadır.⁴⁰ M.Ö. 700’lü yıllarda yaşadığı düşünölen Hesiodos ise destanlarını daha sistemli hale getirmeye çalışmıştır. En önemli eseri kabul edilen İşler ve Günler’de çeşitli meslek gruplarından insanlardan ve diğere önemli eseri Tanrıların Doğuş’unda ise Homeros’un destanındaki tanrılar dünyasını düzenlemeye çalışmıştır.⁴¹

Yahudi-Hristiyan inancında yer alan dini temaların da ütöpyaların gelişimine katkısı olduğu kabul edilmektedir. Zaman içerisinde Altın Çağ’a olan inancını azaltan insanoğlu, mutlu yaşam için cennet inancını kendine sığınak edinmiştir zira cennet

---

³⁷ Fırat Küçük, “Ütöpya Kavramı Bağlamında Tek Tanrılı Dinlerde Cennet Söylencesi ve Kadın” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 56.

³⁸ Krishan Kumar, *Modern Zamanlarda Ütöpya ve Karşıütöpya*, çev. Ali Galip (İstanbul: Kalkhedon Yayınları, 2006), 14.

³⁹ Kumar, *Ütöpyacılık*, 14-15.

⁴⁰ Colette Estin - Hélène Laporte, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, çev. Musa Eran, (Ankara: Tübitak Popöler Bilim Kitapları, 2002), 100.

⁴¹ Eduard Zeller, *Grek Felsefe Tarihi*, çev. Ahmet Aydoğan, (İstanbul: Say Yayınları, 2008), 39.

inancı toplumsal düzeni sağlamak için önemli bir basamağı oluşturmaktadır. Ancak burada bir uyumsuzluk meydana gelmektedir çünkü din insana diğer dünyada mutlu bir yaşamı konu alırken ütopyanın odağı bu dünyaya dönüktür.⁴² Yine de özelde cennet algısı genelde ise Eski ve Yeni Ahit (Tevrat İncil) ütopyaların ilk örnekleri olarak kabul edilmektedir.⁴³

Birçok düşünür ve yazar tarafından ütopya yazımının dönüm noktası kabul edilen Platon'un Devlet adlı eseri ilk çağlarda ortaya konulan ütöpik eserlerin miladı olarak kabul edilmektedir.⁴⁴ Bunun sebebi ise Platon'un ilk kez ideal toplumunda ussal savlara yer vererek kendinden önce yazılan eserlerde olmayanı eserine eklemesidir. Bu sebeple de o büyük bir kitle tarafından (bazı karşıt fikirler de vardır, örneğin; Krishan Kumar) ilk ütopya eserini yazan kişi olarak kabul edilmektedir.

Platon'u Devlet'i yazmaya iten bazı sebepler olmuştur bunlardan bazıları, yaşadığı toplumsal yapıdaki problemler, hocası Sokrates'in idamı ve sistemsal bazı sorunlar olarak sayılabilir. Bu gibi durumlar yaşayan Platon, içinde yaşadığı ve çökmeye mahkûm medeniyetine yeni bir nefes katmayı amaçlamıştır.⁴⁵ Diyalog şeklinde kurgulanan eserde Platon en mükemmel siyasal ve toplumsal düzeni oluşturma amacıyla genelin bireysele üstünlüğü, akılla sınıflandırılan toplumsal tabakalar, kontrol altında tutulması gereken günlük hayat, mülkiyet ortaklığı, düzenlenmiş soy artışı gibi konulara yer vermiştir. Böylece Platon kendinden sonra yazılan ütopyalara hem fikirsel hem de şekilsel açıdan öncü olmuştur.⁴⁶

Rönesans dönemine değin Hristiyan dininin kendine has cennet tasarısını ideal toplumsal düzen olarak belirlenmesinin de etkisiyle bir duraklama dönemi yaşayan ütopya yazımı/tasarımı, Rönesans döneminden sonra yeniden yükselişe geçmiştir ve böylelikle de bilimin ve hümanizmin öne çıkarıldığı ussal düzenlemelerin yer aldığı toplum tasarıları ortaya çıkmıştır.⁴⁷ Rönesans ve coğrafi keşiflerin etkisiyle, evrensel mutluluğu hedefleyen "Ütopya" eserini yazarak More, ütopyaların tarihteki yerini oluşturmuştur. Platon ütopyacılığından tamamen kopamayan bu eser gerek isim

---

⁴² Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, 26.

⁴³ Küçük, *Ütopya Kavramı Bağlamında Tek Tanrılı Dinlerde Cennet Söylencesi ve Kadın*, 57.

⁴⁴ Engin Vural, "Ütopya ve Distopyalarda Sosyal Kontrol" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 15.

⁴⁵ Kumar, *Ütopyacılık*, 66.

⁴⁶ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, 14.

⁴⁷ Küçük, *Ütopya Kavramı Bağlamında Tek Tanrılı Dinlerde Cennet Söylencesi ve Kadın*, 57.

gerekse fikir noktasında Avrupa'yı etkisi altında bırakmış ve More, batı dünyasında önemli bir sosyalist olarak anılmıştır.⁴⁸ Özellikle 17. yüzyılda yaşanan bilimsel ve teknolojik ilerlemeler aynı ivmeyi ütopya yazımında da göstermiştir. Bu dönemde Campanella'nın Güneş Ülkesi (1602), Andreae'nin Christianopolis'i (1619), Francis Bacon'un Yeni Atlantis'i (1626) ve Harrington'un Okyanus İmparatorluğu (1656) isimli eserler More'un eserinden ilhamla yazılmıştır.⁴⁹

18. yüzyıla gelindiğinde ise yaşanan Fransız devriminin de etkisiyle ütopya dünyası daha çok Fransa merkezli olarak devam etmiştir. Bu dönemde bireysel istekten ziyade toplumsal istekleri önceleyen eserler yazılmıştır; Jonathan Swift'in yazdığı Gulliver'in Gezileri ile Daniel Defoe'nin yazmış olduğu Robinson Crusoe adlı eserleri bu ütopyalar katında değerlendirilen eserler olmuşlardır. Yine bu dönemde insan duygularına önem veren birtakım ütopyalar da yazılmıştır örneğin; Diderot'un Supplement To The Voyage Of Bougainville adlı eseri bu minvalde değerlendirilmektedir.⁵⁰

19 ve 20. yüzyıllarda ise devrin en önemli kavramı olan sosyalizm ütopya dünyasının da ana fikri olmuştur. Günümüze kadar devam eden geleneğin yazarları, ütopyaları birer eleştiri aracı olarak görmüş ve ütopyanın kendisi dahi bu dönemlerde eleştirilerek karşı ütopyalar yazılmıştır. Yine özellikle bu dönemlerde hızla artan kapitalizm düşüncesi, işçi-patron çatışmaları, kazanç sağlamadaki problemler ve eşitsizlikler gibi nedenler yazın dünyasının konusuna dahil olmuştur. Karl Marx, Auguste Comte ve Herbert Spencer gibi düşünürler ütopya geleneğinin bu minvaldeki temsilcileri olmuşlardır.⁵¹ Yine bu dönem özellikle kadınların çalışma hayatında daha fazla yer bulması da ütopyalar nezdinde dikkat çekici olmuştur ki Gilman, yazmış olduğu eseri Kadınlar Ülkesi'yle başrolü kadına verdiği bir ütopya kaleme almıştır.

Ütopya, kavram ve içerik açısından daha çok batı toplumlarıyla özdeşleştirilse de doğu toplumlarında da köklü bir ütopya geleneğinin var olduğu görülmektedir. Elbette ki iki toplum arasında çeşitli dinsel, siyasal ve ahlâkî yönlerden farklılıklar bulunmaktadır. Batı toplumlarında yaşanan toplumsal sorunlar ve skolastik düşünce gibi ana etkenler ön planda olmuş bunun yanı sıra ilk dönem eserlerinde toplumu ön

⁴⁸ Mina Urgan, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, (İstanbul: Adam, 1984), 9.

⁴⁹ Çetinkaya, *Felsefe Tarihi*, 377.

⁵⁰ Kumar, *Ütopyacılık*, 90-92.

⁵¹ A.g.e., 97.

plana alan ama sonra bireyleri de içine katan eserler yazılmıştır. Batısal ütopyalar daha köktenci bir yapıyla oluşurken, doğu toplumlarında oluşturulan ütopyalarda daha mistik bir karakter olduğu görülmektedir. Yine doğu toplumlarında yaşanan çeşitli sıkıntılar ve toplumsal eşitsizlikler inanç gereği benimsenmektedir çünkü cennet algısı duyulan bir özlem olarak diğer dünyaya, ahirete bırakılmıştır. Batı da ise ussal düşünce eleştirel tavırla birleşerek yeni bir düzensel ilerleme öncelenmiştir.⁵²

Ütopya, Müslüman dünyada toplumsal bir olgudan ziyade birey ekseninde var olagelmiştir.⁵³ İslam filozoflarından İbn Tufeyl önemli eseri olan Hayy b. Yakzan'da duyular, gözlem ve deneyle pratik akıl yeteneğini kullanan Hayy'ın bir adada geçirdiği düşünsel yolculuğu anlatmaktadır.⁵⁴ İbn Tufeyl'den etkilenen İbn Bacce ise Tedbirü'l Mütevahhid'inde şu soruya cevap aramıştır; "Elverişli olmayan bir ortamda hayatına devam zorunluluğu bulunan erdem sahibi bir birey yahut bir filozof nasıl bir yaşam tarzı benimsemelidir ki mutlu olabilsin?". Böylece onun da eseri kısmen bireysel bir temele dayalı ütopya olarak değerlendirilmektedir. Yine İbn Nefis'in Risaletül Kâmilliyye adlı eserini Hayy'dan yaklaşık yüz yıl sonra kaleme almıştır ve Hayy'daki bireyselliği eleştiri tarzında daha toplumsal boyutta bir ütopya yazmıştır. İslam dünyasında bir başka ütopyik başyapıt olarak karşımıza Fârâbî'nin el-Medînetü'l-Fâzıla isimli eseri çıkmaktadır. Fârâbî eserinde, ideal devlet olarak ifade ettiği erdemli toplum tasarımı Platon'dan izler taşıdığı görülmektedir. Fârâbî, ilk olarak devlet düşüncesini insana ilham eden nedenleri kategorize ederek anlatmakta sonra ise insan topluluklarını ihtiyaç, dayanışma ve iş bölümü gibi kriterler neticesinde gelişmiş ve gelişmemiş olarak ikiye ayırmaktadır. Devlet şekillerini erdemli olan ve erdemli olmayan şekilde kategorize eden Fârâbî bu sınıflandırmada devletlerin ahlâkî erdemlere bağlılığını esas almıştır. Ona göre erdemli bir devletin yalnızca tek bir biçimi bulunmaktadır; ahlâkî erdemleri ilke edinmiş, iş bölümü ve sosyal dayanışmanın en mükemmel düzeyde gerçekleştiği, hukukun ve sosyal adaletin tam olarak uygulandığı, bilgelerin başkan olduğu bir devlettir.⁵⁵

---

⁵² Müslim Akdemir, *Düşün Felsefesi Ütopyalar*, (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2016), 42.

⁵³ Ahmet Said Akçay, "Doğu'nun Ütopyası: Bireyin Ütopyası", *Parşömen*, C. 2, S. 3 (2001): 42.

⁵⁴ İlknur Söylemez, "İbn Tufeyl'in Hay B. Yakzan ve Daniel Defoe'nun Robinson Crusoe Adlı Eserlerinin Tarihsel Fenomenolojik Açısından İncelenmesi" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 33.

⁵⁵ Mahmut Kaya, "el-Medînetü'l-Fâzıla", *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/319.

Netice itibarıyla insanın var olduğu her zaman ve mekân diliminde ütopyalar kendilerine yer bulmuş, bulmaya da devam edecektir. Çünkü insan var oldukça yaşadığı sorunlar da bulmaya çalıştığı çözümler de her ikisine yapılacak eleştiriler de varlığını korumaya devam edecektir.

2.1.2.2 Ütopyaların Genel Özellikleri

Hayal kurabilme gücü elinde bulunan insan, daha iyi ve güzel bir yaşam kurabilme umuduyla hareket etmektedir. Bu amaçla da insan, geleceğe yönelik çeşitli tasavvurlarda bulunur ki bunlar zaman zaman ütopya fikrinin hayata geçirilişi olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanı yaşadığı bu dünyadan daha ideal bir dünyaya taşıyan ütopyalar ilk insandan bugüne var olagelmıştır. İsmi henüz konulmadan önce mit, masal, fabl, eleştiri yazısı, hiciv metni ya da bir gezi yazısı olarak karşımıza çıkan ismi konulduktan sonra ise ütopya olarak değerlendirilen eserlerin kendini diğer türlerden ayıran bazı temel özellikleri bulunmaktadır. Konuyla alakalı soruyu sormadan ve buna cevap aramadan önce açıklanması gereken önemli bir husus vardır ki o şudur; tarih boyunca yazılmış tüm ütopyalardaki özelliklerden ziyade klasik ütopyalarda oluşan genel izlenim bizlerin temel yol göstericisi olacaktır. Peki ama ütopya nedir ki kendini bu alanlardan ayırarak yeni bir tür haline gelebilmiştir? Bu soruya farklı açılardan verilmiş cevaplar şöyle sıralanabilmektedir;

Canatan'a göre, ütopya eserlerinde ve tasarımlarında ortak olan bazı özellikler bulunmaktadır ve bunlar şöyledir⁵⁶;

- Ütopyalarda bireysel talep ve arzuların daha ziyade toplumun istek ve özlemleri yansıtılmaktadır.
- Sıkıca düzenlenen ütopya toplumları, zamanın olmadığı ve statik toplumlardır.
- Savaşlardan, çatışmalardan ve çelişkilerden bertaraf, dengeli ve mükemmel bir toplum tasarımı bulunmaktadır.
- Dinin önemli bir rolünün olduğu ütopyalarda özellikle manastır yaşamı örnek alınmıştır.
- Anlatılan ütopyalar inşa edilebilir mühendislik yapılar şeklinde okura sunulur.

Vieira ise ütopyaların temelde dört karakteristik özelliğinden bahseder⁵⁷;

⁵⁶ Kadir Canatan, *Eleştiri ve Ütopya*, (İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2022), 21.

⁵⁷ Gregory Claeys, *Cambridge Edebiyat Araştırmaları Ütopya Edebiyatı*, çev. Zeynep Demirsü (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2017), 8.

- Hayali kurulan toplumun “iyi bir yer” fikri ile özdeşleştirilmesi.
- Ütopyacılı zihin tasarımının sarındığı edebi bir biçim olması.
- Ütopyanın bir işlevde bulunması yani okuyan kişi üzerinde bir etki bırakması, onu harekete yönlendirmesi ve devrimci etkiye sahip olması.
- Kişilerin içinde yaşadığı topluma yönelik duyduğu memnuniyetsizliğin sebep olduğu daha güzel bir hayat isteği yani bir nevi duruş sergileme ve tavır meselesi olmasıdır.

Bu iki farklı şekilde ifade edilen özellikler daha ayrıntılı olarak ele alındığında ütopyalarda ortak ve ayırt edici pek çok unsur bulunduğu görülmektedir. Bu unsurlardan ilki; toplumsal sorunları yok edebilen, sıfırdan kurulan bir siyasal devlet düzenidir. Çünkü toplumun mutluluğu ve huzurun temini iyi kurulmuş bir devletle doğru orantılıdır. Diğer tüm kurumların kendisine bağlı olduğu devlet, ütopyaların merkezi kavramıdır.⁵⁸

İkinci unsur ise; genellikle bir ada şeklinde aktarılan ütopya kentlerinin sanki resmediliyormuşçasına, zamandan bağımsız bir şekilde ayrıntılı olarak okurun zihnine aktarılmasıdır. Zamansızlığın en büyük kazancı ütopya kalıcılık ve süreklilik kazandırmasıdır. Ayrıca ütopya zaten en kusursuz şekilde oluşturulduğundan değişiklik fikrine ve dıştan gelecek etkilere de kendini kapatmıştır. Ayrıca yine dıştan gelebilecek tehlike ve saldırılara karşı da son derece korunaklıdır.⁵⁹

Üçüncü unsur; hayali dünyada yaşayan toplumun herhangi bir sorun ya da problem yaşamaması için oluşturulan kusursuz, son derece gelişkin ve olanca ayrıntılı bir sistemin varlığıdır. Bu sistem kurulanların en iyisi kabul edildiğinden hiçbir değişiklik kabul edilmemektedir. Ayrıca kurulan sistem, tüm toplum tarafından kabul gördüğü için bireysel çıkarlar hiçbir zaman gündeme gelmemektedir. Olası bir problem durumunda ise soruna, en iyimser çözümler bulunmuştur. Bu açıdan bakıldığında ütopyalar değişmez ve kusursuz bir toplum inşası gibi gözükse de hiç bozulmayacak şekilde sonsuza kadar işleyecek bir makine mantığına göre kurulan bu sistemin en büyük sıkıntısı, kurgusunun işlenmesinin pek de mümkün olmamasıdır.⁶⁰

---

⁵⁸ Ayşe Kul, “Ütopya ve Distopyalarda Devlet Tahayyülü” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 16.

⁵⁹ Akşit Göktürk, *Ada - İngiliz Yazınında Ada Kavramı*, (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1997), 17-18.

⁶⁰ Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 408.

Dördüncü unsur ise; ütopyaların rasyonel ve eğitimsel bir düzlemde kurulmasıdır. Üretimden tüketime, evlilik ve nüfus dağılımından mimariye kadar her şey mükemmel bir plan çerçevesinde oluşturulmuştur. Oluşturulan planlar, son derece katı akılcı ilkelere ve en mükemmel teknik bilgilere göre düzenlenmiştir. Bu akılcılığın temel sebebi de bilginin gücüne duyulan sonsuz güvenden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple eğitime sarsılmaz bir inançla bağlı olan ütopya halkları kurulan düzenin korunmasında eğitilmiş bireylerin yetişmesini gerekli görmüşlerdir. Eğitimle bireyler faydasız ve boş işler yerine son derece faydalı işlerle meşgul olabilmektedir.⁶¹

Beşinci unsur; Ütopyalarda hâkim olan eşitlik, “Komünizm ya da Kollektifçilik” düşüncesidir. Tanrı tarafından insana verilen nimetler ve yine insanın emeğiyle oluşan ürünler tüm bireylere eşit şekilde paylaştırılmaktadır ütopya dünyasında. Çünkü ortaya çıkan tüm kötülüklerin en temel sebebi eşitsizlik ve daha fazla para kazanabilme yarışidir. Bu sebeple de ütopyalarda herkesin eşit sosyal hakları vardır. Böylelikle toplumda fakirleşme korkusu, kin, nefret, yalancılık ve sahtekarlık bertaraf edilmiş olabilmektedir. Ütopyalarda kaldırılan özel mülkiyet algısı ve paranın olmayışının insanı, sefalet ve felaketten kurtardığı düşüncesi hakimdir. Ütopyada yaşayan her birey ihtiyacı kadarını alır fazlasına tamah etmez, yemekler hep beraber yenilir ve sağlıklı besinler tercih edilir. Aile algısı da kimi ütopyalarda bu görüş çerçevesinde işlenmiş kimin de ise bireyselliğin yaşandığı özel konulardan biri olmuştur. Aynı zamanda eşitlik anlayışı ile toplumda otoriter kişilerin oluşumunu da engellemektedir.⁶²

Altıncı unsur; ütopya toplumunda yaşayan her birey çalışmakla yükümlüdür ve çalışmamak bir suç olarak algılanmaktadır. Günün belirli saatlerinin ki bunlar çok az vakitleri kapsar, çalışılarak geçirilmesi toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için önemli kabul edilmiştir. Zaten standardizasyon ve alışkanlıkla en asgari düzeye çekilen ihtiyaçlar bu şekilde veya değiş-tokuş usulü ile giderilmektedir.⁶³

Yedinci unsur; ütopya yaşamının temel gayesi olan huzur ve mutlak mutluluğun merkeze alınmasıdır. Bu amaçla bireyler mutlu olmak için kendilerini devlete

---

⁶¹ Alexandre Vexliard, “Ütopya’nın Psikolojisi”, *D.T.C.F. Felsefe Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C.5, (1967): 65-66.

⁶² A.g.e., 67-68.

⁶³ A.g.e., 67.

adamışlar ve devlet için varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bireyin serbest bir şekilde yalnızca kendi iradesi ile hareket etmesi toplumda anarşi olarak kabul edilmektedir.⁶⁴

Sekizinci unsur ise; Ütopya dünyasının bilimi kullanım amacıdır. Ütopyalarda her çeşit teknik kullanılmaktadır çünkü insanın her türlü ihtiyacını karşılamak amaçlanmaktadır. Bilim de bu tekniklerin geliştirilmesine yardım sağlama amacıyla kullanılmaktadır. Bireyin fikir dünyasının genişlemesi gibi bir amaç ya da bilimi geliştirme gibi bir hedef söz konusu olmamaktadır. Bundan dolayı da bireyin kendini veya evreni ya da evrendeki konumunu anlamaya çalışmasında bilim söz sahibi değildir. Aynı sebeplerden dolayı ütopyalar dünyasında insan yaşamını yorumlayan herhangi bir sanat da bulunmamaktadır.⁶⁵

Dokuzuncu ve son unsur ise; ütopyaların bazı karşıtlıkları uzlaştırma amacıyla kurulmuş toplumsal sistem olma eğilimi taşımalarıdır. Bu karşıtlıklardan bazıları olarak; bireysellik-toplumsallık, özgürlük-eşitlik, içgüdü-akıl, toplumsal huzur-bireysel huzur ve pratik zorunluluklar-soyut kurgular sayılabilir. İşte ütopyalarda yazarlar, bu zıtlıkları yok etmek ya da en azından uzlaştırmak için çeşitli yöntemler önermektedirler.⁶⁶

Netice itibarıyla bakıldığında ütopyalarda kollektif mutluluk hedefi ile kurulan bir ada yaşamı söz konusudur. Herkesin bilgi seviyesinin yüksek olduğu, dış dünyadan haberdar olunan ancak dışarıya bilgi verme noktasında temkinli davranılan, bilimin doğayı anlamak için kullanıldığı bir yaşam karşımıza çıkmaktadır. Ancak teorik olarak oluşturulmak istenen ve pratikte oluşturulan arasında fark fazla olduğunda ise ortaya ütopyadan ziyade bir distopya çıkabilmektedir. Bu nedenle de ütopyaların belki de en önemli özelliği çok basit bir yöntemle distopyalara gebe olabilesidir denilebilir. Ütopyalara dair bu ve benzeri başka özellikler de sıralamaya dahil edilebilir.

2.1.2.3 Önemli Ütopik Eserler

Bu bölümde tarihi süreç içerisinde ütopya olarak değerlendirilen tüm eserler değil seçilen bazı eserler ele alınacaktır ki bular çalışmanın eğitim başlığında da ele alınan yazınlar olacaktır. Ayrıca ütopyalarda, yaşanan topluma dair bir eleştiri özelliği

---

⁶⁴ Sadık Usta, “Ütopyaların Kısa Tarihi ve Türk Ütopyaları”, *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, S.23 (2017): 19.

⁶⁵ Nail Bezel, *Yeryüzü Cennetleri Kurmak: Ütopyalar*, (İstanbul: Say Yayınları, 1984), 10-11.

⁶⁶ Vexliard, *Ütopya'nın Psikolojisi*, 68.

bulduğu için eser yazarlarının hayatlarına da yer verilmiştir ki o döneme ve yazarın yaşadığı durumlara dair de bir bakış açısı sunulmuş olsun.

2.1.2.3.1 Thomas More ve Ütopya

A. Thomas More'nin Hayatı

More, 7 Şubat 1478'de Londra'da gözlerini dünyaya açmıştır ve bir yargıç olan babası onu hukuk eğitimine yönlendirmiştir. İlkokuldayken Latin dilinin temel bilgilerini öğrenmiştir. 12 yaşına geldiğinde daha iyi bir eğitim alabilmesi için Kardinal Morton'un himayesine verilerek toplumun önünde gelen şahıslarını tanıma ve bizzat görüşlerini onlardan dinleme fırsatı edinmiştir. Burada iki yıl geçirdikten sonra hukuk eğitimini alabilmek için Oxford'a gönderilmiş ve yine iki yıl burada geçirdikten sonra Londra'ya geri gelmiştir. 16 yaşında gerçek manada hukuk eğitimine başlamıştır. Henüz öğrenciyken hümanist akımın temsilcileri ile tanışmış ve hümanist eğitimin önemli konularını ileri düzeyde öğrenmiştir. Ayrıca bu dönem Latince ve Yunanca çalışmış ve pek çok düşünür ile birlikte çalışma şansını da yakalamıştır. Tanıştığı kişiler onun fikri gelişiminde önemi büyük rol oynamıştır. 1496'da Oxford'da önce St. Paul'un mektupları üzerine dersler vermiş daha sonra da katedralin dekanı olmuştur. Ardından bölgenin ilk hümanist gramer okulunu İngiltere'de kurmuştur. 1499'da ileride çok yakın dostu olacağı Erasmus ile tanışmıştır, öyle ki Erasmus 1509'da yazdığı meşhur eseri "Deliliğe Övgü" eserini More'a ithaf etmiştir. More, hukuk ve edebiyat çalışmalarını eş güdümlü olarak sürdürürken bir ara kendini ilahiyata kaptırmış ve dört yıl boyunca gönüllü olarak rahip olabilmek için çalışmıştır. Ancak yaptığı evlilik sonrası, manastır yaşamına veda etmiş ve hukuk mesleğini ifa etmiştir. 1504 yılında parlamentoya seçilmiş ancak dönemin kralıyla arası açılmıştır çünkü babası hapse atılmıştır. Bu süreçte More kamuda çalışmamıştır. Kralın ölümünden sonra siyasi hayatı daha etkin ilerleyen More, 1510'da Londra'da Asliye Hukuk Mahkemesi'nde yargıç olmuştur. Görevini yaparken tarafsızlığı ve fakir babası oluşuyla toplumda büyük bir itibar kazanmıştır. 1517'de zekâsı, çalışkanlığı, eğitimi ve siyasi kariyerindeki başarısıyla dönemin kralının dikkatini çekmiş ve böylece meclise kabul edilmiştir. 1521'de şövalyelik makamına, 1529'da kralın sözcüsü ve özel sekreterliği makamına atanmıştır. Bu sırada edebiyat devlet işleriyle uğraşan More için bu uğraşı bir dinlence haline gelmiştir. Yakın arkadaşı Erasmus ile çeşitli çeviriler ve söylevler yazmıştır. İlerlettiği edebiyat kariyeri yaşamını doruk noktasına taşımış ve ünlü eseri Ütopya'sını bu dönemde kaleme almıştır. 1532'de sağlık

sebeplerini bahane ederek devletteki görevinden istifa etmiştir. Ancak bu kararının arkasında yatan asıl sebep, kralın Katolik Kilisesi'ne karşı sergilediği olumsuz tavrı ve Protestanlığa gösterdiği olumlu tavidir. 1533'te kralın eşi Anne Boleyn'in taç giyme törenine katılmayı reddetmesi dikkatleri üzerine çekmiş ve yine Anne Boleyn'i kralın eşi ve çocuklarının da tahtın yasal vârisi olduğunu kabul etmeyince Londra kulesine hapsedilmiştir. Vatan hainliği suçuyla hüküm alan More 6 Temmuz 1535 yılında kellesi uçurularak idam edilmiştir. Uzun yıllar sonra tarih 1935 yılını gösterdiğinde ise dönemin papası tarafından aziz olarak ilan edilmiştir.⁶⁷

B. Ütopya

More 1515 yılında iki kitap şeklinde tasarladığı eserini resmi görev için gittiği Flandaria'da kaleme almıştır. Daha sonra gittiği Antwerp'de Erasmus'un da yakın dostu olan Peter Giles ile tanışmıştır. Genel sekreterlik ve yayıncılık yapan Giles, More'un gönlünü kazanarak eserin ana karakterlerinden biri haline gelmiştir. İki kitap olarak yazılan Ütopya'nın ikinci kitabının daha önce yazıldığını aktarmıştır Erasmus. İkinci kitaba bir giriş niteliği taşıyan ilk kitapta işsizlik problemi, bunun neticesinde ortaya çıkan dilencilik sorunu ve bunlara aranan çözüm yollarından bahsedilmektedir.⁶⁸

More, Giles ve onun tanıdığı bir denizci olan Raphael Hythlodæus arasında geçen bir sohbet havası hakimdir kitapta. Hythlodæus, Vespucci'nin 1501-1503 yılları arasında yaptığı büyük keşiflere katılmış, son seferde ise yurda dönmeyerek bazı denizci arkadaşları ile dilediği kadar gezerek yeni halklar ve ülkeler tanımayı seçmiştir. Bu konuda bilgi düzeyi yüksek olan Hythlodæus, deniz gibi felsefeye de düşkün olduğu için tanıştığı toplumların yönetimleri ve kurumsal yapılanmalarını en ince ayrıntısına kadar inceleyerek diğer toplumlarla benzerlik ve farklılıklarını yakalamaya çalışmıştır. Böylece tıpkı bir siyaset felsefecisi gibi o, toplumları çeşitli açılardan değerlendirmiştir. Ve nihayet son gezisinde gördüklerini More ve Giles'a bir sohbet havası içinde anlatma fırsatı yakalamıştır.⁶⁹

Hythlodæus'un son seyahatinde tesadüf eseri keşfettiği Ütopya adası, yönetim şekli, yasama, yürütme ve yargı güçleri, ada halkının kamudan yararlanma hakları gibi

---

⁶⁷ Thomas More, *Ütopya*, çev. Çiğdem Dürüşken (İstanbul: Alfa Yayınları, 2016), 9-13.

⁶⁸ A.g.e., 13.

⁶⁹ A.g.e., 51.

açılardan sahip olduğu düzen, diğer tüm devletlere örnek teşkil edecek kadar mükemmel bir yapıyla oluşturulmuştur. Adanın enlem ve boylamı dışında tüm coğrafi verileri, şekilsel özellikleri öylesine müthiş bir çizimsel anlatımla aktarılmaktadır ki ada birden insanların gözlerinin önünde belirivermektedir.⁷⁰

Bu ada kent Utopus isimli bir komutan tarafından keşfedilerek bulunmuş ve yeniden yapılandırılmış ve daha sonra da onun adını alarak tanınmıştır.⁷¹ En büyük özelliği bir tarım ülkesi olan adada çocukluktan itibaren ziraat, teorik ve pratik bilgiler gözlem ve tecrübe yöntemleriyle öğretilmektedir. Başka ülkelerden gelen temsilcilerin toplandığı ada senatosuna ev sahipliği yapan başkent Amaurotus, bu özelliğiyle diğer kentlerden ayrılrsa da Hythlodæus'a göre tüm kentler hemen hemen birbirleriyle benzer şekilde düzenlenmiştir.⁷²

Devleti kendi hakimiyeti altına alacak tek bir kral yoktur, her kentin kendi yöneticileri bulunmaktadır. Seçimle başa gelen bu kişi ahlâk ve bilgi açısından toplumun en mükemmelidir.⁷³ Kentte yaşayan insanlar kent için günde altı saat çalışmakta ve günün geri kalan vakitlerini ise özel uğraş ve sevdikleri işlere harcamaktadırlar. Tüm halk sade ve rahat olan tek bir çeşit kıyafet giyinmektedir. Yemekler beraber yenmekte ve yaşlılar ile gençler sürekli bir araya getirilmektedir. Toplumda kadın ve erkekler için görevler bellidir. Evlilik çok önemli ve değerlidir, çiftler kendilerine zarar verecek düzeye ulaşmadıkça boşanmaya sıcak bakılmamaktadır. Vatandaşlar beraber çalışarak elde ettikleri ürünleri, “Pazar” yerindeki ambarlara getirir ve ihtiyaçlarını ücretsiz şekilde buradan karşılarlar. Burada para veya para yerine geçebilecek madenler hiç değer görmemekte hatta onlar toplum ahlâkını bozan birer yapı kabul edilmektedirler. “Ortak emek ortak yemek” anlayışı sebebiyle yiyecek sıkıntısı yaşanmamakta ve gelecek kaygısı taşınmamaktadır. Ülkede cömertlik son derece yüksektir, kendileri için ayrılan mallardan kalanlar komşu devletlere dağıtmakta, gerekli hallerde ise satılmaktadır. Buranın halkı edebiyat ve felsefeye düşkündür ve dilleri de Yunancaya çok benzemektedir. Adada belirlenen ilk ilke; “*yaşam doğanın ilkelerine göre belirlenmelidir*” olmuştur. Kölelik anlayışı vardır ancak bu onlar için insana verilen bir cezadır. Bir kişi eğer köle olmuşsa ya kendi isteği ile kötü bir eylemde bulunmuştur

---

⁷⁰ Adanın çizilen bir haritası için bkz. a.g.e., 31.

⁷¹ A.g.e., 114.

⁷² A.g.e., 115.

⁷³ A.g.e., 122.

ve toplum tarafından bu şekilde cezalandırılmıştır ya da savaşta eser alınmış veya diğer ülkelerde kötü işler yapıp buraya getirilmiştir. Çok ayrıntılı ve fazla yasalar bulunmamaktadır burada, olan birkaç yasa da son derece kısa ve özdür oluşturulmuştur ki herkesin bunları kolaylıkla anlayabilmesi amaçlanmaktadır. Ülkede savaş insanlık dışı görülmektedir ve herhangi bir anlaşmazlık olduğunda önce barış için tüm yollar denenmekte, çözüme ulaşılamadığında ise savaşa girilmektedir. Tüm insanlar için belirli bir din algısı yoktur, isteyen istediğine tapınabilmektedir ancak burada önemli olan husus herkesin birbirinin inancına saygı duymak zorunda oluşudur. Tek bir din olmamasına karşın inanılan tek bir yüce güç vardır ki ismi Mithra'dır. Hythlodæus daha önce hiçbir yerde karşılaşmadığını söylediği bu ülkeyi daha ayrıntılı olarak özetlemekte ve bu topluluğun tüm insanlık için bir örnek olduğunu iletmektedir.⁷⁴

2.1.2.3.2 Tommaso Campanella ve Güneş Ülkesi

A. Tommaso Campanella'nın Hayatı

Campanella, 1568 yılında yoksul bir kunduracının oğlu olarak İtalya Calabria'nın Stilo kentinde gözlerini yaşama açmıştır. Henüz küçük yaşlardayken yüksek zekâsı ve okumaya duyduğu aşırı tutkunluğuyla dikkatleri çekmiş, on üç yaşına geldiğinde ise çeşitli konularda pek çok şiir yazmış ve uzun uzun söylevler vermiştir. Campanella zihin dünyasını tanımaya yeni başladığı dönemlerde Aristoteles karşıtı olan doğa bilimci Bernardio Telesio'nun görüşlerinden çok etkilenmiştir, 1588'de Cosenza'dayken satır satır hocasının düşüncelerini okumuş ve nihayet Telesio'nun savunucusu kesilerek doğa hakkındaki düşüncelerini detaylı şekilde açıklamıştır. Campanella'ya göre bir felsefeci ilk olarak doğa kitabını okumalıdır zira hakikat ortadadır ve onu bulmak için peşinden gitmek gerekmektedir. Bu dönem doğa felsefesi ile ilgili yaptığı çeşitli açıklama ve yazınlar (kendisi uzun yıllar Aristoteles'i ve felsefesini detaylıca okumuş ve neticede Aristoteles'e karşıt görüşleri kendisine daha yakın bulmuştur.) Aristotelesçi olan üstlerinin pek de hoşuna gitmemiştir. 1589 yılına geldiğinde ise Napoli'nin yolunu tutmuştur Campanella, zira yaşadığı düzende kendi doğrularının anlaşılmayacağını görmüştür. Burada geçirdiği yıllarda önce edebiyat ve felsefe ile ilgilenmiş sonra ise Rönesans'ın ünlü alimlerinden Giambattista Della Porta ile tanışarak büyü ve astroloji ile uğraşmıştır. Burada adını Tommaso olarak değiştirmiş ve 1620'de "Varlıkların Büyüsü ve Doğal Büyü Üzerine" eserini yazmaya

---

⁷⁴ A.g.e., 17-22.

başlamıştır. Doğayı yaşayan bir organizma olarak gören Campanella'nın fikir dünyası da gittikçe şekillenmeye başlamıştır ve yazdığı pek çok eserle bu fikirlerini ayrıntılandırmıştır. Öte yandan Campanella için yeni bir dönem daha başlamıştır ki bu süreç hayatının sonuna kadar yaşayacağı tutukluluk ve ardından serbest bırakılma sonra tekrar tutukluluk sonra tekrar serbest bırakılma döngüsüdür. Yaşadığı bu yarı tutuklu yarı serbest hayat kendisini inandığı doğruları ifade etmekten alıkoymamış ve her fırsatta yeni eserler kaleme alarak fikirlerini ifade etmiştir. Nihayet 2 Mayıs 1639'da çoğu zindanda geçen ömrüne, yurdundan uzakta bir şekilde veda etmiştir.⁷⁵

B. Güneş Ülkesi

Campanella'nın tezimize konu olan eseri "Güneş Ülkesi", Cenevizli bir kaptan ve Baş Hospitalarius (hastane rahibi) arasında geçmekte olan canlı bir sohbet şeklinde aktarılmaktadır. Eserin yazıldığı dönem yaşanan Rönesans'ın ruhuna uygun şekilde planlanan ütopya, yeni insanlar, yeni dünyalar, yeni kültürler öğrenebilme amacıyla günlerini geçiren denizcilerden biri olan Cenevizli kaptanın, yaptığı dünya seyahatinin son vakitlerine doğru ekvatorun aşağısında bulunan Taprobana isimli bir adaya ulaşmasıyla başlamaktadır.⁷⁶ Kıyıya çıktığında kendisini karşılayan ada yerlileri ismini "Güneş Ülkesi" konulan hayal kente onu götürmüştür. Bu hayal adada biraz vakit geçirdikten sonra şahit olduklarından şaşkına dönmüş bir şekilde geri gelmiş, Baş Hospitalarius'a misafir olmuş ve yaşadıklarını onunla paylaşmıştır. Duydukları kendisinde ciddi merak uyandıran Baş Hospitalarius ardı ardına sorular sormuştur, Cenevizli'nin ise verdiği cevaplar onda yeni sorular oluşmasına neden olmuştur. Ardı ardına sorulan sorular ve verilen cevaplar metni akıcı ve hareketli bir diyalog şekline sokmaktadır. Kaptanın güçlü hafızası, yaşadıklarını en ince ayrıntısına kadar hatırlayıp anılarını sanki Güneş Ülkesi'nde tekrar yaşıyormuş izlenimi uyandırmaktadır. Ayrıca biraz sonra kalkacak gemiye yetişmesi için acele eden Kaptan, yaptığı anlatım ile bunu okuyucuya hissettirebilmektedir.

Cenevizli kaptan ve Baş Hospitalarius arasında geçen diyaloglu anlatımla Güneş ülkesinde yaşam şöyledir; Hindistan'dan gelerek yerleştikleri Taprobana isimli adaları güneşle iç içe yaşayan bir yeryüzü kentidir. Yurttaşlar burada filozofça bir hayat sürmekte, ayın, güneşin, takım yıldızlarının, gezegenlerin yaptığı değişimleri büyük

⁷⁵ Campanella, *Güneş Ülkesi*, çev. Çiğdem Dürüşken (İstanbul: Alfa Yayınları, 2022), 10-21.

⁷⁶ A.g.e., 33.

bir dikkatle izleyerek çeşitli hesaplamalar yapmakta ve tüm işlerini de buna göre ayarlamaktadırlar. Son derece hassas bir şekilde yaptıkları hesaplamalarla pek çok meselenin kararı verilebilmektedir. Nesillerinin devamının sağlanmasında, alacakları eğitimle yaşamlarını sürdürmelerinde, çalışacakları mesleklerde ve dahi görev bölümü yapmaları gerektiğinde bile astronomiyi kullanmaktadırlar. Uğurlu yıldızların yan yana gelmesinden sonra yedi gezegenin ismini kullandıkları yedi çemberden oluşan kentlerini kurmuşlardır.⁷⁷ Ülkelerinin en önemli kuralı, her şeyin ortak olmasıdır; yemek sofraları tüm halkın bir arada yemek yemesi için kuruluyor, yapılan eğlenceler, söylenen şarkılar, çalınan müzikler, yapılan danslar ve dahi giyilen kıyafetler bile ortaktır.⁷⁸ Bu ada kentin en büyük yöneticisi Sol/Metafizikçi olarak isimlendirilmiştir. Onun yardımcıları olarak da onunla eşit yetkiye sahip olan Pon/Güç, Sin/Bilgelik ve Mor/Sevgi yer almaktadır. Ülke halkının bilgi ve deneyim düzeyi şaşılacak derecede yüksektir öyle ki, tüm sanatlardan, ilimlerden, dünyada konuşulan tüm dillerden ve yapılan tüm zanaatlardan haberdarlardır. Yeryüzünün en ücra köşelerini bile sanki oranın yerlisiymiş gibi bilmekte, tüm keşif ve kaşifler tanımaktadırlar. Yaptıkları en önemli işlerden biri de bol bol keşfe çıkıp öğrendikleri yeni bilgi ve deneyimleri ülkelerine aktarmalarıdır.⁷⁹ Son dönem teknik gelişmelere de hakimdirler hatta uçmaya dair birçok bilgi toplamışlar ancak yapamadıkları ve yapmak istedikleri iki şey bulunmaktadır; biri onlara henüz bilmedikleri yıldızları gösterecek bir dürbün diğeri ise; gökyüzünün eşsiz sesinin duymalarını sağlayacak bir kulaklıktır. Gelmiş geçmiş tüm bitki ve hayvan türlerini bilmekte ve bunları kayıt altına almaktadırlar. İnanılmaz düzeyde resim yeteneğine sahiptirler öyle ki; yedi çemberin her bir duvarına tüm bildiklerini resmederek en ince ayrıntısına kadar açıklamışlardır.⁸⁰ Her insana hak ettiğini verme üzerine kurulu bir adalet sistemi hâkimdir burada. Kendilerine inmiş bir vahiy olmasa da yazara göre Hristiyanî bir dini ahlâka sahiptirler. En önemli sloganları şudur; *“Sana yapılmasını istemediğin şeyi başkalarına yapma sana yapılmasını istediğin şeyi başkalarına yap!”*. Tanrı'nın tecellisini doğada arayan ada halkı bu sebeple doğanın en büyük nimeti olan güneşe büyük saygı ve ihtimam göstermektedirler.⁸¹ *“Her şey Tanrı'nın istediği gibi iyi olsun!”*⁸²

---

⁷⁷ A.g.e., 34.

⁷⁸ A.g.e., 49; 71.

⁷⁹ A.g.e., 73.

⁸⁰ A.g.e., 40-44.

⁸¹ A.g.e., 7-10/21-23.

⁸² A.g.e., 109.

2.1.2.3.3 Francis Bacon ve Yeni Atlantis

A. Francis Bacon'ın Hayatı

Bacon 22 Ocak 1561 yılında Londra'da soylu bir İngiliz ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. 12 yaşındayken bilim eğitimleri almak üzere Trinity College'a başlamıştır. 1576 yılında Paris'e giderek felsefe ile ilgilenmiş ancak kısa bir süre sonra babasının ani ölümü onu maddi sıkıntılara zorlamıştır. Bu sebeple de İngiltere'ye dönerek hukuk eğitimi almıştır. Eğitiminin ardından avukatlık görevine başlamış, bundan iki yıl sonra da Dorsetshire Parlamentosu'na dahil olmuştur.

1591 yılına gelindiğinde II. Essex Kontu Robert Devereux'nun sadık danışmanı olmuştur ancak Kont'un I. Elizabeth'i tahtından indirme arzusu, kendisine derinden bağlı olan Bacon ile ilişkilerinin bozulmasına sebep olmuştur. Bu süreçte Kont, yaptığı suikast girişiminden dolayı tutuklanmış ancak Bacon'un arabuluculuğu onu özgürlüğüne geri kavuşturulmuştur. Yaşadıklarına rağmen Kont ikinci kez suikast girişiminde bulununca tekrar yakalanmış ve idam edilmiştir. Yaşananlar Bacon'nun düşmanlarının artmasına sebep olurken kraliçeye derin bağlılığı onu siyasi arenaya taşımıştır. Böylece Bacon, Middlesex Parlamentosu'na girmiştir. Bu sıralarda Bacon çeşitli alanlarda yazılar ve eserler yayınlamıştır. 1603 yılında I. Elizabeth'in ölümüyle başa I. James geçmiş ve bu dönem Sir unvanını alan Bacon, yaşamının en renkli yıllarını geçirmiştir. Bir yanda kariyer basamaklarını tırmanırken diğer yandan da çeşitli eserlerini yazan Bacon 1617 yılında babasının da görevini üstlenip mühürdar olmuştur.

İnsana ve doğaya dair bakış açısını yansıttığı ve bilimsel yöntemini sergilediği "Novum Organum" isimli eserini bu yıllarda yayımlanmıştır. Ancak kariyerinin zirve dönemini yaşaması onu düşüşün eşiğine getirmiştir ve rüşvet suçu sebebiyle tutuklanıp para cezasına mahkûm edilmiştir. Bu suçlamalar tüm unvanlarını kaybetmesine neden olmuştur. Çok geçmeden serbest bırakılsa da kamuda görev almasına izin verilmemiş ve Bacon kendini tamamen felsefe çalışmalarına adanmıştır. 1626 yılında zatürre hastalığına yakalanana kadar geçen sürede birçok eserini yayımlanmıştır ancak yakalandığı hastalık sebebiyle 9 Nisan'da hayata gözlerini yummuştur. Ölümünden bir

yıl sonra ölümsüz eseri Yeni Atlantis, Sylva Sylvarum isimli eserinin son bölümüne ilave edilerek yayınlanmıştır.⁸³

B. Yeni Atlantis

Bacon eseri Yeni Atlantis'te, bir süre Peru'da kalıp sonrasında Güney Denizi üzerinden Japonya ve Çin'e gitmeyi amaçlayan ancak rüzgâr sebebiyle bunu başaramayan ve sonrasında Bensalem adasını keşfeden denizcilerden ve ada düzeninden bahsetmektedir. Yanlarına bir yıl onlara yetecek kadar erzak alan denizciler için yolculuğa çıktıktan beş ay sonra süreç planladıkları şekilde ilerlememiş, rotaları kaybolmuştur ve açık denizlerde tüm yiyecekleri ve umutları bitmiştir. Çaresizce ölümün kendilerine ulaşmasını beklemektedirler. Sona geldiklerini düşündükleri anda gökyüzünü örten kalın bulutların arasında önce bir karaltı görmüş sonra daha da yaklaştıklarında buranın ormanlarla çevrili bir ada olduğunu anlamışlardır.⁸⁴ Kendilerini kurtaran ve yüzlerinde büyük bir gülümsemenin oluşmasına sebep olan bu kara parçasının ismi Bensalem adasıdır.

Ada sakinlerinin kendilerini karşılaması ve kendi dillerini de konuşmaları denizcilerde şaşkınlık uyandırmıştır. Çok geçmeden denizcilerin kendileri için tehlikeli olmadığını anladıkları ve en önemlisi de kendileri gibi Hristiyan olduklarını anlayan ada sakinleri, denizcileri bir süre adada misafir etmiş ve ada ile ilgili bilgileri onlarla paylaşmışlardır. Hristiyan bir devlet olan ada, İsa'nın göğe çıkışından çok kısa bir süre sonra mucizevi bir şekilde bu dini benimsemiştir ve havari Bartholomaeus aracılığıyla İsa'nın saf düşüncelerini yansıtan Tevrat ve İncil'i ellerinde bulundurmaktadır.⁸⁵ Tanrı tarafından atandığına inanılan devlet görevlileri için hiyerarşi çok önemlidir ve onun korunması ülke mutluluğu için en elzem meseledir. Dinine ve geleneklerine sıkıca bağlı olan bu devlet, bilime de son derece önem vermektedir ki bu inanç ve çalışma onlar için büyük bir zenginlik, huzur ve refah ayrıca doğal bir arınma amacı taşımaktadır. Bilimin merkeze alındığı dini bir devlet bedenleri için dirilik, ruhları içinse bir yaşam soluğudur.

Ataerkil bir düzene sahip olan ada halkı bunu her alanda hissettirmektedir. Çok fazla olumlu özelliği bulunan adanın dikkat çeken bir diğer özelliği de son derece tedbirli

---

⁸³ Francis Bacon, Yeni Atlantis, çev. Çiğdem Dürüşken (İstanbul: Alfa Yayınları, 2021), 18-22.

⁸⁴ A.g.e., 29-30.

⁸⁵ A.g.e., 48.

bir millet oluşlarıdır. Adalarına konuk olan yabancılar için kurdukları sistem öyle ayrıntılı anlatılmıştır ki hem ev sahipleri hem de misafirlerin uyacakları kurallar yasalarla belirlenmiştir. Burada yaşayan yurttaşların bir diğer önemli ve ısrarla üzerinde durulan özelliği de rüşvet ve dahi hediye alınmamasıdır. Bu anlamda kullandıkları “çifte maaşlı” sıfatı Bacon tarafından birkaç yerde kullanılmıştır ve ada halkı için son derece onursuz bir yaşam anlamı taşımaktadır.⁸⁶ Yeryüzünün tüm doğasını, halklarını ve kültürlerini keşfetme arzuları neticesinde ülkedeki tüm görevliler Latince, İspanyolca, İbranice ve Eski Yunanca başta olmak üzere tüm büyük kültürlerin dillerini bilmektedirler. Tüm dünyayı bilmelerine karşın dünya tarafından sanki hiç bilinmeyen bu adada yaşamaları ve diğer milletlerce tanınmamaları onları dünyadan soyutlamamış aksine onlarda, doğanın sırlarını açıklama, doğadaki her malzemeyi kullanma ve benzerlerini taklit etme hevesi uyandırmıştır. Bu arzu ve talep, adanın ışığı olarak ifade edilen Salomon Evi'nin kurulmasını sağlamıştır. Enstitü özelliğine sahip bu ev, keşif yapmak, keşfedilenleri saklamak ve korumak ayrıca zamanı gelince keşfedilenleri insanlık yararına kullanmak üzere yapılmıştır.⁸⁷ Son bölümde yer alan metin içerisinde Bacon, özellikle Salomon Evi'nin (eserin bazı çevirilerinde Süleyman Evi olarak geçmektedir) üzerinde durmuş, ayrıntılarıyla kurulum amaçlarını ve orada alimlerin yaptığı yöntemli çalışmaları anlatmıştır.

Bacon'un özel danışmanı G. Rawley Yeni Atlantis'in henüz tamamlanamamış bir eser olduğunu söyler ve eser herhangi bir son/bitiş bölümü olmadan yayınlanır. ⁸⁸ *“Dürüst olmayan insan kendisine saygısını kaybeder ve derler ki, Tanrı'dan ve dinden imandan sonra bütün kötülüklerin en güçlü dizginleyicisi, insanın kendisine duyduğu saygıdır.”*⁸⁹ diyerek Bacon, kurduğu ülkesinde saygı ilkesi temelli bir ütopya portresi çizmiştir.

2.1.3 Distopya Kavramı

Olumsuz öğeleri bünyesinde bulunduran toplumları yansıtan distopyalarda kişisel haklar, kurulan düzen içerisinde yok olup gitmektedir. Ütopya kavramından çok sonra ortaya çıkan distopyanın anlamına dair temel iki görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilki ütopyaların zıttı olduğuna dair çeşitli görüşlerdir. Bir diğeri ise ütopyalarda yer alan

---

⁸⁶ A.g.e., 35.

⁸⁷ A.g.e., 63-64.

⁸⁸ A.g.e., 18.

⁸⁹ A.g.e., 78.

idealizm ve kusursuz devlet-millet modelinin distopyalarda olmadığından, distopyaların ütopyaların karşıtı olmadığı görüşüdür. Her şeyi ile olumlu ve mutlu bir toplumsal yapının bulunduğu ütopya hayallerinin, birer kabusla dönüştüğü distopyalar; olumsuz ve mutsuz bir toplumu ifade etmektedir.

Distopya kavramı Yunanca dystopia kelimesinden gelmektedir. Etimolojik olarak distopya, Yunanca ön-takı olan “kötü”, “anormal” veya “hastalıklı” gibi manaları bulunan dys/dis ve topos=yer sözcüklerinin birleşiminden türetilmiş bir kavramdır. Ütopya kavramı, olumsuzluk manası katan “eu” öneki ile “topos” sözcüğünden türetilerek var olmayan bir yere işaret ederken, distopya kavramı yaşanılması zor olan bir yeri anlatmaktadır.⁹⁰ Bu kavram, “ütopyacılık kültürü içinde yorumlanan ve ütopya türünün özel bir şekli kabul edilen, çoğunlukla anti-ütopya ya da distopya şeklinde isimlendirilen örnekler olarak nitelendirilmektedir.⁹¹ Distopya kavramı yerine ya da ona benzer şekilde kullanılacak kavramlar ise şunlardır; “karşı-ütopya”, “ters-ütopya” veya “kakotopya”.

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde karşılığı bulunmayan distopya kavramı Oxford İngilizce Sözlüğüne göre “Her şeyin son derece kötü ve beklenmedik olduğu hayali bir yer yahut hâl”⁹² olarak, Cambridge İngilizce Sözlüğüne göre; “Çok fazla acıların yaşandığı çok kötü veya adaletsiz bir toplum”⁹³ olarak tanımlanır.

Distopya kavramı kakotopya ve karşı-ütopya terimleri ile yakın ilişkisi bulunmaktadır. Zira distopyalar, bireylere mutsuzluk veren bir yönetim ve onların yaşadığı kötü yeri ifade ederken bu kavramları da içerisine alan çatı bir kavramdır. “Kakotopya” ilk defa faydacılık kuramı öncüsü olan Jeremy Bentham tarafından 1818 yılında kullanılmıştır. Kavramın farklı bir versiyonu olan distopya terimi ise ilk kez 1868’de John Stuart Mill tarafından kullanılmıştır. Mill Avam Kamarası’nda muhaliflere karşı yaptığı bir

⁹⁰ Michele Riot-Sarcey vd., Ütopyalar Sözlüğü, çev. Turhan Ilgaz (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2003), 149.

⁹¹ Nail Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu: Ters Ütopyalar*, (İstanbul: Say Yayınları, 1984), 7.

⁹² “Dystopia”, <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/dystopia?q=dystopia> [26.11.2023].

⁹³ “Dystopia”, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/dystopia?q=Dystopia> [26.11.2023].

konuşmasında distopya terimini kullanarak muhalifleri, distopyacı olmakla suçlamıştır.⁹⁴

Küçükcoşkun; “Kötü yer” anlamını karşılayan distopya kavramının “ters ütopya, ütopya karşıtı, ütopya teriminin karşısında yer alan” gibi anlamlara geldiğini söylemektedir. Ütopyanın karşısında duran distopya edebiyatının, ütopyanın kendisine yapılan bir tepki ve eleştiri şeklinde ortaya çıkan bir tür olduğunun ve bunun Türkçede “kakotopya, distopya, negatif ütopya, karşı ütopya, ters ütopya, anti-ütopya, karabasan, kara-yok ülke” şeklinde isimlendirilebildiğini aktarmıştır.⁹⁵ Cioran’a göre distopyalar; devrimci umutların yok oluşunu ve dünyanın herhangi bir biçimde değiştirilebileceğine dair umutsuzluğu anlatan eserlerdir. Artık insanların bilime yönelik duyduğu güven duygusunun yerini şüphecilik almıştır ve insanlığa vat olunan yeni bir yeryüzü cenneti hayali giderek cehenneme dönüşmektedir.⁹⁶ Bezel’e göre ise distopya; ütopyacı bir hedef sebebiyle çıkılan yoldaki baskıcı ve olumsuz bir düzendir.⁹⁷ Kumar ise temeli ütopyalar olan distopyaların birer kopya olduğu ve olumlu bir içeriği olan ütopyaları olumsuzla çevirerek yeniden üretildiğini söylemektedir. Ayrıca distopyaları, çatlak bir aynadan yansıyan bozulmuş bir görüntüye sahip ütopya olarak değerlendirmektedir.⁹⁸

Netice itibariyle ütopyalarda olduğu gibi içinde yaşanan zamanın sorunlarına dair yazılan distopyalar, otoriter ve korkutucu bir düzen içindeki ortamı anlatmaktadır. Bunun en temel sebebi olarak da ütopyalarda hayali kurulan, gerçek ideal devlet-millet yaşamının henüz mümkün olamayacağı inancıdır. Bu araştırmada da ağırlıklı olarak distopya kavramını kullanılmıştır çünkü bu türü ifade eden kavramlar arasında daha yaygın olan kavram distopyadır.

2.1.3.1 Tarihsel Süreç İçerisinde Distopyalar

Geleceğe dönük karamsar tablolar çizen distopyalarda insanın kendi eliyle yarattığı sorunların nihayetinde onun başına bir felaket getireceği inancı, temeli oluşturmaktadır. Dini metinlere göre Âdem ile Havva cennette mutlu ve sonsuz bir

⁹⁴ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, 172.

⁹⁵ Yasemin Küçükcoşkun, “1980-2005 Dönemi Türk Edebiyatında Ütopik Romanlar ve Ütopyanın Kurgusu” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 18-19.

⁹⁶ Emil Michel Cioran, *Tarih ve Ütopya*, çev. Haldun Bayrı, (İstanbul: Metis Yayıncılık, 2013), 97.

⁹⁷ Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu: Ters Ütopyalar*, 7.

⁹⁸ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, 172.

yaşam sürmekteyken işlemiş oldukları günah sebebiyle yaratıcı tarafından cezalandırılarak yeryüzüne indirilmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında ilk insanın yaptığı eylem, Tanrı tarafından ölüm ve hastalık gibi cezalar almasına neden olmuştur. Yine bu metinlerde insanların yaşayacağı çeşitli felaketler ve gazaplar anlatılmaktadır. Tüm bunlara bakıldığında bu metinlerde distopyaların bir nevi ön belirimi biçiminde ortaya çıkan, evrenin ve insanlığın sonunu getirecek facialar insanların, yaratıcının gazabını üzerlerine çekmeleri neticesinde Tanrı tarafından tüm insanlığa verilecek muhtemel ceza olarak ifade edilmektedir.⁹⁹

Tıpkı ütopyalarda olduğu gibi distopyalarda da kesin bir tarih vermek yukarıdaki açıklama sebebiyle pek de mümkün değildir çünkü insan nasıl cennet hakkında bilgi sahibi olmuş ve onu düşünce dünyasına yansıtmışsa distopyalar için de aynı durum söz konusu olabilmektedir. Semavi ve semavi olmayan çoğu dini inançta var olan cehennem algısı distopyaların çizdiği dünyanın ana ilham kaynağını oluşturmaktadır. İnsan kendi kendine zulmederek hayatını sonsuz bir acı içinde geçirmektedir.

Distopyanın fikri altyapısının bu şekilde oluşmasından sonra yazın dünyasında varlığını göstermesi genelde 20. yüzyıl olarak kabul edilmektedir. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken bir husus bulunmaktadır. İnsanı iyiyi hayal etmek ve anlatmak dururken onu olumsuz ve kötüye iten sebep ne olmuştur? Bunun cevabı ise yine tarihsel süreç içerisinde bulunmaktadır. Kavramın ilk ortaya çıktığı yıllardan günümüze kadar toplumda varlığını sürdüren akım ve ideolojiler distopyaların ortaya çıkışında önemli bir dönüm noktası olmuşlardır.

En temel çıkış konularından biri olan hiciv sanatı, iyi yönden olursa ütopyalar için, kötü yönden olursa da distopyalar için çağın eleştirisinin yapılabileceği birer araç haline gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında distopyanın ilk örneklerden biri kabul edilen Gulliver'in Gezileri (aynı zamanda bir ütopya olarak da kabul edilmektedir.) 1726'da Jonathan Swift tarafından hicvi bir eser olarak kaleme alınmıştır. 18. Yüzyılda yaşanan İngiltere siyasetini, İngiliz toplumunun dinsel ve siyasal kurumlarını ütopyacılık üzerinden eleştiren bir eserdir.

“17. yüzyıl, matematiğin çağıydı; 18. yüzyıl doğa bilimlerinin; 19. yüzyıl ise biyolojinin çağıydı. 20. yüzyıl yani bizimkisi ise korkunun çağıdır.” diyen Albert

---

⁹⁹ Ferhat Kavas, “Çağdaş Sanatta Ütopya ve Distopya” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 50-51.

Camus'a göre distopyalar bu korku çağının bir ürünüdürler.¹⁰⁰ Yine bu noktada Kumar, ütopya dünyasının Nazizm, Stalinizm, kitlesel işsizlik, soykırım ve nihayetinde yaşanan İkinci Dünya Savaşı sonucunda gücünü yitirerek distopyaya dönüşmesinin engellenemeyeceğini ifade etmektedir. Ütopyacı hayalin gerçek zamanda var olabilme isteği insanlığa çok pahalı patlamıştır. Amerika ve Rusya üzerine kurulan düşler, dünya hakimiyeti fikri, İkinci Dünya Savaşı ve atom bombası gibi sebepler ütopyayı tersine çevirerek ona kapkaranlık bir istikbal imajı veren hale getirmiştir. Amerika ve Sovyet Sosyalizmi üzerine kurulan iki büyük ütopya deneyi zaman içerisinde distopyanın başvuru kaynağı olmuşlardır. Tüketim çılgınlığıyla Amerika, Huxley'in Cesur Yeni Dünya'sına esin kaynağı olurken, Sovyet Sosyalizmi ise Orwell'in 1984'ünün yaratılış sebebi olmuştur.¹⁰¹

Bozkuş'a göre ise, 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ideal bir toplumun yaratıldığı ütopyalar pek de ilgi görmemeye başlamıştır; çünkü bu dönemde toplumlarda Marksizm hareketi yükseliş göstermektedir. Temelinde işçi sınıfının adil ve eşit dünya kurma fikri yatan Marksist düşünce, kurgusal alanda belirginleşse de ütopya dünyasında varlığını sürdürememiş ve ömrü de pek uzun olmamıştır. 20. Yüzyılla birlikte ütopyanın yerini yeni bir kavram almıştır: Distopya.¹⁰²

Ekren ise distopyaların tarih sahnesine çıkışlarındaki ana fikrin modernizm ve postmodernizm arasındaki ilişki olduğuna dikkat çekmektedir. Ona göre; tüm dünyada yaşanan savaşlar ve onların getirdikleri ekonomik sıkıntılar derin bir modernizm sorgusuna neden olmuştur. Modernizm tarafından çizilen ütopyik toplum anlayışı yerini karamsar bir yapıya bırakmıştır. More'un başlattığı ütopya geleneği, yaşanan siyasal ve sosyal değişimlerden etkilenmiş ve 20. yüzyılda distopyaya evirilerek ütopyanın antitezi olarak ortaya çıkmıştır. Ütopyaların var olmayan cennetinden yola çıkarak distopyalar gelecekte var olabilecek cehennemi işaret etmektedir. Toplumun kaostan kaçıp sığındığı cennet, bireyin içine düştüğü cehennemin kapılarını aralamıştır.¹⁰³

¹⁰⁰ Kul, *Ütopya ve Distopyalarda Devlet Tahayyülü*, 27.

¹⁰¹ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, 593-595.

¹⁰² Emre Bozkuş, "Distopyanın Tarihi: Edebiyatta Distopya", <https://www.bilimkurgukulubu.com/edebiyat/edebiyat-uzerine/distopyanin-tarihi-edebiyatta-distopya/> [27.11.2023].

¹⁰³ Koray Ekren, "Postmodern Hakikat Eleştirisi Bağlamında Ütopya ve Distopya Arasındaki Döngüsel İlişki" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022), 33-34.

Değirmenci ise distopyaları ortaya çıkaran ana fikrin insanın üstünlük ve yönetme arzusunun olduğunu söylemektedir. Ona göre; distopyalar temelleri kurulduktan sonra mevcut yapısı insanoğlundan gelmektedir. İnsanlarda tıpkı Tanrıda olduğu gibi var olan yönetme ve hükmetme isteği distopyaların ana karakteri olan yöneticiyi meydana getirmektedir. Ayrıca diğer önemli bir konu olan teknoloji bu istekle birleştiğinde ortaya korkutucu ve otoriter bir dünya çıkmaktadır. Tıpkı bir makine parçası işlevi gören insan artık hiçbir şey ifade etmez çünkü kurulan bu dünya yalnızca yöneten için anlam taşımaktadır.¹⁰⁴

19. yy.'da yaşanan kapitalizm etkisi, iki büyük dünya savaşının getirdiği yıkım, ekonomik krizler, teknolojideki gelişmeler, totaliter ve faşist yönetimler; 20. yy.'da bilimsel gelişmelerin toplu insan katliamlarında kullanılması (1917 Bolşevik İhtilali, Joseph Stalin dönemi, 1929 Dünya Ekonomik Krizi, Adolf Hitler Almanya'sı, Benito Mussolini dönemi, Hiroşima'ya ve Nagazaki'ye yapılan atom bombası saldırıları, Çernobil Nükleer Kazası, 1989 Berlin Duvarı'nın yıkılışı, SSCB'nin dağılması, Soğuk Savaş Dönemi ve bunun gibi pek çok acı tecrübe), bu dönemlerin korku dönemleri olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ve bunların neticesinde doğan distopya dünyalarını...

Distopyaların ilk kimin tarafından yazıldığı günümüz dünyasında tartışılrsa da genel kabulde ilk örnek olarak 1920'da yazılan Stalinizmin baskıcı istismarını öngören Yevgeni Ivanoviç Zamyatin'in kaleme aldığı "Biz" isimli eseridir.¹⁰⁵ Ancak bundan önce yazılan (yukarıda da ifade ettiğimiz gibi) Swift'in "Gulliver'in Gezileri" 1726'da, H.G. Wells'in "Zaman Makinesi" 1895'de, Owen Gregory'nin Meccania: Süper Devlet'i de 1918'de yazılmış ve distopya örneği olarak kabul görmüş eserlerdir. Ayrıca Jules Verne'nin 1863'te kaleme aldığı "Yirminci Yüzyılda Paris" isimli eser, içindeki karamsar öngörüler sebebiyle yazarını distopya dünyasının öncü isimleri arasına sokmayı başarmıştır.¹⁰⁶

"Biz" günümüz dünyasında klasik haline gelen, arka planda soğuk savaş metaforlarını barındıran modern distopyaların ilk örneğini oluşturmaktadır. Kendinde sonra yazılan (yayınlanma sırasına göre;) Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünya (1932), George

---

¹⁰⁴ Fırat Değirmenci, "Huxley, Zamyatin ve Orwell: Ağ Toplumu Olarak Karşı Ütopyalar" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 35.

¹⁰⁵ Kumar, *Ütopyacılık*, 47.

¹⁰⁶ Değirmenci, *Huxley, Zamyatin ve Orwell: Ağ Toplumu Olarak Karşı Ütopyalar*, 36.

Orwell'in 1984 (1949) ve Ray Bradbury'nin Fahrenheit 451 (1953) adlı eserleriyle beraber "Kara Dörtleme" olarak tarihte anılmışlardır.¹⁰⁷ Yayın tarihi olarak bu dörtlünün tam ortasında yer alan Karin Boye'nin Kallokain adlı eseri de distopya dünyasının bir ürünü sayılmaktadır.¹⁰⁸

Anthony Burgess'ın Otomatik Portakal, Ursula K. Le Guin'in Mülksüzler ve Margaret Atwood'un Damızlık Kızın Öyküsü, Ayn Rand'ın Ego, Suzanne Collins'in Açlık Oyunları, Jack London'un Demir Ökçe, Kurt Vonnegut'un Otomatik Piyano ve James Graham Ballard'ın Gökdelen başlıklı eserleri, bu türün öne çıkan diğer örneklerinden kabul edilebilir.

2.1.3.2 Distopyaların Genel Özellikleri

Tıpkı ütopyalarda olduğu gibi distopyalarda da kusursuzluğa varacak şekilde kurgulanmış ve genellikle de çok uzak bir gelecekte geçmekte olan totaliter toplumsal sistem anlatılmaktadır. Her iki düzende de sıkı şekilde denetlenen toplum ve toplumun benimsediği bir sistem bulunmaktadır. Bireyselliğin duvar dışına itildiği tek vücut toplum yapısı hakimdir ve bireyler kurulmuş düzenin korunması için kurallara sıkı sıkıya bağlı yaşamaktadır. Ve yine kişilerin kendi fikri yapılarını kurmaları engellenerek mevcut siyasi propagandalarla milliyetçi bir hava oluşturulmuştur.¹⁰⁹ Birbirine böylesine benzer ama farklı bir anlatım ve kurgusal yönü bulunan bu iki türün özellikleri de aynı oranda benzerlik ve farklılık içermektedir. Sırasıyla distopyaların temel özellikleri ise şöyledir;

1. Distopyalarda iki temel düşünce hakimdir; devlet ve birey. Bu fikirlerden ilkinin oluşturan devlet, son derece sert ve totaliterdir. İkincisi olan birey ise, bu devlete ve onun yasalarına karşı, özgürlüğü arayan, kendi olarak kalabilme amacıyla faaliyette bulunan bu sebeple de toplumdan dışlanmış ve aşabildiğini zannettiği gelenekle yüzleşmek mecburiyetinde kalmaktadır.¹¹⁰ Bu açıdan bakıldığında birey için distopya, aslında mevcut yönetim kadrosu için bir ütopya olarak algılanmaktadır denilebilir. Her iki yazında da devlet kendi çıkarları

¹⁰⁷ Karin Boye, *Kallokain*, çev. Sevdâ Deniz Karalı (İstanbul: İthaki Yayınları, 2020), 8.

¹⁰⁸ A.g.e., 9.

¹⁰⁹ Hacer Yavuzaslan, "Distopyaların Değerlerin Aktarımı Açısından İncelenmesi" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022), 14.

¹¹⁰ Sonnur İrkin, "Ütopya ve Distopyalarda İnsan Özgürlüğü Sorunu: Devlet ve Cesur Yeni Dünya Örneği" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023), 28

doğrultusunda bireyleri doğumdan itibaren yaşamlarının her anını kontrol etmektedir. Ancak bunu yaparken distopya, toplumsal bir kusursuz düzen kurma hedefi taşıırken; ütopya, ahlâkî bir kusursuz toplum kurmayı hedeflemektedir böylelikle de iki tür birbirlerinden ayrılmaktadır. Her ikisinde de okur o atmosferi yaşamaya davet edilir ancak okurlar ütopya dünyasından zevk alırken distopya dünyası onlara tehdit içerikli mesajlar yollamaktadır.¹¹¹

2. Distopyalarda genellikle diktatörlüğün hüküm sürdüğü bir yaşam söz konusudur. Yönetimi tümüyle elinde bulunduran yönetici/patron/diktatör bütün halk tarafından kendisine biat beklemektedir. Bu amaçla da bireyi kurmuş olduğu sistemin içine hapsetmiştir. Tüm bireylere ait her bilginin diktatör tarafından bilindiği distopyalarda, bireyler belirlenen sosyal sınıflara yerleştirilmiştir ve bu sınıf sistemi yalnızca yönetimin çıkarlarına hizmet etmekte bireylere söz hakkı tanınmamaktadır.¹¹²
3. Distopya hayatında yönetimin mevcut yığını kontrol edebilmesi için kullandığı çeşitli stratejiler ve uyguladığı bazı yöntemler bulunmaktadır. Bunların arasında bireyin dikkatini istenilen yöne çekebilmek için aşırı tüketim alışkanlığının teşviki, bağımlılığa sebebiyet veren çeşitli yapılarda uyuşturucu maddeler, yine bireyin zamanının büyük kısmını çalan ve onu oyalayan medya kullanımı ya da yönetimin hak tanıdığı sınırsız, karşı cinsle münasebet söz konusu olabilmektedir. Ayrıca sansür uygulaması ve kurgusal gerçekliklerin oluşturulması gibi yöntemleri de kullanan devlet yöneticisi; tebaasında bulunanlar için “kendi iyiliklerinin sağlanması” amacıyla bazı hastalıklı düşüncelerden onları korumuş olduklarını savunmaktadır. Uygulan sansür ile halkın gördüğü ve gördüklerinden dolayı neler hissettikleri kontrol edilerek “patron”un istediği inancı yaratmak, halkı bunun için ikna etmek, en olmadı beyinlerini yıkayarak onları tek bir kalıba koyabilmek için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Yoğun şekilde kullanılan propaganda silahı da aynı amaca hizmet etmektedir.¹¹³
4. Teknoloji kullanımı ve kullanım amacı distopya dünyalarının önemli parçalarındandır. Toplumun kontrolünün sağlanması amacıyla kullanılan robotlar, bilgisayarlar, kameralar gibi bilimsel araçlarla teknoloji, baskıcı ideolojinin en

---

¹¹¹ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, 211.

¹¹² Tuna Başaran, “Soğuk Savaş Sonrası Bilim Kurgu Sinemasında Distopik Sistemler ve Kontrol Mekanizmaları” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 80-81.

¹¹³ A.g.e., 80-82.

hayati yardımcısı konumundadır. Sistem içinde bir köle algısıyla bakılan insanlar karar mekanizmalarının dışına itilerek birer araç haline getirilmişlerdir. Bu sebeple de zihinlerine ve bedenlerine yapılan müdahaleler, küresel bilgisayar şebekelerinin kullanımı tam kontrole hizmet ederek distopyaların doğasını özetlemektedir.¹¹⁴ Eric Fromm'un çeşitli söylemleri de bu konuya dikkat çeker husustadır. O, bilgisayarla yönlendirilen ve makineleşmiş bir toplum için yüksek teknolojinin yeni bir tehlike olabileceğine vurgu yaparak bu teknolojiyi halkın arasında gezinen bir hayaletle benzetmiştir. Bu temelle kurulan toplumun ruh sağlığını yitirmeye başlayacağını ve daima paranoya içinde hayatını sürdüren sağlıklı bir toplum olacağını söylemiştir. Ayrıca Fromm, bu yeni yapının toplumun bir makine ve insanların da makinenin bir parçası olarak işlev gördüğünü belirterek insanın, her açıdan örgütlenmiş ve tek tipleştirilmiş bir modele dönüştürüldüğünü ifade etmiştir.¹¹⁵

5. Tüketim üzerine kurulan ekonomi, distopyalarda üstünde durulan bir diğer özellik olmaktadır. Distopyalarda ekonomi mevcut sistemin çöküşüne ya da değişimine sebep olmaması için son derece dengeli bir şekilde kurulmaktadır. Ayrıca ülkedeki bulunan sanayiler en yüksek verimle çalıştırılarak üretim fazlası devlet eliyle ögütülmektedir. Yine sistem içinde yaşayan bireylere yoğun bir tüketim alışkanlığı kazandırılmaktadır ayrıca parasal varlığı ya da gücü bulunmayan kişiler toplumda bastırılan, harcanan, kullanılan şeylere dönüşmektedir.¹¹⁶
6. Distopyalara orada yaşayan birey açısından bakıldığında ise; kişiler yaşananlar karşısında eleştirme ve sorgulama güçlerini kaybetmişlerdir. Herhangi bir devlet karşıtı eyleme şahit olduklarında ise kısa süreli şaşkınlık halinden sonra "liderimiz en doğrusunu bilir" diyerek tam itaat moduna geri dönmektedir. Bu denli yaşanan umursamazlık sonunda toplumun kendini fes etmesiyle neticelenmektedir.¹¹⁷ Yine distopya insanın sahip olduğu bir diğer unsur da orada yaşayanların hepsinin mutlu olmasıdır. Mutluluğa düşman olanlar ise farklı yöntemlerle toplumda etkisizleştirilmektedirler.¹¹⁸

---

¹¹⁴ A.g.e., 80.

¹¹⁵ Eric Fromm, *Umut Devrimi*, çev. Şemsa Yeğin (İstanbul: Payel Yayınları, 1990), 15.

¹¹⁶ Başaran, *Soğuk Savaş Sonrası Bilim Kurgu Sinemasında Distopik Sistemler ve Kontrol Mekanizmaları*, 82.

¹¹⁷ Mesut Hazır ve Talha Dereci, "Modernfikten Postmodernfiğe Bir Ütopya-Distopya Dikotomisi içinde Toplum", *Doğu Batı Dergisi*, S. 30 (2017): 98-99.

¹¹⁸ Onur Ağkaya, "Ütopya ve Distopya: Siyasetin Edebiyat Üzerindeki Etkisi", *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 4 (2016): 32.

7. Ve distopyalarda genellikle karşımıza çıkan ana karakterler ve karakterin sistem içinde verdiği mücadeleler birbirleriyle benzerlik taşımaktadır. Sistem içinde öğütülen insanlık bireyselliğini ve benliğini kaybetmiş olsa da o dünyayı okurlara anlatan ana karakter, kurulan düzenden pek de memnun değildir ya da sistemin yanlışlığının farkına varmıştır. Zaten okura da bunu kendi bakış açısıyla anlatmaktadır. Ayrıca distopyalarda masallarda son cümle olarak geçen “sonsuzluk dek mutlu yaşadılar” ya da kötücül senaryolarda bulunan “sonsuzluk dek mutsuzluk onlarla beraberdi” gibi net bir mutlu veya mutsuz bir son bulunmamaktadır. Çünkü her iki ifadede de bir kesinlik söz konusudur ki bu da distopyalarda olmayan bir şeydir zira distopya bir belirsizlik dünyası sunmaktadır okurlarına. Belirsizliğin yarattığı tedirginlik, tedirginliğin peşinden sürüklediği korkular ve neticede korkuyu kabullenmek mecburiyetinde bırakılmış bir toplum tasviri oluşturulmuştur. Yapılan tüm yasaklamalar, baskılar ve yıkımlar, iyiye ve güzele dair tüm değerlerin yok edilmesi son derece net ve acı bir şekilde çizilmektedir. Okurun karşısında bulunduğu toplum, sessizliğinin bedelini işkence ile ödemekte olan, felaket bataklığında debelenen ve debelendikçe daha çok bataklığa saplanan bir toplum olmuştur.¹¹⁹

Sonuç olarak distopya dünyasında; güçlü bir devlet yapısı, sosyal sınıflara ayrılmış ve çarpık ilişkiler yaşayan kimliksiz bir birey olgusu bulunmaktadır. Sıkı denetim ve kontrol mekanizmaları ile kurulmuş ve gerçek diye servis edilen sözde halkın yararına olan bir sistem olmazsa olmazlardan biridir. Yine insanı ve insanlığı ele geçiren son teknoloji yönetimin en sadık hizmetkarı olarak görevini layığı ile yerine getirmektedir. Ancak tüm bunlara rağmen insan her daim mutluluğun peşinde olmuştur. Zaman zaman onun izini kaybetse de onu aramaya daima devam etmiştir. Distopyaların özelliklerine dair bu ve benzeri/farklı başka özellikler de başlık altına dahil edilebilir.

2.1.3.3 Önemli Distopik Eserler

Bu bölümde tarihi süreç içerisinde distopya olarak değerlendirilen tüm eserler değil seçilen bazı eserler ele alınacaktır ki bular çalışmanın eğitim başlığında da ele alınan yazınlar olacaktır. Ayrıca distopyalarda, yaşanan topluma dair bir eleştiri özelliği

---

¹¹⁹ Hazır ve Dereci, *Modernfikten Postmodernfiğe Bir Ütopya-Distopya Dikotomisi içinde Toplum*, 113.

bulduğu için eser yazarlarının hayatlarına da yer verilmiştir ki o döneme ve yazarın yaşadığı durumlara dair de bir bakış açısı sunulmuş olsun.

2.1.3.3.1 Yevgeni I. Zamyatin ve Biz

A. Yevgeni Ivanoviç Zamyatin'in Hayatı

1874 yılında Rusya'nın Lebedyan şehrinde doğan Zamyatin'in asıl mesleği gemi mühendisliğidir. Mesleki eğitimini aldığı yıllarda Bolşevik Partisi'ne katılsa da gruptan farklı fikirlere sahip olmasından dolayı partili isimler tarafından hapis cezasına çarptırılmış ve iki defa da sürgüne gönderilmiştir. 1917 yılının ekim ayında sürgün cezası bitince devrimden yana tavır almış ve bu fikri eserleriyle desteklemiştir.¹²⁰ Hem Çarlık Rusya hem de Sovyet Rusya iktidarının zorbalık ve yasaklamalarına maruz kalan Zamyatin, başyapıtı sayılan eseri ile iktidar altındaki hayatı parodileştirmiştir. 1920'de "Biz" ismini vererek yazdığı eseri kendi ülkesinde yayınlanması yasaklandığı için ilk kez 1924'te İngilizce olarak İngiltere'de yayınlanmıştır. Eserin kendi anadilinde yayımlanmasına 1952 yılına kadar, ülkesi Rusya'da yayınlanmasına 1988 yılına kadar izin verilmemiştir. Bağımsız duruşu, sansür karşıtlığı ve yayımlanmayan eseri ile şiddetli baskı ve yoğun eleştirilere maruz kalan Zamyatin, 1931'de bir daha ülkesine dönmek kaydıyla terk ederek Paris'i gönüllü sürgün yeri seçip oraya yerleşmiştir. 1937'de kötü geçen birkaç yıldan sonra hayata gözlerini yummuştur.¹²¹

B. Biz

Biz, 26. yüzyılda bilim ve teknolojinin kullanımı ile insanların kontrol altında tutulduğu baskıcı bir "Tek Devlet" düzeninde okura sunulmaktadır. Çoğu ütopya ve distopyalarda olduğu gibi burada yani Tek Devlet'te de insanlık için tek bir lider bulunmaktadır; "Velinimet". Velinimet hem halkın hem de ilahi gücün yeryüzündeki temsilcisi konumundadır, zira kurulan sistem ağında yaratma ve yok etme onun elindedir. Ülkede her yıl yapılan seçimler aslında bir göz boyamadan başka bir şey değildir çünkü her seferinde aynı kişinin lider olacağı başından belli olmaktadır. Bunu istemeyen ya da karşı çıkan muhalifler olursa da cezaları şüphesiz ki idam olmaktadır.

¹²⁰ Değirmenci, *Huxley, Zamyatin ve Orwell: Ağ Toplumu Olarak Karşı Ütopyalar*, 40.

¹²¹ Yevgeni Zamyatin, *Biz*, çev. Fatma Arıkan-Serdar Arıkan (İstanbul: İthaki Yayınları, 2019), 3.

Kurgulanan bu distopik devlet, “İki Yüz Yıl Savaşı” olarak isimlendirilen ve insanlığın büyük çoğunluğunun yaşamını yitirdiği bir savaştan sonra kurulmuştur. “Yeşil Duvar” olarak adlandırılan sağlam camdan üretilmiş bir yapı ile doğadan ve dış dünyadan bağımsız olan bu kent, teknoloji aracılığıyla her şeyi kontrol altına almıştır öyle ki hava şartları, yiyecek kaynakları ve yıldızlar arası yolculukların tümü istenen şekilde düzenlenmektedir. İnsandan başka hiçbir canlının yaşamadığı bu devlette savaştan sonra bile dışarıya çıkan kimse olmamıştır.

Gözlem ve denetimin üst düzey olduğu devlette her yapı sağlam camlardan inşa edilmiştir bu sebeple de herkes her şeyi görebilmektedir. Bireysel mahremiyetin belli koşullarda korunduğu onun dışında ise yok mesabesine indirildiği kentte “koruyucular” ve “sokak dinleyicileri” ile insanlar sürekli denetlenmektedir. Kural dışı bir davranışta bulunan kişi, beyini hedef alan tıbbi müdahale, işkence ya da idam cezasına çarptırılmaktadır.

Bireyselliğin toplumsallık olgusu içinde un ufak edildiği devlette insanların isimleri bile artık bulunmamakta herkese bir sayı ile hitap edilmektedir, kadınların isimleri sesli harf ve numarayla belirlenirken erkekler de sessiz harf ve numara bulunmaktadır. Herkes birbiri ile aynı şekilde giyinmekte ve herkesin çalıştığı sabit işleri bulunmaktadır. Ayrıca herkese günlük istedikleri şeyi yapabilecekleri (tabi ki kurallar dahilinde) iki saatlik boş vakitler verilmektedir.

Aile kavramının bulunmadığı devlette her şey devlet kontrolünde planlanmakta ve yürütülmektedir. Dünyaya gelen çocuklar devlet kontrolünde büyütülüp eğitilmektedirler. Ülkede kontrol altında tutulan bir diğer hususta kişilerin rüya görmeleridir. Rüya yasaktır çünkü rüya sebebiyle kişi hastalandığını görmektedir. Bu sebeple de kontrol altına alınarak hastalıktan kurtarılmalıdırlar. Ayrıca Tek Devlet’te sanat, özellikle de şiir büyük bir tehlike olarak görülmektedir. Matematiğin her şeyin içinde olduğu ülkede bir de marş bulunmaktadır. “Tek Devlet Marşı” yankılanmaya başladığında tüm insanlar ayağa kalkarak beraberce bu marşı söylemektedir. Eserde matematik bir neden, bu nedenin sonucu da müzik olarak kabul edilmiştir.

Ülkede yapılması planlanan ve en büyük proje kabul edilen “integral” isimli bir uzay gemisi çalışması ile Tek Devlet, egemenlik sahasını ve kusursuz toplum düzenini başka gezegenlere de yayarak genişletmeyi hedeflemektedir. Eserin baş kahramanı olan D-503 de bu geminin yapımında sorumlu olan bir mühendistir aslında.

Gözlemleri ve yaşadığı olaylar, onda kusursuzluğuna inandığı sisteme karşı şüpheler uyandırmıştır ve nihayetinde tanıştığı bir kadın ile ülkede yasak kabul edilen ve dışarda bulunan gerçekleri keşfetme imkanına erişmiştir. Daha sonra D503, Tek Devlet'in sahip olduğu toplumsal düzeni ve onun iktidarında bulunan Velinimet'i yok etmeye çalışan Mephi'ler isimli bir gruba katılmıştır. Böylece olaylar başlamış veya bitmiştir ya da sonsuz düzen sonsuzluğunu sürdürmeye devam edecektir.

*“Dünyaya hâkim olmak için dünyanın hâkimlerine sahip olmak gerekir.”*¹²² düşüncesiyle oluşturulan düzende, dünyanın hakimlerinin yok edilerek yerine tek bir hâkimin mutlak söz sahibi olduğu bir dünya portresi çizilmektedir.

2.1.3.3.2 Ray Bradbury ve Fahrenheit 451

A. Ray Bradbury'nin Hayatı

1920 yılında doğan Ray Bradbury yazıları ile fantezi, korku ve bilimkurgu edebiyatına damgasını vuran bir yazar olmuştur. Uzun hayatına eşsiz bir distopyanın yanında sayısız öykü ve eserler bırakmıştır. Tüm yaşamını yazmaya ve kitaplara adayan Amerikalı yazar, en önemli eseri Fahrenheit 451'i toplumundaki değişim ve dönüşümün etkisiyle yazmıştır.

5 Haziran 2012'de hayata gözlerini yumduğunda ardında “Resimli Adam” ve “Mars Yıllıkları” gibi önemli başucu kitapları da bırakmıştır. Uygarlık yolunda insanlığa yön veren toplumsal sorunlar ile modern insana ait bireysel meseleleri eşsiz yorum gücü ile bir arada işleyebilmesi ve insanı ruhunun donmasına neden olan öyküleri kaleminin sıcaklığı ile yazabilmesi onun en eşsiz özelliği olmaktadır.¹²³

B. Fahrenheit 451

Eser belirsiz bir gelecekte baskıcı bir devlet tarafından verilen bir karar ile kitap okunmanın ve bulundurmanın yasak olduğu bir dünya çizmektedir. İnsanların yalnızca televizyonda beyin yıkama işlemi yapan programlar izlediği, kitap bulundurmaya teşebbüs edenlerin ise derhal yok edildiği bir ülke tasviri söz konusudur eserde. “Kitap” ve İtfaiye” kelimeleri günümüz algısıyla düşündüğünde ortaya genelde bir senaryo çıkmaktadır o da yanan kitapları söndürmek ve kalanları kurtarmak için gelen itfaiyeciler. Ancak Bradbury'nin dünyasında durum farklıdır. Çünkü durum burada

¹²² A.g.e., 31.

¹²³ Ray Bradbury, *Fahrenheit 451*, çev. Dost Körpe (İstanbul: İthaki Yayınları, 2018), 3.

tam tersi bir hal almıştır. Yasadışı sayılan kitapların tespit edilmeleri halinde derhal itfaiyeciler tarafından yakıldığı bir dünya ve adını da kitap kağıdının yanma sıcaklığından ve baş kahramanının baret numarasından alan bir eserdir Fahrenheit 451.

Üç bölüm üzerine kurgulanan olay örgüsü, asıl mesleği itfaiyecilik olan Guy Montag'ın başından geçenleri anlatmaktadır. Diğer distopyalarda olduğu gibi Montag da yaptığı işten memnun ve dönemin baskısı altında sindirilmiş, normal (devlet nezdinde) bir vatandaştır. Yaşadığı hayat tarzından son derece mutlu olan Montag'ın ilk sözü ile okur, distopya dünyasına çekilir; *“Yakmak bir zevkti”*. Montag'a bu zevki yaşatan şey *“tarihin paçavraları ve kömürleşmiş kalıntıları”* diye nitelediği kitapların yok edilişidir.

Günümüz itfaiyeciliğinden tam tersi bir görevi bulunan bu dünya itfaiyecileri herhangi bir yerde çıkan yangını söndürmekten ziyade, içerisinde kitap bulunduğu belirlenen evleri yakmaktadırlar. Aslında yaptıkları iş tam anlamıyla bir ortadan kaldırma, yok etme işidir. Hikâyeyi asıl başlatan olay Montag'ın evinde kitap bulundurduğu için yasalara aykırı davrandığı ihbar edilen birinin evini yaktıktan önce ve sonrasında yaşadığı duygu değişimidir. Yakma görevi tamamlandıktan sonra büyük bir gururla iş yerine dönen Montag, daha sonra eve gitmek için yola koyulmuş ancak yolda bazı duygular onu rahatsız etmiştir, derken sanki birinin onu beklediğini düşünmüştür. Tamda bu sırada adının Clarisse olduğunu öğrendiği komşusu ile tanışır ve yolun kalan kısmını sohbet ederek bitirirler. Genç kızın Montag'a sorduğu sorular ile baskıcı toplumun ayrıntıları ortaya çıkmaya başlamaktadır. Çünkü Montag henüz mutluluk gibi bir duyguyu bile tanımadığını keşfetmiştir. Daha sonra yaşadığı fikri aydınlanma ile Montag artık kendisinin ve Clarisse'in tuhaf olmadığını aslında olması gereken gibi olduklarını, tuhaf olanın için de yaşamaya zorlandıkları bu toplum olduğunun farkına varabilmiştir.

Daha sonraki günlerde de Clarisse ile vakit geçiren Montag, hayata dair bakış açısının değişiminin farkına daha çok varır çünkü artık evini yakmaya gittiği insanların hikayeleriyle daha çok ilgilenmeye çalışır. Ancak ondaki asıl kırılma noktası, evini yakmaya gittikleri bir kadının göstermiş olduğu tavidir. Kadının kitapları uğruna hayatını kaybetmesi Montag'ın fikri dünyasındaki devrimin ayak sesleri olmuştur. Kitap yakmak artık onun için cinayetle eşit bir olgu olmuştur.

Daha sonra Montag, hayatı pahasına da olsa gizlice çalıp evinde sakladığı kitapları okumaya karar verir ancak bir şeyin eksikliğini hisseder; ona gerçekleri anlatabilecek bir öğretmen ve bunun ardından evindeki klasöründe “müstakbel soruşturmalar” adlı listeyi açar ve içinde Profesör Faber adında biri bulunmaktadır. Sonra onunla tanışır ve hikâyenin sonu yavaş yavaş şekillenmeye başlar. Diğer distopyalara nispetle daha umutvari bir sonu olduğu düşünülse de Fahrenheit 451 de neticede bir distopya eseridir. Çünkü “*En büyük aptallar biraz akıllı olanlardır.*”¹²⁴ sloganıyla oluşturulan eserde bireyin yok edilmeye çalışılan aklının en büyük düşmanı biraz akıllı olan bireylerdir.

2.2 Tarihsel Çerçeve: Dinler, Ütopya ve Distopyalar

Dilde daha öncesinden bulunmayan sözcükleri bir araya getirerek yeni bir kelime oluşturma şeklinde ortaya çıkarılan ütopya ve distopya kavramları yazın dünyasında bir tür olmadan önce fikir dünyasında var olmuştur. Bunun en temel sebebi de daha önce açıklandığı gibi insanın en ideali merak etmesi ve ona ulaşma isteğinin içinde yatmaktadır. Düşünen insanın aklına gelen bu fikir, cennet ve cehennem algısıyla şekillenmiştir. İyilerin yaşayacağı cennet insanı ütopya kurgusuna itmişken, kötülerin cezalandırılacağı cehennem ise insanı distopya dünyalarının kurulmasına itmiştir. Zira cennet ehlinin en ideal ehil olması ütopya da yaşayan halkın en iyi düzene sahip olarak tasvir edilmesine, cehennem ehlinin de en kötü toplum olması distopya dünyasının da en kötü düzene sahip olmasına zemin hazırlamıştır.

Dinler tarihi söz konusu olduğunda ilahi bir dayanağı bulunan ya da mitolojik bazı kabullere dayanan tüm dinlerde, insanın yapmış olduğu eylem ve tutumların, ölüm sonrası bir yaşamda da tekabülünün olacağı düşüncesi bulunmaktadır. İnsanın gerçekleştirdiği tüm faaliyetler dinler açısından iyi veya kötü şeklinde ayrılmış ve ölüm sonrası yaşamda bir karşılığı olduğu savunulmuştur. Bu karşılığın belirlenmesinden sonraki hayatın devamı farklı dinlerde farklı şekillerde ifade edilmiştir.¹²⁵ Cennet de bu ifadenin en temel kabullerinden biri olmuştur. Cennet, evrensel manada; tüm dinlerde inananların öldükten sonra sonsuz olarak mutlu bir şekilde yaşamlarını sürdürmeleri vaat edilen yer şeklinde anlatılıp tanımlanmaktadır.

---

¹²⁴ A.g.e., 129.

¹²⁵ Cemal Ergün, “Kur’an’ın Cennet Cehennem Anlayışının Diğer Dinlerle Karşılaştırılması” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 4.

Kendi kaderini yaşayan insan kendini öteki dünyada bekleyen bu mükemmel cennetten yola çıkarak, kendi ütopyasını öz gücüyle bu dünyada da inşa etmek istemektedir. Zira insan, yaşayacağını umduğu bu cennetten kendi yaptığı hata sebebiyle kovulmuştur ve ona tekrar kavuşabilmesi için birtakım sorumlulukları yerine getirmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu da aslında bir nevi cennete duyulan özlemin giderilmesi için bir başka yöntem olmaktadır. Burada diğer dünyanın reddi, eleştirilmesi veya tartışılmasından ziyade hayal gücü ile yorumlanması söz konusu olmaktadır.

Pek çok yerde de ifade edildiği üzere kişinin cehennem hayatı, onun bu dünyada yaptığı negatif ve kötü davranışların ölümünden sonraki yaşamının karşılığını oluşturmaktadır. İster ilahi ister beşerî kaynaklı olsun tüm dinlerde isminde veya içeriğinde farklılıklar bulunsa da bu inanç var olmaktadır. İnsanın yaşam tarihi süresince hep var olduğu bilinen ve günahkâr kimselerin ölüm sonrası yaşamda cezalandırılma mekânı, Kur'ân-ı Kerîm'de "cehennem" ile ifade edilmektedir.¹²⁶

Yaratıcı tarafından nihai ceza mekânı olan cehennem, içinde barındırdığı kötü özellikleri sebebiyle kötü insan için adeta biçilmiş bir kaftan olmaktadır. Bu özelliği sebebiyle de distopya yazarları kurguladıkları acımasız dünya düzenini aslında cehennemin yeryüzü versiyonu olarak sunmuşlardır. Zira bu düzen içinde yaşayan insan için her şey acı verici bir şekilde tasarlanmıştır. Ayrıca cennet ve cehennem inancı ile temellenen ve hemen her dinde var olan kurtuluş ve kurtarıcı inancı da yine kendi dinine mensup kişilerce yorumlanmış ve eserlere konu olmuştur.

Bu sebeple de bu başlık altında semavi dinler dünyasında ütopya ve distopya algısı ele alınırken Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerinde ortak bir anlayıştan yola çıkılarak başlıklar açıklanmaya çalışılacaktır. Bilindiği üzere bu dinlerin kutsal kitapları Tevrat ve İncil (Eski-yeni ahit) İslâm literatürü ile ifade edecek olursak; tahrif edilmiş kaynaklardır. Bu sebeple de pek çok kişi tarafında yazılan, bazılarının kabul gördüğü bazılarının ise reddedildiği bu kitaplardaki kurtuluş, cennet ve cehennem algısından yola çıkarak insanların buralarda yazılanları nasıl ütopyaya/distopyaya çevirdiklerine dair bir temel atılmaya çalışılacaktır. Bundan dolayı da bu başlık altında aslında temelde bu dinlerin kurtuluş, kurtarıcı, cennet ve cehennem algısı açıklanmaya çalışılacaktır.

---

¹²⁶ A.g.e., 13.

İslam dininde ütopya başlığı açıklanırken de benzer bir yöntem ele alınacaktır ki fakat buradaki en önemli nokta Kur’ân’ın eksiksiz ve tam olmasından ve varlığının korunacağı, bir harfinin dahi değişmeyeceğinden dolayı onun kurtuluş, cennet ve cehennem tasvirine bakış açımız olacaktır. Ayrıca burada İslam’da ütopya başlığını daha iyi değerlendirebilmek için Müslüman düşünürlerin ütopya olarak kabul edilen eserleri kısaca açıklanacaktır ki yukarıda eksik bırakılan alan burada doldurmuş olunsun. Aynı yöntemler dinler ve distopyaların ilişkileri incelenirken de kullanılacaktır.

Burada özellikle altı çizilmesi gereken husus ise şu olacaktır; bu başlıklar atılırken “Yahudi dünyasının istediği ideal düzen nedir?”, “Hristiyanlar ütopyaları/distopyaları ne ölçüde gerçekleştirilebilir?”, “İslam’da ütopya düşüncesi mümkün müdür?”, “Cennet/cehennem sadece bir ütopya/distopya mıdır?” vb. sorulara cevap aramaktan ziyade daha önce de vurgulandığı üzere, ütopya/distopyanın temel çıkış noktası olan fikirlere dair bir taban oluşturmaktır ve zihinlerde yer alan böylesi sorular üzerine ufak bir çıkış ışığı yakabilmektir.

2.2.1 Yahudilik, Ütopya ve Distopya

Üç büyük semavi dinden kronolojik açıdan ilki olan Yahudilikte ütopyik çerçeve, ilk olarak kurtuluş ve kurtarıcı/Mesih düşüncesi açısından çizilmiştir. Yine diğer dinlerde olduğu gibi Musevilikte de bu düşünce kaynağını kendi kutsal kitabından almıştır.¹²⁷ Eski Ahit’te bazı âyetlerde bu hususa dikkat çekilmiştir: “*O zaman körlerin gözleri açılacak, sağırların da kulakları açılacak. O zaman topal adam geyik gibi sıçrayacak ve dilsizin dili terennüm edecek; çünkü çölde sular ve bozkırda seller fişkıracak. Ve kızgın kum bir havuz ve susuz toprak su kaynakları olacak.*”¹²⁸

Tevrat’ın redaksiyon dönemi bittiğinde kurtarıcı/Mesih ifadesi yaşayan bir kraldan ziyade İsrail devletini yeniden kurmak ve adil bir toplum oluşturmak için insanları kurtarma hedefiyle geleceği beklenen kişi için kullanılmaya başlanmıştır. Bu kişinin geleceğine dair inanç, Tanrının İsrailoğulları ile (Önce İbrahim sonra Musa ile) yaptığı ahidleşmeye ve Yahudi kutsal kitabına dayanmaktadır. Bundan dolayı da kurtarıcı Mesih en ideal kralı yani Tanrı krallığının kurucusunu ifade etmektedir.¹²⁹

¹²⁷ Kır, *Klasik ve Çağdaş Ütopyalarda Din ve Toplum*, 94.

¹²⁸ Kitabı Mukaddes, İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1. Basım, 1988, İşaya 35/5-7.

¹²⁹ Jacques Waardenburg, “Mesih”, *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/307.

Burada görülen genelde kurtuluş ve kurtarıcı inancı özelde ise ideal devlet ve ideal kral anlayışları, Yahudiliğin ütöpik dünya algısının ilk basamağını oluşturuyor diyebiliriz. Hatta zaman içerisinde değişen Mesih telakkisi bile başlı başına ütöpik bir vizyona evrilmiştir. Bu iki unsurun diğer dinlerdeki gibi gerçekleşmesi ya da Yahudiler için gerçekleşmemesi ya da hiç var olmaması da Yahudiliğin ilk distöpik düşünce basamağını oluşturabilmektedir.

İkinci önemli husus ise Yahudilikte var olan seçilmiş halk vurgusudur. Bu husus ütopyalarda okura gizli mesaj olarak aktarılan “yeryüzünde yaşayan en ideal halk biziz” vurgusuna benzemektedir. Bu hususta kutsal kitapta yer alan; “*Ve Rabbin kurtardıkları dönecekler ve terennümle Siona varacaklar ve başları üzerinde ebedi sevinç olacak; meserrete ve sevince erecekler ve kederle inilti kaçıp gidecek.*”¹³⁰ Bu âyetle ideal toplumun aslında İsrailoğulları olduğu (Yahudiler açısından) anlaşılmaktadır.

Yahudiler, Tanrının Krallığının kuruluşuna kadar geçecek vakit içinde kendileri için evrensel boyutta bir liderlik tanımlamaktadırlar. Ve bu onlar için “Tanrı’nın seçilmiş halkı” tanımıdır. Aslında bununla Yahudiler bir ayrıcalıktan ziyade bir sorumluluk sahibi olmuşlardır çünkü Tanrı Krallığı için Mesih’in önderliği ve seçilmişliği ne kadar ihtiyaçsa insanlık için de Yahudilerin önderliği ve seçilmişliği o kadar değerli bir ihtiyaçtır. Peki ama neden diğer din mensupları değil de Museviler seçilmiştir diye sorulursa da cevapları şöyledir; Tarih içinde Tanrının birliğini ilk kabul edenler Musevilerdir ve bu sebeple de bu bilgiyi diğerlerine öğretmeye çalışmışlardır. Bu işi son derece önemsemiş hatta bu amaçla büyük sıkıntılara katlanmak zorunda kalmışlardır. Bu nedenle de Tanrı, bu milleti kendi misyonunu gerçekleştirmek için kullanmıştır.¹³¹

Kurtuluşa erecek seçilmiş milletin Yahudiler olması ütopya dünyasındaki ideal devlet algısıyla benzerlik taşımaktadır. Çünkü oradaki halk da Tanrının seçilmiş milleti olarak okura sunulmaktadır. Bu seçilmişliğin gerçekleşmemesi Yahudileri diğer insanlarla aynı konuma sokacağından distopyalardaki tek tip vurgusu gibi bir durum ortaya çıkmasına sebep olacaktır ki bu da Yahudi distopyasının diğer basamağını oluşturmaktadır denilebilir.

---

¹³⁰ İşaya 35/10.

¹³¹ Kadir Canatan, *Din ve Laiklik*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1997), 195.

Yahudilikte ütopya ile ilgili diğerk bir önemli konuda vaat edilmiş topraklar konusudur. Arz-ı mev'ûd, Hz. İbrahim'e ondan oğlu Hz. İshak'a ondan da oğlu Hz. Ya'kûb'a ve nihayetinde Hz. Mûsâ'ya ve onların soylarına sonsuz bir miras ve mülk olarak verilmiştir.¹³² Bu toprakların İsrailoğullarına verilme sebebi değişik zamanlarda Rab Yahova ile yaptıkları ahidlerdir. İsrailoğulları bu sözleşmeye riayet ederlerse vaat hakları olacak aksi durumda ise bundan mahrum bırakılacaklardır.¹³³ “Çünkü memlekette doğru adamlar oturacaklar ve kâmiller orada kalacaklardır. Fakat kötü adamlar memleketten atılacaklar ve hainler oradan söküleceklerdir”¹³⁴ Buradaki iki durumda Yahudiler için ütopya ve distopya fikirlerinin temelini oluşturabilmektedir. Eğer sözleşmeye riayet edilirse Arz-ı Mev'ûd onların olacak edilmezse de oradan mahrum bırakılacaklardır.

Yahudiliğin cennet ve cehennem algısı da ütopsal düşünce için önemli bir zemin olmaktadır. İnsanın dünyadaki yaşamıyla paralel olarak ölüm sonrası hayatında karşısına çıkacak ödüllendirme ve cezalandırma mekânı sayılan cennet ve cehennem inancı kitap ehlinden biri olan Yahudilikte de bulunmaktadır.

Yahudilikte ahiret yaşamı, insanlar öldükten sonra ölümler diyarına (Seol) gittikleri inancı yerine yeniden diriliş ağırlık kazanınca, iyi insanların sonsuza kadar yaşayacakları Eden bahçesi/Pardes (bahçe) isimli özel bir yerin olduğu inancına dönüşmüştür. İyi olanlar cennete, kötü olanlar ise cehenneme gidecek ve orada yaşayacaklardır. Böylece de cennet (Gan Eden/Pardes) toplamda üç şey için kullanılan bir ifade olmuştur:

1. Tekvîn bölümünün 2-3. bablarında geçen Eden bahçesi.
2. İyi olarak ölenlerin dirilmeden önce kaldıkları mekân.
3. İyi insanların sürekli olarak kalacakları yer.

Bu üç husus, cennetin üç farklı şekli değil tarihi seyir içerisinde cennet anlayışının şekillendiği üç farklı aşamayı ifade etmektedir. İkinci ve üçüncü aşamaların dünyada mı yoksa göklerde mi olduğuna dair kesin bir inanç söz konusu değildir.¹³⁵

---

¹³² Tekvîn, 17/8.

¹³³ Abdurrahman Küçük, “Arz-ı Mev'ûd”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/443.

¹³⁴ Süleyman'ın Meselleri, 2/21-22.

¹³⁵ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. M. Süreyya Şahin, “Cennet”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/375-376.

Tekvîn bölümünün 2 ve 3. bablarında Eden bahçesi ile alakalı olarak özetle şu bilgiler geçmektedir: Ve Rab Allah Âdem'i yarattı ve şarka doğru Aden'de (Eden) bir bahçe dikti ve yaptığı adamı bahçeye koydu. Diğer ağaçların arasında bahçenin ortasında hayat ağacını ve iyilikle kötülüğü bilme ağacını yerden çıkardı. Bahçeyi sulamak için Aden'den bir ırmak çıktı ve oradan bölünüp dört kola ayrıldı: Pışon, Gihon, Dicle ve Fırat. Âdem ve onun kaburga kemiğinden yaratılan Havvâ kendilerine yasaklanan ağacın meyvesini, yılanın Havvâ'yı, onun da Âdem'i kandırması sonucu yedikleri, dolayısıyla Tanrı'nın emrine uymadıkları için Aden bahçesinden çıkarıldılar.¹³⁶

Daha sonraki Yahudi düşünce sisteminde cennet ve cehennem inancı öldükten sonra iyi insanlar için ödül yeri, kötü insanlar için ise bir ceza mekânı halini almıştır. Sonraki dönemlerde ise cennet ve cehennem ile ilgili çeşitli farklı yorumlarda da bulunulmuştur çünkü Yahudi düşünce sisteminde gelecek yaşamla alakalı telakkiler uzunca bir zaman herhangi bir sisteme kavuşturulmamıştır. Cennet ve cehenneme giriş zamanı da tarih içinde tartışılmış ve bazı isimlere göre yeniden dirilme ve son muhakemeden sonra, bazılarının göre de hemen ölüm sonrasında yaşanacaktır. M.Ö. II. yüzyılda Yahudiler arasında iyilerin kalacağı yerin yeryüzünde olacağı fikri yayılmıştır. Başşehri Kudüs (Siyon dağı) olan bu Mesîhî krallıkta iyi kimseler bu yeryüzü cennetinde ebediyen yaşam süreceklerdir. Daha sonra Rabbiler ise dünyevî Eden bahçesini ve Kudüs'le ilgili parçaları birleştirerek İslami cennet tasvirinden yola çıkarak semavi bir cennet telakkisine inanılmaya başlanmıştır. Cennetle alakalı bilgi ve yorumlar Rabbilerin yazdıklarında çok fazla bulunmaktadır. Onlara göre dünya henüz yaratılmadan önce de var olan cennet Tanrı'nın sağında, cehennem ise solunda bulunmaktadır. Cehennemin hem ceza görevi hem de A'raf vazifesi bulunmaktadır çünkü günah ve sevabı eşit olanlar cehennemde temizlenerek daha sonra cennete gireceklerdir. On iki ay boyunca azap göreceğ olan kötüler daha sonra yok olacak, Yahudilere muhalif olanlar ise daimî bir azap çekeceklerdir. Hz. İbrahim'in girişinde durarak çok azılı bir grup dışındaki İsrâillileri cehennemden kurtaracaktır. Rabbilerin kutsal kitabı yorumladıkları eseri Midraş'ta cennetin geniş ve çok çeşitli tasvirleri yer almaktadır.¹³⁷

Yine Tevrat'ta cennette yaşayacaklarla alakalı olarak Eyüp peygamber bölümünde cehennemden kurtularak cennete gireceklerin durumu şu şekilde anlatılmaktadır:

¹³⁶ bkz. Tekvin 2/8-23 – 3/1-24.

¹³⁷ M. Süreyya Şahin, "Cennet", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/375-376.

“İnsan için doğru olan nedir ona bildirsin diye, onun yanında bir melek, bir şefaatçi, binden biri bulunursa eğer. O zaman Allah ona lütfeyler ve der; Onu çukura inmekten kurtar, ben kefareti buldum. Eti çocuğunkinden körpe olur, gençliği günlerine döner. Allah’a dua eder, o da ondan razı olur ve sevinçle onun yüzünü görür ve doğruluğunu insana geri verir.”¹³⁸

Sonuç itibarıyla bakıldığında Yahudilikteki ütopyik anlayışın sınırlı olduğu görülmekle beraber diğer dinlerde de var olan Mesih beklentisi ve kurtarıcı aracılığıyla kurulması umulan Tanrı Krallığı inancı önemli ipuçlarını oluşturmaktadır. Madalyonun geçmiş yüzü, altın çağa duyulan özlemi dile getirirken gelecek yüzü ütopyik anlayışı oluşturmaktadır. Ancak Yahudi ütopyik dünyasını diğer dinlerden ayıran önemli husus kurtuluş ve ideal toplum inancının bu dünyada gerçekleşmesidir. Ayrıca diğer bir farklılık konusu da mükemmellik seviyesine sadece Yahudilerin erişebileceği, diğerlerinin ise erişmek için seçilmiş olan halka ihtiyaç duymalarıdır. Zira bunu yapacak millet de yine Yahudilerdir.¹³⁹ Ayrıca sahip olunan, ilk günah meselesi, cennet ve cehennem görüşleri de bu konuda bir bakış açısı sunmaktadır.

2.2.2 Hristiyanlık, Ütopya ve Distopya

Ütopya söz konusu olduğunda akla gelen ilk din şüphesiz Hristiyanlık’tır çünkü neredeyse tüm ütopyik eserlerde kabul gören din Hristiyanlık dinidir. Bunun en muhtemel sebebi ise yazarlarının da bu dini benimsemeleri olduğu düşünülebilir. Ütopyik üçleme olan “Ütopya”, “Yeni Atlantis” ve “Güneş Ülkesi” içerisinde pek çok Hristiyanal öge ve ilke bulundurmaktadır.

Kumar’a göre, Hristiyanlık dini, ütopyanın klasik terekisini ruhanileştirerek dünyasal ütopyayı sanki Tanrı’nın göklerdeki kentinin dünya üzerindeki bir izdüşümü olarak göstermiştir. Dünyanın tüm coğrafyalarındaki inançların ve dinlerin, geçmişte ya da gelecekte bir cennet veya cehennem fikrini içlerinde barındırdıkları şüphesiz bir gerçektir ancak hiçbiri ütopyacı bir gelenek oluşturamamış bunu sadece Hristiyanlık yapmıştır.¹⁴⁰ Böylelikle Hristiyan dünyasında yeryüzünde bir cennet/cehennem kurma fikri ile ütopyacı geleneğin ilk adımlarının atılmaya başlandığı görülmektedir. Bu

---

¹³⁸ Eyüp 33/23-26.

¹³⁹ Kır, *Klasik ve Çağdaş Ütopyalarda Din ve Toplum*, 96.

¹⁴⁰ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, 25.

sebeple de Yeni Ahitteki cennet ve cehennem algısına bakmak konunun anlaşılması için yardımcı olacaktır.

Kitâb-ı Mukaddes'in Yeni Ahid kısmında cennet ve cehennemle ilgili ifadeler Eski Ahid ve Yahudi geleneğiyle paralel bir yapıdadır ancak daha sonraki zamanlarda Hristiyanlığın kendine özgü yorumları ile daha farklı bir "öteki dünya" tasviri oluşmuştur.¹⁴¹ İncil'de cennet kelimesinin doğrudan geçtiği üç yer bulunmaktadır, bunlardan ilki olan Luka İncili'nde; "*Sana doğrusunu söyleyeyim, sen bugün benimle beraber cennette olacaksın.*"¹⁴² âyetinde cennet, Hz. İsa'nın da içerisinde bulunduğu bir ödül mekânı şeklinde geçmektedir. Diğer iki âyette¹⁴³ de cennet kelime olarak geçmiş ancak ona dair betimlemelere pek fazla yer verilmemiştir.

Yeni Ahid'de anlatılan cennet tasvirleri şöyledir¹⁴⁴; cennete ölümden sonra iyiler girecektir¹⁴⁵, yine doğru ve iyi olanların sonsuz mükafat alacakları, semada bulunan ve "göklerin melekûtu" olan bu yer dünyadaki krallıklardan tam anlamıyla farklı olacaktır¹⁴⁶, yalnızca doğru olanlar oraya girerek barış içinde sonsuza kadar mutlu bir yaşam süreceklerdir¹⁴⁷ yine orası, yaşayanların melekler gibi olacağı¹⁴⁸ ve Tanrı'nın görüleceği bir yerdir.¹⁴⁹

Ayrıca Yeni Ahid'de cennet ile ilgili şunlar da anlatılmaktadır¹⁵⁰; Kıyametten sonra yaşanacak hesaplaşma gününde sadece İsa Mesih'e iman edenler cennete gidecektir¹⁵¹, cennette ne ölüm ne de evlilik bulunmayacaktır ve burada yaşayan bu yeni çağın insanları meleklerle benzeyecektir¹⁵² ayrıca cennette yaşayanların bedenleri İsa Mesih'in bedenine benzeyecek ve kadın erkek ayrışmadan yaşıt olarak cennette olacaklardır¹⁵³.

---

¹⁴¹ Şahin, *Cennet*, 7/376.

¹⁴² Luka 23/43.

¹⁴³ bkz. II. Korintoslular'a Mektup 12/3-4; Vahiy 2/7.

¹⁴⁴ Şahin, *Cennet*, 7/376.

¹⁴⁵ bkz. Luka 16/22-31.

¹⁴⁶ bkz. İbrânîler'e Mektup 9/11.

¹⁴⁷ bkz. I. Korintoslular'a Mektup 6/9-10; Romalılar'a Mektup 5/17.

¹⁴⁸ bkz. Markos 12/25.

¹⁴⁹ bkz. I. Yuhanna 3/2.

¹⁵⁰ Küçük, *Ütopya Kavramı Bağlamında Tek Tanrılı Dinlerde Cennet Söylencesi ve Kadın*, 80-82.

¹⁵¹ bkz. Romalılar'a Mektup 10/9-13.

¹⁵² bkz. Luka 20/27-40.

¹⁵³ bkz. Filipililer'e Mektup 3/18-21.

Yeni Ahid'e göre cehennem ise şöyledir¹⁵⁴; şeytanın ve cehennemliklerin ceza alacakları mekândır¹⁵⁵, günahkâr kimseler öldükten hemen sonra oraya indirilirler¹⁵⁶, bedenleri ve ruhlariyla azap çekerler¹⁵⁷. Orada koyu karanlıklar içinde¹⁵⁸, ölmeyen kurtlar ve sönmeyen ateşle¹⁵⁹, korkunç azaplar bulunmaktadır¹⁶⁰. Ayrıca Hristiyan kutsal metinleri cehennemdeki azabın ateşle olacağını ve ebedîliğini vurgulamaktadır.¹⁶¹

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Hristiyanlıktaki cennet ve cehennemin temellerinin dayandığı Yeni Ahid âyetleri Hristiyan yazarlar için önemli bir ilham kaynağı olmuş böylece yeryüzünde bir cennet/cehennem kurma fikri doğmuştur. Bu ütöpik düşüncenin ilk basamağı olurken ikinci basamak olarak karşımıza kusursuzluk/en ideal olma fikri çıkmaktadır. Bu fikir de kaynağını Ahd-i Atık'ten almaktadır; *“Bundan dolayı semavi Babanız kâmil olduğu gibi siz de kâmil olun.”*¹⁶² Burada ortaya çıkan soru şu olmuştur “insan Tanrı gibi kusursuz olabilir mi?” bu soruya verilen iki cevap bulunmaktadır. Bunlardan ilki, insanın Tanrıyla aynı ölçüde kusursuzlaşmasının imkânsız olarak görülmesiyle ikinci görüş ise, insanın kusursuzlaşabileceği yani toplumun kurtuluşu için insanın tıpkı Tanrı gibi kusursuzlaşması gerektiği inancıdır.¹⁶³ Hem ütopyalarda hem distopyalarda önemli bir yere sahip olan kusursuzluk düşüncesi böylelikle tartışmalara dahil olmuş ve ütöpik ve distöpik eserlerde gerek birey gerek devlet gerek sistem gerekse de diğer tüm alanlarda kusursuzluk düşüncesi hâkim olmuştur.

Burada önemli olan bir diğer hususta ilk günah doktrini olmuştur. Hristiyanlıkta var olan kalıtımsal günah inancının insanî ve toplumsal açıdan sonuçları bulunmaktadır. Bu inanca göre, ideal dünya inşa etmek bir yana, iyiliğin görece bulunabildiği bir toplum yapısının oluşturulması bile imkân dahilinde değildir çünkü işlenen günah bu inancı her zaman ve mekânda engellemektedir. Doğuştan günahkâr ve kötü olan bireyin erdem sahibi ve iyi bir toplum oluşturması beklenemez dolayısıyla da Hristiyan

---

¹⁵⁴ Ömer Faruk Harman, “Cehennem”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/226.

¹⁵⁵ bkz. Matta 25/41.

¹⁵⁶ bkz. Luka 16/22.

¹⁵⁷ bkz. Matta 10/28.

¹⁵⁸ bkz. Matta 13/12.

¹⁵⁹ bkz. Markos 9/43.

¹⁶⁰ bkz. Matta 8/12.

¹⁶¹ bkz. Yahuda'nın Mektubu 7.

¹⁶² Matta 5/48.

¹⁶³ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, 28.

dünyası bu inançla uzunca bir süre yaşamak zorunda kalmıştır.¹⁶⁴ Hristiyan geleneğin sahip olduğu bu düşünce, insan doğasının doğuştan hatalı kabul edilmesine ve bunun düzeltilebilmesi için de bazı tedavilere gereksinim duyulması inancına neden olmuştur. Ütopyalar bu noktada sunulan birer tedavi yöntemi olarak kabul edilebilirler.

Bir önceki başlıkta da saydığımız kurtuluş ve kurtarıcı inancının bazı farklılıklarla birlikte Hristiyanlıkta da bulunduğu görülmektedir. Gerek Musevilik'te gerekse İsevilik'te dünyanın sonundan önce yeryüzüne gelecek bir kurtarıcı ve kurulacak bir krallık düşüncesi bulunmaktadır. Hristiyanlığa göre İsa'nın yeryüzüne ilk kez gelişi Tanrı Krallığı'nın oluşumunun ilk basamağı, onun çarmıha gerilmesi ve tekrar dirilişi ikinci basamağı, kıyametin kopmasından önce yeryüzüne yeniden gelişi ise son basamağı olacak ve böylelikle Tanrı Krallığı'nın kuruluşu tamamlanacaktır. Diğer bir ifadeyle sonsuz yaşam yeryüzünde başlayacak ve kurulan krallık insanlık dramının sonunu oluşturacaktır.¹⁶⁵

Sonuç olarak özellikle ütopyalar söz konusu olduğunda genellikle Hristiyanlık, kurgusal düzenlerin yegâne kabul dini olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Yeni Ahid'teki cennet ve cehennem tasavvurları, ideal devlet kurma fikri, Tanrı gibi kusursuzlaşma isteği, ilk günah sebebiyle cennetten çıkarılma ve cennete duyulan özlem hissi ve yine kurtarıcı/kurtuluş düşüncesi Hristiyanlık, ütopya ve distopya ilişkisinde kabul gören fikri alt yapılardır denilebilir.

2.2.3 İslamiyet, Ütopya ve Distopya

Ütopyaların ortaya çıkışlarındaki en önemli esin kaynağını oluşturan dini düşünce, dini amaç, dini vaat ve bunun gibi motifler İslam düşünce dünyasında batıya nazaran daha farklı şekillerde var olagelmiştir. Bunun en temel sebeplerinden biri ütopyanın kendisinde var olan ve kusursuz düzenin, yaşanan bu dünyada kurulacağı anlayışında yatmaktadır. İslam'da ise önem ve öncelik ahiret hayatına adanmış bu dünya ahiretin bir tarlası sayılmıştır. Zira İslam inancına göre bu dünya aldatıcı bir yerdir ve insanlar bu dünyadaki amellerine göre kusursuz bir şekilde yaratılan cennet ve cehenneme gönderilecektir. *“Her canlı ölümü tadacaktır. Ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete*

¹⁶⁴ Canatan, *Din ve Laiklik*, 193.

¹⁶⁵ A.g.e., 192-194.

sokulursa, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı, aldatıcı metadan başka bir şey değildir."¹⁶⁶

Bu sebeple de İslam'da ütopyalar için öncelikle Kur'ân'daki cennet ve cehennem ile ilgili âyetlere bakmak meselenin anlaşılması için ilk basamağı oluşturacaktır. Burada dikkat çekmek istediğimiz husus şudur ki cennet ve cehenneme dair tüm âyet ve bu âyetlerin tefsirlerden ziyade konunun anlaşılmasına yardımcı olacak kısmı ele almaktır. Zira konuyla ilgili bütünü ortaya sermek meselenin uzamasına ve bağlamından kopmasına sebep olacaktır. Bu amaçla da daha çok cennet ve cehenneme dair genel bir perspektif çizilmeye çalışılacaktır.

Cennet, Allah'a karşı kulluk bilincini her daim yerine getiren, O'nun emir ve yasaklarına karşı saygısı hep var olan, yeryüzünde süregelen iyilik ve kötülük arasındaki mücadelede iyiliğin yanında olan insanlara ahiret yurdunda, yüce yaratıcı tarafından sonsuz mutluluk yurdu olarak verilen ve içindeki tüm "imkân ve mekânları" barındıracak şekilde ifade edilen bir Kur'ân kavramıdır.¹⁶⁷

Genel kabule göre hem cennet hem de cehennem hayatı sonsuzdur¹⁶⁸. Ayrıca Kur'ân'da bazı davranışları yapan insanlar cennetle müjdelenmişlerdir onlar şu kimseler; zekât verenler, ibadetlerini sabırla ve dosdoğru yapanlar, günahlarından tövbe edenler¹⁶⁹; Allah yolunda savaşımlar¹⁷⁰; takva sahipleri.¹⁷¹ Kur'ân'da baştan sona cennete ayrılmış bir bölüm bulunmamakla beraber 147 âyette cennetle ilgili betimlemelere yer verilmiştir; "*Orada etrafa göz gezdirdiğinde benzersiz nimetler ve muhteşem bir saltanat görürsün.*"¹⁷²

Kur'ân-ı Kerîm başta olmak üzere İslam literatürü içerisinde geçen cennete dair tasvir ve açıklamalar ciddi büyüklüklere ulaşmakta hatta cehennem ile ilgili tasvirleri geçmektedir. Bu durumun ana sebebi ise, yaratan ve yaratılan arasındaki ilişkinin ve insana evren içinde verilen konunun, İslam tarafından benimsenen temel temasının bir gerekliliğidir.¹⁷³ Çünkü Eşref'i mahlukat olarak yaratılan insana Kur'ân'ın ilk emri

¹⁶⁶ Âl-i İmrân 3/185.

¹⁶⁷ Ergün, *Kur'an'ın Cennet Cehennem Anlayışının Diğer Dinlerle Karşılaştırılması*, 36.

¹⁶⁸ bkz. Hûd 11/107-108; bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Bekir Topaloğlu, "Cennet", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/377.

¹⁶⁹ bkz. er-Ra'd 13/22-24.

¹⁷⁰ bkz. Âl-i İmrân 3/142.

¹⁷¹ bkz. Âl-i İmrân 3/133.

¹⁷² el-İnsân 76/20.

¹⁷³ Bekir Topaloğlu, "Cennet", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/377.

“oku” (meâlen) olduktan hemen sonra onu yaratan Rabb’in sonsuz lütuf ve kerem sahibi olduğu bildirilmektedir.¹⁷⁴ Şüphe yok ki cennet de Allah’ın yarattığı en değerli lütuflardan biri olarak insanın önünde durmaktadır.

Cennetin tasvirine dair hem dini hem de edebi pek çok alandan alimler çeşitli yorumlarda bulunmuş, bu konuyla ilgilenmişlerdir. Aslında bunun sebebi de daha önce açıkladığımız gibi, insanın dünya yaşamı süresince yaşadığı ardı arkası bitmeyen sıkıntılardan, zevk alınamayan hayattan ve özlem duyduğu ideal düzendeki arzuladığı mutluluk duygusundan dolayıdır. Bu amaçla da kimi nasrlara bağlı olarak kimi de nasrlardan bağımsız bir şekilde kendi hayal dünyaları ve yazın kabiliyetleri ile düşünüy kurdukları bu ideal düzeni, çevrelerine anlatmaya çalışarak deruni özlem duygularını bir nebze de olsa hafifletmeyi amaçlamışlardır.

Kur’ân-ı Kerîm’de yetmiş yedi âyette geçen cehennem, daha çok kâfirlerin, münafıkların, zalimlerin, gerçeğe boyun eğmeyenlerin azap görecekleri yer olarak tasvir edilir.¹⁷⁵ Kur’ân’da cehennemin pek çok ismi geçmektedir. Bu isimler cehennemin tamamını kapsayan bir isim olabildiği gibi onun bir kısmını ya da farklı bir özelliğini de niteleyebilmektedir.

Kur’ân-ı Kerîm, cehennem ehlini bazı bireysel davranışlar ve bazı toplumsal davranışlar sebebiyle aktararak kötülüğün her iki yönüne de dikkat çekmektedir. Bu kimseler için; imanı terk ederek inkara düşenler, Allah’ın âyetlerini yalanlayıp peygamberleri reddedenler, küfür, şirk ve nifakta bulunanlar ve kul hakkına riayet göstermeyenler sayılmakta¹⁷⁶ ve şöyle buyrulmaktadır; *“Evet, kötülük işleyip suçu benliğini kaplamış (ve böylece şirke düşmüş) olan kimseler var ya, işte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.”*¹⁷⁷ *“Haydi ikiniz her inatçı kâfiri, hayra bütün gücüyle engel olanı, azgın şüpheciyi cehenneme atın; Allah ile beraber başka ilâh edineni, şiddetli azaba birlikte atın!”*¹⁷⁸ Yine cehenneme giriş nedenlerinden biri için de toplumsal görevleri yerine getirmemek sayılmaktadır; *“Hayır! Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz, yoksulu yedirmeye birbirinizi teşvik*

¹⁷⁴ bkz. el-Alak 96/1-5.

¹⁷⁵ Bekir Topaloğlu, “Cehennem”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/227.

¹⁷⁶ Şakir Saylık, “Ayetler Işığında Cennet ve Cehennem Yiyecek ve İçecekleri” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 35.

¹⁷⁷ el-Bakara 2/81.

¹⁷⁸ Kâf 50/24-26.

etmiyorsunuz. Haram helâl demeden mirası yiyorsunuz. Malı aşırı biçimde seviyorsunuz. Ama yeryüzü parça parça döküldüğü, Rabbin(in emri) geldiği ve melekler saf saf dizildiği zaman (her şey ortaya çıkacaktır). O gün Cehennem getirilir, insan yaptıklarını birer birer hatırlar. Fakat bu hatırlamanın ne faydası var! (İşte o zaman insan:) Keşke bu hayatım için bir şeyler yapıp gönderseydim! der. Artık o gün, Allah'ın edeceği azabı kimse edemez. O'nun vuracağı bağı kimse vuramaz.”¹⁷⁹

Ayrıca Allah resulünün cehennem ehline karşı uyarıldığı âyette buraya girecek kişiler sahip olduğu özellikleri göstermektedir; “(Resûlüm!) Alabildiğine yemin eden, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan lâf götürüp getiren, iyiliği hep engelleyen, mütecâviz, günaha dadanmış, kaba ve haşin, bütün bunlardan sonra bir de soysuzlukla damgalanmış kimselerden hiçbirine, mal ve oğulları vardır diye, sakın boyun eğme”¹⁸⁰ Yine dünya yaşamını ahirete tercih edenler¹⁸¹, âyetleri geçersiz kılmak için çaba sarf edenler¹⁸², yoksulu doyurmaya teşvik etmeyen¹⁸³, yetimi itip kakan, en küçük yardımı bile esirgeyip gösteriş için ibadet edenler¹⁸⁴, helal ve harama dikkat etmeden dünya malına aşırı düşkün olanlar¹⁸⁵, ölçü ve tartıya hile karıştıranlar¹⁸⁶ yapmış oldukları davranışlar sebebi ile cehenneme götürecekler olarak zikredilmektedir.

Netice itibarıyla tüm bu âyetlere bakıldığında cennete girecek kişilerin hem bireysel hem de toplumsal manada iyi insanlar oldukları, diğer yandan ise henüz hayatta iken yaptıkları kötü davranışlar için tövbe etmemeleri durumunda cehenneme gireceklerin ise hem bireysel hem de toplumsal boyutta kötü insanlar oldukları anlaşılmaktadır. Burada ortaya çıkan karşıt kavramlar; cennet-cehennem, iyi-kötü, bireysel-toplumsal kavramları ütopya ve distopya dünyasının İslami versiyonundaki birinci basamağı oluşturmaktadır.

Meselenin ikinci basamağını ise halîfelikle başlayan süreç içerisinde özellikleri ve kabulleri değişen emirlik, imamet, mehdilik, Mesihlik ve müceddidlik anlayışı oluşturmaktadır. Sözlükte “birinin yerine geçmek, bir kimseden sonra gelip onun

¹⁷⁹ el-Fecr 89/17-26.

¹⁸⁰ el-Kalem 68/10-13.

¹⁸¹ bkz. en-Nâziât 37-39.

¹⁸² bkz. el-Hac 22/51.

¹⁸³ bkz. el- Hâkka 69/31; 33-34.

¹⁸⁴ bkz. el- Mâûn 107/1-7.

¹⁸⁵ bkz. el-Fecr 89/17-26; el-Âdiyat 100/8.

¹⁸⁶ bkz. el-Mutaffifin 83/1-6.

yerini almak, birinin ardından gelmek/gitmek, yerini doldurmak, vekâlet veya temsil etmek” gibi anlamları bulunan hilafet İslam toplumlarında Hz. Peygamberden sonra gelen devlet yöneticiliği kurumunu ifade etmektedir. Bu anlamda kullanılan halife ise “bir kimsenin yerine geçen, onu temsil eden kimse” demektir. Yine imamet de bu anlamda kullanılmıştır.¹⁸⁷ Kur’ân-ı Kerîm’de halife kavramı geçmekle beraber az önce tanımladığımız manada kullanılmamaktadır. Onun yerine insanların Allah’ın yeryüzündeki halifesi olduğu bildirilmektedir; “*O, sizi yeryüzünde halifeler kılandır.*”¹⁸⁸

Özelde mezhepler tarihi genelde ise tüm İslamî ilimlerde uzun yıllardır tartışılan bu mesele en genel anlamıyla liderlik makamı için kullanılmıştır. İslam tarihinde Hz. Osman döneminde sesleri duyulmaya başlanan ve Hz. Ali dönemiyle zirveye çıkan iç karışıklıklar ve siyasal ayrışmalar ile İslamî mezheplerin ortaya çıkışı başlamış ve böylece oluşan fırkaların liderleri de kendi yönetim anlayışlarını oluşturmuşlardır. Kimi kendinden öncekileri de kabul ederken kimi yalnızca kendini lider kabul etmiş kimi ise meseleyi ilahlık boyutuna taşımıştır. Özellikle kayıp on ikinci İmam meselesi ve onun gelişiyile kurulması beklenen; “tüm dünyanın bir inanç altında toplanacağı” görüşü, konuyu ele alış açımızdan önemli bir ipucu olmaktadır. Çünkü bir kurtarıcı ve kurtuluş devleti fikri, ütöpik fikirleri temsil ederken; İslam’ın yanlış yorumlanması ve kişinin tekeline geçerek bireysele hizmet eden yolda bir araca dönüşmesi, İslam’daki distopik anlayışın önünü açmaktadır. Kur’ân’da; “*Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır.*”¹⁸⁹ buyrularak kişilerin despotça yönetim sergilemesinin önüne geçilmiştir.

Ayrıca sonraki dönemde Ali Şerîatî, Ebü’l-A‘lâ Mevdûdî, Hasan el-Bennâ ve Seyyid Kutub gibi düşünürlerin başlattıkları “İslami Hareket” çalışmaları ile yürütülen İslam’a göre ideal toplum ve ideal politik düzen anlayışı ile dinamik, aktif ve huzurlu bir toplum tasarısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Onlara göre toplumda yaşanacak dirilme ve yenilenme hareketleri ile İslam’ın özüne dönüş sağlanacak, Kur’ân ilkeleri yeniden hayata geçirilmeye başlanacaktır. Böylece gerek ideolojik gerek siyasal gerek sosyal gerek ekonomik kısacası tüm alanlarda İslam günlük yaşamda yerini alacaktır.

---

¹⁸⁷ Casim Avcı, “Hilâfet”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/539.

¹⁸⁸ Fâtır 35/39.

¹⁸⁹ el-Bakara 2/256.

Hilafet anlayışıyla beraberinde gelen muhalefet anlayışı bir diğer basamağı oluşturmaktadır. Zira her iki kelime de aynı kökten türemiştir. İslami liderlik anlayışının (olumlu ya da olumsuz manada) oluşmasıyla beraber onu eleştiren (olumlu ya da olumsuz bir eleştiri) bir toplumun ya da bireylerin, birey grubunun varlığı da meydana gelmektedir. Ütopya fikrinin de doğuşunda bulunan hiciv ve eleştiri sanatı özellikle yöneticilerin eleştirilmesi ve onlara verilecek nasihatler noktasında dikkatleri toplamıştır. Bu minvalde; İbnü'l-Mukaffa'ın Abbâsî Halifesi Mansûr için yazdığı Risâletü's-şâhâbe'si, Fârâbî, el-Medînetü'l-fâzıla ve es-Siyâsetü'l-Medeniyye'si, Mâverdî'nin el-Ahîkâmü's-sultânîyye'si, İbn Ebû Rendeke et-Turtûşî'nin Sirâcü'l-mülûk adlı eseri, Yûsuf Has Hâcib'in Kutadgu Bilig'i, Nizâmülmülk'ün Siyâsetnâme (Siyerü'l-mülûk) adlı eseri, Keykâvus b. İskender'in Kâbusnâme (Nasîhatnâme)'si, Gazzâlî'nin Nasîhatü'l-mülûk'ü, Sa'dî-i Şîrâzî'nin Bostân ve Gülistân adlı eserleri hem bir siyasetname hem de bir eleştiri ve nasihat kitabı olma özelliğini barındırmaktadırlar.¹⁹⁰

İslam'da ütopya başlığının bir diğer basamağını ise faal akıl olmuştur. Kur'ân'da pek çok yerde insanların akıl sahibi oldukları ve onlara verilen bu özelliği iyilik için kullanmaları istenmiştir; *“Andolsun ki, onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır. Kur'an, uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi ayrı ayrı açıklayan ve inanan bir toplum için de bir yol gösterici ve bir rahmettir.”*¹⁹¹ Kur'ân'da aklın kullanımıyla ilgili olarak verilebilecek en güzel örneklerden biri Hz. İbrâhim'in istidlâllerini kullanarak Allah'ın sonsuz varlık ve birliği bilgisine ulaşmasıdır. *“İşte böylece İbrahim'e göklerdeki ve yerdeki hükümranlığı ve nizamı gösteriyorduk ki kesin ilme erenlerden olsun. Üzerine gece karanlığı basınca, bir yıldız gördü. “İşte Rabbim!” dedi. Yıldız batınca da “Ben öyle batanları sevmem” dedi. Ay'ı doğarken görünce de “İşte Rabbim!” dedi. Ay da batınca, “Andolsun ki, Rabbim bana doğru yolu göstermezse, mutlaka ben de sapıklardan olurum” dedi. Güneşi doğarken görünce de “İşte benim Rabbim! Bu daha büyük” dedi. O da batınca (kavmine dönüp), “Ey kavmim! Ben sizin Allah'a ortak*

¹⁹⁰ Hasan Hüseyin Adalıoğlu, “Siyâsetnâme”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/304-306.

¹⁹¹ Yûsuf 12/111.

koştuğumuz şeylerden uzağım” dedi. “Ben, hakka yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben, Allah’a ortak koşanlardan değilim.”¹⁹²

Hız. İbrâhim’in yaşadığı bu kıssaya benzer bir anlayışla yazılan Hay B. Yakzân hikayesi, faal akılla ittisal mevzusunu ana tema olarak işlemiştir. İbn Sînâ ve İbn Tufeyl tarafından hikâyeye aynı isimle ama farklı senaryolarla yazılmıştır. İbn Sînâ’nın Hay’ında, arkadaşlarıyla gezintiye çıkan bir filozofun Beytülmağdis yöresinden Hay b. Yakzân isimli bir bilgeyle karşılaşması ve yaptıkları sohbetler anlatılmaktadır. Filozof genç gittiği yerleri Hay’a anlatmakta ve beraberce, gördükleri üzerine konuşmaktadırlar. İbn Tufeyl’in Hay b. Yakzân’ın da ise, toplumdan uzak bir adada tek başına yaşayıp tecrübe ettiği felsefi gelişim ve değişim anlatılmaktadır. Hay burada dış dünyayı fark eden ve onunla temasta bulunan, hisleri olan, düşünen ve böylece bilgi sahibi olan bireyin temsilcisidir. İnsanın doğayla yaşadığı ilişki ile tecrübe sahibi olması, bu tecrübeden kaynaklı teorik bilgi elde etmesi ve nihayetinde aydınlığa ulaşması Hay’ın gelişim aşamaları olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹³

Ayrıca İslam ahlâkına dair yazılan eserler de İslam’da ideal toplum için önermeler ortaya koymaktadır. İslam ahlâkının toplumda tam manada hâkim kılınması ütopyik temelleri oluşturabilmektedir. İslam’da distopya noktasında ise ahlâkî açıdan bir kısır döngü söz konudur denilebilir çünkü bir taraftan ahlâkî gelişimi engelleyen bir otorite yapısı diğer taraftan da gelişmeye ve eğitime ihtiyaç duymamayı alışkanlığa dönüştürmüş toplumlar söz konusu olabilmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki otorite ve zorbalığın sona ermesi de ahlâkî aydınlanma ve eğitim ile mümkündür.

Sonuç olarak İslam ve ütopyik/distopyik eser bağlamına bakıldığında ilk olarak Kur’ân’ın cennet ve cehennem telakkisi karşımıza çıkmaktadır. Sonra ise devlet yöneticisi ve onun yönetim anlayışı, ardından ise yönetimin karşısında duran yönetilenin nasihat ve eleştirileri konumuza yön göstermektedir. Yine İslami ütopya bağlamında kabul edilen eserlerde bulunan faal akıl ve ahlâka dair çıkarımlar da önemli ipuçlarını teşkil etmektedir.

---

¹⁹² el-En‘âm 6/75-79.

¹⁹³ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İlhan Kutluer ve Hasan Katipoğlu “Hay b. Yakzân”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/551-554.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'DE, ÜTOPYA'DA VE DİSTOPYA'DA EĞİTİM

Başlangıç insanlık tarihi ile beraber ele alınan eğitim, insanlığın en önemli araştırma konularından biri olmuştur. Pek çok kişi ve kişilerce tanımı yapılmaya çalışılan eğitim, insanın sahip olmak istediği en önemli hazinelerden biri olmuştur.

Bu başlık altında Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan âyetler belirli başlıklar altında toplanarak bir eğitim anlayışı ortaya konulacaktır. Ayrıca üç ütopyik eser ve iki distopik eser incelenerek yine başlıklar halinde eğitim felsefelerine dair çıkarımlar yapılmaya çalışılacaktır.

3.1 Kur'ân-ı Kerîm'de Eğitim Anlayışı

Genel tanımı çağa, insan anlayışına veya toplum standartlarına göre değişiklik gösteren eğitim, özünde kişileri belirli hedefler doğrultusunda yetiştirme eylemidir. Eğitimde amaçlanan, kişinin içinde yaşadığı toplumun düzeni ve değerlerine uyum sağlamasının yanında olumlu bir biçimde bireyin eğitime ve değişime uygun olan doğasını güçlendirmek ve geliştirmektir.¹⁹⁴

Eğitime büyük önem veren Kur'ân-ı Kerîm'in insanlara ilk hitabı “oku”¹⁹⁵ ile başlamış, kaleme yemin edilip¹⁹⁶ kendisinden önceki dönem ise cahiliye dönemi¹⁹⁷ olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber döneminde eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi için yapılan Ashâb-ı Suffe'nin kurulması da bu hedefin bir gerekliliği olmuştur. Çünkü eğitimden bağımsız birinin sağlıklı davranışlarda bulunması pek de mümkün görülmemektedir. Kur'ân'da insanın diğer varlıklardan üstünlüğünün sebebi olarak, almış olduğu/alacağı eğitim gösterilmektedir. Aynı zamanda Allah tarafından Hz. Âdem'in halife olarak seçilmesinin, meleklerle ona secde etmelerinin emredilmesinin ana sebebi de ona, Allah'ın verdiği eğitim düzeyinin daha yüksek olmasından kaynaklanmasındır. Ona kazandırılan bu üstünlük veraset ile diğer insanlara da geçmiştir. Sonuç olarak denilebilir ki, insana üstünlük sağlayan unsur, imanından sonra alacağı sağlıklı eğitim sistemine dayanmaktadır. Bu iki hususun

¹⁹⁴ Hayati Aydın, *Kuran'da İnsan Psikolojisi*, (İstanbul: Fecr Yayınları, 2016), 31.

¹⁹⁵ bkz. el-Alak 96/1.

¹⁹⁶ bkz. el-Kalem 68/1.

¹⁹⁷ bkz. el-Ahzâb 33/33.

güçlü veya zayıf olması, kişinin davranışlarını olumlu ya da olumsuz olacak şekilde etkilemektedir.¹⁹⁸

İnsanın dosdoğru bir inancının olabilmesi için Kur’ân ondan, çevresinde yaşanan olayları gözlemlemesini ve bundan dolayı da tefekkür etmesini istemektedir. İnsan bunu yaparak Rabbini tanıyacaktır. Kur’ân’da bu amaca hizmet edecek en mühim yolun doğru ve ilimle çalışan bir aklın vasıta olacağı vurgulanmaktadır. Bu sebeple de Kur’ân’da pek çok yerde, ilahi emirleri hakkıyla anlayıp tahkik edenlerin gerçek ilim sahibi kimseler olduğu vurgulanmaktadır.¹⁹⁹

İnsanda bulunan bilgi parçacıklarının ilim olarak isimlendirilmesi ve bu kişilerin de ilim sahibi olarak adlandırılması için sıkı bir elekten süzdürülmesi sonra benimsenip hayatta tatbik edilmesi gerekmektedir. Kur’ân’da bu hususta şöyle buyrulmaktadır; “*Andolsun, eğer onlara, ‘Gökleri ve yeri kim yarattı, güneşi ve ayı hizmetinize kim verdi?’ diye soracak olsan mutlaka, ‘Allah’ diyeceklerdir. O hâlde nasıl (haktan) döndürülüyorlar?’*”²⁰⁰ Kendilerine sorulan sorunun doğru cevabını bilseler bile sahip oldukları cevabın bu kimselerde bir yansıması bulunmamaktadır. Bundan dolayı da bu bilginin onlar için ilim ve iman olarak kabul edilecek bir işlemi bulunmamaktadır. Çünkü bu kimseler Allah’a ortak koşmaktadırlar. Bu sebeple de Kur’ân, müşriklerin bilgisine bir değer vermemekte ve onları “bilmeyenler” ya da “akledemeyenler” olarak nitelemektedir.²⁰¹

3.1.1 Kur’ân-ı Kerîm’de Eğitimle İlgili Kavramlar

İslâmi kültürde çoğunlukla eğitim kavramının karşılığı olarak terbiye, öğretim kavramının karşılığı olarak ise tâlim kavramı kullanılmaktadır.²⁰² Bu iki kavram dışında marifet, fıkıh, tezekkür, tedebbür, vahiy, idrak, hikmet, fehm, şuur, teakkul, basiret, hiss, rûyet, yakîn, fikir, haber, kursî gibi kavramlar da yine ilim/eğitim ile

¹⁹⁸ İbrahim Halil Sever, “Kur’an ve İnsan Davranışları İlişkisi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 25.

¹⁹⁹ Mustafa Asım Karaarslan, “Kur’ân-ı Kerim’in İlme Verdiği Değer”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 3.

²⁰⁰ el-Ankebût 29/61.

²⁰¹ Karaarslan, *Kur’ân-ı Kerim’in İlme Verdiği Değer*, 102.

²⁰² Ziya Kazıcı-Halis Ayhan, “Tâlim ve Terbiye”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/515.

yakın anlamli olarak kullanilmiftir.²⁰³ Bu baflik altında ise ayrintilandirilacak iki terim ilim ve terbiye kavramlari olacaktır.

3.1.1.1 Tâlim/İlim

Sözlükte “bilmek, bilinçte ortaya çıkmak, kesin ve sağlam şekilde, bir şeyin gerçeğini kavramak” anlamlarına gelen ilim, kelam ilminde duyuların ve aklın konusuna giren her şeyin bilinmesine yarayan sıfat, vakiya uygun kesin inanç ve zıddına ihtimal dahi verilmeyecek biçimde anlamları birbirlerinden ayırma sıfatı şeklinde tanımlanmıştır.²⁰⁴

Diğer yandan Râgıb el-İsfahânî ilmi farklı şekillerde tasnifleyerek ikiye ayırmıştır. Bunlardan ilki; Nazarî ve amelî ilim şeklindedir. Nazarî ilim, bilindiğinde bireyin kendisiyle kemâle ulaştığı ilimdir. Örneğin, alemdeki varlıkları bilmek gibi. Amelî ilim ise, yapılmadığı zaman tamamlanmayan ilimdir. Örneğin, ibadetler ile ilgili ilim. İkinci tasnifte de ilmi, aklî ve sem’î (vahye dayalı) ilim şeklinde ayırmıştır.²⁰⁵

İlim ile aynı kökten türeyen alîm, âlim ve allâme, ma’lûm, ma’lûmât, muallim, müteallim, kelimelerinin kullanım alanları da bilgi kavramıyla bağlantılıdır. İlim ile aynı kökten türemeyip (aynı harflere sahip olsalar bile) onunla dolaylı olarak bağlantılı olan âlem, alem ve alâmet kelimeleri de bulunmaktadır.²⁰⁶ Yine aynı şekilde irfân/ma’rifet, fikh/tefakkuh, hibre, şuûr ve itkân gibi kavramlar da alan veya derece farklılıkları bulunsa da sözlükte “bilmek” anlamına gelmektedir.²⁰⁷ Ayrıca Allah’ın sıfatlarından olan âlim ve alîm isimlerinin insan için de kullanılmaktadır. Yine aynı durum allâm ve allâme sıfatları için de söz konusudur.²⁰⁸

Kur’ân-ı Kerîm de ilim ve ilimle ilgili kelimeler yaklaşık olarak 750 yerde geçmekte olup Allah ve O’nun yarattıkları arasında şuur sahibi olan insan ve melekler için kullanıldığı görülmektedir. Bununla beraber düşünmek, okumak, ibret almak gibi

²⁰³ Ziyad Al-Rawashdeh, “Kur’ân’da İlim Kavramı” (Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 45.

²⁰⁴ Fikret Karaman, vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 273.

²⁰⁵ Râgıb el-İsfahânî, Müfredat, çev. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu (İstanbul: Çıra Yayınları, 2010), 719.

²⁰⁶ A.g.e., 719-722.

²⁰⁷ Seyyid Şerîf el-Cürcânî, et-Ta’rifât, çev. Arif Erkan (İstanbul: Bahar Yayınları, 1997), 156-157.

²⁰⁸ İlhan Kutluer, “İlim”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/109.

fiiller ve akıl, hikmet, fikir, ayet, nazar gibi isim ve sıfatlar da dikkate alındığında her dört ayetten birinin ilimle ilgili olduğu anlaşılmaktadır.²⁰⁹

İlim ile ilgili ayetlerden bazıları ise şöyledir (meâlen):

Kur'ân'da pek çok ayette Allah, kullarına sonsuz bilgi sahibi olduğunu ve bilgisinin yüceliğinin başka varlıklarla kıyaslanamayacak derecede olduğunu vurgulamaktadır: *"De ki: 'İçinizdekini gizleseniz de açığa vursanız da Allah onu bilir. Göklerdeki her şeyi, yerdeki her şeyi de bilir. Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir.'"*²¹⁰

İnsan, doğduğunda hiçbir şey bilmez haldeydi; *"Allah, sizi analarınızın karnından, siz hiçbir şey bilmez durumda iken çıkardı. Şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi."*²¹¹ onu yarattıktan sonra ona, kendi ilminden öğretti; *"Allah, Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti."*²¹², ilahi bilgiye muhatap olanlar, kendisine ilim verilen kimselerdir; *"De ki: 'Ona ister inanın ister inanmayın. Şüphesiz, daha önce kendilerine ilim verilenler, Kur'an kendilerine okunduğunda derhal yüzüstü secdeye kapanırlar.'" ²¹³, yine insan kıyamet günü geldiğinde rabbinin huzuruna kendi için sunacağı şeyleri bilecektir; *"Herkes yaptığı ve yapmadığı şeyleri bilecek."*²¹⁴, bilen ve bilmeyen insan bir değildir; *"...De ki: 'Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?' Ancak akıl sahipleri öğüt alırlar."*²¹⁵, Allah kulları bilsin diye pek çok delil ve ibret bırakmıştır ki akıl sahibi olan alimler bunlardan yaralanabilsin; *"Andolsun biz, aklını kullanacak bir kavim için o memleketten ibret alınacak apaçık bir delil bıraktık."*²¹⁶, ilim sahipleri, ilminin artması için dua etmektedirler; *"Rabbim! İlmimi arttır" de."*²¹⁷, ilmi derinlikleri ve dereceleri artanlar farklı seviyelere yükseltirler; *"...Ancak Allah'ın dilemesi başka. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır."*²¹⁸, bilgisi olmayan inanlar ise zanna uyanlardır; *"Hâlbuki onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar sadece zanna uyuyorlar. Şüphesiz zan, hakikat namına hiçbir şey ifade etmez."*²¹⁹, bu kimseler*

²⁰⁹ Karaman, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 273.

²¹⁰ Âl-i İmrân 3/29.

²¹¹ en-Nahl 16/78.

²¹² el-Bakara 2/31.

²¹³ el-İsrâ 17/107.

²¹⁴ el-İnfîtâr 82/5.

²¹⁵ ez-Zümer 39/9.

²¹⁶ el-Ankebût 29/35.

²¹⁷ Tâhâ 20/114.

²¹⁸ Yûsuf 12/76.

²¹⁹ en-Necm 53/28.

kıyamet günü geldiğinde bilgisizliklerinin karşılığını bileceklerdir; “Hayır, kesin olarak bir bilseniz... Andolsun, o cehennemi muhakkak göreceksiniz.”²²⁰

Allah sayısız nimet yaratmıştır; “Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa, arkasından yedi deniz daha ona katılsa, Allah’ın sözleri (yazmakla) yine de tükenmez. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”²²¹, Kur’ân da bu nimetler arasındadır; “Bu (Kur’an), insanlar için bir açıklama, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için bir hidayet ve bir öğüttür.”²²² ve o, Allah tarafından gönderilen bir bilgidir; “...Sana gelen ilimden sonra, eğer onların arzu ve keyiflerine uyacak olursan, bilmiş ol ki, Allah’tan sana ne bir dost ne bir yardımcı vardır.”²²³.

3.1.1.2 Terbiye/Rab

Terbiye etmek, yetiştirmek, tamir etmek, yönetmek, başkan olmak, nimeti arttırmak, üstünlük anlamlarındaki r-b-b kökünden türeyen Rab, düzene koyan, düzelten, tedbir alan, nimet veren, kefil olan, otorite sahibi kişi anlamlarında kullanılmaktadır.²²⁴

Râgıb el-İsfahânî terbiyeyi, “yetiştirmek, bir şeyi olgunluk seviyesine varıncaya kadar aşama aşama inşa etmek” şeklinde tanımlamaktadır.²²⁵ Mevdudi de bu ifadeyi kavramın ilk tanımı kabul eder. Ona göre ikinci tanım; toplamak, yığmak ve hazırlamaktır. Üçüncü mana; sorumluluğunu yüklenmek, ıslah etmek, koruyup gözetmektir. Dördüncü mana; efendilik, başkanlık, sözünü geçirmek, istediğini yapabilmektir. Son mana ise; malik ve sahip olmaktır.²²⁶

Kur’ân-ı Kerîm’de dokuz yüzden fazla yerde geçen rab kelimesinin tamamına yakını Allah için kullanılmıştır.²²⁷ Bu kullanım dışında Yusuf suresi 42. ayette; “Rabbinin yanında beni an dedi. Ama şeytan rabbine hatırlatmayı unutturdu.” buyrulurak rab kelimesi ev sahibi kimse için kullanılmıştır²²⁸ (Yûsuf suresi 12/23, 41, ve 50 ayetlerde de aynı anlamda kullanım söz konusudur.). Ayrıca insanların itaat ettiği otorite ve

²²⁰ et-Tekâsür 102/5-6.

²²¹ Lokmân 31/27.

²²² Âl-i İmrân 3/138.

²²³ el-Bakara 2/120.

²²⁴ Karaman, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 473.

²²⁵ el-İsfahânî, *Müfredat*, 407.

²²⁶ Ebu’l-A’lâ Mevdudi, Kur’an’a Göre Dört Terim, çev. Osman Cilacı, İsmail Kaya (İstanbul: Beyan Yayınları, 1989), 33-35.

²²⁷ Karaman, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 473-474.

²²⁸ el-İsfahânî, *Müfredat*, 407.

üstünlük sahibi bireylere ithafen de Kur'ân'da ayetler bulunmaktadır²²⁹; “(Yahudiler) Allah'ı bırakıp, hahamlarını; (Hristiyanlar ise) rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i rab edindiler. Oysa, bunlar da ancak, bir olan Allah'a ibadet etmekle emrolunmuşlardır. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, onların ortak koştukları her şeyden uzaktır.”²³⁰

3.1.2 Kur'ân-ı Kerîm'de Eğitimin Amacı

Klasik tanımıyla eğitim, bireyde nispeten kalıcı ve olumlu yönde bir davranış değişikliği beklemektedir. Bu tanımla birlikte önemli olan bazı sorular ortaya çıkmaktadır. Eğitimin davranış değişikliğindeki işlevi nedir, eğitim kiminle ilgilidir ve eğitim nasıl olmalıdır? Bu sorulardan ilkinde Kur'ân'sal bir bakış açısıyla cevap vermeye çalıştığımızda şöyle cevaplar ortaya çıkmaktadır:

Kur'ân'da eğitimin ilk amacı ve işlevi insanoğlunun yaratıcısı olan Allah'ı tanınması onunla iletişim kurması, onun hakkında bilgi sahibi olabilmesi ve ona inanmasıdır. İnsan Rabbinin varlığını ve birliğini bilmek için temel olarak üç kaynaktan yararlanabilir bunlar; kâinat, mucizeler ve Kur'ân-ı Kerîm'dir.²³¹ Bu hususta en güzel örnek Hz. İbrahim'dir çünkü onun yaşadığında bu üç kaynağı da görmek mümkündür. Hz. İbrahim'in Rabbini, yaşantıları sonucu, derin kavrayış gücü ve rabbinin yardımı ile kâinatı gözlemleyerek bulduğu Kur'ân'da anlatılmaktadır.²³² İnsana verilen bu ilk amaçla ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulmaktadır; “Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberlere, “Şüphesiz, benden başka hiçbir ilâh yoktur. Öyleyse bana ibadet edin” diye vahyetmişizdir.”²³³

İkinci amaç ise Rabbini tanıyan ve ona inanan insanın bu inancını eyleme dökmesidir. Yani iman ve amel dengesini yakalaması, inançlı bir kişilik oluşturması ve yaşamını buna göre düzenlemesidir. Kur'ân'da insana ait bazı özellikler övülmekte ve insanların bu özelliklere sahip olması istenmektedir. Yine aynı şekilde bazı özellikler ise kötü kabul edilmekte, insanların bu davranışları yapmaması istenmektedir. Böylelikle kişinin güzel ahlâk sahibi olması Kur'ân'daki eğitimin amaçlarından olmaktadır. “Yavrum! Namazı dosdoğru kıl. İyiliği emret. Kötülükten alıkoyma. Başına gelen

²²⁹ Bekir Topaloğlu, “Rab”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/372.

²³⁰ et-Tevbe 9/31.

²³¹ Said Havva, *İslam'da Allah İnancı*, çev. Ramazan Nazlı (İstanbul: Hilal Yayınları, 1980), 23.

²³² El-En'am 6/75-79.

²³³ el-Enbiyâ 21/25.

*musibetlere karşı sabırlı ol. Çünkü bunlar kesin olarak emredilmiş işlerdendir.”²³⁴
“Allah’a verdikleri sözü, pekiştirilmesinden sonra bozanlar, Allah’ın korunmasını emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını) koparanlar ve yeryüzünde fesat çıkaranlar var ya; işte lânet onlara, yurdun kötüsü (cehennem) de onlarıdır.”²³⁵*

Rabbini tanıyan, O’na inanan, kişiliğini oturtmuş ve doğru ve güzel ahlâklı kişi için Kur’ân eğitiminin diğer amacı onu toplumsal hayata katmaktır. İnsan sosyal bir varlıktır bu sebeple de kişinin aile kurması, akrabalık ilişkilerini düzenlemesi ve toplumsal yaşamda kendine düşen vazifeleri yerine getirmesi gerekmektedir. *“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah, üzerinizde bir gözetleyicidir.”²³⁶*

Bulunduğu toplum içinde yaşayan inançlı birey için Kur’ân eğitiminin diğer işlevi toplumun kurtuluşu için çaba göstermesidir. İslam’ın helal ve haramlarını topluma anlatması, insanların da bu minvalde yaşamlarını sürdürmelerine yardımcı olması kişinin aldığı eğitimin bir nevi uygulamasını yapması demektir. *“Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten meneden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşu erenler onlardır.”²³⁷*

Kur’ân’daki eğitimin diğer işlevi ise insanın içinde yaşadığı doğayı doğru şekilde kullanmasına yardım etmesidir. İnsan doğayla diğer canlılara oranla daha fazla uyum sağlayabilmektedir. Onu kullanarak hayatını devam ettirmektedir. Yine insan diğer varlıklardan üstün yaratılarak o varlıkları kendi yaşamı için kullanmaktadır. Elbette bu insanın dilediği gibi doğayı kullanması anlamına gelmemelidir zira eğitimin amacı en çok da burada ortaya çıkmaktadır. Çünkü insana çizilen bazı sınırlar (israf, ziyan etmeme, kul hakkı, zekât, sadaka vb.) doğanın ne şekilde kullanılması gerektiğini insana öğretmektedir ki insan kendin de sonraki nesli de düşünsün ve doğanın devamlılığına zarar vermesin. *“O, çardaklı-çardaksız olarak bahçeleri, ürünleri, çeşit çeşit hurmalıkları ve ekinleri, zeytini ve narı (her biri) birbirine benzer ve (her biri)*

---

²³⁴ Lokman 31/17.

²³⁵ er-Ra’d 13/25.

²³⁶ en-Nisâ 4/1.

²³⁷ Âl-i İmrân 3/104.

birbirinden farklı biçimde yaratandır. Bunlar meyve verince meyvelerinden yiyin. Hasat günü de hakkını verin, fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez."²³⁸

Kur'ân'daki eğitimin diğer amacı ise, insana verilenlerin birer emanet olduğunun farkına varılması ve buna uygun şekilde yaşanmasıdır. İnsanın sahip olduğu bedeni, aklı, sağlığı ona verilen emanetlerin başında gelmektedir. İnsan iradesi ile iyi ve kötü arasında seçim yapmaktadır. Onu kötülükten alıkoyacak en önemli hususta bu emanet bilinci olmaktadır. *"Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir.*"²³⁹

Kur'ân'daki eğitimin en önemli işlevlerinden biri de kişiyi sonsuz yaşamında cenneti kazanabilmesi ve cehennem azabından korunmasına yardımcı olmaktır. *"İman edip salih ameller işleyenleri de ebedî olarak kalacakları, içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Allah, gerçek bir vaatte bulunmuştur. Kimdir sözü Allah'inkinden daha doğru olan?"*²⁴⁰

Yukarıda saydığımız tüm özelliklere baktığımızda başlarındaki dinsel ifadeler alındığı takdirde bu özellikler iyi bir insan nasıl olmalı sorusunun cevabını vermektedir aslında bu sebeple de sonuç olarak ifade edebiliriz ki Kur'ân'daki eğitimin nihai amacı kişinin iyi bir insan olması, olmaya çalışmasıdır. *"...Allah, iyilik edenleri sever.*"²⁴¹

3.1.3 Kur'ân-ı Kerîm'de Öğretici ve Özellikleri

*"Senden önce de ancak kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber gönderdik. Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun."*²⁴² Bir amaç için gönderilen Kur'ân-ı Kerîm ile Allah'ın isteği, insanları eğitmek ve onlara hidayet yolunu göstermektir. Bu sebeple de insanlığa kutsal kitaplar ve Allah'ın âyetlerini okuyup, kitabı hikmeti öğretecek peygamberler gönderilmiştir.²⁴³ Ayette de bizlere buyrulduğu üzere birey bir konu hakkında bilgi sahibi olmadığında onu öğrenmesinin en temel yollarından biri, bilmediği konu hakkında bilgi sahibi olan bireylere danışmasıdır.

²³⁸ el-En'âm 6/141.

²³⁹ el-Ahzâb 33/72.

²⁴⁰ en-Nisâ 4/122.

²⁴¹ Âl-i İmrân 3/134.

²⁴² el-Enbiyâ 21/7.

²⁴³ Hacer Bakan, "Lokmân Sûresindeki Ahlâkî İlkelerin Eğitim Psikolojisi Açısından Tahlili" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022), 19.

İnsanlar da pek konuda Allah tarafından kendilerine gönderilen peygamberlere bilmedikleri hususları sormuş ve onlardan öğrenmişlerdir. Allah'ın elçisi olan peygamberler elbette ki ümmetlerinin eğitimi söz konusu olduğunda, toplumda öğretici rolü bulunan kişilerin başında gelmektedirler. *“Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana anlattıklarımız da var, anlatmadıklarımız da var. Hiçbir peygamber, Allah'ın izni olmadan bir mucize getiremez. Allah'ın emri gelince de hak yerine getirilir. İşte o zaman bunu batıl sayanlar hüsrana uğrarlar.”*²⁴⁴

Farsça kökenli “peygamber” kavramı, “Allah'tan haber getiren, haberci” anlamına gelmektedir. Kelimenin bir diğer karşılığı da “elçi” kavramıyla ifade edilmektedir.²⁴⁵ Peygamber; Allah'ın, insanların bazılarına ya da tamamına Cebrail (a.s) aracılığıyla verilen emir ve yasakları iletmesi amacıyla, Allah tarafından vahye muhatap kılınan ve insanlar arasından seçilen kişi demektir.²⁴⁶ Peygamber kelimesinin Kur'an-ı Kerim'deki karşılığı olarak “resul ve nebi” kavramları kullanılmıştır. Nebi'nin en yaygın anlamı “haber veren” iken resulün ki “gönderilen elçi” demektir.²⁴⁷

Allah ilk insandan bu zamana yaşayan tüm insanlar için kendi toplumlarını tanıyan peygamberler seçmiştir. Peygamber seçimi çalışma ve alın terinden, soy ve nesep üstünlüğünden veya maddi gücün kuvvetinden kaynaklanmamakta bizzat Allah'ın dilemesiyle gerçekleşmektedir. Allah her topluluğa peygamber gönderdiğini Kur'an-ı Kerim aracılığıyla bizlere açıklamıştır: *“Andolsun biz, her ümmete, ‘Allah'a kulluk edin, tâğûttan kaçının’ diye peygamber gönderdik. Allah, onlardan kimini doğru yola iletti; onlardan kimine de (kendi iradeleri sebebiyle) sapıklık hak oldu. Şimdi yeryüzünde dolaşın da peygamberleri yalanlayanların sonunun ne olduğunu görün.”*²⁴⁸

Kur'an'da bazı peygamberlerin isimleri bildirilirken bazılarının ise bildirilmediği sayılarının ise çok fazla olduğu pek çok dini kaynakta yer almaktadır. Ayrıca Hz. Davut, Hz. İsa, Hz. Musa ve Hz. Muhammed'e “Kitâb” göndermiş yine bazı peygamberlere sahifeler yollamıştır. Gönderilen tüm peygamberler tebliğlerinde

²⁴⁴ el- Mü'min, 40/78.

²⁴⁵ Abdullah Aydemir, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, (Ankara, TDV Yayınları, 1996), 1.

²⁴⁶ Mehmet Paçacı, *Kur'an'a Giriş*, (İstanbul TDV Yayınları, 2006), 72-74.

²⁴⁷ Kamil Ruhi Albayrak, “Kur'an-ı Kerim'de Peygamberlerce Tebliğ Edilen Temel Dini Esaslar” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 34.

²⁴⁸ en-Nahl 16/36.

kavimlerinin dilini kullanmışlardır; *“Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (Allah’ın emirlerini) iyice açıklasın. Allah, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*²⁴⁹

Allah Teâlâ, kulları arasından seçtiği elçilerine gönderdiği vahyi bir emanet olarak vermiş ve onları insanlara ulaştırmakla görevlendirmiştir. Böylesine önemli bir görevi yerine getirme sorumluluğu taşıyan peygamberler bazı vasıflarla donatılmışlardır. Onların en temel ortak özellikleri dini terminolojide sıdk, emanet, fetânet ismet ve tebliğ olarak bilinmektedir. Bu beş özelliğin yanında Kur’ân’da da peygamberlerin sahip olduğu bazı özellikler bulunmaktadır. Bu özelliklere sahip olmaları önemlidir zira Allah tarafından eğitim ve terbiye verilen bu insanlar diğer insanlardan ayrılarak sahip oldukları ilim ve ahlâk ile toplumlara örnek olmaktadır.

Kendilerine tebliğ vazifesi verilen, toplumlarının eğitimcileri olan peygamberlerin ortak özelliklerinden ilki elbette ki tüm peygamberlerin insan olması yani beşerî yönleridir. İnsan topluluğuna her açıdan rehberlik yapacak, onları bilgilendirecek kişilerin de insan olması hem öğrenen hem de öğreten açısından meselenin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Kur’ân’da peygamberlerin de yemek, içmek, uyumak, aile kurmak ve çocuk sahibi olmak gibi beşerî özelliklere sahip olduğu bildirilmektedir. *“De ki: “Ben de ancak sizin gibi bir insanım. (Ne var ki) bana, ‘Sizin İlah’ınız ancak bir tek ilâhtır” diye vahyolunuyor. Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa yararlı bir iş yapsın ve Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmasın.”*²⁵⁰

Peygamberlerin ikinci özelliği doğru olmaları yani sıdk’tır. Peygamberler hem sözleri hem de yaşam biçimleri ile toplumda doğruluk ve dürüstlük konusunda emsal kimsedirler. Onların sahip oldukları doğruluk vasfı yaratılışlarından itibaren kendilerinde bulunmaktadır.²⁵¹ Emanet de peygamberlerin diğer bir özelliği olarak sayılmıştır çünkü peygamberler her alanda insanlara güven vermelidirler. Onların güvenilir birer birey olmamaları inandırıcılıklarını ve örnekliklerini engelleyecek,

---

²⁴⁹ İbrâhîm, 14/4.

²⁵⁰ Kehf 18/110.

²⁵¹ İsmail Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2004), 63.

böylece de tebliğin muhtevasına karşı bir güvensizlik doğuracaktır.²⁵² “*Şüphesiz ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim.*”²⁵³

Peygamberlerin sahip olduğu bir diğer özellik ise günah işlemekten korunmuş olmaları yani ismet sıfatıdır. Kalam alimlerinin çoğuna göre bu özellik, kendisine verilen ilahi emirlere uymak, bu şekilde insanlara örnek olmak ve onları diğer insanlara ulaştırmada görevlendirilen peygamberlerin bilinçli olarak günah işlemelerinden korunduklarını ifade etmektedir.²⁵⁴ Peygamberlerin tebliğ vazifelerini yerine getirirken onları başarıya ulaştıracak bir diğer özellikleri ise üstün zekâ, salim akıl ve keskin anlayış gücünü ifade eden fetânet’tir. Tüm bu genel özelliklerin peygamberlerin sahip oldukları bir takım ahlâkî özellikleri de bulunmaktadır. Bunların başında; sabır, şükür, cömertlik, haya, merhamet, fedakârlık, tevekkül ve adalet gibi özellikler gelmektedir.

Netice itibarıyla insanı yaratan ve onu yaşaması için gerekli özelliklerle donatan Allah, emirlerini insanlara iletmek ve insanlara rehberlik yapmak amaçlarıyla peygamberler göndermiştir. Genel ve özel bazı özelliklerle donatılan peygamberler, eğitim, ahlâkî, sosyal, bireysel, siyasi, hukuki ve ekonomik alanlarda Allah’tan aldıkları emirler doğrultusunda pek çok değer oluşturmuş ve bunları uygulamışlardır. Ayrıca onlara verilen en temel vazifeleri olan tebliğ ile de insanları hidayete davet ederek hem dünya hem de ahiret yaşamında mutlu olmalarına yardımcı olmaktadır. Bu sebeple de peygamberler tüm özellikleri ve vazifelerinin yanın da bir de insanlar için bir öğretmen görevini üstlenen kişiler olarak kabul edilmektedirler. “*(Ey Muhammed!) Her ümmetin kendi içinden üzerlerine bir şahit göndereceğimiz, seni de onların üzerine bir şahit olarak getireceğimiz günü düşün. Sana bu kitabı; her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber, bir rahmet ve Müslümanlar için bir müjde olarak indirdik.*”²⁵⁵

“Allah kelâmı” olarak tanımlan Kur’ân-ı Kerîm, Kur’ân’da öğretici özelliği bulunan diğer bir kaynağı oluşturmaktadır. Genel tanımlamada Kur’ân, Allah tarafından niteliği bilinmeyen bir biçimde, Cebrâil aracılığıyla son peygamber Hz. Muhammed’e indirilen, tevâtürle aktarılan, mushaflarda yazılı, Fâtiha sûresiyle başlayıp Nâs

---

²⁵² Erdinç Ahatlı, *Peygamberlik, Hz. Muhammed’in Peygamberliği*, (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 31.

²⁵³ eş-Şuarâ 26/107.

²⁵⁴ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Şevki Yavuz, “Peygamber”, *DİA* (İstanbul: TDV yayınları, 2007), 34/ 257-262.

²⁵⁵ en-Nahl 16/89.

sûresiyle biten, okunmasıyla ibadet edilen, bir başka varlığın benzerini getirmekten âciz olduğu, Arapça mûciz bir kelâmdır.²⁵⁶

Kur'ân-ı Kerîm, insanın neler yapması ya da neleri yapmaması hususlarında insana yol gösterici bir hidayet kitabıdır. O tarih boyunca daima hem hayatın için de olmuş hem de onun üzerinde kalabilmiştir. Zamanla toplumsal yaşamda ortaya çıkan bazı değişikliklere rağmen insanlık için hidayet rehberi olma işlevini korumaktadır. Çok geniş bir muhtevaya sahip olması yönüyle de insanın ihtiyaç duyabileceği tüm konuları kendinde bulundurmaktadır ya da en azından konuların özüne dair bilgi vermektedir. *“Biz Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık.”*²⁵⁷

Yine Kur'ân-ı Kerîm'de aile kurumu da öğretici olarak görevlendirilmiştir. *“Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun...”*²⁵⁸ âyeti ile aile içindeki bireyler hem kendilerini hem de diğer aile fertlerini cehennemden korumakla yükümlü tutulmuşlardır. Buradan da anlaşılacağı üzere insanlarda fitri yönelim olarak dini karakterin gelişiminde aile en önemli faktörlerden birini oluşturmaktadır.²⁵⁹ Ailedeki yaşça büyük kimselerin özellikle çocuklara yönelik yaklaşımları, çocukların ilk sosyal çevresini tanıması ve deneyim elde etmesi noktasında önemlidir. Okul öncesi dönemde taklit çocuklar için bir öğrenme basamağı olduğundan dolayı ebeveynler başta olmak üzere aile içindeki tüm bireyler çocuğun eğitiminde olumlu veya olumsuz anlamada söz sahibi olabilmektedirler. Ailede verilen eğitimle hedeflenen inançlı, erdemli ve nitelik sahibi bireyler yetiştirmektir. Aile çocuğun dini ve dünyevi açılarından eğitim, kişilik gelişimi, sosyal ve kültürel yaşam becerileri kazandırılması noktasında önemli bir mercidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de öğretici olarak insanların karşısına çıkan bir diğer görevli ise alemin kendisidir. İnsanın yaşadığı dünyaya uyum sağlaması, onu tanıyıp uygun koşulları oluşturması gerekmektedir. Evrende var olan düzende kendi konumunu koruması için Kur'ân'da pek çok ayette insanın gözlem ve akıl etme gücünü

---

²⁵⁶ Abdulhamit Birışık, “Kur'ân”, *DİA* (Ankara: TDV yayınları, 2002), 26/ 383.

²⁵⁷ el-En'âm 6/38.

²⁵⁸ et- Tahrîm 66/6.

²⁵⁹ Hümeýra Aras, “Kur'an Işığında Ailenin İnşası ve Eğitimi” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2023), 29.

kullanması öğütlenmektedir. “De ki: ‘Göklerde ve yerde neler var, bir baksanıza.’ Fakat âyetler ve uyarılar, inanmayan bir topluma hiçbir fayda sağlamaz.”²⁶⁰

Kur’ân-ı Kerîm’de peygamber olduklarına dair bilgi bulunmasa da sâlih kimseler olarak geçen bazı isimler ve onların kıssaları da insanların öğrenmelerine fayda sağlayıcı bilgiler içermektedir. Örneğin Lokmân as., Kur’ân’da kendisine hikmet verildiği bildirilmekte ve oğluna yaptığı nasihatler ile insanların sahip olması gereken özellikleri öğretmektedir. “Andolsun, biz Lokmân’a “Allah’a şükret” diye hikmet verdik.”²⁶¹ Hz. Lokmân’ın aynı adı taşıyan ve kıssasının anlatıldığı sûresi bireysel, toplumsal ve ahlâkî açıdan pek çok ilkeden bahsedilmekte ve insanlara zengin bir içerik sunulmaktadır. Sûredeki bu genel muhteva ile birlikte Hz. Lokmân, evladına verdiği tavsiyelerde kullandığı üslup ve eğitici yönü ile de dikkat çekmektedir. Ayrıca yaptığı bu hitap, özelde oğlunu genelde tüm Müslümanlığı ilgilendiren eğitici ve vazgeçilmez ilkelere dir. “Hani Lokmân, oğluna öğüt vererek şöyle demişti: ‘Yavrum! Allah’a ortak koşma! Çünkü ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür.’”²⁶²

Netice itibariyle Kur’ân, insanları karanlıktan aydınlığa ulaştıracak bir kılavuz, dünya ve ahiret yaşamında insanları mutluluğa götürecek yolları gösteren hikmetli bir kitaptır. Allah’ın biz insanlardan muradı eğitimi tamamlayarak hidayet yoluna yönelmemizdir. Bunun için de Rabbimiz, insanlığa hakkı gösterebilecek, Allah’ın âyetlerini okuyarak hikmeti öğretebilecek elçiler göndermiştir. Bunların başında peygamberler, sâlih kimseler, Kur’ân-ı Kerîm, aile ve alemin kendisi bulunmaktadır. İnsanlar bu şekilde kendisine yollanan bu âyetleri kullanabilecek ve saadete ulaşabilecektir. Kur’ân-ı Kerîm’e uymanın en temel amacı, insanın aklını ve ruhunu terbiyeye uygun hale getirmek ve onu eğitmektir. Bu eğitimle hedeflenen ise, insanın fitratını, yeteneklerini, değerlerini bir bütünlük içerisinde geliştirebilmektir. Bu noktada yüce Allah, Kur’ân-ı Kerîm vasıtasıyla, insanın huzur ve mutluluğa ulaşmasını sağlayacak ilke ve yöntemleri açıklamaktadır.

3.1.4 Kur’ân-ı Kerîm’de Öğrenme Yükümlülüğü Bulunan İnsan

Kâinatın özü olan insan, seçme ve irade etme özgürlüğü bulunan, ayrıcalıklı ve şerefli bir doğaya sahip, elinde bulundurduğu güç ve üstünlük ile eylemlerinden sorumlu olan

²⁶⁰ Yûnus /10/101.

²⁶¹ Lokmân 31/12.

²⁶² Lokmân 31/13.

bir varlık olarak tanımlanmaktadır.²⁶³ Allah akıl, nefis, kalp ve çeşitli arzular gibi özelliklerle insanı donatmış ve bir de irade özelliğini ona bahşederek insanı diğer yaratılmışlardan ayrı bir konuma yerleştirmiştir. İnsan da bu özellikleri ile tercih hakkını kullanarak eylemlerde bulunmakta ve sonunda da yaptıklarının sorumluluğunu üstlenmektedir. İnsanın sahip olduğu akli kullanması yalnızca hayatını idame ettirmesi için değil, yaşananları ve bildirilenleri derin düşünce ile değerlendirerek çeşitli dersler ve ibretler alması içindir de.

Kur'an'ın insana dair en önemli beyanlarının başında şüphesiz onun yeryüzünün halifesi olarak yaratılması gelmektedir. Genel kabule göre, bu makam yeryüzünü ıslah ve inşa vazifesi olup, insan bunu yapabilecek güçte yaratılmıştır. Bu görev insanın her nesildeki sorumluluğu olmuştur. Aynı zamanda insan iyiliği ve kötülüğü anlayıp birini seçebilme kabiliyeti verilmiştir ki tercihlerinin sorumluluğunu alabilecek özgürlüğü bulunsun.²⁶⁴

Yaşanan olayların farkına varıp değerlendirmede bulunabilmesi için ona duyu organları verilmiş, doğru yol açıklanmıştır ki değerlerin ve ahlâkî kuralların farkına varsın ve iyiliği seçebilsin. İnsanın yüklendiği bu emanet onun yeryüzündeki mevcudiyetinin en temel anlamlarından birisi olmuştur. Ancak insanın tüm bunları yapabilmesinin önündeki en büyük engel ise yine insanın kendi nefsidir. Çünkü nankörlük, cimrilik, geçici hazlara olan düşkünlük, unutkanlık, kibir, inkarcılık ve benzeri zafiyetleri bulunmaktadır. Yaşadığı ahlâkî eğitim sürecinde bu zaafları yenebilmedir. Zira eşrefi mahlukat olarak en güzel biçimde yaratılan insan bu başarıyı elde edemediğinde aşağıların aşağısına düşecektir. *“Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik. Ancak, iman edip salih ameller işleyenler başka. Onlar için devamlı bir mükâfat vardır.”*²⁶⁵

Geçici olan dünya hayatı ve kaçınılmaz ölüm gerçeği karşısında insanın yapması gereken bu yeryüzü sınavına iyi hazırlanıp başarıyla geçebilme çabasında olmasıdır. Bu amaca insanı ulaştıracak en önemli yolun ismi ise eğitim yani ilimdir. Belirli özellik ve kabiliyetlerle donatılmış bir şekilde yaratılan insan, tüm bunları daha iyi bir boyuta getirebilmede ve çeşitli açılardan kullanabilmesi noktasında en ihtiyaç duyduğu husus

²⁶³ Ali Şeriati, *İnsan*, çev. Şamil Öcal (Ankara: Fecr Yayınları, 1997), 60-61.

²⁶⁴ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Çağrıcı, “Şer”, *DİA* (İstanbul: TDV yayınları, 2010), 38/ 542-544; Çağrıcı, “Hayır”, *DİA* (İstanbul: TDV yayınları, 1998), 17/43-46.

²⁶⁵ et-Tin 95/4-6.

eğitimidir. Eğitim ile birey, doğuştan getirdiği yeteneklerini geliştirebilmekte, onları terbiye edip kemâle ulaştırabilmektedir. Bu nedenle de insan, fizyolojik ve ruhsal yapısı sebebiyle eğitimin yardımına ihtiyaç duymaktadır.²⁶⁶ İnsanın çeşitli eylemleri yani sorumlu olduğu ilmi elde etmesi, olumlu ve olumsuz ayırt edebilme gücü, aklını ve mantığını kullanabilmesi ve kontrollü bir şekilde davranabilmesi eğitim alması neticesinde gerçekleşmektedir.²⁶⁷

Dünyadan sorumlu olan insanı tanıyan Kur’ân-ı Kerîm, insanın ahlâkî içyüzü meselesine de özel bir ehemmiyet vermiştir. Yüce Rabbimiz, insanı ahseni takvim olarak yaratmış²⁶⁸ ve ona kendi ruhundan üflemiştir.²⁶⁹ İnsanın ruhanî yanını bu özellikleri oluştururken beşerî yanını ise topraktan yaratılması²⁷⁰ oluşturmaktadır. İşte bu sebeple insanda bulunan bu iki cihet onun ahlâkî açıdan da iki kutuplu olması sonucunu doğurmaktadır. İnsana iyiliğin ve kötülüğün kaynağını oluşturan yetenekler beraber verilmiştir.²⁷¹ “*Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun ki, nefsinin arındırma kurtuluşu ermiştir.*”²⁷²

Güçlü istek ve yönelimleri bulunan insan, karakterini yapılandırırken benliğini yaşamın ahengine kaptırmak yerine eğitim yoluyla tedbirli olmalıdır. İslam’da şahsiyet inşası ilâhî terbiye ve eğitimle mümkün olabilmektedir. Bu konuda insanların en büyük örnekleri peygamberlerdir. Nefsi terbiye etmek ve ahlâkî güzelleştirmek misyonu İslam’da büyük öneme sahiptir. Allah pek çok ayette Hz. Muhammed’in gönderiliş amacının, nefsin arındırılması ve güzel ahlâk için olduğunu zikretmektedir.²⁷³ Bireyin güzel ahlâk sahibi olması insana verilen eğitimin gerektirdiği bir boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. “*Nitekim kendi aranızdan, size*

---

²⁶⁶ Bayraktar Bayraklı, *İslâm’da Eğitim*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 1989), 17-18.

²⁶⁷ Abdurrahman Dodurgalı, *İbni Sinâ Felsefesinde Eğitim*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1995), 36.

²⁶⁸ bkz. et-Tîn 95/4.

²⁶⁹ bkz. el-Hicr 15/29.

²⁷⁰ bkz. Tâhâ 20/55.

²⁷¹ Mustafa Çağrı, “Ahlâk”, *DİA* (İstanbul: TDV yayınları, 1989), 2/2.

²⁷² eş-Şems 91/9-10.

²⁷³ Ebu’l Hasen En’Nedvî, *Kur’an ve Sünnette İtikad, İbadet ve Güzel Ahlak*, çev. Mehmet Ali Seraceddin (İstanbul: Risale yayınları, 2017), 107.

âyetlerimizi okuyan, sizi her kötülükten arındıran, size kitap ve hikmeti öğreten, ayrıca bilmediklerinizi de öğreten bir peygamber gönderdik."²⁷⁴

Kur'ân, insan ve eğitim üçlemesinin diğer bir yansıması ise elbette ki insanın kendini ve toplumunu ahlâkî açılardan inşa etmesidir. Kur'ân-ı Kerîm'de insana dair olumlu ve olumsuz pek çok özellik zikredilmekte ve insanın olumsuz özelliklerinden sıyrılıp iyi ahlâk sahibi olması istenmektedir. *"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah'a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir.*"²⁷⁵

İnsana verilen eğitimin en önemli bir diğer boyutu ise amel boyutudur. *"Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerle kitap taşıyan eşeğin durumu gibidir. Allah'ın âyetlerini inkâr eden topluluğun hâli ne kötüdür! Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.*"²⁷⁶ buyrulurken imanını salt bilgi düzeyinde tutup, inancını gereği gibi yerine getirmeyen yani onu eyleme geçirmeyen kişilerin durumu "kitap yüklü eşekler" gibi olduğu ifade edilmektedir. Eşek nasıl değerli kitapları taşıdığı için bir kıymet kazanmadıysa, bilgisini amel boyutuna geçiremeyenler de bilgi hamallığından başka bir şey yapmamaktadır. Bugün tüm dünya da yaşanan problemlerin ana sebeplerinden biri de bilgilerin teoriden çıkarılıp pratiğe taşınmamasıdır.

Burada değinilmesi gereken önemli bir husus şudur ki kişi her daim bilgisini amel boyutuna dökemeyebilir. Örneğin kurban ibadeti ile deruni bir bilgiye sahip kişi maddi durumu el vermediği için bu ibadeti yerine getiremeye bile bilgisini diğer insanlarla paylaşmalıdır. *"(Ne var ki) mü'minlerin hepsi toptan seferber olacak değildir. Öyleyse onların her kesiminden bir grup da din konusunda köklü ve derin bilgi sahibi*

---

²⁷⁴ el-Bakara 2/151.

²⁷⁵ el-Bakara 2/177.

²⁷⁶ ec-Cum'a 62/5.

*olmak ve döndükleri zaman kavimlerini uyarmak için geri kalsa ya! Umulur ki sakınırlar.*²⁷⁷

Kur'ân'da insan, sahip olduğu ilim ile beraberinde bazı değerler de kazanmaktadır. Bunlardan ilki; yukarıda da ifade edildiği gibi insanın yeryüzünün halifesi olmasıdır. İkincisi ise insanın yaratılmış varlıkların üstünde bir değer ile donatılmasıdır. *“Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.”*²⁷⁸ Üçüncüsü ise insanın diğer insanlar arasında ilmi sebebiyle daha üstün bir konuma sahip olabilmesidir. *“De ki: “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” Ancak akıl sahipleri öğüt alırlar.”*²⁷⁹

3.1.5 Kur'ân-ı Kerîm'de Eğitim Metotları

Türkçede usul, yöntem, yol gibi anlamlara gelen Fransızca kökenli²⁸⁰ metot kavramı, Eğitsel bir terim olarak; bir problem durumunu çözüme kavuşturmak, belli bir sonuca varmak, herhangi bir girişimi sonuçlandırmak ya da bir işi görebilmek için bilinçli olarak tercih edilen yol ve başvuru teknik ya da yöntem demektir.²⁸¹

Eğitim faaliyetinde kullanılacak metotlar belirlenirken amaca uygunluğun göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Seçilen yöntem amaca ulaştıracak bir yöntem değilse görevini yapmadığı gibi amaçtan da uzaklaştırması muhtemel olabilmektedir. Metotlar amaca ulaştırıcı birer araçtır ve araç ile amacın uyumu birbirinden ayrılmaz parçalardır. Kur'ân-ı Kerîm'in eğitim yöntemlerine bakıldığında hepsinin insanın fitratına uygun şekilde oluşturulduğu görülmektedir. Çünkü onların belirlenmesindeki ana ölçü insanın doğal özellikleridir. Kur'ân'da kullanılan yöntemlerin en önemli özelliği ise verdiği zihinsel eğitimi davranışlarla da pekiştirerek kalıcılığın artırılmasını sağlamaktır.²⁸²

²⁷⁷ et-Tevbe 9/122.

²⁷⁸ el-İsrâ 17/70.

²⁷⁹ ez-Zümer 39/9.

²⁸⁰ Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, “Metot” <https://sozluk.gov.tr/> [03.01.2024].

²⁸¹ Mustafa Öcal, “Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar”, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 189.

²⁸² Veysel Yalın, “Kur'an-ı Kerim'de İnsanın Özellikleri ve Eğitim Yoluyla Şekillendirilmesi” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), 34.

Kur'ân-ı Kerîm'in terbiye metodu, önce kalbi hedef alarak buraya Allah'a ve Ahiret Günü'ne imanı yerleştirmekte sonra insanın tepki ve duygularını hedef alarak ikna çabasına girişmektedir. Böylece hem akli hem duyguları hem de kalbi beraberce terbiye etmektedir ki bunu da basit ve insan fitratına uygun bir şekilde yapabilmektedir.²⁸³ Kur'ân, görülen, duyulan, hissedilen ve aklen kabulü gerçekleşmiş hususlar ile eğitime başlamaktadır. Örneğin dikkatleri hava olaylarına, bitki ve hayvanlara, yeryüzü ve gökyüzüne çekmekte bunlardan hareketle Allah'ın varlığına, birliğine, sonsuz kudretine ve daha pek çok sıfatına geçmektedir. Bunu yaparken de bazen ikaz, bazen tembih, bazen övgü, bazen ise soru sorma metotlarını kullanmaktadır. Böylelikle de harekete geçen insanın ruhu ile Allah'a tam bir teslimiyet, şükür ve O'na duyulan sevgi duyguları insanda oluşmaktadır.²⁸⁴

Netice itibarıyla denebilir ki, binasını iyi bir şekilde inşa etmek isteyen mimarın, ektiği topraktan verim almak isteyen çiftçinin, hastalarını en uygun şekilde teşhis ve tedavide bulunmayı hedefleyen hekimlerin nasıl önemli metotları varsa, insanları eğitmek isteyen Kur'ân-ı Kerîm'in de çeşitli yöntem ve metotları bulunmaktadır.²⁸⁵ Bu başlık altında sırasıyla bu metotlar açıklamaya çalışılacaktır.

3.1.5.1 Akli Kullanarak Öğrenme

*“Şüphesiz, yeryüzünde yürüyen canlıların Allah katında en kötüsü, akıllarını kullanmayan (gerçeği görmeyen) sağırlar, dilsizlerdir.”*²⁸⁶

İnsan kendisine verilen akıl gücü ile diğer varlıklardan üstün ve ayrıcalıklı bir konumda bulunmaktadır. Kur'ân'da pek çok yerde akli vurgu yapılmakta, insanın aklını kullanması emredilmektedir. Aklını kullanabilen insan hayır ve şerrin, hidâyet ve dalaletin arasını ayırmak için önemli bir yol katetmiş olmaktadır. Ayrıca insan bedenini de yönlendiren en önemli kontrol mekanizması insanın düşüncelerinin yer aldığı aklıdır. *“Biz onu, akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik.”*²⁸⁷

²⁸³ Faruk Bayraktar, *İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri*, (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1987), 25.

²⁸⁴ A.g.e., 32.

²⁸⁵ Abdullah Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, (Konya: Selam Yayınları, 1988), 138.

²⁸⁶ el-Enfâl 8/22.

²⁸⁷ Yûsuf 12/2.

3.1.5.2 Gözlem ve Örnek Alma Yoluyla Öğrenme

İnsanların bilgi etme yöntemlerinden biri olan gözlem ile kişi, yapmak istediği bir davranışı yapan varlığı incelemekte, onu takip edip çıkarımlarda bulunmaktadır ve böylece de kendisi bizzat yapabilmek için gerekli hazırlıkları oluşturabilmektedir.

Kur'ân'da pek çok âyette insanların yaratılan varlıkları gözlemlemesi, onlara bakıp ibret alması istenmiştir. İnsanların akıllarını da kullanarak gözlemledikleri bu varlıklar hakkında düşünmeleri ve ona öğretilmek istenen ilkelere ulaşması beklenmektedir. *“...Yeryüzünde dolaşıp da kendilerinden önce gelenlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı? Elbette ahiret yurdu Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha iyidir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?”*²⁸⁸

Yine Allah, insanlara hakikat arayışları yolunda yardımcı olması için peygamberler ve elçiler yollamıştır. İnsanlardan kendisine gönderilen bu kimseleri rol model almaları istenmiştir çünkü Kur'ân'da övülen bu kimseler yaptıkları davranışlarla Allah'ın takdirini kazanabilmişlerdir. Yine olumsuz davranışlarda bulunan inanlar da anlatılarak yapmış oldukları davranışları yapmamaları insanlara öğretilmektedir. *“Ey inananlar! And olsun ki, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok anan kimseler için Resulullah (Allah'ın Elçisi) en güzel örnektir.”*²⁸⁹

3.1.5.3 Nasihat Yoluyla Öğrenme

Kur'ân-ı Kerîm'de kullanılan bir diğer eğitim metodu ise nasihat yoluyla öğrenme olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözlükte, “kişinin hatasını veya kusurunu giderebilmesi için verilen çaba, iyiliğe teşvik ve kötülükten sakındırma amacı taşıyan öğüt, bir başkasının yarar veya zararına sebebiyet verilmemesi için kişinin aydınlatılması ve bu amacı taşıyan gayret”²⁹⁰ gibi manalara gelmektedir. Nasihat, onu işiten kişinin etkilenmesini ve bu etki ile de kişinin çıkarımlarda bulunmasına yardım ederek ona yol gösteren bir tekniktir. Kur'ân'da on iki âyette geçen kelime ile insanlara hem bilgiler verilmiş hem de ibretlik derslerin çıkarılmasına yardımcı olunmuştur. *“Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir öğüt, kalplere bir şifâ ve inananlar için yol gösterici bir rehber ve rahmet (olan Kur'an) geldi.”*²⁹¹

²⁸⁸ Yûsuf 12/109.

²⁸⁹ el-Ahzâb 33/21.

²⁹⁰ Mustafa Çağrı, “Nasihat”, *DİA* (İstanbul: TDV yayınları, 2006), 32/408.

²⁹¹ Yûnus 10/57.

Yüce Allah, Kur'ân'da insanların uyması gereken kural ve davranışları öğretirken öğütlerde bulunmaktadır. Bu öğütlere uyanların ve inananların kalplerinin tatmin olması istemekte ve aynı zamanda da doğruları bulmaya yardımcı olması için Kur'ân'ın bir rehber olduğu vurgulamaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de toplumun ve bireyin yaşamını oluşturan bazı temel yapı taşlarıyla alakalı olarak uyulması gereken kural ve düzenlemelerin de nasihat ile sınırlarının çizildiği görülmektedir. Ayrıca âyetler de kişilerin bu öğütlere uyması teşvik edilirken, uymaması durumunda kişilerin de uyarıldığı görülmektedir.²⁹² Kur'ân'da verilen öğütler hem bu dünya yaşamını hem de ahiret yaşamını ilgilendiren konularda aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır. Örneğin, Allah'a şirk koşmamak, aileye ve akrabaya iyilikte bulunmak, aşırı israftan ve cimrilikten kaçınmak, şükürde bulunmak, hırsızlık ve içki gibi kötü alışkanlıklardan uzak durmak, yetim hakkını yememek ve daha bunun gibi nice davranışlar insanlara pek çok yerde öğütlenmiştir. Kur'ân'da insana verilen tüm bu öğütlerin pek çok yerde tekrarlanmasının da insana birer hatırlatıcı görevi bulunmaktadır. Çünkü insan bir davranışı ne kadar sık yaparsa o davranışı daha çabuk benimsemekte ve yapmaktadır. Böylelikle de insan, ahlâkî karakterini öğrendikleri ile oluşturmuş olabilmektedir.

Yine toplumda Allah'ın emirlerini insanlara iletmek ve onlara öğretmekle görevli olan peygamberlerin de insanlara öğütte bulunmaları emredilerek davet metodunun nasıl olması gerektiği öğretilmektedir. *“(Ey Muhammed!) Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et. Şüphesiz senin Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilendir.”*²⁹³

3.1.5.4 Soru-Cevap Yoluyla Öğrenme

Bireye sorulan sorular bilinçaltında gizlenmiş olan anlamların gün yüzüne çıkması ve bilincin etkinliğini arttırmasında sade ve yalın ifadelerle oranla çok daha güçlü olmaktadır. Kişi karşısına çıkan sorulara cevap vermemeye hatta düşünmemeye çaba gösterse de zihin, bazı süreçlerin etkisini yaşamaktadır.²⁹⁴

Kur'ân-ı Kerîm'de de kullanılan bu yöntem ile amaçlanan bazı hedefler bulunmaktadır. Kullanılan sorular ile bireyin ilgisi uyandırılmakta, onun ihtiyacına ve

²⁹² bkz., et-Talâk 65/2.; el-Bakara 2/232.; en-Nisâ 4/66.

²⁹³ en-Nahl 16/125.

²⁹⁴ Harry Alder, NLP El Kitabı, çev. Banu Irmak (İstanbul: Kariyer Yayınları, 2005), 410.

düzeyine göre ayarlama yapılmaktadır. Yine bazen cevabı bilinen sorular sorularak konu pekiştirilmekte bazen ise bilinmeyen konularda taze bilgiler sunulmaktadır. *“Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” demişti. Onlar da “Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)” demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, “Biz bundan habersizdik” dememeniz içindir.”*²⁹⁵

3.1.5.5 Kıssalar Yolu ile Öğrenme

*“(Ey Muhammed!) Sana geçmişin haberlerinden bir kısmını böylece anlatıyoruz. Şüphesiz ki sana katımızdan bir zikir (Kur’an) verdik.”*²⁹⁶ Kur’ân-ı Kerîm’de anlatılan kıssalar ile insanlar görmedikleri olayları hissetmekte ve böylelikle de düşünme, sorgulama ve empati gibi kabiliyetlerini geliştirebilmektedir. Kur’ân’da anlatılan kıssalar ile ibret alınması, yapılan hatalar var ise yapılmaması, övülen güzel davranışların yapılması ve insanların problemlerini çözmeye kullanılması hedeflenmektedir.

Kıssalar aracılığıyla verilen eğitim göz, kulak gibi duyuların yanında zihin ve kalbe de hitap etmekte ve böylelikle verilen eğitimin anlaşılması ve kalıcılığının sağlanması kolaylaşmaktadır.²⁹⁷ Aynı zamanda kıssalar ile dikkatler bir araya toplanmakta, konuya dair ilgi arttırılmış olmakta ve bilgilerin sadeleştirilerek sunulması sağlanmaktadır.²⁹⁸

Kıssayla eğitimin insanın psikolojisine yaptığı en önemli katkı ise insanın ümitsizliğe dalmasının engellemesidir. Kıssalar ile insan yaşadığı olumsuz olaylardan dolayı meydana gelen sinir gerilimini azaltabilmektedir. Birey öğrendiği kıssalar ile serinkanlılığını koruyarak geçmişten bugüne, bugünden de geleceğe bir ümit köprüsü kurabilmektedir. Ayrıca kıssalar ile insanlar yaşadıkları veya şahit oldukları olayları değerlendirirken daha objektif davranabilmektedirler.²⁹⁹

Kur’ân’da anlatılan kıssalarla öğrenilmesi hedeflenen ilk mesajlar, Allah’ın birliği, O’na itaat ve kulluk fikirleridir. Önceki kavimlerin başına gelen felâketler anlatılarak

---

²⁹⁵ el-A‘râf 7/172.

²⁹⁶ Tâhâ 20/99.

²⁹⁷ Bayraktar, *İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri*, 52.

²⁹⁸ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, 242.

²⁹⁹ Bayraktar Bayraklı, *İslam’da Eğitim: Batı Eğitim Sistemleriyle Mukayeseli*, (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1983), 201.

ibret ve dersler çıkarılması bir diğer amacı ortaya koymaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in ve müminlerin çeşitli sıkıntılara karşı dayanma gücü oluşturmak, onları dua ve sabra teşvik etmek, teselli etmek, nimetlerini hatırlatmak ve şeytandan korumak gibi amaçları bulunmaktadır.³⁰⁰

Kur'ân kıssaları mahiyet bakımından üç başlık altında toplanabilmektedir. Bunlardan ilki peygamberlerin, peygamber ailelerinin, iyi ve kötü karakterli kişi ve kişi gruplarının kıssalarının yer aldığı tarihi kıssalardır. İkincisi ise İsrâ, mi'raç ve çeşitli savaşların anlatıldığı Kur'ân'ın nüzûlü esnasında yaşanan olaylardır. Üçüncüsü ise ahiret, cennet, cehennem gibi konuların anlatıldığı gaybî kıssalardır.³⁰¹ *“Sizden önce(ki milletlerin başından) nice olaylar gelip geçmiştir. Yeryüzünde gezin dolaşın da yalanlayanların sonunun nasıl olduğunu bir görün. Bu (Kur'an), insanlar için bir açıklama, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için bir hidayet ve bir öğüttür.”*³⁰²

3.1.5.6 Duyu Organları Vasıtasıyla Öğrenme

Rabbine kulluk etme vazifesi verilen ve akıl sahibi olarak dünyada yaşamını sürdüren insan, doğduğu andan itibaren hayat bulduğu fiziki âlemde duyu organları vasıtasıyla etkilenmiş ve bilgi elde etmeye başlamıştır. Bu durum yaratılanları yaratana ulaştırmak için insana verilen mükemmel donanımın bir özelliği olarak bulunmaktadır. Kur'ân'da insana verilen bu meziyetler bir duyu organı olmasının yanında insanın farkındalığını gözler önüne seren, algı ve bilinç seviyesini yansıtan bir özellik olarak anlatılmaktadır. Örneğin kulak yalnızca gelen seslerin duyulması değil, işitilenlerin anlaşılması ve bu anlayışın hayata geçirilmesi içindir. Bu özellikten dolayı da duyu organları bir arada ve kalp ile beraber zikredilmektedir.

*“Hâlbuki O, sizin için kulakları, gözleri ve gönülleri yaratandır. Ne kadar az şükrediyorsunuz!”*³⁰³ İnsanlar, duyu organları aracılığıyla gözlemlediği ve tecrübe ettiği verileri doğru bir şekilde değerlendirerek bilgi sahibi olabilmekte ve imana ulaşabilmektedir.

3.1.5.7 Analoji/Benzetim Yoluyla Öğrenme

“Allah'tan başkalarını dost edinenlerin durumu, kendine bir ev edinen örümceğin durumu gibidir. Evlerin en dayanıksızı ise şüphesiz örümcek evidir. Keşke

³⁰⁰ İdris Şengül, “Kıssa” *DİA* (Ankara: TDV yayınları, 1989), 25/499.

³⁰¹ A.g.e., 499.

³⁰² Âl-i İmrân 3/137-138.

³⁰³ el-Mü'minûn 23/78.

bilselerdi!"³⁰⁴ Özellikle soyut konu ve kavramların somutlaştırılmasında kullanılan bir yöntem olan benzetim Kur'ân-ı Kerim'de de kullanılan öğretim metotlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle konunun pekiştirilmesi için kullanılan bu yöntem ile bireyin dikkati çekilerek söylenenin aksi bir durumun yaşanmayacağı ifade edilmektedir.

*"Görmedin mi, Allah güzel bir sözü nasıl misal getirdi? (Güzel bir söz), kökü sağlam, dalları göğe yükselen bir ağaç gibidir."*³⁰⁵ Örnekte olduğu gibi kurulan metaforlar ile bireyin herhangi bir konuya ya da kavrama kolay, hızlı ve anlaşılabilir anlamlar yüklemesi kolaylaşmaktadır ki bu iletişimi işlevselleştirme noktasından son derece kuvvetlendirmektedir. Nasıl ki çizilen bir resim ile onlarca kelime boyanıyorsa metaforlarla da kurulan iletişimde dilsel resimler çizilmektedir.³⁰⁶

Kur'ân'da benzetme yönteminin kullanılmasının arkasında yatan hikmet, insanın hissedebilen bir varlık olarak yaratılması ve somut öğeleri soyutlara oranla daha iyi idrak etmesi ve buna göre değerlendirebilmesidir. Ayrıca temsille anlatım, bireyi etkileme ve konuyu anlaşılır kılma noktasında istenen mesajı iletmek için en ideal yöntemlerden biridir. Kur'ân kimi zaman geçmiş milletlerin haberlerini iletirken kimi zaman da zamandan bağımsız gerçeklerle ilgili bazı benzetmelerde bulunmaktadır.³⁰⁷

*"İnkâr edenlere gelince; onların amelleri ıssız bir çöldeki serap gibidir. Susamış kimse onu su sanır. Yanına geldiğinde hiçbir şey bulamaz. (Tıpkı bunun gibi kâfir de hesap günü amellerinden bir şey bulamaz). Ancak Allah'ı yanında bulur da Allah onun hesabını tastamam görür. Allah, hesabı çabuk görendir."*³⁰⁸

3.1.5.8 Mükâfat ve Ceza Yoluyla Öğrenme

Kişinin olumlu davranışlar kazanması ve bu davranışları sürdürmesi, olumsuz davranışlarının engellenmesi gibi nedenlerle kullanılan bir diğer eğitim metodu da ödül ve ceza yöntemidir. Dini literatürde ödül ve ceza yöntemleri için terğîb ve terhîb ifadeleri de kullanılmaktadır. Dini açıdan doğru ve iyi, faziletli ve güzel olarak kabul edilenlere yönelik yapılan teşvik ve özendirme terğîb ile ifade edilirken, yanlış, günah

³⁰⁴ el-Ankebût 29/41.

³⁰⁵ İbrâhîm 14/24.

³⁰⁶ Behlül Tokur, "Kur'an'da Soru Kalıpları ve Metaforlar", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 36 (2011): 109.

³⁰⁷ Necdet Çağıl, *Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes*, (Ankara: Araştırma Yayınları, 2005), 22.

³⁰⁸ en-Nûr 24/39.

ve kötü olarak kabul edilen davranışları engelleme amacıyla yapılan sakındırmayı, terhîb ifade etmektedir.³⁰⁹

İslam dininde insanda bulunan korku ve ümit duygularının dengede tutulması önemli görülmektedir. İnanan kimselere verilen mükâfat ve inkarda bulunana verilen ceza arasında denge gözetilerek insanlara iyi ve kötü davranışlar öğretilmekte ve seçimi neticesinde hangisini kazanacağı açıkça ifade edilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de iyi kimseler için mükâfat yurdu olarak cennet ifade edilmektedir; *“İşte onların mükâfatı Rab'leri tarafından bağışlanma ve içinden ırmaklar akan cennetlerdir ki orada ebedî kalacaklardır. (Allah yolunda) çalışanların mükâfatı ne güzeldir!”*³¹⁰ yine kötü insanlar için ceza yeri olarak ise cehennem ifade edilmektedir; *“Evet, kötülük işleyip suçu benliğini kaplamış (ve böylece şirke düşmüş) olan kimseler var ya, işte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.”*³¹¹

3.2 Ütopyalarda Eğitim

15. ve 16. yüzyıl Avrupa'sında yaşanan toplumsal sıkıntılar, siyasi çalkantılar ve ekonomik bunalımlar o çağın düşünürlerini çözüm arayışına sevk etmiştir. Toplumsal ya da devletsel eksikliklerin/problemlerin çözümü noktasında döneme damgasını vuran ütöpik eserler düşünürler için önemli çıkış noktaları olmuştur. Birbirinin çağdaşı ve takipçisi olan üç ütopya yazarı da kurguladıkları devletlerini bir ada üzerine konumlandırarak ülkelerini diğer dünya ülkelerinden soyutlamışlardır. Tüm sorunlardan arınık olarak resmettikleri dünyalarını kişisel sebeplerden, önceliklerinin farklılığından ya da değer yargılarından dolayı birbirinden farklı şekilde oluşturmuşlardır. Ütopya dünyasında devletin temelini çoğunlukla oluşturan eğitimidir ve toplum bir bütün olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle de tüm bireylere devlet eliyle verilen eğitim ile insanın hedefleri ve kurumların işlevleri doğrusallık göstermektedir.

More ve Campanella, toplumda yaşanan ekonomik haksızlığın birey ve toplum nezdinde yarattığı olumsuz etkileri eserlerine taşıyarak ortak mülkiyet çözümünü sunmuş, sosyal adalet ve barış ortamının nasıl kurulacağını üzerinde durmuşlardır. Her ikisi de toplumlarını her türlü yoksulluktan kurtarmak için eğitimin son derece gerekli bir mekanizma olduğunu savunmuşlardır. Hatta More, tüm kötülüklerin iyi bir

³⁰⁹ Mehmet Görmez, “Tergîb ve Terhîb”, *DİA* (İstanbul: TDV yayınları, 2011), 40/508.

³¹⁰ Âl-i İmrân 3/136.

³¹¹ el-Bakara 2/81.

eğitim sistemiyle önlenebileceği gibi, kötü bir eğitimin de insanları suça itebileceğini ifade etmiştir. Öte yandan Bacon'un yaşadığı dönem insanların doğanın gizemini anlamaya çalıştığı bir dönemdir. Bu sebeple de o kurgu dünyasındaki eğitim algısıyla bu sırra erişilebileceğini vurgulamıştır. nk ütopyacı yaklaşımın en temel doktrini; toplumsal huzurun sağlanabilmesinin en önemli aracı eğitim ve ona duyulan gereksinimdir. Bu sebeple de literatür içinde sıradan bir eğitsel rolden ziyade mükemmel bir devlet ve topluma doğru insanları ilerleten, bilimsel gelişmeler ortaya koyabilen bilimler kümesi algısı bulunmaktadır.³¹²

Olabilecek en erken yaşta eğitime başlanmasını vurgulayan  yazar da ezberi temel alan eğitime karşı deney, gözlem ve uygulamaya dönük bir eğitim yapısını savunmuşlardır. Pratik eğitim destekli teorik eğitim tasarısı oluşturan More ve Campanella, yaşam sürdükleri dönemin de etkisiyle özellikle tarım ve hayvancılık alanlarına dair düzenlemeler yapmışlardır. Bu sayede de eğitim ve üretim dengesini kurarak olması gereken ilişkiyi düzenlemişlerdir. Her ikisi de belirli çalışma saatleri belirleyerek bireylerin kalan zamanlarını araştırma ve öğrenmeye ayırmalarını istemişlerdir. Zamana ve mekna bağlı olmadan yaşam boyu öğrenme stratejisi uygulanmış ve adada yaşayan bireyler de bu konuda birbirlerine destek olmuşlardır. Campanella topyasında özellikle görsel zekayı kullanarak neredeyse her şeyin resmini insanların zihnine kazımıştır. Ayrıca iki yazar da devlet denetimi ile deneysel ve gözlemsel bir bilimsel araştırmayı vurgulamış ancak bu konuda detaylı bir anlatım yapmamışlardır. Diğer yandan Bacon ise, kendi Rönesans dönemi felsefeciliğini eserine yansıtarak kurduğu Bensalem adasında bilimsel araştırmaları en ince ayrıntılarıyla ele almıştır. Neredeyse devletten tamamen bağımsız kurulan Salomon Evi teknik bir kurum olarak kurgulanmıştır. Belirli sayıda ve hiyerarşik bir şekilde görevlendirilen biraderler deney ve gözlem temelli bilimsel çalışmaları yürütmüş böylece Bacon tümevarımsal bilim anlayışını eserine yansıtımıştır. O dönem için bir öngörü olan icatlar günümüzde gerçekleştirilse de düşünüldüğünde onun bilimsel çalışmalar açısından ne derece st düzey bir noktayı işaret ettiği mutlaka anlaşılacaktır.

313

---

³¹² Faruk ztrk, "topyalarda Eğitim Sorunsalının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi" (Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001), 80.

³¹³ Murat Sultan zkan, "Thomas More, Francis Bacon ve Tommaso Campanella'nın topyalarında Bilim ve Eğitim Felsefesi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 21 S. 2 (2017): 622.

Ayrıca ütopya dünyasında salt bir mutlu hayat veya yalnızca ilerleme amacı taşıyan eğitim anlayışı bulunmamaktadır. Ütopyada sunulan eğitimsel veriler ile siyasal devamlılık, ekonomik düzelme, ulusal çıkarlar ve toplumsal huzur gibi konularda olumlu bir yaklaşımın sunulmanın yanında eğitim, ruhsal ve psikolojik anlamda da iyileşmenin yardımcısı olmaktadır.³¹⁴ Nihayetinde üç ütopya yazarı da yaşamış oldukları dönemin verdiği ilham ile eserlerinde bir eğitim felsefesi oluşturmuş ve kendilerinden sonraki dönemlere de ışık tutmayı ihmal etmemişlerdir.

Bu başlık altında incelenecek üç eserde kolektif bir eğitim anlayışı söz konusu olduğu için eserlerin sınıflandırıldığı başlıklar eğitim açısından önemli başlıklardır. Öncelikle eserlerdeki eğitim anlayışından ve ülkede kurulu eğitim sisteminin amaçlarından bahsedilecek daha sonra ise toplumlarda eğitimci rolü üstlenen kişilerden ve özelliklerinden söz edilip eğitim mekânları ve eğitim yöntemleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

3.2.1 Ütopya’da Eğitim Anlayışı

Rönesans döneminde yaşayan More, Ütopya’sını hem bu dönemin hem de orta çağın etkisinde yazmıştır. Düşünce sisteminin yeniden kurulduğu ve hümanizmin etkisinin arttığı bu dönemde More, toplumsal ve siyasal karmaşaların kendisinde bıraktığı etki ile eserini oluşturmuştur.

More, kurguladığı dünyasında, acımasız ceza yasaları, savaşlar, sürekli artarak ağırlaşan vergi yükümlülükleri, çiftçi ve burjuva sınıfının gittikçe yoksullaşması ve suçların, suçluların artması gibi o dönem İngiltere’inde yaşanan toplumsal ve siyasal olumsuzlukları eleştirerek eserine başlamaktadır.³¹⁵ Bu sayede de More, skolastik düşünceye ve döneminde yaşananlara dair hoşnutsuzluğunu dile getirmiştir. Onun eserindeki toplumsal yaşam Avrupa’daki durumun tam tersi vaziyettedir. Zorba bir yönetim benimseyen liderlerin yarattığı yıkıcı ve kargaşalı ortama nispeten Ütopya’da kusursuz bir düzen resmedilmiştir. Yine o dönemde yaşanan dinsel baskı ortamına rağmen Ütopyalılar özellikle dini konularda büyük bir hoşgörüyü sahiptir. Ayrıca insanların hemen hepsinde hâkim olan mal mülk sahibi olma hırsı ve bunun sonucunda toplumda yaşanan adaletsizlik ve ekonomik sıkıntılar More’nin Ütopya’sında eşitlik ilkesiyle izole edilmiş ve eğitim ile de insanların bunlar yerine bilgi peşinde koşması

³¹⁴ Öztürk, *Ütopyalarda Eğitim Sorunsalının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi*, 81.

³¹⁵ Çetinkaya, *Felsefe Tarihi*, 377.

sağlanmıştır. Eğitim bu dönemde, gerçek hayatta zengin ve üst sınıftan bireylerin elinde iken, Ütopya’da herkese açık bir eğitim sistemi bulunmaktadır.³¹⁶

Ütopya ilk kez 1516’da açlık, işsizlik, hırsızlık ve bu suç yüzünden idam edilen binlerce insanın bulunduğu/daha doğrusu bulunamadığı İngiltere’de yayımlanmıştır. Tüm bu sorunlar yaşanırken devlet kademesinde ve hukuk alanında görev yapan More, yaşanan sorunları içselleştirerek doğrudan bu sorunlarla ilgilenmiştir. Ona göre tüm bunlar toplumu saran bir hastalıktır ve devletin yaptığı uygulamalar ve yasalar hastalığı tedavi etmediği gibi haksız ve yarasızdır da.³¹⁷

Eserin I. kitabında More, toplumunda yaşanan sorunları ve bu sorunlara dair nasıl bir çözüm yolu izlenmesi gerektiğini okura anlatırken, II. kitapta bu çözüm önerilerini topraklarında uygulayan kusursuz medeniyeti resmetmiştir. Ona göre suçlar yok edilmedikçe suçluların cezalandırılması veya ortadan kaldırılması pek de yararlı bir davranış değildir. Örneğin; hırsızlık yapan kişilere uygulanan cezalar ne hukuka sığmaktadır ne de bireye ve topluma yararı bulunmaktadır. Zira bu kadar zalimce alınan bir intikam insanları bu işi yapmaktan vaz geçiremediği gibi hırsızlık suçu da insanın kellesini uçuracak kadar da büyük bir suç değildir ona göre. Çünkü kişi yaşamını bu şekilde idame ettirmeye mecbur kaldıkça bu suçu işlemeye devam edecektir. Bu yüzden hırsızlara korkunç ve ağır cezalar vermeden önce, insanlara yaşamını devam ettireceği imkânlar sunulursa, hiç kimse hırsızlık yapmak zorunda bırakılmamış olacaktır. *“Sırf sizin memleketinizde değil, dünyanın ne tarafında olursa olsun bu tür bir yaptırım uygulayanlar, bana öğrencilerine bir şeyler öğretmek yerine dayak atmaya hevesli zalim hocaları çağırıştırır.”*³¹⁸

More için suçluya ceza verilmesi işin kolay tarafıdır ancak mühim olan suçların ve suça neden olan olayların ortadan kaldırılmasıdır. Bu sebeple de kurduğu ülkede suçlulardan ziyade suça sebep olan olayların ve suçların üzerinde durmuştur. Ona göre hırsızlığı, dilenciligi ya da toplumda yaşanan olumsuzlukları ortadan kaldırmak için zengin fakir dengesi kurulmalı, suça meyilli olan insanlar şerefli bir iş sahibi yapılmalı ve böylece sorunlar ortadan kaldırılmalıdır aksi taktirde yapılan uygulamalar ne adil ne de yararlı olmaktadır. Zira More, *“Bu insanların berbat şekilde yetişmesine ve küçük yaşlarından itibaren ahlaklarının yavaş yavaş bozulmasına göz yumarsanız,*

³¹⁶ Urgan, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, 53.

³¹⁷ Öztürk, *Ütopyalarda Eğitim Sorunsalının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi*, 127.

³¹⁸ More, *Ütopya*, 61.

*sonra da çocukken bile açıkça suça meyilli oldukları halde, büyüyüp birer yetişkin olduklarında herhangi bir suç işleyince cezalandırmaya kalkarsanız, rica ederim, onları ilk başta hırsız yapıp sonra da hırsızlıktan cezalandırmış olmaz mısınız?”*³¹⁹ diye sorarak Ütopya’ında tam tersi bir düzen oluşturmuştur ki toplumun dikkatini çekmeye çalıştığı bu sorunu çözmek için gerekli formülü de açıklayabilsin.

II. Kitapta More, “devlet eliyle desteklenen ve eğitilmiş bir bireyin yaşadığı toplum nasıldır?” sorusuna verdiği cevabı gözler önüne sermektedir. Kibirden ve bencillikten sıyrılmış eğitilmiş ve erdemli insanların yaşadığı toplumun mutluluğa erişeceği inancını insanlara anlatmaktadır.

3.2.1.1 Ütopya’da Eğitimin Amacı

Ütopya’da toplumun temelinde doğruluk, dengeli olma, doğal, ruhsal ve bedensel hazları yaşama gibi erdemler ve düşünceler yer almaktadır. Tüm bunların doğal bir şekilde yaşanması ve gelişmesi sonucunda yaşanan dengeli ve mutlu toplumun portresi okura çizilmektedir. Ayrıca More eğitimin doğuştan getirilen zaafı giderme rolü ile bilgisizliği ortadan kaldırma rollerinin bulunduğunu ifade etmektedir.³²⁰

Felsefe üzerine derin düşünceler taşıyan Ütopyalılar ruhsal, bedensel ve dışsal iyiliklerle ilgili incelemelerde bulunarak iyilik sıfatının hangisine ait olduğunu tartışmaktadırlar. Bu konuda da asıl yoğunlaştıkları mesele mutluluk olmuştur. Onlar, mutluluk üzerine yaptıkları tartışmada felsefi akılcı savlara dinsel bazı ilkeleri de katarak desteklemektedirler çünkü bu ilkeler olmadan gerçek mutluluğu yakalamada salt akıl yetersiz ve zayıf kalır diye düşünmektedirler. Onlara göre ölümsüz olan ruh, Tanrının cömertliği sayesinde mutluluğa ulaşacaktır. Bu dünyada yapılan iyilikler ödüllendirilirken kötülükler cezalandırılacaktır. Tüm bunlar dini ilkeler olsalar da kişiyi buna inandıran ve kabul ettiren varlık aklın bizzat kendisidir. Ütopyalılara göre mutluluk her türlü hazdan ziyade iyi ve dürüst haza bağlı olmaktadır. İkinci olarak ise akıl, kişinin endişesiz bir neşe ile yaşam sürmesine ve diğer insanları da bu şekilde bir yaşam sürmeye davet etmeyi öğütlemektedir. Ütopyalılar tüm eylemlerin ve erdemlerin asıl hedefinin ve mutluluğunun haza ulaşmak olduğunu savunmaktadırlar.

---

³¹⁹ A.g.e., 70.

³²⁰ Öztürk, *Ütopyalarda Eğitim Sorunsalının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi*, 129.

Hazdan anladıkları ise doğanın emirleri doğrultusunda insanı mutlu eden zihinsel ve bedensel tüm faaliyetlerden oluşmaktadır.³²¹

Ütopya kentinin kurucusu Utopus ilk iş olarak şehrin güzel bahçelere sahip olmasını görev edinmiştir. Şehrin yerleşim düzeni de yine en başından kendisi tarafından tasarlanmış ancak son rötuşların atılması gelecek nesillere bırakılmıştır çünkü ömrünün tüm bunlara yetmeyeceğinin farkında olmuştur. Ayrıca Ütopyalılar adanın fethinden itibaren geçen tüm tarihlerini büyük bir titizlikle ve tüm ayrıntılarıyla yıllıklar halinde kayıt altına almışlardır. Böylece de ülke geleneklerinin gelecek kuşaklara aktarılması kolaylaştırılmıştır.³²²

Ütopya'da sağlıksal bir engel olmadığı takdirde cinsiyet ayrımı olmaksızın her yetişkin çalışmaktadır. Herkesin en temel uğraşı tarım olmakla birlikte tüm halkın bir zanaatta da bilgi sahibi olması beklenmektedir.³²³ Ülkenin tarıma ayrılmış topraklarına her iki yılda bir, bir grup halk gelerek tarımsal faaliyetleri yürütmektedir. Ülkede yirmi dört saate bölünen günün altı saati çalışmaya sekiz saati uyumaya kalan zamanı ise öğrenme faaliyetlerine ayrılmaktadır.³²⁴ Böylece de dönemin İngiltere'sinde yaşanan sınıfsal ayrılıklar, çalışmama veya iş yapmama sorunu ya da köle gibi çalışma problemleri de çözülmüş olmaktadır Ütopya'da.

Ütopya'da çocukluktan itibaren tarıma dair her bilgi öğretilen halka, bunun yanında uygun bir zanaat da öğretilmektedir. Bunlardan bazıları olarak eserde; duvarcılık, demircilik, yün işçiliği, kumaş dokumacılığı veya marangozluk sayılmaktadır. Bu ülkede kadınlar da erkekler gibi bir zanaatı mutlaka öğrenmektedir ancak genelde daha narin oldukları için daha hafif işleri seçerken erkeklere daha ağır işler kalmaktadır. Genelde daha yatkın oldukları için baba mesleğini seçen Ütopyalılar, istediklerinde başka mesleği de yapabilmektedir.³²⁵

Ayrıca ülkede Syphograntuslar zihnen çok fazla çalıştıkları için bedenle yapılan işlerden muaf tutulmuşlarsa da yurttaşlara örnek olabilmek için bu ayrıcalıklarını kullanmayarak diğer insanları da çalışmaya teşvik etmektedirler. Bu ayrıcalık kendilerini ömür boyu bilim için çalışmaya adayan kişilere verilmiştir ki bunlar

---

³²¹ More, *Ütopya*, 158-162.

³²² More, *Ütopya*, 121.

³²³ A.g.e., 125.

³²⁴ A.g.e., 116.

³²⁵ A.g.e., 125.

rahiplerin tavsiyesi ve Syphograntusların gizli oyları ile seçilmektedirler. Bu kimselerden başarısız biri çıkarsa mesleğine geri gönderilmektedirler. Bir zanaatta çalışıp boş vakitlerini yüksek verimle bilime adayanlar da kendi mesleğinden muaf tutularak bilimle uğraşanlar sınıfına dahil edilmektedirler. Böylece çalışmaktan muaf tutulan kişilerin sayısı çok olmamakla beraber sahip oldukları olağanüstü yetenekleri, seçkin zekâları ve sanatlara olan yatkınlıkları ile kendilerini çocukluk yıllarında belli etmektedirler. Ülkede tüm çocuklar iyi bir eğitim görmekte ve tüm halk mesleklerinden kalan zamanlarını öğrenim için ayırabilmektedirler. Ülkedeki çalışma sorununun bitmesinin bir diğer sebebi de az emek ile çok kazanç sağlanmasıdır.³²⁶

Güzelliğin önemli olduğu ülkede kadınların boya yapmaları ya da elmas ve inci gibi çeşitli ziynet eşyası takmaları gülünç bir durumun habercisi olmaktadır. Onlar bu türden eşyaları çocuklar küçükken oynasınlar diye verilmekte ve başlarda bunlarla oynayan çocuklar daha sonra büyüdüklerinde bunun küçükler için olduğunu düşünerek bu eşyalardan vaz geçebilmektedirler. Onlara göre yıldız, ay ve güneşin ışığı karşısında elmasın küçük parıltısına hayranlık duymak saçma bir algıdır. Ütopyalıların altına bakış açısı da çok farklı değildir. Onlar için sırf doğada ender oldukları için değer verilen altına bu denli bir önem vermek de akıl işi değildir. Onlara göre sevecen doğa hava, su, toprak gibi yararlı olanları gözler önüne sererken, değersiz ve yarasız bu nesnelere insanlardan olabildiğince uzaklaştırmıştır. Bu sebeple de Ütopyalılar, altını halk nezdinde değersizleştirmek için her türlü lazımlık ve alet edevatı altın ve gümüşten yapmaktadırlar. Ayrıca kim toplumda yüz kızartıcı bir suç işlerse onlara da altından takılar takmakta ya da kölelere vurdukları zincir ve prangaları da altından yaparak bu kimseleri ve davranışlarını altın ile aşağılamaktadırlar. Aslında More bu tavrı ile yaşadığı dönemdeki ekonomik eşitsizliğe hicivde bulunmaktadır.³²⁷

Kentin çevresinde, surların az ilerisinde bulunan dört hastane herhangi bir sıkışıklık yaşanmasını engellemek için oldukça geniş şekilde inşa edilmiştir. Hastalara uygulanan şefkatli bakım ve işinin ehli görevliler hastaların her ihtiyacını karşılarsa da kimse burada zorla tutulmamaktadır. Hastalar toplumda çeşitli ayrıcalıklara sahiptir.³²⁸ Ancak ülkede iyileşme umudu olmayan hastaların daha fazla acı çekmemeleri için ölmeleri gerektiği inancı da bulunmaktadır. Hastalık kişi için bir işkenceye

---

³²⁶ A.g.e., 130-131.

³²⁷ A.g.e., 149-154.

³²⁸ A.g.e., 138.

dönüştüğünde hekimler ve rahipler ölüme karşı koymaması için hastaya öğütler verirler çünkü onlara göre ruh ölümsüzdür ve hasta bu şekilde sadece acılarına son vermektedir. Bu durum Ütopyalılar için hem bilgece bir davranış hem de akla yatkın bir çözüm olarak kabul edilmektedir.³²⁹ Ancak bir kimse izinsiz bir şekilde hayatına kıyarsa bir suç işlemiş sayılmakta ve cenazesi diğer suçluların yanına atılmaktadır.³³⁰

Ütopya halkı her ne kadar gerekli zamanlarda elleri silah kavrayabilsin diye kadınları ve erkekleri düzenli ve sıkı bir eğitime soksalar da haklı bir gerekçe bulunmadıkça bu yola başvurmamaktadırlar. Onlar insanların kanının döküldüğü zaferlerle övünmemekte ve bunu utanç verici bir davranış olarak görmektedirler. Onlar bir savaşa katılmak zorunda kaldıklarında bedenlerinden ziyade akıllarını kullanarak kazanmaya çalışmaktadırlar. Onlar için asıl yiğitlik bu şekilde olmaktadır. Çünkü savaşı başka türde varlıkların değil de yalnızca insanın başarabileceği şekilde yani akıl gücü kullanarak kazandıklarında mertçe davrandıklarını düşünüp bu işin erdemli olduğunu savunmaktadır. *“Derler ki ayılar, aslanlar, domuzlar, kurtlar, köpekler ya da vahşi hayvanlar sırf gövde gösterisi yaparak dövüşürler. Onların gücü ya da yirticiliği karşısında bizler bir varlık gösteremesek de aslında aklımız ve mantığımızla hepsinden çok çok üstünüz.”*³³¹

Ütopyalılar için savaşta en son yol ütopya halkının bizzat savaşa katılmasıdır ancak bundan önce pek çok yol denenmektedir. Özellikle paralı askerler tutmakta ya da düşman beldeleri çeşitli akıllıca yöntemlerle önce içten sonra dıştan fetihler yapmayı amaçlamaktadırlar. Çünkü onlar hayırlı işlerde çalışmak için hayırlı insanları buldukları gibi en kötü işlerde de en kötü insanları aramakta ve bulmaktadırlar.³³² Ütopyalıların savaşta tek bir amacı bulunmaktadır, o da taleplerini elde etmektir.³³³ Bu talebi elde etmek için son çare olarak kendi vatandaşlarını işe koymaktadırlar. Bunu da yaparken aldıkları eğitim gereğince büyük bir cesaret göstererek yapmaktadırlar. Çünkü korkak ya da isteksiz bir askerin orduya verebileceği zararın ve korkunun başkalarına da yayılabileceğinin farkındadırlar. Bu sebeple sadece gönüllü olanlar savaşa gönderilir hatta isteyen kadınlar kocalarıyla ya da yetişkin çocuklar babalarıyla

---

³²⁹ A.g.e., 183.

³³⁰ A.g.e., 184.

³³¹ A.g.e., 200.

³³² A.g.e., 196.

³³³ A.g.e., 200.

savaşa gidebilmektedir.³³⁴ Savaştan sonra öç alma amacıyla kentlerde yağma yapılmaz hatta düşman tarlaların çiğnenmemesi için bile atlara özen gösterilmektedir. Düşmana verilen ceza ise bu saatten sonra savaş masraflarının karşılanması olmaktadır.³³⁵

Ütopyalıların akıllarını kullanarak oluşturdukları bir diğer tutum da din konusunda karşımıza çıkmaktadır. Kurucu Utopus henüz adaya ayak basmadan önce yerlilerin din konusunda sürekli ayrılığa düştüklerini işitmiş ve bu da onun adayı ele geçirmesine kolaylık sağlamıştır. Bu durumdan ders çıkaran Kral ilk iş olarak bir yasa çıkartmış ve herkesin arzu ettiği dine özgürce inanmasına izin vermiştir. Ayrıca ölçülü davranmak kaydıyla da isteyenlerin kendi dinini tebliğ edebilmesine izin vermiştir. “...hiç kimse dininden ötürü suçlanamaz.”³³⁶ Utopus bu yasa ile hem bitmek bilmez kavgaları sonlandırarak kalıcı barışı sağlamış hem de bu yasanın dini menfaate uygun olacağını düşünmüştür.³³⁷ Utopus dinin ucunu açık bıraksa da ruhun bedenle yok olduğunu ve evrenin rastlantıyla yönetildiği gibi düşünceleri de yasaklamıştır. Bundan dolayı da Ütopyalılar, diğer yaşamda kötülüklerin cezalandırılacağına ve erdemin ise ödüllendirileceğine inanmaktadırlar.³³⁸ Ütopyadakilerin kimi güneşe kimi aya kimi de istediğine tapınmaktadır. Birçok açıdan farklı inançlara sahip olsalar da tek bir ulu güç konusunda hemfikirlidir. Bu Tanrıya “Mithra” demişlerdir.³³⁹ Ütopyalıların büyük çoğunluğu ölümden sonra insanı büyük bir mutluluğun beklediğine inandıkları için hastalara ağlayıp üzüldükleri gibi ölümlere üzülmemektedirler.³⁴⁰ Ayrıca onlar büyü gibi olayları komik bulurken yaşanan mucizeleri Tanrının kendisini doğrudan ve gözle görülür şekilde sunması olarak değerlendirmektedirler. Ütopyalılara göre kişinin doğa üzerine tefekkür etmesi ve bu sırada gönlüne dolan hayranlık duygusu, Tanrıya en büyük ibadet olmaktadır. Aralarında yaşayan bazı kimseler kendilerini tamamen dine adanarak bilime sırt çevirmişlerdir.³⁴¹

Ütopyalılar için Tanrı bir sanatçıdır ve muhteşem evren tablosunu yaparak insanların seyretmesi için gözlerinin önünde sergilemektedir. Onlara göre yaratıcının eserine

---

³³⁴ A.g.e., 206-207.

³³⁵ A.g.e., 212.

³³⁶ A.g.e., 216.

³³⁷ A.g.e., 217.

³³⁸ A.g.e., 218.

³³⁹ A.g.e., 214.

³⁴⁰ A.g.e., 220.

³⁴¹ A.g.e., 222.

merak ve dikkatle bakanlar kayırılırken bu manzara karşısında akılsız bir varlık gibi hareketsiz ve hissiz kalanları, Tanrı görmezlikten gelmektedir.³⁴²

Ütopya kentinde çok az sayıda yasa bulunmaktadır zira kurumsallaşmayı öyle kusursuzca yapmışlardır ki bu az sayıda yasa onlara yetebilmektedir. Aynı şekilde ülkede avukat bulunmamakta, halk sorunlarını doğrudan yargıçla görüşerek çözüme ulaştırmaktadır. Kaldı ki Ütopya'da herkes bir hukuk uzmanı sayılmaktadır. Çünkü sahip olunan az sayıda yasa söz konusudur ve en kesin şekilde yorumlanarak en doğruyu oluşturmaktadır. Onlar için tüm yasaların ana ve tek hedefi, bireylere kendi sorumluluklarını hatırlatmaya yönelik olmalıdır.³⁴³

Ütopyalılar kendi yönetimlerine tanıklık eden diğer komşu ülkelere talepleri halinde bir ila beş yıllığına yönetici gönderebilmektedirler. Görevini bitiren yöneticiler ülkelere geri döner ve yerlerine başka yöneticiler gönderilir. Bunun temel gayesi ise komşu ülkelerin daha sağlıklı ve düzenli bir toplum yapısı oluşturmak istemeleridir.³⁴⁴

Ütopya halkı anadilde eğitim görmektedir çünkü dilleri hem kelime dağarcığı açısından çok zengin hem de kulağa hoşça hitap eden bir telaffuzu bulunmaktadır. Ütopyalılar dilleri ile düşüncelerini kesin bir şekilde ifade edebilmektedirler. Bu dil dünyanın büyük bir kısmına yayılsa da kullanımı farklılık göstermektedir.³⁴⁵ Ayrıca Ütopya'da atların yetiştirilmesinin tek amacı gençlerin binicilik eğitimi almalarına katkı sağlamaktır. Özenle seçilen atlar çok az sayıda ve aynı zamanda cins atlardan oluşmaktadır.³⁴⁶

3.2.1.2 Ütopya'da Öğretici ve Özellikleri

Ütopyadaki 54 kentte bulunan yöneticiler ülkenin eğitilmesi ve huzurun sağlanması noktasında hakla karşı sorumluluğu olan ilk grup olarak okurun karşısına çıkmaktadır. Her yıl, ülkedeki her otuz aile kendileri için syphograntus/phylarchus isimli temsilciler seçmektedirler. Her on syphograntus ve temsilcisi oldukları aileler, traniborus/protophylarchus isimli bir başkanın yönetimi altında bulunmaktadır. Sayıları iki yüzü bulan syphograntuslar halk tarafından belirlenen dört aday içinden kendileri için en yararlı olan kişiyi prens olarak seçerler. Prenslerin görev süreleri

---

³⁴² A.g.e., 179.

³⁴³ A.g.e., 190-191.

³⁴⁴ A.g.e., 192.

³⁴⁵ A.g.e., 154-155.

³⁴⁶ A.g.e., 116.

hayat boyu olurken (olumsuz bir durum hariç) traniborusların ki ise bir yıl sürmektedir. Her üç günde bir prensle düşünce alışverişinde bulunmak için bir araya gelen Traniboruslar, bu toplantılarda toplumun gidişatını ve varsa yaşanan anlaşmazlıkların çözüm yollarını konuşup tartışmaktadırlar. Syphograntusların neredeyse tek ve en önemli vazifeleri, ülkedeki hiç kimsenin tembellik etmemesini, tüm halkın canla başla kendi işlerini yapmalarını sağlamak ve bu konuya gerekli dikkati göstermektir. Halk tarafından yöneticilere duyulan güven çok yüksek seviyededir çünkü yöneticiler ekonomik düzenlemeleri son derece zekice oluşturmuş, herkesin yiyecek ve içecek ihtiyacını ayrıntılı şekilde hesaplamış, bölgeler incelenerek bolluk ve kıtlık durumları belirlenmiş ve bu durumlarda yapılacaklar sıralanarak tedbirler alınmıştır.³⁴⁷

Ülke yöneticileri, halkı zorla gereksiz işleri yapmaya da zorlamamaktadırlar çünkü asıl hedeflerinin zorunlu toplumsal ihtiyaçları karşıladıktan sonra kalan vakti tüm vatandaşların fiziksel kölelikten zihinsel özgürlüğe ve gelişime aktarmalarını sağlamak olduğunu bilmektedirler. Zira hayattaki mutluluğun temelini bu ana gayeden kaynaklandığına inanılmaktadır.³⁴⁸

Ülkede aile de toplumun eğitiminde önemli rol oynamaktadır. Ailedeki kızlar evlilik çağına gelince eşlerinin ailelerine katılmakta, erkekler ise aile içinde kalarak ailenin en yaşlısına itaat etmektedir ta ki bu kişi akli yetilerini kaybedene kadar. Böyle bir durum yaşandığında ise ailedeki diğer yaşlı onun yerini almakta ve bu böylece sürüp gitmektedir. Yine ailedeki çocuklar için bulunan dadılar çeşitli oyunlarla çocuklarla ilgilenip annelere yardım etmektedir.³⁴⁹

Ütopya'da toplumun eğitiminden sorumlu diğer bir grup ise öğretmenlerdir. Ütopya'daki öğretmenler, çocuklara sadece bilgi vermekte aynı zamanda bireylere doğru dürüst düşünebilmeyi öğretmektedirler. İyi bir ahlâk için doğru düşüncenin gerekli olduğunu bildiklerinden asıl amaçları tüm halkın gerçek manada aydın kimseler olmasına yardım etmektir. Bu hedef doğrultusunda Ütopyalılar gereksiz üretimden kaçınıp belirli çalışma saatleri dışındaki vakitlerini bilgilerini arttırmaya,

---

³⁴⁷ A.g.e., 122-123.

³⁴⁸ A.g.e., 126.

³⁴⁹ A.g.e., 134-135.

okuma ve yazma işlerine ayırmaktadırlar. Çünkü onlar için asıl mutluluk, sanat ve bilimin zenginleştirdiği özgür düşüncenin gelişmesidir.³⁵⁰

Ülkede rahiplerin başlıca görevleri arasında diyanet işleri ve kamu ahlâkı bulunmaktadır. Bir kimse toplumsal hayatı olumsuz etkilediğinde rahiplerin huzuruna getirilmektedir ve bu durum halkın gözünde ayıp olarak değerlendirilmektedir. Burada rahiplerin asıl yaptıkları şey uyarmak ve tavsiyelerde bulunmaktır yoksa ceza vermek ya da ıslah etmek diğer yetkililerin görevleri arasındadır. Rahipler ayrıca çocukların ve gençlerin eğitiminden de sorumludurlar çünkü kentte görgü kuralları ve ahlâk eğitimi diğer ilimler kadar önem arz etmektedir. Bu sebeple de çocukların zihinleri henüz duruyken onlara doğru düşünce ve toplumsal çıkarı koruma ilkeleri öğretilmeye başlanmaktadır. Bunlar gerektiği gibi zihinlere yerleştirildiğinde tüm yaşamları boyunca iyilikleri hissedebilmekte ve devletin huzuru için önemli bir rol haline gelebilmektedir. Zira devletin çöküşü sapkın fikirlerin yol açtığı ahlâksızlık sebebiyle çökmektedir.³⁵¹

3.2.1.3 Ütopya’da Eğitim Mekânları

Yaşam boyu eğitim anlayışının uygulandığı Ütopya’da eğitim de tüm yaşama ve alanlara yayılmıştır. Bu sebeple de adanın her yeri, öğrenmek isteyen kişi için bir öğrenme mekânı olabilmektedir. Ütopya ilk kurulduğu zamanlarda bir ada değil ve adı da Abraxa olarak belirlenmiştir. Ülkeyi ele geçiren Utopus, burada yaşayan cahil halkı yüksek bir kültür seviyesine getirerek toprağın kıtayla birleşim yerlerinden açtırdığı kanallar ile Ütopya’yı bir ada kent haline getirmiştir. Bunu yapmasının sebebi ise savunma noktasında ülkenin böyle daha avantajlı olacağı düşüncesidir. Aynı plana uyularak kurulan ve birbirlerinin eşi olacak kadar benzerlikleri bulunan 54 büyük ve güzel kentten oluşan ülkenin baş kenti Amaurotus'tur.³⁵²

Her on yılda bir kura ile evlerini değiştiren ada halkı bu kural ile (bu uygulamanın nedeni açıklanmamaktadır) yıllarca tek bir evde oturmanın kişiye özel mülkiyet algısı kazandıracığı endişesi ile oluşumun engellenmesi hedeflenmiş ve halka bu algının doğru olmadığı öğretilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bahçelerini güzelleştirmeye son

---

³⁵⁰ Zuhâl Şan, “Ütopyalarda Devlet Tasarımı: Platon, More, Campanella” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 39.

³⁵¹ More, *Ütopya*, 225-227.

³⁵² A.g.e., 114-115.

derece düşkün olan halk yaptıkları bakım ve aldıkları verim ile sokaklar arası bir rekabete girerek en güzel bahçeye sahip olabilmek için yarışmaktadırlar.³⁵³

Ülkede kurulan pazarlar ile halk, eşitlik, adalet, yardımlaşma, diğerkâmlık gibi erdemleri öğrenmektedir. Ütopya'da her kent dört mahalleye ayrılmıştır ve bunların ortasında da tüm ihtiyaçları karşılamaya yetecek pazar yerleri bulunmaktadır. Ayrıca şefkat ve merhamet duygularının kaybolmaması için hayvan etlerinin kesimi ve temizliği de kölelere yaptırılarak bu pazar yerlerinde halka sunulmaktadır.³⁵⁴

Her sokakta bulunan büyük evler ada halkının beraberce toplandıkları ve yemek yedikleri alanı oluşturmaktadır. İş bölümü ile yapılan yemekler yine kız ve erkek bireylerin yardımı ile dağıtılmaktadır. Yemekten önce erdem ve doğrulukla ilgili metinler okunarak halkın dikkati bu konulara çekilmektedir.³⁵⁵

Eğitim alanındaki farklılıklardan birine sahip olan Ütopya halkı, yaşam boyu eğitim felsefesi gereği öğrenim faaliyetlerini belirli bir yaşta başlatıp belirli bir yaşta bitirmemektedirler. Ütopya'da her gün erken saatlerde halka açık dersler veren bir çeşit gündüz üniversitesi bulunmaktadır. Burada verilen derslere özellikle özgür sanatlarda eğitim almak üzere seçilenler katılsa da tüm halk da istediği zaman dersleri dinlemeye gidebilmektedir.³⁵⁶ Yine ev ortamları da adada yaşayan halk için bir bilgi merkezi işlevi görmektedir.

3.2.1.4 Ütopya'da Eğitim Metotları

1. Gezi- gözlem

Ütopyalılar kendilerini dış dünyadan soyutlayıp sadece kendi ülkeleriyle ilgilenen insanlar olmamışlardır. Aksine diğer ülkelerin yönetim anlayışlarına, yasalarına, bilim ve sanatlarına derin bir merak duygusu taşımışlardır. Sadece bunu yaparken diğer ütöpic eserlerden farklı olarak dışarıya seferler düzenlemekten ziyade, dışarıdan gelenleri ağırlayıp onlardan bilgi alma şeklinde yapmışlardır. Onlar dünyayı görmüş, akıllı yabancıları adalarına geldiklerinde büyük bir mutlulukla karşılamışlardır. Öyle

---

³⁵³ A.g.e., 120.

³⁵⁴ A.g.e., 136-137.

³⁵⁵ A.g.e., 137.

³⁵⁶ A.g.e.,127.

ki bu sıcak karşılama buraya gelen insanları çok etkilemiş hatta bazıları ülkelerine bile geri dönmemişlerdir.³⁵⁷

Eserde Ütopya dünyasını okura anlatan Raphael de adaya bu şekilde kabul edilmiştir. Uzun yıllar burada yaşayarak hem kendisi yöre halkından bilgiler öğrenmiş hem de yerli halk kendisinden çok çeşitli ilimler almıştır. Ülkedeki bazı vatandaşlar büyük çaba ile üç yıl gibi kısa bir sürede Raphael'den çok iyi Yunanca öğrenmiş, bazıları ise Hristiyanlığı ondan dinleyerek etkisine kapılmış ve din değiştirmiştir. Ayrıca bu gemici onlar için birçok kitap götürmüş hatta bazılarını orada bırakmıştır.³⁵⁸

Ütopyalılar adaya gelenlerin anlattıkları bilgilere daha öncesinde vakıf olmasalar da müzik, mantık, aritmetik ve geometri alanlarında, dünyada keşfedilenleri bizzat kendileri de keşfetmişlerdir.³⁵⁹ Böylece More dönemindeki kolaycı eğitimi de eleştirmiştir.

2. Deney-yaparak/yaşayarak

Ütopya'da çocukluktan itibaren tarımı öğrenen bireyler gerek okullarda teorik bilgiyi öğrenmekte gerekse de kentin etrafındaki tarlalara giderek bir nevi oyun oynar gibi eğitim almaktadırlar. Burada sadece tarlada çalışanları izlemekle kalmaz beden eğitimi yapma bahanesiyle de öğrendikleri bilgileri hayata geçirme fırsatı yakalamaktadırlar.³⁶⁰

3. Araştırma/İnceleme

Ada halkı yıldızların seyri ve gezegenlerin hareketi konusunda uzmandırlar. Farklı şekilde ve özelliklerde icat ettikleri aletlerle güneşin ve diğer cisimlerin hareketlerini ve yerlerini hassas bir şekilde hesaplayabildikleri gibi uzun süreli incelemelerle yağmur, rüzgâr ya da başka havasal olayları önceden tahmin edebilmektedirler.³⁶¹

4. Oyun ve Eğlence

Ütopyada akşam yemeğinden sonraki bir saat oyun oynanarak geçirilmektedir. Bu oyunlar zar atma ya da akla zarar verici, insanı ayartıcı oyunlardan ziyade satranç oyunu gibi zihni geliştiren oyunlardır. Oyunlardan ilki olan sayılar arası mücadele

---

³⁵⁷ A.g.e., 180-181.

³⁵⁸ A.g.e., 177.

³⁵⁹ A.g.e., 155.

³⁶⁰ A.g.e., 124.

³⁶¹ A.g.e., 157.

oyununda, bir sayı diğer bir sayıyı götürmektedir. İkinci oyunda ise kurgusal bir savaşta, erdemler ve kötülükleri bir araya getirerek bu konular üzerine akıllıca yorumlar yapılmaktadır.³⁶²

5. Bilgi/tecrübe paylaşımı

Ülke de herkesin birbirine bir şeyler öğretmesi son derece önemli bir olgudur. Ayrıca toplumca daha tecrübeli görülen yaşı büyük kimselerin, gençlere örneklilik etmesi övülen davranışlardan biridir. Ortak yemek alanında kurulan sofrada düzeninde her gencin yanına bir yaşı oturtulması ile gençlerin olumsuz davranışlar sergilemesi engellendiği gibi gençlerin istediği gibi konuşmalarına da teşvik edilmektedir.³⁶³ Her nerede olursa olsun büyüklerin küçüklerle beraber olmasına büyük özen göstermektedirler çünkü çocukların çocuklara emanet edilmesi durumunda, Tanrıya şükredilerek geçirilebilecek zamanın çocukça oyunlar oynayarak boşa harcanabileceği düşünölmektedir.³⁶⁴

Yine her yıl, her evden kırsala giden yirmi kişi, bir yıl boyunca burada yaşayan ve çiftlik konularında deneyimli kişilerden bilgi edinebilecekleri ve sonraki yıl gelecek olanlara bilgilerini anlatabilecekleri bir düzen kurulmuştur. Bu sayede ne kentte ne de köyde deneyimsiz ve bilgisiz kişilerin varlığı engellenerek ürünlerin heba edilmesinin önüne geçilmiştir.³⁶⁵

6. Ödöl ve Ceza

Ülkede erdemli davranışların yaygınlık kazanması ve kötü davranışların ortadan kaldırılması için ceza yöntemi hemen her alanda kullanılmaktadır. Örneğin; rahipler edepsiz davranış sergileyenleri dini ayinlerden menederek cezalandırmaktadır. Bu cezayı alan kimseler rezil oldukları gibi Tanrı gazabına uğrayacakları endişesi ile sıkıntı çekmekte ve bir süre sonra da tövbe etmezlerse yasalar gereği tutuklanarak cezaya çarptırılmaktadırlar.³⁶⁶

Yine Ütopyalılar, insanları suç işlemekten alıkoyabilmek için bir de ödöl yöntemini kullanarak erdemli davranışlarda bulunmaya teşvik etmektedirler. Örneğin, ülkelerine

---

³⁶² A.g.e., 128.

³⁶³ A.g.e., 141.

³⁶⁴ A.g.e., 231.

³⁶⁵ A.g.e., 116.

³⁶⁶ A.g.e., 225-226.

olağanüstü hizmetlerde bulunan ve bundan dolayı da ünlenen kişilerin heykellerini pazar yerlerine dikilmektedir. Böylece de hem yapılan başarı unutulmamış olmakta hem de gelecek kuşaklar için erdemli davranışların öğretilmesi sağlanmaktadır.³⁶⁷

3.2.2 Güneş Ülkesi'nde Eğitim Anlayışı

Galile, Kopernik gibi isimlerin evrene dair gözlem yoluyla ulaştıkları yeni bilgiler, o dönemki bilim dünyasında yeni yaklaşımlara sebep olmuştur. Böyle gelişmelerin olduğu bu çağda yaşayan Campanella da düşünce dünyasında benzer görüşlerin yansımalarıyla ütopyasını oluşturmuştur.³⁶⁸ Böylelikle de Campanella, astronomi, teknoloji, tarım ve hayvancılık temelli bir ütopya kurgusunu okurun karşısına çıkarmıştır. Ayrıca ütopyalarda genel olarak öncelenen ve bireyselliğin önüne geçen toplumsallık vurgusu, Güneş Ülkesi'nde de bir kez daha altı çizilen bir ifade olmuştur. *"Güneş Ülkeliler önce bütün yaşamın, sonra da bireysel yaşamın gözetilmesi gerektiği görüşündeler."*³⁶⁹

Güneş Ülkesi'nde en temel bilim astronomi ve astrolojidir. Güneş ve yıldızların yaşayan birer varlık olarak kabul edildiği ülkede güneş dışında hiçbir varlığa tapınılmamaktadır. Bu onurun sadece güneşe bahşedilmesinin sebebi ise onun Tanrı'yı simgelediği düşüncesidir. Güneş onlar için Tanrı'nın simgesi, çehresi ve canlı tasviridir. Canlılık, sıcaklık ve ışığın kaynağının güneş olduğu gibi iyi ve kötü her şeyin de ondan geldiğine inanılmaktadır.³⁷⁰ Güneş Ülkesi'nde yaşayanlar alt varlıkların doğalarının güneş babaya ve toprak anaya bağlı olduğuna inanmaktadır. Ayrıca dünyanın devasa bir hayvan olduğu ve insanların da bu hayvanın karnında yaşadığına inanılmaktadır.³⁷¹ Yine ülkede yapılacak her türlü dünyevi işlerde ya da dini ritüellerde yıldızlar ve gezegenlerin hareketlerine göre kararlar alınarak işler yürütülmeye çalışılmaktadır. Öyle ki zamanın yıllara bölünmesi Güneş'e, aylar ise Ay'ın dolanımına göre belirlenmektedir.³⁷²

Teknolojinin her alanda kullanıldığı ülkede, teknoloji sayesinde uçma keşfedilmiş, gezegenleri göstermeye yarayacak gözlük ile her şeyi işitmeyi sağlayan kulaklığın da

---

³⁶⁷ A.g.e., 190.

³⁶⁸ Öztürk, *Ütopyalarda Eğitim Sorunsalının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi*, 139.

³⁶⁹ Campanella, *Güneş Ülkesi*, 90.

³⁷⁰ A.g.e., 114.

³⁷¹ A.g.e., 118-119.

³⁷² A.g.e., 111.

keşfinin ümidi taşınmaktadır.³⁷³ Bunlar günümüzde pekâlâ kullanılsalar da o günün şartlarında dönemin en önemli ihtiyaçları arasında bulunmaktadır.

Ülkede tarım çok önemli bir yere sahiptir.³⁷⁴ Teknolojinin yardımıyla da son derece verimli şekilde kullanılan toprak ile hem insanların ihtiyaçlarını karşılayacak kadar ürün elde edilmekte hem de hayvanların otlandırılması yapılmaktadır. Adalılar, *Georgica/Çiftlik Sanatı* isimli kitap ile toprağa dair bilgileri ayrıntılandırarak saklamaktadırlar.³⁷⁵ Aynı şekilde hayvanların da üretilip yetiştirilmesi ve evcilleştirilmesi ülke için önemli bir uğraş olmaktadır. Yine hayvancılıkla ilgili bilgilerin yer aldığı *Bucolica/ Çoban Şiirleri* isimli kitapları bulunmaktadır.³⁷⁶ Ayrıca tüm bu işlerle ilgilenirken de astronomiden faydalanmayı ihmal etmemektedirler.

Diğer ütopyalarda olduğu gibi Güneş Ülkesi'nde de her şeyi bilen bir yönetici figürü bulunmaktadır o da Metafizikçi'dir. Gücü ve karar yetkisini elinde bulunduran bu kişi hem filozof hem bilgin hem de yönetim bilgisi en üst düzey kişidir. Yardımcılarıyla birlikte kurulan sistemin idaresinden sorumludur aynı zamanda.³⁷⁷ Eserde Güneş'in vekili olan Metafizikçi, varlığın kişisel ve siyasal papası olarak resmedilmiştir. Böylece Campanella, dünyasında yaşanan düzensizliğin ve anarşinin öte dünyaya havale edilmemesi için Güneş Ülkesi'ni en iyi dünya ve doğal bir kilise görünümüne bürümüştür.³⁷⁸

Tamamen eğitim sistemi önemseniş diğer tüm sistemlerin ona göre oluşturulduğu Güneş Ülkesi'nde toplumun çoğalması ve varlığını sürdürmesi felsefesi bile eğitim baz alınarak oluşturulmuştur. Bireyin isteğine bağlı bir evlilikten meydana gelecek çocukların eğitimi sistemi zora sokacağından bireysel bir evlilikten ziyade toplum yararını baz alan bir yaşam benimsenmektedir. Çünkü yazara göre, tek tek kişiler çocuk doğurmayı, ona eğitim vermeyi becerememekte ve genellikle devlete zararı dokunan bireyler yetiştirmektedirler. Bundan dolayı da düzgün bir şekilde birey yetiştirmek devleti oluşturan ilk ögeymiş gibi algılanmaktadır. Ve yine çocukları eğitim almaları için devlete teslim etmek kutlu bir iş sayılmaktadır.³⁷⁹

---

³⁷³ A.g.e., 127.

³⁷⁴ A.g.e., 86.

³⁷⁵ A.g.e., 87.

³⁷⁶ A.g.e., 89.

³⁷⁷ A.g.e., 39.

³⁷⁸ Öztürk, *Ütopyalarda Eğitim Sorunsalının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi*, 145.

³⁷⁹ Campanella, *Güneş Ülkesi*, 67.

Kentin en önemli iki konusu olan neslin devamı ve eğitim konusu devletin en önemli görevini oluşturmaktadır. Eğer devlet bu görevi layığıyla yerine getiremezse bireyden kaynaklı bir problem bile yaşansa tüm ceza devlet tarafından çekilecektir. Tanrının yarattığı ve büyük bir uyumun yaşandığı bu dünyada eğitim ve neslin devamlılığı da son derece dengeli ve uyumlu bir sistem kurularak sürdürülmelidir. Çünkü böylelikle yaşanan güzellikler topluma mal edilebilecektir. Zira toplumun (ya da daha doğrusu devletin) güvenliği, tek tek şahısların güvenliğinden daha önemli kabul edilmektedir.

Yetenek merkezli kurulan eğitim sistemi içinde bireyin her alanda bilgi sahibi olabilmesi için küçük yaşlardan itibaren yaşına uygun olarak değişen eğitim metotları ile bilgi hazinesi genişletilmekte ve aldıkları eğitim sonunda onu yetiştiren öğretmenlerinin referansları ile toplumda konum sahibi olunmaktadır.³⁸⁰ Hatta öyle ki kendini son derece geliştirenler Metafizikçi olarak toplumdaki en üst konuma gelebilmektedir. Yeteneği olmayan kişiler ise küçük yaşlarda tespit edilerek taşraya yollanmakta ve herhangi bir alanda yetenek kazandıktan sonra kente geri dönerek öğrenimine devam etmektedir. İşte bu şekilde ülkede yaşanan bu ahenkli dirlik ve düzen kurulmuştur. İnsanlar birbirlerine duydukları saygı, sevgi ve karşılıklı sergiledikleri yardımlaşma duyguları ile Güneş Ülkesi'nin varlığına katkı sağlamaktadırlar.³⁸¹ Yetenek ve olabildiğince çok çeşitli öğretim metotlarının kullanılması, ülke eğitimi için olmazsa olmazları oluştururken köle gibi salt bir kuru ezber ile elde edilen başarı tam bir başarı olarak değerlendirilmemekte hatta beceriksizlik olarak kabul edilmektedir.³⁸²

Güneş Ülkesi'nde soyluluğun en önemli basamağı kişinin bilgi seviyesi olarak görülmektedir. Kişi ne kadar çok alanda/sanatta bilgi sahibi olursa o kadar soylu kabul edilmekte ve en başarılı olduğu alanı diğerlerine öğretmekle görevlendirilmektedir.³⁸³ Ayrıca erdemlerin ve erdem eğitiminin de son derece önemli olduğu ülkede yöneticilerin isimleri Cesaret, Yücegönüllülük, İnsanseverlik, Aklıbaşındalık, Minnettarlık vb. şekilde konulmaktadır. Bu isimler çocukluktan itibaren bireylere en

---

³⁸⁰ A.g.e., 83.

³⁸¹ A.g.e., 65.

³⁸² A.g.e., 53.

³⁸³ A.g.e., 85.

uygun olduğu erdeme bakılarak verilmektedir ki bu sayede ÷lkede olumsuz davranışların yaşanmasının önüne geçilmiş olunsun.³⁸⁴

3.2.2.1 Güneş Ülkesi'nde Eğitimin Amacı

Campanella'ya göre dünya kötü bir yerdir ve daha da kötüye gitmektedir. Çünkü her şey dağınıktır, kaos çok fazladır ve hiçbir şey yerli yerinde değildir. Kaosun asıl hissedildiği yer ise toplumsal hayat ve şehirselleştirilmedir. Düzenin hâkim olduğu tek nokta ise dinsel inanç ve kilise otoritesidir. Bu ise geometrik ya da matematiksel değil, tek düze ve hiyerarşik bir yapıdadır. Yenilik ve dönüşüme kapalı olan kilise otoritesi altındaki dini yaşam ile kargaşa ve düzensizliğin hâkim olduğu Avrupa, Campanella'nın eserindeki matematiksel düzenin en tabii sebebi olmuştur.³⁸⁵ Bu nedenle de son derece mantıksal şekilde kurgulanan kent için eğitim de matematiksel bir düzen çerçevesinde oluşturulmuştur.

Güneş Ülkesi'nde kadınlar ve erkekler herhangi bir ayırım olmaksızın beraber eğitim almaktadır. Henüz bir yaşında iken başlayan bu eğitim ile çocuklar üç yaşlarına geldiklerinde anadillerini sökmekte ve duvarların etrafında gezerek de alfabeyle okuyacak düzeye gelmektedirler. Bundan sonraki yıllarda çocuklar dört gruba ayrılmakta ve her grubun başına dört yaşlı geçerek çocukların önderleri ve öğretmenleri olmaktadır.³⁸⁶

Üç yaşından yedi yaşına kadar bedensel eğitimlerine ağırlık verilen çocuklar, koşu, jimnastik gibi oyunlarla eğitilerek kaslarının güçlendirilmesi sağlanmaktadır. Daha sonra hangi çocuğun hangi sanat dalına yatkın olduğu anlaşılabilmesi için tümü açıcılık, demircilik veya resim gibi sanat atölyelerine gönderilmektedirler. Yedi yaşından sonra duvarlardaki matematik kavramlarını öğrenen çocuklar doğa bilimlerinin öğretildiği dersleri almaya başlamaktadır. Dört saatte dört öğretmen tarafından verilen dersler ile çocuklar tüm dersleri alma imkanına sahip olmaktadır. Daha sonra dersleri ve konuları ağırlaşan çocuklar matematik ve tıp gibi güç derslere tabii tutulmakta ve belirli bir süre sonra da en yatkın oldukları alanda yönetici olmaktadır. Ayrıca tarım ve hayvancılık gibi alanlarda da doğrudan gözlem metodu ile öğrenim sağlayan öğrenciler öğretmenleri ile araziye çıkarak çeşitli uygulamalar yapmaktadırlar.³⁸⁷

---

³⁸⁴ A.g.e., 48.

³⁸⁵ Öztürk, *Ütopyalarda Eğitim Sorunsalının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi*, 145.

³⁸⁶ Campanella, *Güneş Ülkesi*, 49.

³⁸⁷ A.g.e., 49-50.

Güneş Ülkesi'nde çalışmayarak meslek sahibi olmayan ya da tembel ve boş bir yaşam geçiren insanlar bulunmamaktadır çünkü böyle bir yaşam küçümsenmekte ve hor görülmektedir. Eğitim yolu ile bilginin elde edilmesi ve kazanılan bu bilginin kullanılmasıyla çok çeşitli ve yaratıcı sanatlar ortaya çıkmaktadır.

Güneş ülkesinde yetenek ve kabiliyet merkezli bir eğitim anlayışı bulunmaktadır. Bunun sağlanabilmesi için de beden yapısı önemlidir. Devlet eliyle kurulan kadın erkek birlikteliği sonrası kişi eğer hamile kalırsa doktor tavsiyesine göre yaşamını düzenlemekte, onun izni ölçünde hareket etmekte, yine onun tavsiyesi üzerine yeme düzenini oluşturmaktadır. Doğan bebekler anneleri tarafından emzirilmekte ve onlar için kurulmuş kamu evlerinde yetiştirilmektedirler. Kız çocuklar kadın öğretmenlerin, erkek çocuklar ise erkek öğretmenlerin gözetimine verilerek diğer çocukların aldığı eğitim aşamalarından geçirilmektedir. Altı yaşından sonra fazla yeteneği bulunmayan çocuklar köylere yollanmakta ve herhangi bir dalda başarı elde ettikten sonra kente geri gelmektedirler.³⁸⁸

Güneş Ülkesi'nde cinsiyetçi bir eğitimden ziyade kadın erkek ayrımı olmadan tüm insanlar devlet eliyle verilen eğitimi almaktadır. Yine toplumda hâkim olan iş bölümünde de kadınların hassasiyetleri ve erkelerin güçleri baz alınarak bir dağılım yapılmaktadır. Bir kadın resim yeteneğine sahip ise istediği takdirde herhangi bir engelle karşılaşmaksızın resmini çizebilmektedir.³⁸⁹ Güneş Ülkesi'nde sosyal hayatta yaşanan iş bölümü ve yardımlaşma sayesinde insanlar günlük dört saat çalışmakta kalan zamanlarını ise eğlenceli bir şekilde öğrenme faaliyetlerine ayırabilmektedir.³⁹⁰

Güneş Ülkesi'ni diğer ütopyalardan ayıran özelliklerinden biri olan askeri alan ve savaş algıları eğitim boyutuna da taşınmıştır. Öyle ki ülkede bu alanda yetkili olan Güç ve onun emrinde çalışan alanında uzmanlaşmış görevli ve işçiler birlikte bir askeri eğitimi de vatandaşlara vermektedir. Ülkede yaşını başını almış ve yüksek düzeyde deneyim sahibi olan komutanlar, askeri eğitim veren atletler olarak isimlendirilmektedir. Bu eğitimciler, daha öncesinde güreş, koşma ve gülle atma gibi bedensel eğitimlerini tamamlamış ve on iki yaşından büyük olan çocukları alarak onlara silah kullanmayı, düşmanla çarpışmayı, çeşitli askeri araç ve aletleri kullanmayı ve mücadeleyi kazanma yollarını öğretmektedir. Ayrıca kadınlar da bu eğitime

---

³⁸⁸ A.g.e., 65

³⁸⁹ A.g.e., 55.

³⁹⁰ A.g.e., 70.

katılmaktadır ki erkekler diğer kentlerde savaşmaktayken onlara yardım ulaştırabilsinler veya ani bir baskın durumunda ülkeyi koruyabilsinler.³⁹¹

3.2.2.2 Güneş Ülkesi'nde Öğretici ve Özellikleri

Güneş Ülkesi'nde yönetimden sorumlu dört yönetici aynı zamanda halkın eğitimi noktasında da en önemli karar verici kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dört kişiden mevkiye en önde olanı Sol yani Metafizikçi'dir. Dünyevi ve ruhani tüm işlerin başında kendisi bulunurken toplumsal meselelerde ve hukuksal davalarda son karar merci de yine kendisidir.³⁹² Metafizikçi Güneş'in kendisidir ve adeta bir mimar gibi tüm bilimlere hükmetmektedir. Ülkenin en bilgili kişisi olan Metafizikçi bu unvanı almak için ciddi eğitiminin yanı sıra tüm bilimlere yatkın yeteneği ve gelişmiş zihni ile belirli bir yaşı doldurarak bu konuma getirilmektedir.

Ayrıca kentte Metafizikçi ile eşit yetkiye sahip Pon/Güç, Sin/Bilgelik ve Mor/Sevgi isimli yardımcıları da bulunmaktadır. Bunlardan Güç, savaş ve barışla alakalı tüm sorumluluğu üstlenmiştir. Savaş ve askerlik sanatlarında büyük yetki ona aittir tabii bu büyüklük Metafizikçi kadar değildir. Yüksek askeri görevlileri ve askerleri yönetip tahkimat hizmetlerini denetlemektedir. Ayrıca saldırı hazırlıkları, savaş malzemeleri ve savaşla alakalı işlerle uğraşanları da gözetmektedir.³⁹³

Üçüncü yönetici/eğitimci olan Bilgelik'in yetki alanı mekanik sanatlar, özgür sanatlar ve tüm bilimlerdir. Ayrıca o bu disiplinlerin öğretmenlerini, âlimlerini ve öğrencilerini de denetlemektedir. Bilim sahasında ne kadar görevli bulunursa bulunsun hepsinin sorumlusu odur. Altında çalışan görevlilerinden bazılarının isimleri şunlardır; geometrici, tarih yazarı, evrenbilimci, şair, siyaset bilimci, ahlâk bilimci, doğa bilimci, mantıkçı, hatip, tıpçı ve gramerci. Ayrıca tüm bu eğitimcilerin bilgelik isimli bir kitabı bulunmaktadır. Bu kitabın içerisinde tüm bilimlerin kısa ve öz bilgileri son derece hayranlık uyandırıcı bir üslup ile kaleme alınmıştır ve Pythagorasçılar bu kitabı halka yüksek bir sesle okumaktadır.³⁹⁴

Dördüncü yönetici/eğitimci olan Sevgi halkın aile yapısından sorumlu olan kişidir. Ayrıca doğan çocuklardan ve onların yetiştirilmesinden de sorumlu olan Sevgi aynı zamanda eczacılıktan, hekimlikten, toprağın ekimi ve biçiminden, ziraattan ve

---

³⁹¹ A.g.e., 74-75.

³⁹² A.g.e., 39.

³⁹³ A.g.e., 39.

³⁹⁴ A.g.e., 39-40.

meyvecilikten, mevsimsel hazırlıklardan da mesuldür. Yine beslenme, giyim kuşam ve cinsi münasebet onun kontrolünün altındadır. Ayrıca sorumlu olduğu bu konuları öğretmek ve kadın-erkek öğreticileri yönetmek de onun işleri arasında sayılmaktadır.³⁹⁵

Her sekiz günde bir baş yönetici Güneş ve yardımcıları Güç, Bilgelik ve Sevgi beraberlerindeki üçer yardımcısıyla toplantı yaparak ülke sorunları ve görevlilerle alakalı konuşarak halkı bilgilendirmektedir. Her biri kendi sorumluluk sahasındaki sanatların ülkedeki işleyişiyle ilgilenmektedir. Güç savaş sanatlarından sorumluyken Bilgelik her türlü bilimlerden, Sevgi ise giyim ve kuşamdan, yiyecek ve içeceklerden doğum ve eğitimden sorumlu olmaktadır. Ayrıca bu toplantıda bu dört yönetici dışındaki memurlukların da seçimleri yapılmaktadır.³⁹⁶

Üçlü yöneticiden Bilgelik'in emrinde Gramerci, Mantıkçı, Doğabilimci, Hekim, Siyasetçi, Ahlakbilimci ve İktisatçı aynı zamanda Astrolog, Gökbilimci, Geometrici, Evrenbilimci, Müzikçi, Gelecek Yorumcusu, Aritmetikçi, Şair, Hatip, Ressam ve Heykeltıraş da bulunmaktadır. Üçlü yöneticiden Sevgi'nin emrindeyse Doğum Uzmanı, Ziraatçı, Eğitimci, Hekim, Elbise İmalatçısı, Çiftçi, Çoban, Hayvan Yetiştiricisi, Hayvan Terbiyecisi, Baş Aşçı, Kümes Hayvanlarının Beslenme Sorumlusu ve benzeri meslek grupları yer almaktadır. Üçlü yöneticiden Güç'ün altında Savaş Taktikleri Uzmanı, Savunma Uzmanı, Demirci, Silah Yapımcısı, Hazinesdar, Para Basmaktan Sorumlu Memur, Mühendis, Keşif Kolu Başkanı, Süvari Bölüğü Komutanı, Piyade Bölüğü Komutanı, Seyis, ayrıca Gladyatör, Topçu, Mancınık Ustası ve Adaletten Sorumlu Memur görev almaktadır.³⁹⁷

Bunun yanında çeşitli alanlarda görevli öğretmenler de her yaştan bireyin eğitimine katkı sağlamaktadır. Örneğin kentin duvarlarına çizilmiş resimleri ve anlamlarını açıklayan öğretmenler, oyun oynar gibi çocuklara bilimleri öğretmektedirler.³⁹⁸

Güneş ülkesinde eğitimci olabilmek için küçük yaşlardan itibaren alınan eğitim ve kazanılan yetkinlik ile gerçekleşmektedir. Henüz bir yaşında başlanılan eğitim hayatı yaşlar ilerledikçe farklı alanlara kaymakta ve niteliği ile niceliği artarak devam etmektedir. Belli bir yaşa ve aşamaya gelen öğrenciler daha sonra yetkin oldukları

---

³⁹⁵ A.g.e., 44-45.

³⁹⁶ A.g.e., 98.

³⁹⁷ A.g.e., 99.

³⁹⁸ A.g.e., 65.

alanlarda eğitimci olarak başka bireylerin eğitimlerine katkı sağlamaktadır. Böylelikle Güneş Ülkesi'nde her birey toplumun hem öğrencisi hem de öğretmeni konumundadır. *“Bir zaman sonra da en yetkin oldukları bilim dalında ya da mekanik sanatta yönetici oluyorlar. Bu kez başkaları onları önder ve öğretici olarak kabul ediyor.”*³⁹⁹

3.2.2.3 Güneş Ülkesi'nde Eğitim Mekânları

Bilgelik talebi ve emri ile kentin iç ve dış duvarlarının pek çok resimlerle donatılması ve bu duvarlara olağanüstü bir şekilde tüm bilimlerin resmedilmesi eserde ilk öğrenim mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁰⁰ Tapınakta rahip vaaz verdiği sırada sesin dinleyicilere ulaşması engellenmesin diye aşağı indirilen perdelere ve tapınağın dış duvarlarına çeşitli yıldız resimleri işlenerek her birinin isimleri, boyutları, özellikleri ve devinimleri hakkında bilgiler betimlenmiştir.⁴⁰¹

Çember düzeninde kurulan ülkenin birinci çemberinin iç duvarına çok sayıda matematiksel şekil çizilmiş ve hepsine kısa ve hoş açıklamalar, tanımlamalar ve önermeler eklenmiştir. Dış duvara ise, büyük bir dünya çizilmiş ondan sonra da her ülkenin haritasına yer verilmiştir. Ayrıca burada yerlilerin kültürleri, alışkanlıkları, yasaları, köken ve güçleri ile ilgili kısa bilgiler ve hem Güneş Ülkesi'nin kullandığı hem de diğer ülkeler de kullanılan dillere yer verilmiştir.⁴⁰²

İkinci çemberin iç duvarına, tüm taşların, minerallerin ve metallerin resimleri ve ufak birer numuneleri konularak haklarında öz açıklamalar yapılmıştır. Dış duvarda ise, dünya üzerindeki tüm su kaynakları ve sıvılar gösterilmiş, hepsinin geldikleri yerler, özellikler ve dereceleri belirtilmiştir. Ayrıca buraya içlerinde uzun yıllardan kalma sıvılar bulunan ve çeşitli hastalıkların tedavilerinde kullanılan şifeler asılmıştır. Yine her türlü hava olayı resmedilerek onlara dair kısa açıklamalar yapılmıştır.⁴⁰³

Üçüncü çemberin iç duvarında, tüm bitki çeşitleri ve ağaçlar çizilerek bazılarının canlı örnekleri yerleştirilerek ilk buldukları yer, sahip oldukları özellikler ve tabiatlarına dair açıklamalara yer verilmiştir. Ayrıca bunların diğer canlı ve cansız varlıklarla benzerlikleri ve hekimlik alanındaki kullanımlarına dair bilgiler yerleştirilmiştir. Çemberin dış duvarında ise çeşitli sulara yaşayan tüm balık türleri resmedilerek

---

³⁹⁹ A.g.e., 50.

⁴⁰⁰ A.g.e., 40.

⁴⁰¹ A.g.e., 40.

⁴⁰² A.g.e., 40.

⁴⁰³ A.g.e., 41.

yaşam alışkanlıkları başta olmak üzere tüm bilgileri ve kullanım alanları gösterilmiştir. Ayrıca bu canlıların yeryüzüne ve insana sağladığı yararlar açıklanmış ve her birinin gerek yeryüzü gerek gökyüzü varlıklarıyla ve hem doğa hem de sanattaki benzerlikleri son derece canlı bir şekilde betimlenmiştir.⁴⁰⁴

Dördüncü iç duvarda, kuşların tüm türleri resmedilmiş ve haklarındaki her şey en ince ayrıntılarıyla betimlendirilmiştir. Dış duvarda ise ejderhalar da dahil sürüngenlerin ve çeşitli böceklerin resimleri yaşam evreleri, özellikleri, zehir durumları ve kullanım sahalarına dair bilgilere yer verilmiştir.⁴⁰⁵

Beşinci iç duvarda ise dünyanın en mükemmel canlıları resmedilmiş. Dış duvara ise daha büyük olanları çizilmiştir. Altıncı iç duvarda, mekanik sanatlar ve hepsine ait aletler çizilerek hangi millette ne şekilde kullanıldıkları resmedilmiştir. Yine bunlar saygınlık derecesine göre sıralanıp açıklamaları yapılmış ve onları keşfedenlerin isimleri yazılmıştır. Dış duvarda ise, savaş aletlerinin ve bilimlerin mucitleri ile yasa koyucuların resimleri çizilmiştir.⁴⁰⁶

Yine Güneş Ülkesi'nde sütunlu avluların altında mekanik sanatla ilgili tüm dersler işlenirken, kuramsal bilgiler en yukarıdaki gezi yollarında ve önemli resimlerin bulunduğu kale duvarlarında öğretilmektedir. Yine dini bilgiler de tapınıklarda verilmektedir.⁴⁰⁷ Ayrıca ülkede bulunan ve az sayıda olan yasalar bronz bir levhaya yazılarak tapınağın kapılarına asılmıştır, diğer varlıklar ve açıklamalarının yanına.⁴⁰⁸ Böylelikle de halkın yasaları öğrenmesi ve davranışları düzenlemeleri sağlanmaktadır.

3.2.2.4 Güneş Ülkesi'nde Eğitim Metotları

1. Gezi- gözlem

Ütopya mantığını en iyi şekilde yansıtan metot olan gezi ve gözlem metodu Güneş Ülkesi'nde de özel bir yere sahiptir. Ülkede büyük bir azim ile dünyanın farklı coğrafyalarına gönderilen elçiler ve kâşifler, gittikleri bölgelerde yaşayan halkların kültürlerini, yönetim biçimlerini, geçmişlerini ve güç durumlarını olumlu ve olumsuz tüm yönleriyle öğrenmektedirler. Elde ettikleri bilgileri ülkelerine getirerek gerekli

---

⁴⁰⁴ A.g.e., 41-42.

⁴⁰⁵ A.g.e., 42-43.

⁴⁰⁶ A.g.e., 43.

⁴⁰⁷ A.g.e., 59.

⁴⁰⁸ A.g.e., 103.

olanları hayata geçirmektedirler ve bu işi yapmak onları son derece mutlu hissettirmektedir.⁴⁰⁹

2. Deneysel-yaparak/yaşayarak

Özellikle hayvancılık ve tarım alanlarında öğrenim gören öğrenciler bizzat sahaya çıkarak yaşananları gözlemleyip daha sonra deneyimleme imkânı bulmaktadırlar.⁴¹⁰

3. Beden Eğitimi

Güneş Ülkesi'nde beden sağlığı ve bedensel gelişim eğitimin faaliyetlerinin en önemli koşullarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Pek çok yerde vurgulanan bu ilke, çocukların ilk dönem eğitimlerinden sonraki dönemlerine kadar hayatın her kademesinde varlığını sürdürmektedir. *“kalan zamanlarını güle oynaya öğrenmeye veriyorlar ... yürüyüş yapıyorlar, zihin jimnastiği yapıyorlar, beden eğitimi yapıyorlar... oturarak oynanan oyunlara izin verilmiyor...”*⁴¹¹

4. Oyunla eğitim

Küçük yaşlarda başlanan eğitim ile çocuklar geleceğe hazırlanmaktadır. Bu yaşlarda aldıkları eğitim motamot bir sistemden ziyade oyun temelli bir eğitim şeklinde yapılmaktadır.⁴¹² Böylelikle çocukların zihinsel eğitimlerinin yanında bedensel eğitimleri de tamamlanabilmektedir.

5. Çok dillilik

Diğer ütopyalarda olduğu gibi Güneş ülkesinin halkı da dünyada konuşulan diğer diller hakkında bilgi sahibidirler hatta tüm dilleri bilip kendi dilleri gibi konuşmaktadırlar.⁴¹³ Ancak aynı zamanda, ülkedeki en bilgili kişi olan Metafizikçi için pek çok alanda en bilgili kişi olması istenirken onun dil bilgisi hakimiyetine çok fazla önem verilmemiştir. Bunun gerekçesi ise ülkede çok fazla gramerci olarak isimlendirilen tercümanların bulunabilmesidir.⁴¹⁴

6. Görselleştirme

---

⁴⁰⁹ A.g.e., 44.

⁴¹⁰ A.g.e., 50.

⁴¹¹ A.g.e., 70-71.

⁴¹² A.g.e., 49.

⁴¹³ A.g.e., 44.

⁴¹⁴ A.g.e., 51.

Güneş ülkesindeki en önemli öğretme ve öğrenme metotlarından biri olan görsel hafıza kullanımını neredeyse kusursuz düzeyinde bir gelişime sahiptir. Kentin başlı başına bir görsel şölen olarak sunulması bunun en önemli kanıtı olarak kabul edilebilir. Ayrıca yaş farkı olmadan insanların sahip oldukları resim yeteneği de bu konunun eğitimde ne kadar önemli bir kullanım alanı olduğunu gözler önüne sermektedir. Öyle ki; *“Bu ülkenin halkı bütün doğa olaylarını, yani rüzgârları, yağmurları, şimşekleri ve gökkuşağını vs. kendi evlerindeki odalara resmetme yeteneğine de sahip”*.⁴¹⁵

7. İş Birlikli Öğrenme

Ülkede kadınlar ve erkekler, yaşlılar ve gençler hep beraber yapılması gereken iş ne ise onu yapmakta ve böylelikle de bireysellikten ülkeyi kurtarıp toplumsal bir yapıyla ülkenin devamlılığının sağlanmasına yardım etmektedirler. *“Güneş Ülkeliler önce bütün yaşamın sonra da bireysel yaşamın gözetilmesi gerektiği görüşündeler.”*⁴¹⁶

8. Ödül/Ceza ve Sınav

Ülkede başarılı öğrencilerin ödüllendirilmesi başarısız veya işleri ciddiye almayan kişilerin ise bazen fiziksel bazen ise sözlü şekilde cezalandırıldığı görülmektedir.⁴¹⁷ Örneğin beraber yenilen yemek zamanı yöneticiler kendilerine verilen yemeklerden birazını gün içinde diğer arkadaşlarından daha fazla başarı göstermiş çocuklara paylaştırmaktadırlar.⁴¹⁸

Yine askeri gelişmelerden sonra başarı elde eden isimler de savaştan sonra ülkede bir kahraman gibi anılarak maddi ve manevi ödüller kazanmaktadır.⁴¹⁹ Herhangi bir savaş durumunda korkaklık gösteren biri olursa da en ağır cezalara çarptırılmaktadır.⁴²⁰

Ayrıca ülkede yer alan adalet sistemi ile rütbece en büyük zanaatkar ülkenin yargıcu konumundadır aynı zamanda. Kırbaç, kınama sürgün cezalarının yanında hatalı kişileri halk sofrasından veya tapınaktan men de edebilmekte hatta ciddi bir zarar varsa kısasa kısas bir anlayışa uygun şekilde ölüm cezası da verilebilmektedir.⁴²¹

---

⁴¹⁵ A.g.e., 41.

⁴¹⁶ A.g.e., 90.

⁴¹⁷ A.g.e., 56.

⁴¹⁸ A.g.e., 57.

⁴¹⁹ A.g.e., 80.

⁴²⁰ A.g.e., 75.

⁴²¹ A.g.e., 100-101.

Yetenek üzerinden kurulan eğitim sisteminde de öğrencilerin yetenekleri belirlenirken ya da ülkedeki hizmetkarların hangi alanda daha iyi olacakları bulunurken bir sınamaya yönteminden eserde bahsedilse de ayrıntıları yer almamaktadır.⁴²²

3.2.3 Yeni Atlantis'te Eğitim Anlayışı

Yeni Atlantis'te eğitim kitlesele bir yapıdan ziyade daha çok bilginin elde edilmesi, çoğaltılması, korunması ve gelecek nesillere aktarılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple de eserde belirli kişilerce, belirli metotlar kullanılarak yürütülen faaliyetlerin halka yansması çok da tartışılmamış onun yerine bilgi merkezinin yapısı, kuruluş amacı, araç gereçler ve donanım, görev dağılımları ve son olarak da uyulması gereken kurallar ve yönetmelikler okura anlatılmıştır.

Bacon kendisinden ilham alarak eser yazdığı More gibi yaşadığı dönem ülkesinin toplumsal olaylardaki ve bilimsel anlayıştaki değişimleri göz önüne almış ve yeni bir toplum hayali kurmuştur. Bacon'u diğer dönem ütopiyalarından ayıran özelliği, onun eserini yazım amacındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır ki bu farklılık hayalini kurduğu Deneysel Bilimler Merkezi'dir. Bu merkez onun ileride gerçekleşmesini istediği bir tasarıdır.⁴²³ Bacon'daki bu tasarı durağan bir mutluluk değil bilimsel gelişmelere dayalı bir gelecek beklentisi şeklindedir çünkü yazar kendinden önceki düşünürler gibi insanın aklı aracılığıyla mutluluğa ulaşabileceğine inanmaktadır. Burada Bacon'u farklı kılan yön ise onun kullandığı yöntemdir çünkü o insanın bilgi kazanarak mutlu olmasına yarayacak gerçeği deney ve gözlem yoluyla elde edilmesine büyük önem vermektedir. İnsanın doğaya ve diğer güçlere karşı hakimiyet kurabilmesi için akıl yetisini ve deney gücünü bir uyum içerisinde birleştirmesi gerektiğini savunan Bacon, bu fikrini kurduğu ütopyasında okura sunmuştur.⁴²⁴

3.2.3.1 Yeni Atlantis'te Eğitimin Amacı

Bensalem adası her türlü bilimsel araştırmaların yürütüldüğü ve neticelerinin uygulamaya koyulduğu büyük bir laboratuvar şeklinde oluşturulmuştur. Gelecekte yaşamı daha da kolaylaştıracak araçların yoğun olarak üretildiği bu hayali ütopya, ilerleme aşkı saklı temayı oluşturmaktadır.

---

⁴²² A.g.e., 57.

⁴²³ Akşit Göktürk, *Ada - İngiliz Yazınında Ada Kavramı*, (İstanbul: Adam Yayınları, 1973), 38.

⁴²⁴ Öztürk, *Ütopyalarda Eğitim Sorunsalının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi*, 146.

İmkân dahilinde olan her şeyi yaratma amacı güden Bacon, bilimin bu yönüne duyulan inancı eserinin büyük bölümünü oluşturan Salomon Evi ile göstermiştir. Bir kolej mantığıyla kurulan evin diğer isminin Altı Günlük İşler Okulu olması ile Bacon'un bilim ve eğitimin kişiyi mutlak doğruya ve iyiye götürücü gücüne dinsel bir vurgu yaptığı görülmektedir. Bu ev adeta toplumu aydınlatan bir fener görevi görerek, Tanrının yarattıklarını inceleme ve araştırma hedefi gütmektedir. Maddi bir getiriden ziyade dünyanın her yerini aydınlatan bir ışık amacı taşıyan bu bilimsel çalışmalar son derece sistematik bir şekilde yapılmaktadır.

Deneysel bilginin genişlemesiyle insan mutluluğunun artacağına, daha uyumlu ve mükemmel bir yaşamın sürüleceğine inanan Bacon, bilginin yalnızca bilgi olmasından ziyade insana sağladığı yarar ve yaşamı kolaylaştırmadaki yeri ile değer kazanacağını okura aktarmaktadır. Egemenliği bilgiyle eş tutan Bacon'a göre yeryüzü egemenliği için bilgiye ve bilgi yöntemine egemen olmak gerekmektedir.⁴²⁵ Bu egemenlik düşüncesinin adada sağlanabilmesi için kurulan Salomon Evi önemli bir kaynak halini almıştır. Zira orada yapılan çalışmalar ile doğanın sırrı çözülmeye çalışılmış ve doğa aracılığıyla Tanrının insana ne demek istediği anlaşılmaya başlanmıştır. *"Kuruluşumuzun amacı, doğadaki şeylerin nedenler, gizli devinimleri ve derin anlamları hakkında bilgi sahibi olmak ve insanın hakimiyet alanının sınırlarını genişleterek mümkün olan her şeyin sırrına erişmektir."*⁴²⁶

3.2.3.2 Yeni Atlantis'te Öğretici ve Özellikleri

Kendilerine *"Biraderler"* denilen Salomon Evi'nin üyeleri; tarikat kardeşleri aralarındaki görev dağılımı ile toplumun eğitimi ve gelişimi için görevli kimselerdir.⁴²⁷ Sırayla onlara verilen isim ve görevler şöyledir:

12 kişiden oluşan *Işık Tacirleri*, gemilerle diğer ülkelere gitmekte, kendilerini başka uluslardanmış gibi göstererek Bensalem adasına kitap, çeşitli malzemeler ve oralarda yapılan her türlü deneyden örnekler getirmekle görevlilerdir.⁴²⁸

Kendilerine *Yağmacılar* adı verilen üç üye, kitaplardan elde ettikleri bilgilerle her türlü deneyi bir araya getirmekle vazifelendirilmişlerdir.⁴²⁹

---

⁴²⁵ A.g.e., 147-149.

⁴²⁶ Bacon, *Yeni Atlantis*, 84.

⁴²⁷ A.g.e., 101.

⁴²⁸ A.g.e., 101.

⁴²⁹ A.g.e., 101.

Avcılar isimli üç üye, mekanik sanatlar ve özgür disiplin alanında yapılan deneyleri ve sanat dışı işlerin verilerini toplamaktadırlar.⁴³⁰

Maden İşçileri ya da *Kazıcılar* isimli üç üye de kendi neztlerinde yararlı olabileceğini düşündükleri yeni deneyler üstünde çalışmaktadırlar.⁴³¹

Bölümleyiciler isimli üç üye, deneylerin mantığının daha iyi kavranabilmesi ve bunlarla elde edilecek gözlem ve temel önermelerin belirlenmesine yardım etme amacıyla diğer üyelerce yapılan deneyleri başlıklar altında toplayarak levhalar düzenlemektedirler.⁴³²

Diğer arkadaşlarının yaptığı deneyleri denetleyen üç üye, bu deneylerden elde edilen bulguları değerlendirerek insan hayatına ve günlük kullanıma ne yönde faydalı olacaklarını, bilime katkılarını incelemektedirler. Bu kişilere de *Bağışçılar* denilmektedir.⁴³³

Fenerler isimli üç üye, tüm biraderlerin katılım sağladığı ve düşünce alışverişi yapılan toplantılarından sonra, önceki çalışmalar üzerine tefekküre dayalı bir derin inceleme başlatarak gün yüzüne çıkan bilgilerden hareketle daha derinlerdeki deneyimleri elde etmeye ve belirli bir yönde ilerlemeye çalışmaktadırlar.⁴³⁴

Aşıcılar isimli üç üye, uygulanması kararlaştırılan deneyleri yürüterek sonuçlarından diğerlerini haberdar etmekle görevlendirilmişlerdir.⁴³⁵

Tarikatın son üç üyesi olan *Doğa Yorumcuları* ise, konu hakkında diğer üyelere danışarak fikir alışverişi yaptıktan sonra, doğada ilk keşfedilenleri ve ifşa edilenleri çok büyük çapta gözlemler yaparak deneyimleyip veciz ifadeler ve temel önermeler kurarak bir ön açıklama yapmaktadırlar.⁴³⁶

Ayrıca gerekli durumlarda takip ettikleri üstlerinin başlatmış oldukları deneyleri ve belirlenmiş ilkleri, kesintiye uğratmadan sürdürebilecek acemi rahipler ve çıraklar da

---

⁴³⁰ A.g.e., 101-102.

⁴³¹ A.g.e., 102.

⁴³² A.g.e., 102.

⁴³³ A.g.e., 102.

⁴³⁴ A.g.e., 102-103.

⁴³⁵ A.g.e., 103.

⁴³⁶ A.g.e., 103.

bulunmaktadır. Yine pek çok erkek ve kadın refakatçi ve hizmetli de üyelere yardımcı olarak yer almaktadır.⁴³⁷

3.2.3.3 Yeni Atlantis'te Eğitim Mekânları

Bacon'un Yeni Atlantis'te en temel eğitim mekânı olarak okura sunduğu yer *Salomon Evi* veya diğer adı ile *Altı Günlük İşler Okulu*'dur. Hikâyenin anlatıldığı günden bin dokuz yüz yıl önce burada yaşayan Kral Solamona ülkesinin herhangi bir dış kaynağa ya da desteğe ihtiyaç duymadan kendi kendine yetebilmesi amacıyla çeşitli yenilikler yapmıştır. Bunlardan en önemlisi de kurmuş olduğu ve kendi adına nispet edilen Salomon evi veya okuludur. "*Bildiğimiz kadarıyla bu kuruluş bütün dünyadaki en soylu kuruluştur ve bu krallığın yol gösterici ışığıdır.*"⁴³⁸ Ayrıca kitapta bu okulun diğer adı altı günlük işler okulu geçmektedir ki bunun sebebi de Kralın Tanrının evreni ve içindeki her şeyi altı günde yaratmış olduğu inancını İbranilerden öğrenmiş olmasıdır. "*Böylece bütün yarattıklarından dolayı Tanrı'nın sanatçılığı büyük övgülerle yüceltilecek, öte yandan insanların da bu yaratılanlardan en iyi şekilde yararlanmaları sağlanacaktı.*"⁴³⁹ Salomon Evinden başka eğitim faaliyetlerinin yapıldığı her biri servet sayılan pek çok yapı bulunmaktadır ki bunlar şu şekildedir:

Çeşitli büyüklüklerde, geniş ve derin *mağaralar*; bu mekânları cisimleri katılaştırmak, yoğunlaştırmak, dondurmak ve saklamak için kullanan ada halkı ayrıca buralarda önceden hazırlanarak yıllar boyu gömülü bıraktıkları maden ve taşlardan yapay materyaller üretmektedirler. Kimi zaman ise bir inziva yeri olarak kullanılan bu mekânlarda bireyin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde kurulan düzen ile hastalar tedavi edilmektedir.⁴⁴⁰

Yüksek kuleler ile güneşlendirme, saklama ve soğutma gibi temel işlemlerin yanında kar, dolu, göktaşları ve yağmur gibi değişik hava olaylarının gözlemleri de yapılmaktadır. Ayrıca buralar yine inziva mekânları olarak kullanılmaktadır.⁴⁴¹

Kuşları, balıkları ve bataklıkta yaşayan pek çok canlıyı çoğaltmak için kullanılan tatlı ve tuzlu *büyük göller*, ayrıca çeşitli doğal maddeler için bir gömüt yeri olarak kullanılmaktadır. Yine tatlı suyu tuzlu suya, tuzlu suyu ise tatlı suya dönüştürmek için

---

⁴³⁷ A.g.e., 103.

⁴³⁸ A.g.e., 63.

⁴³⁹ A.g.e., 64.

⁴⁴⁰ A.g.e., 85.

⁴⁴¹ A.g.e., 86.

kullanılan *havuzlar* ve farklı türlerde devinimler oluşturmak için kullanılan *nehir ve çağlayanlar* bulunmaktadır.⁴⁴²

Aralarında ilaç olarak kullanılan ve sağlıklı bir ömür sağlayan cennet suyu gibi çeşitli su hazineleri olan *kuyuların* baz alınması ile kükürt, göztaş, kurşun, güherçile gibi maddeler karıştırılarak yapılan yapay kaynaklar bulunmaktadır.⁴⁴³

Buğu zerrelere kullanılarak oluşturulan yapay yağmur, gök gürültüsü, şimşek gibi doğa olaylarının oluşturulduğu *büyük binalar*, çeşitli böcek ve küçük canlıların üretim yeri olarak kullanılmaktadır.⁴⁴⁴

Sağlığın korunması ve hastalıkların tedavisi için havanın doyunlaştırılarak belli bir kıvama getirildiği *sağlık odaları*, yine geniş bir ilaç üretiminin yapıldığı *sağlık ocakları* ve *ilaç dükkanları* adada bulunmaktadır.⁴⁴⁵

Adada bulunan *hamamlar*, insan bedeninin korunması ve dinçlendirmesi amacıyla, değişik hastalıkların tedavisi ve sinirleri, hayati organları rahatlatıcı özellikli karışımların uygulanma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁴⁶

Meyve ve yabanıl ağaçların tomurcuklanmasının ve aşılmasının yapıp değerlendirildiği *geniş bahçeler*, adanın çeşitli içeceklerinin de üretim merkezi ihtiyacını karşılamaktadır.⁴⁴⁷

İnsan yararına hayvansal deneylerin yapıldığı *kapalı alan ve parklar*, ciddi oranda veri sağlayan bir eğitim alanına çevrilmiş durumdadır adada. Yine aynı amaç için kullanılan *özel havuzlar*, ipekböceği ve arı gibi özel böcekler için *üretim alanları* da burada sayılmaktadır.⁴⁴⁸

Özel nedenlerle bazılarının halka açılıp bazılarının gizli tutulduğu *atölyeler*, dokuma, kâğıt, boya, keten ve ipek gibi birçok mekanik sanatın üretim ve saklanma yeri olmaktadır.⁴⁴⁹

---

⁴⁴² A.g.e., 87.

⁴⁴³ A.g.e., 87.

⁴⁴⁴ A.g.e., 88.

⁴⁴⁵ A.g.e., 88.

⁴⁴⁶ A.g.e., 88.

⁴⁴⁷ A.g.e., 89.

⁴⁴⁸ A.g.e., 90-91.

⁴⁴⁹ A.g.e., 94.

Isının her türlüünün incelendiği ve araştırıldığı *fırınlarda*, güneşin ve gök cisimlerinin hareketleri baz alınarak oluşturulan ısılar, hayvanlar ve onların organları baz alınarak oluşturulan ısılar, nemli ot ve samanlar baz alınarak oluşturulan ısılar, devinimle oluşturulan ısılar istenilen derecelere ayarlanarak kullanılmaktadır.⁴⁵⁰

Her türlü ışığın, ışının ve rengin üretildiği *optik sanat evleri*, uzağı yakınlaştıran yakını uzaklaştıran aletlerin, merceklerin, aynaların ve mikroskopların üretim mekânıdır. Ayrıca burada yapay gök kuşakları, ışık haleri ve titreşimleri gibi önemli olaylar da oluşturulmaktadır.⁴⁵¹

Her türlü sesin deneyimlenip oluşturulduğu *ses evlerinde*, ses uyumları, müzik aletleri, işitme cihazları, doğadaki sesleri taklit eden aletleri ve ses yansıtma cihazları üretilmektedir. Yine burada çeşitli hatlar aracılığıyla seslerin uzak mesafelere iletimi sağlanmaktadır.⁴⁵²

Tat deneylerinin yapıldığı *tütsü ve koku evlerinde*, doğal koku ve tatların benzerlerinin üretimi yapılmaktadır. Yine *şekerleme imalathaneleri* ile, kekler, tatlılar, şaraplar ve benzeri yiyecek ve içecekler üretilmektedir.⁴⁵³

Makineler ve çok türlü devinim sağlayan aygıtların oluşturulduğu *makine evleri* ile savaş aletleri dışında kuşlar taklit edilerek uçmaya yarayan aletler, yine deniz canlıları örnek alınarak deniz altında gidebilecek araçlar üretilmekte ve yılan gibi hayvan hareketleri taklit edilmektedir.⁴⁵⁴

Astronomi ve geometri ile araç üretilen *matematik evleri*⁴⁵⁵ ve her türlü hile, sahtecilik, aldatıcılık ve bunların hinliklerinin öğrenildiği *duyu yanılmalari evi* adanın diğer öğrenme merkezlerindedir.⁴⁵⁶

Tüm bu bölümler bir öğretim merkezi olarak işlev gören Salomon Evi'nin birer serveti sayılmış ve halkın eğitiminde önemli bir yer olmuştur. “İste oğlum, Salomon Evi'nin bütün serveti bunlar.”⁴⁵⁷

---

⁴⁵⁰ A.g.e., 94-95.

⁴⁵¹ A.g.e., 95.

⁴⁵² A.g.e., 97.

⁴⁵³ A.g.e., 99.

⁴⁵⁴ A.g.e., 99.

⁴⁵⁵ A.g.e., 100.

⁴⁵⁶ A.g.e., 101.

⁴⁵⁷ A.g.e., 101.

3.2.3.4 Yeni Atlantis'te Eğitim Metotları

Bacon Yeni Atlantis'te adanın gelişmesi için pek çok öğretim yöntem ve metodu kullanmıştır bunlar şöyledir:

1. Gezi- Gözlem

Her on iki yılda bir defa Salomon Krallığı'ndan iki gemi yeryüzündeki farklı coğrafyalara gönderilmekte ve içindeki üç tarikat mensubu, yeni bir heyet gelene kadar gitmiş oldukları yerde kalarak o bölgelerin coğrafi konum ve tarihi bilgileri, bilim ve sanat yaşamları ve tüm dünyada üretimi yapılan icat ve buluşları hakkında bilgi getirmektedirler. Ayrıca ülkeye dönüşlerinde de yazılmış kitaplardan ve kullanılan alet edevatlarından da birer örnek ülkeye getirerek ülkenin bilgi seviyesinin artmasına ve dünyada yaşanan gelişmeleri ülke insanının takip etmesine yardımcı olmaktadır.

Eserinde gezi-gözlem metodunu kullanan Bacon bununla maddi bir çıkardan ziyade tek hedefinin bilgiyi elde edebilmesi olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle ülkesi için yolculuğa çıkan kişilerin ihtiyacını giderecek kadar erzak ve mal bulundurmaları, istedikleri eşyayı almalarına ve başka insanlara hediye olarak vermelerine sağlayacak kadar mücevher bulundurmaları bu amacın bir gereği olarak sunulmaktadır. *“Ama gördüğünüz gibi biz hiç ticaret yapmadık, ... sadece Tanrı'nın ilk yaratımını, ışığı aradık, yani yeryüzünün her yerinde filizlenen ve fişkırان ışığı.”*⁴⁵⁸

2. Deney-Yaparak/Yaşayarak

Deney noktasında özellikle hayvanlardan yararlanan öğreticiler, insan beden için nelerin yaralı nelerin zararlı olabileceğine dair incelmelerde bulunmaktadır. Yapılan deneylerde bazı organları ölmüş ya da eksik olan hayvanların yaşamasının sağlanması ve öldüğü düşünülenlerin tekrar canlandırılması yapılmaktadır. Ayrıca hayvanlar üzerinde denenen zehir, panzehir ve ilaçlar ile de insan bedeninin korunması için çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.

Yine hayvanların boyutlarının değiştirilmesi, doğurganlıklarının artırılıp azaltılması, renk, şekil ve hareketlerinin farklılaştırılması ve çeşitli hayvanların karıştırılarak döllendirilmesi adada yapılan önemli deneysel çalışmalardan sayılmaktadır. Pek çok farklı türde canlının kentte sorunsuzca üretilmesi de ülkenin dikkat çeken özellikleri

---

⁴⁵⁸ A.g.e., 66.

arasında yer almaktadır. “Biz bu işi gelişigüzel yapmıyoruz, hangi malzemeden hangi canlının üretilbileceğini çok iyi biliyoruz.”⁴⁵⁹

3. Araştırma-İnceleme

Doğanın her karışımın incelenmesi ve benzeri oluşturularak yapılan üretim anlayışı için en önemli adımlardan biri de doğanın didik didik incelenmesidir. Yapılan tüm çalışmalar derin bir titizlikle incelenmekte ortaya bir bulgu konduktan sonra da üzerine sağlamalar yapılarak incelemeler devam etmektedir. Hangi ağaçların ne şekilde ekileceği, nasıl tomurcuklanacağı, hangi hayvanların nasıl kullanılacağı, ısı ve ışık ile ne düzeyde bir ilerleme kaydedileceği tüm ayrıntılarıyla incelenmektedir. Yine insan sağlığının korunmasının da önemli olduğu kentte ilaç yapımı için de pek çok tat-koku-renk incelemeleri yapılmakta ve bulgular ortaya konmaktadır.

Ayrıca adada bulunan ve toplantıların düzenlendiği iki büyük salondan birinde tek sıra halinde yapılan eşsiz buluşların birer örneklerinin yerleştirilmesi, diğerine ise kaşiflerin ve mucitlerin heykellerinin dikilmesi adeta toplu bir veri tabanı sunmaktadır.

4. Taklit

Doğada bulunan canlı canız tüm varlıkların derin incelemeler sonucu temsillerinin oluşturulması diğer bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapay gök kuşakları, yağmurlar, fırtınalar ve daha pek çok doğa olayları, her türlü renk ve sesin taklit edilerek oluşturulması, doğal kokuların benzerlerinin üretilmesi, kuşlar örnek alınarak yapılan hava araçları, balıklar örnek alınarak yapılan deniz araçları, dört ayaklılar ve yılanlar örnek alınarak taklit edilen hareketler ve daha pek çok hayvandan örnek alınarak oluşturulan aletler doğanın örnek alınması ve taklit edilerek başarıya ulaşan bir toplum oluşturulması adanın bilgi düzeyini açıklamaktadır.

5. Bilgi/Tecrübe Paylaşımı

Eserde elde edilen bilgilerin diğer insanlarla paylaşımı noktasında bazı kuralların ve sıkı bir tutuculuğun bulunduğu görülmektedir. Salomon Evi'nin biraderleri yaptıkları uzun toplantı ve tartışmalarla hangi buluşların gün yüzüne çıkarılıp yayınlanacağını, hangilerinin ise saklı tutulacağına karar vermektedirler. Öyle ki fikir birliğine

---

⁴⁵⁹ A.g.e., 91.

vardıkları bazı bilgileri devlete açıklarken bazılarının tamamen gizli kalması için aralarında ant içip sadece kendi kayıtlarına geçirmektedirler.

Ayrıca ülkenin başka kentlerine giderek ziyaretlerde bulunan görevliler, halkın yararına olacaklarını düşündükleri birtakım buluşları yaymaktadırlar. Hatta ziyaret öncesi yaşanabilecek salgın hastalık, kıtlık, fırtına, deprem vb. doğa olaylarını da haber verip bunlara karşı alınabilecek önlemler noktasında da yorumlarda bulunmaktadırlar.

Ada yaşamıyla ilgili bilgileri, adaya tesadüf eseri düşen denizciye anlatan ada yöneticisi denizcinin bu bilgileri diğer kişilerle paylaşmasına ve insanların da bu bilgilerden yararlanmasına izin vermektedir. *“Tanrı seni kutsasın oğlum! ... Başka ulusların da yararlanması için, senin bu bilgileri açıklamana izin veriyorum...”*⁴⁶⁰ Buradan da anlaşılacağı üzere ütopyalar toplumsal sorunları çözmek için yazarların bir çabası olarak karşımıza çıkmaktadır.

6. Ödül-Ceza

Günümüzde eğitimde yeri tartışılrsa da hala bir metot olarak kullanılan ödül ve ceza mantığının Yeni Atlantis’te pek de yer almadığı, yine aynı şekilde herhangi bir sınav algısından da eserde bahsedilmediğini görülmektedir. Ödülle ilgili herhangi bir bilgi olmamasına karşın ceza ile ilgili Bacon’un bazı hassasiyetleri eserine de yansımıştır. Örneğin kendisi de rüşvet ile suçlanmasından dolayı olsa gerek, ada halkı da bu konuda son derece hassas kurgulanmıştır. Herhangi bir hediye ya da para kabul etmeyen halk “çifte maaşlı” unvanını bir ceza olarak kabul etmektedir.

Yine duyu yanılsamaları evinde çalışan biraderler doğal bir şeye yapay bir görünüm verdikten sonra onu olağanüstüymüş gibi göstermemeleri için yüz kızartıcı cezalara veya para cezalarına çarptırmak gibi ağır yaptırımlar uygulandığı aktarılmaktadır. Ayrıca ülke düzeni için konulan yasalar ve kurallar sosyal hayatın işleyişi için de önemli yere sahiptir. *“Gerçekten insanın gözlerini büyüleyip kamaştırıran bir ayna varsa şu dünyada, o işte bu ülke olmalı.”*⁴⁶¹

---

⁴⁶⁰ A.g.e., 106.

⁴⁶¹ A.g.e., 67.

3.3 Distopyalarda Eğitim

Ütopya anlayışından yola çıkan düşünce yapısının ters ütopyaya evrilmesinin ana nedeni ütopyaların kendinde bulunan başka alternatifleri reddetme fikri yatmaktadır. Bunun sebebi ise kurgulanan ütopya dünyasının kollektif mutluluk ve düzen için oluşturulan katı bir organizasyon ve planlamaya bağlı olmasıdır. Bu nedenle de toplumsal yığın için de eritilen ve yok edilen bireysellik ve bireyin özgürlüğü, ütopya dünyasının despot bir kuruluş olduğu konusunda ciddi tenkit noktası olmuştur. Bu noktada ortaya çıkan “toplumun mutluluğu mu yoksa bireyin özgürlüğü mü?” tartışması meselenin özüdür. Distopya yazarları da genelde bu sorudan hareketle oluşturdukları ütopya dünyalarında bireysel özgürlüğün toplumsal mutluluk için ortadan kaldırılmasıyla cennetin cehenneme evrilmesini göstermişlerdir.⁴⁶² Ütopyalara dair eleştirilerin yapıldığı diğer açılardan biri de ütopyalarda devlet yönetiminin değişimin temsilcisi olabilecek güçlü ve bağımsız kişilerin varlığına izin vermeyişidir. Yine ütopyalarda sanatçıların özgürlükleri kısıtlanarak sanatın, devletin devamı için bir araç kılınması söz konusu olmaktadır. Zira hiçbir alanda yeniliğe ve değişime ihtiyaç olmadığı gibi sanatta da yeni bir söyleme ihtiyaç bulunmamaktadır.⁴⁶³ Ütopyalarda yer alan bu temel sorunlar mükemmellik için feda edilen konuların başında gelmektedir. Toplum için son derece değerli olan bu meselelerin de ütopya olarak servis edilmesi, ütopyaların içinde taşıdığı distopyalığın kapılarının aralayıcısı olmaktadır.

Bu başlık altında incelenecek iki distopya eserinde de önce yaşadığı dünya ile uyum halinde olan ama zamanla kendisinde oluşan boşluk hissi ile bazı şeylerin eksikliğine varan ve bu sebeple de bir dönüşümün içine geren bireyleri ve onların bu süreçte yaşadıklarını anlatılmaktadır. Bu dünyalarda yaşanan toplum ve birey çatışması meselenin arka planını oluştururken asıl mevzu baskıcı yönetimi kabullenemeyerek değişimin ve gelişimin yasaklanmasına rağmen kendini değiştirebilme imkânı olan birey dünyasıdır.

Distopya dünyasında eğitim tamamen yasaklanmış değildir. Ancak “Prokrustes’in paslı karyolası” deyimdeki gibi bir yapıya sahiptir denilebilir. Efsaneye göre Prokrustes, Atina-Megara yolu üzerinde misafirhanesi bulunan bir haydut veya

⁴⁶² Bezel, *Yeryüzü Cennetleri Kurmak: Ütopyalar*, 7.

⁴⁶³ Öztürk, *Ütopyalarda Eğitim Sorunsalının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi*, 194.

canavardır. Bu kişinin, boyutu tam kendisine uygun olan demir bir karyolası vardır ve yoldan geçen kişileri ağırlayıp misafir etme bahanesiyle evine alıp yedirmekte, içirmekte ve sonra zorla karyolasına yatırmaktadır. Misafirin boyu kısa gelirse ayaklarını mengene kullanarak çekip uzatmakta ya da eklemeler yapmaktadır. Uzun olursa da baltayla ayaklarından keserek kısaltmaya ve yatağa uygun yapıya getirmeye çalışmaktadır. Böylece haydut, yatağının boyunun ideal boyut olduğunu ve gelen herkesin boyunun bu yatağa uyacak şekilde olması gerektiğine inanmaktadır.

İşte distopya dünyasının da eğitimi kullanarak yapmaya çalıştığı bu örnektekinden çok da farklı değildir. En idealin kendisi olduğunu düşünen lider, hayali yatağına bireyleri yatırarak tek tipleştirmekte, kendisi dışındaki fikirleri yok saymakta ve yalnızca kendi inançlarını empoze etmektedir. Eğitimin içi boşaltılarak, bireyler zihin açıcı değil aksine zihin yorucu eylemlere zorlanmaktadır. Distopyalarda eğitimin en önemli yöntemi ezberdir böylece benliğinden giderek uzaklaştırılan bireyler pek çok veriyi zihninde bulundursa da bu bilgilerin pratik yaşama aktarılması ve de kullanılması mümkün olmamaktadır. Ancak buna rağmen zihnin dolu olması bireyin kendini akıllı sayması da sağlanmaktadır. Böylece despot yönetim bir taş ile birden fazla kuş uçurabilmektedir. Fakat atılan her taş bir risk barındırabilmektedir. Çünkü kuşlar birlik olabildikleri takdirde taşları toplayıp karşı tarafa atabileceklerdir. Distopyaların işleyişi de buna benzer şekildedir denebilir ancak kuşlar tarafından atılan her taşın isabeti mümkün olmayabilir. Bu sebeple de distopyaların bitişlerinde ütopyalardaki gibi belirli bir son bulunmamaktadır. Kiminde paslı karyolalar çoktan insan zihinlerine yerleştirilmiş ve silinemezken bazılarında ise silinebilmesi an meselesi olabilmektedir.

Bu nedenle de bu başlık altında incelenecek eserlerin eğitim algılarını ütopya dünyasındaki eğitim algısı tasnifinden farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Özellikle yöneten ve yönetilen sınıfının özellikleri ve ana karakterlerin yaşadığı duygu durum değişikliği bu dünyaları ve eğitimin ne demek olduğunu daha iyi anlaşılmasına yardım edeceği kanaatindeyiz. Aksi halde sadece kitaplarda anlatılan ve tamamen devlet eliyle şekillenen bu eğitim felsefesini anlatmak pek de yararlı olmayacaktır. Varılan çıkarımlar doğrudan eserler baz alınarak yapılmıştır.

3.3.1 Fahrenheit 451’de Eğitim Anlayışı

1950’lerde yaşanan soğuk savaş dönemi Amerika ile Rusya’nın yazın sahasını önemli ölçüde meşgul etmiş, bu dönemde her iki ülkede de vaat edilen ütopyik düzenlere karşı distopik eserler ortaya konulmuştur. Bradbury’nin, Fahrenheit 451’i kaleme almasının da en temel sebebi bu olsa gerek kanaatindeyiz. Çünkü eserin hemen girişinde yer alan “Çizgili kâğıt verirlerse, yan çevirip yaz”⁴⁶⁴ bu ifade bir direniş sinyali vermektedir.

Bradbury’nin eserinde kurguladığı totaliter düzen, teknoloji kullanımı ve tüm bunları şiirsel bir anlatım üslubu ile okura sunması onun diğer yazarlardan ayrılan yönünü oluşturmaktadır. Onu diğerlerinden ayıran bir diğer unsur ise eserinde yoğun bir şekilde vurgulanan televizyon ve radyo gibi kitle iletişim araçlarının kullanımı olmaktadır.

Bradbury kitabında temelde teknoloji ve doğa arasında yaşanan mücadeleyi konu almaktadır. Bir yanda insana ilham veren, huzur ve mutluluk kaynağı doğa diğer yanda ise soğuk ve ruhsuz teknolojinin yüzü karşımıza çıkmaktadır. Teknoloji başlarda insanları kendine bağlayarak doğaya üstünlük kazanmış gibi kurgulansa da kitabın sonunda durum tersine dönmüş ve doğa mücadelenin kazananı olmuştur. Yazar bu eseri ile, teknoloji-insan ve doğa-insan ilişkilerini konu edindiği için eko-eleştirel bir bakış açısı sunmaktadır.⁴⁶⁵ Ona göre insani amaçlara hizmet etmeyen teknoloji, insanlık için bir tehdit unsuru halini almaktadır.

Eserde bir çift olarak okurun karşısına çıkan Montag ve Mildred, ilişkilerinde yaşayamadıkları mutluluğu ve huzuru teknolojik araçlarla gidermeye çalışsalar da mutluluk onların kapısına uğramamaktadır. Zira eserde teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin temel insani değerlerin yok sayılması ve sorgulanmaksızın benimsenmesinin insanda açacağı yaralar anlatılmaktadır.

Montag’ın yaşadığı bedensel ve zihinsel dönüşüm ile okura düşünme, sorgulama, üretme gibi temel ve insana dair yetiler son derece hassas bir şekilde aktarılmaktadır. Başta işinden son derece memnun olan Montag en son gittiği görev yerinde yaşadıkları ve daha öncesinde biriktirdiği kitaplarla yoğunlaşan duygusu bir gün karşılaştığı

⁴⁶⁴ Bradbury, *Fahrenheit 451*, 19.

⁴⁶⁵ Behiye Türkyılmaz, “Türk ve Amerikan Romanlarında Distopik Dünya Algısı” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022), 44-45.

Clarisse ile taşma noktasına ulaşmaktadır. Hayatına giren ve çok yeni olan düşünme eylemi onu bambaşka bir insana çevirmektedir. Düşündükçe gerçekliğin yaşadığı toplumdaki ne kadar da uzakta olduğunu fark eder ve doğallığa dair yolculuğunu başlatmış olur. Clarisse ile daha önce denemediği şeyleri denemekte, önce bilmediği duyguları inkâr etse de sonunda onları öğrenmekte ve böylece de mutluluğa ulaşmayı başarmaktadır. Ve nihayetinde kurtuluş için kaçmaktan başka yolu olmayan Montag, her şeyin son derece yapay ve mekanik bir şekilde oluşturulduğu bu dünyadan son derece doğal ve canlı bir dünyaya ulaşır ve böylece onu aşağıya çeken bağlarından kurtularak özgürlüğe ulaşmış olmaktadır. *“Hayır, hayır, senin aradığın şey kitaplar değil kesinlikle! Eski gramofon plaklarında, eski filmlerde ve eski arkadaşlarda bulabildiğin kadarını al; onu doğada ara ve kendi içinde ara.”*⁴⁶⁶

Netice itibarıyla eserde işlenen bazı temalar ülkenin üzerine kurulduğu anlayışı okura yansıtmaktadır. Örneğin kitap yasağını çiğneyenlerin özelinde tüm aydın bireylere karşı devlet yapısı baskıcı karakterini göstermektedir. Eserin başından sonuna arka planda süregelen savaş gerçeği ile devletin askeri gelişmeleri ve yapısı göze çarptırılmaktadır. Toplumun insani olan tüm her şeye karşı hissizleştirilmesi ve sadomazoşist yönelimlerde bulunması, yozlaşma ve çağ dışılık kapsamına dahil edilmektedir. Ayrıca kitapta sıkça vurgulanan teknoloji tabanlı kültür endüstrisi aracılığı ile ticari hedefler için toplumun topyekûn duygularının değiştirilerek kontrol altına alınıp yönetilmesi söz konusudur.⁴⁶⁷

Ayrıca eserdeki tarihin çarpıtılması unsuru da totaliter rejimin önemli bir yöntemi olarak okurun karşısına çıkmaktadır. Geçmiş ve gerçekliği inkâr eden toplumun elinde yaşanmış olaylara dair herhangi bir kayıt, belge ya da arşiv bulunmamaktadır. Bireylerin de yoğun olarak yaşadığı unutkanlık kişisel bellek sisteminin yok olduğunun kanıtıdır. Toplumun geniş yığını süregelen bu düzenin geçmişte de aynı olduğunu düşünmekte ve baskıcı devlet tarafından gerçek diye sunulan yalanları sorgulamamaktadır. Bunun en güzel örneği ise itfaiyecilik mesleğinin geçmişte de bugünkü gibi olduğunun sanılmasıdır.

---

⁴⁶⁶ Bradbury, *Fahrenheit 451*, 105.

⁴⁶⁷ Zehra Azade Soysal, “Kurgu ile Gerçek Arasında Totaliter Bir Dünya: Fahrenheit 451” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), 38.

3.3.1.1 Fahrenheit 451'de Eğitimin Amacı

Eserde, Montag'ın yaşadığı dünyadaki eğitim ve onun amacı ile ilgili kritik bilgiler okura özellikle Clarisse ve Beatty karakterleri tarafından verilmektedir. Clarisse, Montag ile tanıştıktan sonra onunla kısa sürede yaptığı sohbetlerde pek çok alanla ilgili bilgiler verip Montag'ın ufkunun genişlemesine ve düşünmesine yardımcı olmuştur. Bu sohbet sırasında kendisi ile verdiği bilgiler arasında dönemin okul yapısı ve işleyişi de yer almaktadır. Clarisse'in okul yerine bir psikoloğa gitmesinin sebebi onun diğerlerinden farklı olması ve insanların da bu farklılığın farkında oluşunda yatmaktadır. Toplum tarafından asosyal olarak kabul edilen Clarisse'e karşın okul bir sosyalleşme yeri olarak kabul edilmektedir (!). Bir grup öğrencinin bir araya getirilmekte, konuşmalarına izin vermeden birer saatlik bloklar şeklinde dersler verilmektedir. Verilen dersler arasında; televizyon dersi, basketbol, beyzbol ya da koşu, çevriyazılı tarih, resim, spor gibi dersler bulunmaktadır. Okulda dikkat çekilen diğer bir husus da çoğunluğun soru sormaması, sorulsa bile yanıtların motamot şekilde verilmesidir. Film-öğretmenler tarafından verilen dört saatlik eğitimin sonunda öğrenciler ya yorgunluk sebebiyle yatağa gitmekte ya da başka etkinlikler ile meşgul edilmektedirler bu etkinlikler ise şöyledir; kabadayılıkta bulunmak için eğlence parkına gitmek, cam kırma yerinde pencere camları kırmak, araba parçalama yerinde araba parçalamak ya da sokaklarda son hızda araba yarışı yapmak.⁴⁶⁸

Clarisse'in anlattığı tüm bunlara bakıldığında ülkedeki eğitim sisteminin amacının bireyin sorgulamasının ve araştırmasının engellendiği, kalıp ve ezber cümlelerle yapılan pasif bir eylemin oluşturulması olduğu görülmektedir. Birey her ne kadar bedensel faaliyetlerde bulunsa da amaçsız ve bilinçsizce yapılan bu eylemler kişinin meşguliyeti hedeflenerek yapılmaktadır. Bunu kabullenmeyip yapmayan bireyler ise toplumdan uzaklaştırılmakta veya yok edilmektedir.

Eserin ilerleyen kısımlarında Montag'ın fark ediş aşamasının henüz başında iken yaşadığı rahatsızlık hissi bedenini de ele geçirdiğinde onunla konuşmaya gelen Beatty'nin kurduğu cümleler de ülkedeki değişen eğitim algısının ve eğitimin amacının anlaşılmasında büyük paya sahiptir. İç savaş döneminde başlayan değişim, önce fotoğrafçılıkla daha sonra ise gelişen radyo ve televizyon ile yokuş aşağı kaymıştır. Kitlenin kazanması ile her şeyin basite indirildiği ülkede, kitaplar ve onu

---

⁴⁶⁸ Bradbury, *Fahrenheit 451*, 49-50.

okuyan insanlar da yaşanan durumdan etkilenmiştir. Her yerde bulunan ve onu okuyan az sayıda kişi bu özelliği ile farklı olabilse de aşırı nüfus artışı her şeyin değişmesine “puding macunu formuna” dönüşmesine sebep olmuştur. Filmler, radyolar, dergiler ve kitaplar da bu değişimlerden ve farklılaşmalardan nasibini almıştır. Kısaltılan kitaplar, özetleştirilen, özet haber veren dergiler, gazeteler... *“Her şey kapanışa, hızlı sona indirgeniyor.”*⁴⁶⁹ Önce on beş dakikalık radyo programları için kısaltılan kitaplar daha sonra iki dakikada okunacak eleştiri yazıları için tekrar kısaltılmakta sonra da sözlüklerde alıntılanacak şekilde on- on iki cümleye indirgenmektedir. Çünkü “yayıncıların pompalayan elleri” insan zihnini son hızda döndürerek zaman kaybına yol açacak tüm gereksiz fikirleri merkez kaç kuvvetiyle dışarı fırlatmaktadır. *“Hayalinde canlandır. Atlara, köpeklere, al arabalarına sahip on dokuzuncu yüzyıl insanı...ağır çekim. Sonra, yirminci yüzyılda kamerayı hızlandır.”*⁴⁷⁰

Beatty daha sonra konuşmasında okulların ve derslerin değişiminden bahsetmektedir. Kısaltılan okul saatleri ve gevşetilen disiplin ile pek çok ders de ortadan kaldırılmıştır örneğin; felsefe, dil dersleri, tarih, İngilizce ve imla dersleri gibi. Bu değişimi destekleyen itfaiye şefi değişimin amacını da şöyle açıklamaktadır; *“İnsan neden düğmelere basmak, elektrik anahtarını çekmek, somun ve civata takmak dışında bir şey öğrensin ki? ... Düğmenin yerini fermuar alır ev insan şafakta giyinirken düşünmeye, felsefi düşüncelere dalmaya ve dolayısıyla da melankolikleşmeye ayıracak bir saat bulamaz olur.”*⁴⁷¹

İnsanların düşünme yetisine olumlu katkıları bulunan bu derslerin kaldırılması neticesinde bunların yerine getirilen sportif faaliyetler ile grup ruhu ve eğlence hedeflenerek düşünme eylemi unutturulmaya çalışılmıştır. Kitaplara eklenen bolca resim ve fotoğraflarda aynı amaca hizmet etmektedir. Ve böylece insanlar düşünme gücünden yoksun, sürekli bir yerden bir yere giden “benzin mültecileri” olarak göçebelere dönüşmekte ve nihayetinde de gece olunca uyumaktadırlar.⁴⁷²

Ülkede çeşitli özellikleri sebebiyle ayrılmış grupları (kedi sevenler-köpek sevenler, doktorlar-avukatlar, İtalyanlar-Almanlar vb.) azınlık olarak nitelendiren Beatty bu grupların korunması gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca tüm bu yaşananların devlet

---

⁴⁶⁹ A.g.e., 75.

⁴⁷⁰ A.g.e., 75.

⁴⁷¹ A.g.e., 76-77.

⁴⁷² A.g.e., 78.

tarafından uygulanan bir sansür ya da bildirgeden ziyade teknoloji, azınlık baskısı ve kitlesel sömürü ile gerçekleştiğini söylemektedir.⁴⁷³ “Tanrı’ya şükür. Günümüzde onlar sayesinde sürekli mutlu kalabiliyorsun ve çizgi roman okumana, eski ve iyi itirafları veya ticaret günlüklerini okumana izin veriliyor.”⁴⁷⁴ Böylece yok edilen kitaplar ve yazarlarının yerini alan içi boş yazılar ile bireyler, hiçbir düşüncede bulunmadan sadece eğlence ve boş zaman aktivitelerinde bulunmaya yönlendirilmektedir.

Montag’ın itfaiyecilerin durumunu sormasına karşın Beatty’nin verdiği cevaplar da ülkedeki eğitim algısının amacını gözler önüne sermektedir. Okullardan uzaklaştırılan bilgili ve hayal gücü yüksek insanlar yerine sporla uğraşan, vasıfsız işçi ve gaspçı gibi insanların getirilmesi ile entelektüel kelimesi ülkede küfür halini almıştır. Zira insan bilmediğinden korkmaktadır ve haliyle bu kelime de bilmeyen insanları korkutmaktadır. Ayrıca okuldaki zeki çocuklar diğerlerinin nefretini çekmektedir. Bu sebeple de okul herkesin bir olduğu, bir yapıldığı bir yer olmalıdır.

“Hepimiz birbirimize benzemeliyiz. Anayasa’nın dediği gibi, herkes hür ve eşit doğmaz ama herkes eşit hale getirilir.”⁴⁷⁵ Böylelikle de herkes bir ve eşit olduğu için mutluluk, mutlak manada sağlanmış olacaktır çünkü insanlar artık birbirlerini kıyaslayamayacak ve kimse birbirini sindiremeyecektir. (Devlet hariç.) Ayaklanmaların engellenmesi için azınlıkların canının sıkılmaması gerektiğini vurgulayan Beatty, tüm insanların asıl amaçlarının mutluluk olduğunu ve bu sebeple de insanların sürekli hareket halinde tutulduğunu ve eğlendirildiğini söylemektedir. Bu amaç, ülkenin eğitimsel amacının da karşılığını oluşturmaktadır. Şu azınlık grup bu kitaptan mı hoşlanmıyor yak gitsin, diğer azınlıklar şu kitabı mı sevmiyor yak gitsin, akciğer üzerine yazılan bir kitap yüzünden sigara üreticileri ağlıyor mu o zaman onu da yak gitsin. Herkes huzur içinde yaşasın. “Hepimiz bunun için yaşıyoruz, değil mi? Zevk için, heyecan için?”⁴⁷⁶

Sohbetin ilerleyen kısmında Montag, Clarisse’i Beatty’e sorar. Beatty’nin ona verdiği cevap ile ülkedeki eğitim yapısı da bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Aykırı olarak nitelendirilen Clarisse ve ailesi okulda verilen eğitimin ev ortamında bozulmasıyla

---

⁴⁷³ A.g.e., 78.

⁴⁷⁴ A.g.e., 79.

⁴⁷⁵ A.g.e., 79.

⁴⁷⁶ A.g.e., 80.

kurtulunması gereken insan grubunun bir üyesine dönüşmüştür. Topyekûn bir şekilde kısa süre içinde yok edilmesi mümkün olmayan böyle insanlar yüzünden anaokulu yaşı her geçen gün küçültülmekte ve neredeyse bireyler henüz beşikte iken okula alınmaya başlanmaktadır. Ancak buna rağmen Clarisse bir şekilde farklı kalabilmiştir. Fakat “bir saatli bomba” olarak anılmaktadır. Çünkü yapmaması gereken bir şeyi yapmaktadır; *“Bir şeyin nasıl değil neden yapıldığını öğrenmek istiyordu. ... Birçok şey hakkında neden diye sorarsan ve bunu sürdürürsen, sonunda epey mutsuz olabilirsin.”*⁴⁷⁷

Montag’ın dünyasında “neden”e yer yoktur. İnsanlar mutsuz olmasın diye tek açıdan sunulan tüm meseleler bir zaman sonra hiçbir açıdan sunulmamaya başlanmıştır. İnsanlar asıl sorunlardan uzaklaştırılmış, bunun yerine zihinleri pek çok gereksiz bilgi kırıntıları ile doldurulmuştur. Yine insanların elinden yorumlama güçleri alınmış bu amaçla felsefe ve sosyoloji gibi alanlar yasaklanmıştır. *“Onları yanmaz verilerle dolduracaksın, ‘gerçekleri’ boğazlarına tıkıştıracaksın, öyle ki kendilerini tıka basa doymuş ama onca veri sayesinde kesinlikle ‘zeki’ hissedecekler. O zaman, düşündükleri hissine kapılırlar...”*⁴⁷⁸ Sahte bir zekilik sıfatı kazanan insan yine sahte bir mutluluğun içine gömülmüştür. Çünkü mutsuz olma hakkı insana verilmemiştir tıpkı diğer çoğu duygunun verilmediği gibi.

Ülkede kokusunun bile insanı etkilediği kitapların yerini alan hissiz dev ekran televizyonlar ve radyolar, insanlarla bağ kurup dost olabilen hayvanların yerini alan açma kapama düğmesine sahip mekanik aletler, temel duyguların yerini alan istendik ve zorunlu duygular nihayetinde de doğal insanın yerini alan yapaylık ülkedeki eğitim sisteminin amaçlarını oluşturmaktadır; baş kaldırıda bulunmayan insanî robotlar yığınınını.

3.3.1.2 Fahrenheit 451’de Yöneten

Ülkedeki tüm alanlarda söz konusu olan yönetici faktörü eğitim konusunda da önemli bir yapıyı oluşturmaktadır çünkü onun kararları ve felsefesi ile oluşturulan eğitim anlayışı ile insanların kaderleri belirlenmektedir. Bu nedenle de distopya dünyalarında karşılaşılan despotik liderin özellikleri ve yardımcıları eğitim başta olmak üzere pek çok konuda önemli ipuçlarını taşımaktadır.

---

⁴⁷⁷ A.g.e., 81.

⁴⁷⁸ A.g.e., 82.

Fahrenheit 451’de, salt bir yönetici ile ilgili bilgiler çok kısıtlıdır. Eserin sadece bir yerinde Montag ve eşi Mildred’in misafirleriyle yaptığı bir konuşmada geçen bilgiler ile yapılan seçimden ve kazanan liderden bahsedilmektedir. Yapılan oylamada iki lider bulunmaktadır; Winston Noble ve Hubert Hoag. Seçimi kazanan Noble orada bulunan kadınlara göre soyadı gibi soylu biridir. Son derece yakışıklı ve uzun boylu olan Noble’a karşın Hoag, ufak tefek ve kısa boylu, vasat, tıraşsız ve dağınık saçlı, şişman ve kötü giyimli biridir. Ayrıca alçak sesle konuştuğu için de sözlerinin yarısı duyulmamakta diğer yarısı ise duyulsa bile anlaşılmamaktadır. Ve yapılan bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi seçimi kazanan Noble olmuştur üstelik de ezici bir farkla.⁴⁷⁹ Eserdeki bu kısım son derece manidardır zira tüm toplumun kaderini belirlemesi için ülkenin eline verildiği kişinin seçiminde, insanlar için belirleyici nokta dış görünüş olmuştur başka değerler değildir ya da en azından bu kısımda bunlar varsa da açıklanmamıştır.

Yöneticinin bu kadar arka planda kalmasına karşın ülkedeki yönetim algısı son derece ayrıntılandırılmıştır. Bu sebeple de yönetimi destekleyen bireylerin varlığı ve inançları aslında okura şunu göstermektedir; tek başına despotik bir başkan karakteri ayrıntılı şekilde açıklanmasa da kurulan düzenin baskıcılığı ve ona hizmet eden bireylerin varlığı ile de istenilen anlayış, insanlara empoze edilebilmektedir. Bu sebeple de yönetim tarafından kullanılan araçlar ve inançlar, eserde eğitim algısı noktasının anlaşılması açısından önemlidir zira ülkenin eğitim anlayışını belirleyen yine yönetimin koyduğu kurallardır.

Bu amaçla da kullanılan gelişmiş teknolojik aletler insanların yaşamlarını yönlendirmede önemli araçlardır. Geleceğin dünyasında kullanılan bu araçlar hem bireyi hem de toplumu olumsuz etkilemektedir. Her türlü aletlerle donatılan bu ülkede bireyler, toplumdan kopartılarak bireyselleştirilmiştir ancak bu öyle bir tezatla ortaya çıkarılmıştır ki amaç eşlerin mutluluklarını sağlamaktır. Her ne kadar birbirlerine yabancılaştırılırsalar da.

Bu noktada ilk olarak kitapta pek çok yerde geçen televizyon ve radyo olgusu dikkat çekmektedir. Montag’ın oturma odasının üç duvarını kaplayan bu devasa televizyon ile eşi Mildred, neredeyse sahip olduğu tüm zamanı onun önünde oturarak geçirmektedir. Ekranı izlemediği durumlarda ise yani aşırı hız ile araba kullandığında

---

⁴⁷⁹ A.g.e., 120.

ve uyumak için yatağa girdiğinde bile “deniz kabuğu” olarak adlandırılan ve kulağa takılan radyosu sürekli yanında bulunmaktadır. Yaşadığı bu durum onun teknolojiye olan bağımlılığının hem fiziksel hem de zihinsel boyutta olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu devasa ekranlar ile yapay ama onun için son derece gerçekçi ilişkiler kurmaktadır Mildred. Onun için o ekranda yaşayanlar gerçek ailesidir. Mildred’e böylesine sıcak bir ortam sunan üç duvarlı bu eğlence aracı için Mildred eşinden bir talepte bulunur; *“Dördüncü bir duvarımız olursa, bu oda bizim değil her türden egzotik insanların odaları gibi olacak”*⁴⁸⁰

İnsanların en büyük sohbet alanlarından birini oluşturan oturma odaları bu dünyada bireyin diğer insanlarla sosyalleşmesini engelleyip istenilen kişilerle konuşabileceği, soru-cevap eksenli bir rutine dönüştürülmüştür. Yüksek sesli ve odayı dolduran bu devasa ekranların önemli bir diğer işlevi ise, bireylerin zihinlerini eğlenceyle oyalayarak onların temelde düşünme, özelde ise eleştirel düşünme yetilerini engellemektir.⁴⁸¹ *“Kitapları kapatabilirsin. ... Oysa insan bir televizyon odasına tohum attığında hapseden pençeden kim kendini kurtarabilmiş ki? Seni istediği şekilde büyütüp şekillendirir! Dünya kadar gerçek bir ortamdır. Gerçeğe dönüşür ve gerçek olur. Kitaplar mantıkla alt edilebilir.”*⁴⁸² Kitapta geçen bu ifadeler tam da bu düşünceyi kanıtlar niteliktedir.

Eserde ayrıca Montag da deniz kabuğuna benzer bir cihaz kullanmıştır. Profesör Faber ile iletişimde kalabilmek için profesörün icat ettiği yeşil bir kurşuna benzeyen, alıcısı ve vericisi bulunan bu kulaklık isyanın başlangıcında Montag’ın kendini güvende hissetmesine yardımcı olmuştur.⁴⁸³ Bu pasaj aslında insanların belli bir bilgi seviyesine geldikten sonra ne kadar eğitimden uzak kalırsa kalsın çağa ve yeniliklere alışmasının ve onları uygun şekilde kullanılabilmesinin de göstergesi olmaktadır.

İnsanların yaşamlarını ona göre şekillendirdiği diğer bir araç ise eserde “mekanik tazi” olarak adlandırılan köpekvâri bir araçtır ki bu tazının en önemli işlevi insanları izlemektir. Örümcek gibi sekiz bacağı ve lastikli patileri bulunan bu canavar, pirinç, bakır, çelikten gövdesi, yakut rengi cam kısımları ve naylon fırçalı burun delikleri ve tüyleri ile resmedilmiştir. Çeşitli kimyasal dengeleri ayarlayabilen, pek çok türde

---

⁴⁸⁰ A.g.e., 40.

⁴⁸¹ Türkyılmaz, *Türk ve Amerikan Romanlarında Distopik Dünya Algısı*, 32.

⁴⁸² Bradbury, *Fahrenheit 451*, 106.

⁴⁸³ A.g.e., 113.

kokuyu algılayıp ayırt ederek takiplerini yapabilen bu hayvansı alet, toplumdaki suçlu ya da kayıp kişilerin bulunmasında en önemli araçtır. Bulduğu kişiyi etkisiz hale getirmek için burnunda bulunan iğne ile avını kısa süre içerisinde hareketsiz bırakabilecek bir kimyevi madde (büyük dozda morfin veya prokain) enjekte edebilmektedir. Son derece sessiz hareket edebilen bu canavar bir rüzgârı andırmaktadır.⁴⁸⁴ Montag ilk andan itibaren bu varlıktan hoşlanmamış onun da kendisinden hoşlanmadığını düşünmüş ve ondan tedirgin olmuştur. Yaptığı yasağın itfaiye merkezindekiler tarafından bilindiği ve tazının da kendisini yakalayacağı hissini taşımaktadır çünkü bir keresinde arkadaşlarına tazının ne düşündüğünü merak ettiğini söylediğinde arkadaşları istemedikleri hiçbir düşünceye sahip olamayacağını söylemiştir. Ve sonunda da Montag'ın korktuğu bu durum yaşanmıştır. Tazı son ana kadar Montag'ı kovalamış ancak başarılı olamamıştır. “...yumuşak ışıqla aydınlanan kulübesinde uyuyor ama aslında uyumuyor, yaşıyor ama aslında yaşamıyordu.”⁴⁸⁵

Eserde kullanılan diğer bazı teknolojik aletler ise şöyledir; vücuttaki zehri dışarı atıp yerine taze kan pompalayan tek gözlü yılan benzeyen bir makine⁴⁸⁶, örümceği andıran ellere sahip ekmek kızartma makinası⁴⁸⁷, çöpleri imha edebilen sistem, eve gelen kişileri haber veren ön kapı hoparlörü⁴⁸⁸, bankalarda çalışan robot veznedarlar, son derece hızlı böcek taksiler ve yere indiğinde de hızla hareket edebilen böceğe benzeyen polis helikopterleri. Tüm bu cihazlar yönetimin insanları kontrol altında tutmasına, onları denetleyip izlemesine ve yanlış davranışlar yapanları cezalandırmaya yardım etmektedir. Eserde kullanılan tüm bu kurgusal eşyalar bireylerin düşünmemesi, üretmemesi, sorgulamaması, sadece vakit öldürüp haz peşinde koşan tüketici grubunu oluşturması için birer araç olmuşlardır.

Bu amaca hizmet eden bazı araçlar daha bulunmaktadır. Hemen herkesin özellikle de Mildred'in kullandığı uyku hapları insanların uyuyabilmesinin en büyük yardımcısı olmaktadır. Ayrıca eserin arka planında var olan bir savaş gerçeği, bombardıman uçaklarının görüntüsü ve sesleri son derece toplumsal bir olgu iken insanların pek de umurunda olmadığı herkesin alışkanlıklarını baz alan yaşamına devam ettiği bir sise dönüştürülmüştür. “Her saat gökyüzünde o lanet olası şeylerden öyle çok oluyor ki! O

---

⁴⁸⁴ A.g.e., 44-45.

⁴⁸⁵ A.g.e., 44.

⁴⁸⁶ A.g.e., 34-35.

⁴⁸⁷ A.g.e., 38.

⁴⁸⁸ A.g.e., 73.

bombardıman uçaklarının hayatlarımızın her saniyesinde yukarıda olması nasıl mümkün oluyor? Neden kimse bu konuda konuşmak istemiyor!”⁴⁸⁹

Yine hız olgusu da eserde insanların hayattan hiçbir şey anlamadan sadece heyecan hissederek yaşamalarına yarayan bir meşguliyet şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Montag ile yaptığı bir sohbette bu duruma dikkat çeken Clarisse; “*Sürücülerin çimenlerin, çiçeklerin ne olduğunu bilmediklerini düşünüyorum bazen; çünkü onları yavaş giderken görmezler.*”⁴⁹⁰ diyerek hız tutkunu kitlenin çevrelerinden bihaber olduklarını hatta amcasının otobanda bir defa yavaş gittiği için tutuklandığını söylemiştir.

Nihayetinde eserde geçen devletin elindeki tüm bu teknolojik aletler ve duygusal olgular ile zihinsel yetileri körleştirilmiş insanlar etraflarında olup bitenlere karşı son derece duyarsız davranmaktadırlar. Hatta bu duyarsızlık bireyin bizzat kendisine karşı da olmaktadır, bunun en önemli kanıtı ise eserde Mildred’in şuuruzca fazla bir şekilde aldığı uyku hapları nedeniyle ölümle burun buruna kalması ancak bunu fark edmeden hayatının monotonluğuna devam etmesindedir. Ayrıca eserdeki diğer insanlar başlarının üstünde yağın bombaların bile farkında olamamaktadırlar. Ve eserin sonunda bu savaş çok çabuk bir şekilde bitse de yepyeni savaflara gebe bir final karşımızda bulunmaktadır.

3.3.1.3 Fahrenheit 451’de Yönetilen

Eserde yönetilen kesimi oluşturan insanlar önemlidir çünkü ülkedeki sistemin kuruluşunun ana müsebbibi devletten ziyade insanlardır. Eserde teknoloji her ne kadar bireyi doğaya ve kültüre karşı yabancılaştırırsa da bunun asıl sorumlusu olarak ne teknolojinin kendisi ne de toplumu yöneten güçler değildir. Asıl sorumlu önceliklerini yanlış belirleyen sonrasında bunu fark etse bile sesini çıkarmayan insanlardır. İnsan yaptığı Faustça seçim ile teknolojinin kendisine sunduğu yüzeysel ve sahte tatminliğe aldanıp oyalanmayı kabul etmiştir. Devlet de tabiri caizse insanın bu durumundan yararlanarak denetimini kurmuştur.⁴⁹¹ Bu sebeple de ülkede kurulan hemen her sistemin sorumlusu olarak aslında istemese de insanın bizzat kendisi yer almaktadır.

---

⁴⁸⁹ A.g.e., 95.

⁴⁹⁰ A.g.e., 28.

⁴⁹¹ Nail Bezel, “Ütopyalarda ve Karşı Ütopyalarda Aklın ve İnsanın Durumu ve Kapsamı”, *Varlık Dergisi*, C.1026, S.3 (1993): 23.

Bradbury eserinde okura sunduğu karakterler ile distopya dünyasında hüküm süren zıtlıkları gözler önüne sermektedir. Zira eserde ayrıntılı olarak anlatılan tüm karakterler ve pek fazla ayrıntılandırılmayan diğer tüm insanlar için genelde iki özellik söz konusudur. Bunlar ise şudur; yaşadığı dünyadan memnun olan, sıradan, çoğunlukta olan insanlar ve buna karşın da yaşadığı dünyadan memnun olmayan, istenmeyen, azınlıkta olan insanlar. Bu sebeple de bu başlık altında eserde geçen ve birbirinin zıttı olabilecek özelliklere sahip karakterler karşılaştırılmalı bir şekilde alınacaktır ki eğitime sahip ve ondan bihaber (Aslında eğitimden bihaber derken sadece ülkedeki devlet politikası ile belirlenen eğitimi almış sonrasında ise hiçbir şekilde kendini geliştirmemiş kişileri kastetmekteyiz.) insanların özelliklerini belirlemeye çalışabilelim. Bu ayrıma sahip ilk çiftimiz eserin ana kadın karakterleri olarak karşımıza çıkmaktadır; Mildred Montag ve Clarisse McClellan.

Kitabın ilk bölümünde kısa bir şekilde bulunan Clarisse, Guy Montag'da yarattığı etki ile eserin tamamına damga vururken Mildred de eşinde yarattığı etki ile pek çok yerde adından söz ettirmiştir ancak tam tersi bir şekilde. Zira Clarisse, henüz hikâyenin başlarında hükümet tarafından öldürüldükten sonra bile Montag'ın zihninde hep var olsa da Mildred, sona kadar yaşamasına rağmen nihayetinde yok olacak bir karakter olmuştur.

Montag'ın uyanışında ilk kıvılcımı ateşleyen karakter olan Clarisse, totaliter rejim ve ona ait karakterlerden farklı daha doğrusu taban tabana zıt şekillerde betimlenmiştir. Aydınlığın canlı bir sembolü olarak simgelenen Clarisse, pek çok yerde beyaz ile özdeşleştirilmiştir. Montag onunla ilk kez karşılaşp tanıştığında üzerinde beyaz bir elbise bulunmaktadır ve yüzü de yumuşak ve daimî bir ışık bulunan zarif bir süt kristali gibidir. Bu ışık Montag'da çok farklı duygular uyandırır. Bu ışık onun hep alışkın olduğu elektrik ışığından ziyade küçükken annesiyle yaşadığı bir elektrik kesintisinde kullandıkları rahatlatıcı ve nadide bir mum ışığı olmuştur onun için.⁴⁹²

Buna karşın Mildred ise sahip olduğu özellikler ve yaşam tarzı ile eşi Montag'ın yaşadığı ikilemin teke düşmesinde pay sahibi olmuştur. Karanlığın simgesi olan Mildred mezarda sergilenen bir ceset gibi soğuktur ve yüzü ise az sonra yağmur yağsa bile onu hissedemeyen karlarla kaplı bir ada gibidir.⁴⁹³ “İki solgun aytaşı” ve

⁴⁹² Bradbury, *Fahrenheit 451*, 27.

⁴⁹³ A.g.e., 32-33.

“görünmez çelik iplerle tavana asılmış gibi donuk” bakışlara sahip Mildred’in gözlerine karşın Clarisse’inkiler “iki parlak ve ışıltılı su damlası” ve “mucizevi iki menekşe rengi kehribar” gibidir.

Clarisse’in doğal, aydınlık ve sağlıklı görünüşünün yanında Mildred sağlıksız ve yapay bir görüntüye sahiptir zira Mildred kullandığı kimyasallar sebebiyle incelmış ve yanmış saçlara, izledikleri sebebiyle gözlerindeki katarakta, yaptığı diyet sebebiyle de incecik ve solgun bir vücuda sahiptir. Ve genellikle kullandığı uyku hapları onu yaşamdan uzaklaştırmaktadır. Hatta öyle ki bir defasında aldığı uyku hapları sebebiyle zehirlenmiş ve sağlık görevlileri gelip onun midesini yıkamak durumunda kalmıştır. Uyku haplarını kullanmadığı zamanlarda ise ya yatarken bile kulağından çıkarmadığı radyosu ya da televizörün hipnotize etkisi altında bulunmaktadır. Elbette ki Mildred’in bu hasta yaşamı okurun yorumudur zira yaşadığı toplumda kendisi son derece sağlıklı kabul edilirken Clarisse ise yaşadığı toplumda psikolojik tedavi gören sorunlu bir kişi olarak resmedilmiştir. Çünkü Clarisse’in yaptıkları yani, düşünmesi, sorgulaması, sürekli konuşması, ormanda ve bahçede gezinip gözlemler yapması, kuşları seyredip kelebekler toplaması ve hatta pek çok şey denemesi bu toplumda normal davranışlar olarak değerlendirilmemekte ve aksine hastalıkların belirtisi olup tedavisi gerekmektedir. *“Montag, ‘Ne yapıyorsun... her şeyi bir kez denemeye mi çalışıyorsun?’ diye sordu. ‘Bazen iki kez.’ Kız elindeki bir şeye baktı”*⁴⁹⁴

Mildred tıpkı diğer insanlarda olduğu gibi zayıf bir hafızaya sahiptir. Çok uzun süre önceki anıları unuttuğu gibi az önce yaşanan ve söylenenleri de hemen unutmaktadır. Öyle ki eşi Montag’ın ona “nasıl tanıştık” gibi bir soru sormasına dahi cevap vermemiş hatta bu durumu hiç yadırgamamıştır da.⁴⁹⁵ Buna karşın Clarisse ise sağlam bir hafızaya sahiptir. Gerek kendi yaşadıklarının farkında olması gerekse de amcası ve ailesi ile yaptığı sohbetler ile yaşadığı toplumun geçmişinin bugünden çok farklı olduğunu hatırlamakta ve Montag’a da bunları anlatmaktadır. Buna karşın Montag ise eşi ile çok kısa süre önce yaşadıklarını bile konuşamaz zira ikisi de bu konuda düşük hafıza gücüne sahiptir.

Clarisse, Montag ile yaptığı konuşmalarda toplumun geçmiş yaşamına dair bilgileri ona aktarmaktadır. İtfaiyecilerin asıl mesleğinden, eğitim sisteminden, insanların

---

⁴⁹⁴ A.g.e., 41.

⁴⁹⁵ A.g.e., 63-64.

iletişimlerinden, evlerinin ne şekilde düzenlendiğinden ve yaptıkları düşünme faaliyetlerinden bahsetmektedir ki bunlar despot yönetimin kendisini “saatli bomba” olarak görmesine ve sessiz, güvenli bir yerde imha edilmesine sebep olacaktır. Montag’ın Mildred ile yaptığı konuşmalarda ise toplumun nasıl evrildiği ve günümüzde nasıl bir tarih yazdığına dair bilgiler aktarılmaktadır. Toplumun yozlaşması, denetim altına alınması, insanların hızlı yaşam ve yoğun meşgullükle düşünme faaliyetlerinden alıkonulması, radyo ve televizyonlarla ekrana kilitlendirilmesi, sunulan programlarla sahte bir mutluluk sunulması ve arka planda oynatılan savaş gerçeği ile korkuların kullanılmasını gözler önüne sermektedir.

Hikâyenin başında anlatılan Clarisse’in yaşadığı ev ıslık ıslık aydınlık ve sürekli konuşulan sohbet sesleri sebebiyle de capcanlı bir şekildedir. Hatta öyle ki Montag bir gün evden çıktığında duyduğu seslerden ve ışığın aydınlığından dolayı oraya gitmek ve sadece sessizce oturup onları dinlemek istemiştir ancak bu duygudan vazgeçip evine geri dönmüştür.⁴⁹⁶ Montag’ın evi ve yatak odası ise bunun tam tersi şekildedir. Zifiri karanlık olan oda bir anıtmezarın mermer zemini gibi soğuk ve hiçbir sesin içine girmediği bir mezar şeklindedir.⁴⁹⁷

Clarisse’in en sevdiği etkinliklerden birinin insanları izlemek olduğu belirtilirken Mildred’in izlediği yegâne varlık ise evinin üç tarafını kaplayan televizyonda sunulan programlardır. Yine Clarisse annesi, babası ve amcası gibi gerçek akrabalara sahip ve onlarla samimi ilişkisi bulunan bir karakterken Mildred’in akraba olarak nitelendirdiği kişiler ise televizörde yaşayan amcalar, teyzeler, yeğenler, kuzenler... yani sanal kişilerdir.

Clarisse çevresindeki insanlara, doğaya ve bizzat yaşamın kendine son derece duyarlı bir kişi olarak aktarılırken buna karşın Mildred ise kendini dış dünyadan olabildiğince soyutlamış ve sadece kendisine odaklanmış bir kişidir;

“Bir başka kitabı açtı.

‘O favori konu, Kendim.’

Montag gözlerini kısarak duvara baktı. ‘O favori konu, Kendim.’

‘Bu seferkini anladım.’ Dedi Mildred.

---

⁴⁹⁶ A.g.e., 37.

⁴⁹⁷ A.g.e., 31.

Ama Clarisse'in favori konusu kendisi değildi. Diğer herkeste ve bendim."⁴⁹⁸

Eserde iki farklı karaktere sahip ve birbirinin zıttı olabilecek diğer isimler ise Profesör Faber ve İtfaiye şefi Beatty'dir. Her iki karakter de geçmişi bilmekte ve kitapları yakından tanımaktadır. Bir farkla, biri kitapların kurtuluş için bir umut olduğunu bilirken diğeri kitapların sonu getireceğini ve bu yüzden yok edilmesi gerektiğine inanmakta ve bunun için çalışmaktadır.

Hem Beatty hem de Faber kitapta özel ve önemli konumlara sahiptirler. Beatty despot yönetimin uygulandığı bu toplumda elit tabakada bulunmaktadır ve bazı ayrıcalıklara sahiptir. Örneğin rejim öncesi düzenle ilgili elinde tarihsel bilgiler bulunmaktadır ki bunlar toplum genelinden saklı tutulan bilgilerdir. Faber da yaptığı iş ve yaşının büyüklüğünden kaynaklı olarak geçmişe dair anıları elinde bulundursa da sindirilmiş iradesi ile sessizce yaşananları takip etmektedir.

Montag'ın yaşayacağı değişimin ilk günlerinde itfaiye merkezinde mekanik tazıdan tedirgin olması ve bunu Beatty'e söylemesi üzerine Beatty'nin verdiği cevap okuru ikilemede bırakabilecek bir cevaptır. Zira Beatty ya başından beri Montag'ın yaptıklarının farkındadır hatta Montag'dan da önce ya da ikili arasında geçen bu konuşma sonrası dikkatini onun davranışlarına yoğunlaştırıp durumun farkına varmıştır. İlki daha muhtemel bir cevap değeri taşımaktadır kanaatimizce.

"İşte bu yüzden onun sıradaki kurbanı olmak istemiyorum." dedi Montag.

'Neden? Vicdanını rahatsız eden bir mesele mi var?'"⁴⁹⁹ Beatty sorduğu bu soru ile ileride yapacağı görevine kendini hazırlamaya başlamıştır. Zira aradan geçen birkaç günden sonra itfaiye merkezinde tekrar sohbet eden ikiliden evini yaktıkları birinden bahsederken empati duygusunu dizginleyemeyen Montag, Beatty'e kendi evlerinin yakılması hissini sormuş, Beatty ise kitapları olmadıkları için böyle bir şey yaşamayacaklarını söylemiştir. Ancak sonra bunu teyit için sorduğu soru; *"Sende var mı?"*⁵⁰⁰ ile yaşadığı güvensizlik duygusunu tekrar açığa çıkarmıştır. Çünkü eserde Beatty'e verilen bir görev vardır; itfaiye şefi olarak devletin ideolojisini yerine getirmeye yardım etmektir. Ve bu görev için zeki kişilerin seçilmesi gerekmektedir. Beatty sahip olduğu ikna yeteneği ile son derece başarılı ve zeki bir demagogdur ve

---

⁴⁹⁸ A.g.e., 93-94.

⁴⁹⁹ A.g.e., 48.

⁵⁰⁰ A.g.e., 54.

ona göre yanlış yola sapmış, kafa karışıklığı bulunanların kendine getirilmesi gerekmektedir. Böylece görevi gereği bu tarz sapkın kişileri yaptığı rehberlik ile sistem dışına çıkmalarını engellemektedir. Buna karşın Faber ise kırk yıl önce sosyal bilimler fakültelerinin sonuncusu da öğrenci eksikliğinden kapanınca işsiz kalan ve düzen içinde öğütülmeye çalışılan emekli bir İngilizce profesörüdür. Toplumda yaşanan değişmelerin farkında olsa da cılız sesiyle itirazdan başka bir şey yapamamış, sessizce hazırlık yaparak ülkeyi kurtarmaya gelecek birini beklemeye başlamıştır.

Montag yaşadığı rahatsızlık nedeniyle işe gitmediğinde Beatty onu ziyarete gelmiştir çünkü son gittikleri evdeki kadının kitaplarıyla birlikte yakılmayı seçişinin Montag'da bıraktığı etkiyi sezmiştir; kadın Montag'ın mesleğine olan inancını derinden sarsmış ve kendini tanımadığını onun yüzüne vurmuştur. Beatty, bu sebeple yaptığı uzun konuşma ile onu geri kazanma vazifesinin ilk ayağını tamamlamıştır. Montag'a ülke geçmişinden, eğitim sisteminden, ülkenin amaçlarından ve daha pek konudan çeşitli argümanlar sunmuş, onu düzenine geri getirmeye çalışmıştır. Montag'a yaptıkları işin, aslında insanları mutsuz eden çelişkili teorilere ve düşüncelere karşı durmak olduğunu söylemiştir. Ayrıca yaşadığı bu durumun her itfaiyecinin başına gelebilecek bir merak duygusu olduğunu da eklemiş ve onun tekrar aralarına dönüşünü beklediğini söyleyip geri dönmüştür.

Beatty'nin yaptığı konuşma Montag'ın duyduğu rahatsızlığı geçirmemiş aksine daha da şiddetlendirmiştir. Bu şiddetinin nedenini bulmasına yarayacak kişinin daha önce tesadüf eseri tanıştığı Faber olabileceği aklına gelen Montag, soluğu onun yanında almış ve yaptıkları sohbet ile taşlar yavaş yavaş yerine oturmaya başlamıştır. Montag, Faber'den, ona yardım etmesini/öğretmesini istemiştir; "*görebilmesine*"⁵⁰¹. Yaptıkları uzun konuşma ile aslında ne istediğinin farkına varabilen Montag için artık hayat, geri dönüşü olmayan bir doğrultuda ilerlemeye mecbur olmuştur.

Beatty'nin onu, eski yaşamını devam ettirmesi çağrısına karşın Montag, Faber ile bir isyan planı yapmaya girişmektedir. Pek çok kitabı okuyup onlar hakkında bilgi sahibi olan Beatty, kitapların insanları birbirlerinden ayırdığını, okuyanları kibirli hale getirdiğini, yazarların sürekli birbirlerini saçma fikirlerle eleştirdiklerini dile getirirken, Profesör Faber, tüm kitaplara sahip olursa bile kibirli olunması gerektiğini söylemekte ve kitapların insanların aptallığını hatırlatmak için var

---

⁵⁰¹ A.g.e., 103.

olduğunu ifade etmektedir. “Onlar, gösteri alayı caddeden gürültüyle geçerken Sezar’a ‘Fani olduğunu hatırla Sezar,’ diyen muhafız kıtası gibiler.”⁵⁰²

Faber da Beatty gibi ülkenin geçmişinden ve değişiminden Montag’a bahsetmiş ve bu süreçte kendisinin nasıl varlığını devam ettirdiğini ona anlatmıştır. “Unutma ki itfaiyecilere nadiren gerek duyuluyor. Halk okumayı kendi başına bıraktı.”⁵⁰³ Faber’in söylediği bu cümle, aslında toplumsal bir çöküşün yaşanmasının yine insanın yaptıkları yüzünden olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır.

Montag, Beatty’nin kendisini tereyağı gibi akan sözlerinin etkisinden kurtulabilmesi için Faber’den yardım istemiş ve o da bu yardımı kabul etmiştir. Kendisinin geliştirdiği bir cihaz ile sürekli iletişimde kalabilmeyi hedefleyen ikili ilk sınavını Mildred ve arkadaşları önünde vermiş ve çok da başarılı olamamışlardır. Daha sonra itfaiye merkezine giden Montag ve kulağında taşıdığı Faber, burada ikinci sınavlarını vereceklerdir. Montag’ın hazırlandığı başkaldırı planının yine farkında olan Beatty, yaşananlardan bihaber olmadığını ve Montag’ı küçük düşürmek istediğini bir alıntı ile ifade eder; “Eh, kriz geçti ve her şey yolunda, koyun sürüsüne geri döndü.”⁵⁰⁴ İkilinin ikinci sınavı ilkinin oranla çok daha zorludur çünkü Beatty burada pek çok kitaptan karşıt alıntılar yaparak saldırmakta, adeta Montag’ı kendi silahı ile vurmaya hedeflemektedir. Yaptığı bu alıntılarının bazılarını konuşmasının doğal akışında kaynak vermeden yaparken bazılarında ise özellikle yazarların isimlerini vurgulamaktadır. Beatty, Montag’ın durumunu Pope’dan aldığı alıntı ile özetlemiştir; ona göre Montag bilgi kaynağından çok az miktarda içtiği için zehirlenmiş ve bu sebeple de otoriteyi yok etmeye hazır olduğunu zannetmektedir. Ayrıca Beatty bir rüya gördüğünü söyleyerek Montag ile kitaplar hakkında alıntıyla tartıştıklarını söylemiştir. Tüm bunları yapmasının sebebini şu cümlelerle açıklamaktadır Beatty; “Ah, korkudan ödün patlamıştı...Kitaplar nasıl da hain olabiliyor, seni desteklediklerini sanırsın ve birden sana düşman kesilirler.”⁵⁰⁵

Tüm bunlar olup biterken Beatty’nin kışkırtmalarına karşın Faber, Montag’a sakin olmasını ve yapılanın sadece suyu bulandırmaktan ibaret olduğunu söylemiş ve özgür iradenin önemini vurgulayan şu sözler ile ona, kendi öz benliği ile seçimde

---

⁵⁰² A.g.e., 108.

⁵⁰³ A.g.e., 109.

⁵⁰⁴ A.g.e., 129.

⁵⁰⁵ A.g.e., 132.

bulunmasını öğütlemiştir; *“Pekâlâ, o diyeceğini dedi. O sözleri değerlendirmelisin. Önümüzdeki birkaç saat içinde ben de diyeceğimi diyeceğim. Bunları da değerlendireceksin. Ve onları yargılayıp, hangi tarafa atlayacağına veya düşeceğine karar vermeye çalışacaksın. Ama bunun senin kararın olmasını istiyorum, benim ya da Yüzbaşı'nın değil. Ama unutma ki Yüzbaşı gerçeğin ve özgürlüğün en tehlikeli düşmanına, çoğunluğun kaskatı ve kıvılcımlayan sığır sürüsüne ait. Ah, Tanrım, çoğunluğun o korkunç tiranlığı. Hepimizin çalacak kendi arpa var. Ve hangi kulağınla dinleyeceğini bilmek şimdi sana kalmış.”*⁵⁰⁶

Eserin birkaç yerinde Beatty'nin *“Biliyorum, hepsini bizzat yaşadım.”* ifadesi belki de bu yollardan daha önce kendisinin de geçtiğini ama kurtuluşu yakalayamadığını göstermektedir. Aslında Montag için söylediği *“Sonunda becerdin. Bizim Montag güneşe yakın uçmak isteyip kanatlarını yaktı...”* cümlesindeki kanatlarını ve dahi kendini yakan kişi Beatty'nin bizzat kendisidir.

Eserde farklı karakteristik özellikler sergileyen diğer gruplar ise, halinden memnun olan halk; itfaiyeci grubu, Mildred ve Mildred'in arkadaşları gibi kimseler. Onların zıttı olabilecek halinden memnun olmayan; Clarisse, Clarisse'in ailesi, işsiz profesörler ve kurtulan insanlar gibi kişilerdir.

3.3.1.4 Fahrenheit 451'de Ana Karakterin Değişimi

Kitabın merkez kahramanı olan Guy Montag, yığın içerisindeki önemsiz ve sıradan bir birey olmaktan ziyade totaliter sistemin ayrıcalıklı olabilen az sayıda kişisi konumunda bulunmaktadır zira yaptığı itfaiyecilik görevi ile devletin en önemli baskı aracı olan yakım ekibinin önemli bir parçasıdır. Başlarda yaşadığı ve yaptığı iş ona mutluluk ve heyecan verse de başından geçen olaylar ile bir nevi aydınlanma yaşayarak *“tek boyutlu insan”* kimliğinden sıyrılmış, tek başına bir birey olarak kendinin ve gerçek mutluluğun farkına varmaya çalışmış ve nihayetinde de bunu başarabilmiştir.

*“Yakmak bir zevkti.”*⁵⁰⁷ anlayışından *“Yakmıyordu, ısıtıyordu.”*⁵⁰⁸ anlayışına varacak bir yolculuk yaşayan Montag için kıvılcımın ilk alevini, iş çıkışında evine giderken karşılaştığı Clarisse tutuşturmuştur. Onunla tanıştığı anda değişimleri hisseden

---

⁵⁰⁶ A.g.e., 132.

⁵⁰⁷ A.g.e., 23.

⁵⁰⁸ A.g.e., 173.

Montag, uzun süredir kokusunu duymadığı “taze kayısı ve çilek kokusunu” almış, daha önce bilmediği yeni şeyler öğrenmiş ve daha önce yapmadığı şeylerin farkına varmıştır. Küçük kızın ardı ardına sorduğu sorular ve Montag’ın verdiği cevaplar onun uyanışının önemli parçaları olmuştur. Örneğin;

“Yaktığın kitapları okuduğun oluyor mu hiç”

“Çok eskiden itfaiyecilerin yangını başlatmak yerine söndürdüğü doğru mu?”

“Sana ne sorduğumu durup düşünmüyorsun hiç.”

“Sürücülerin çimenlerin, çiçeklerin ne olduklarını bilmediklerini düşünürüm bazen...”

“Sabahları çimenlerin üstünde çiy oluyor.⁵⁰⁹ ... Ve bakarsan ayda bir adam var.”

Cümlelerine karşın Montag’ın verdiği cevaplar ise şöyledir;

“Bu kanuna aykırı.”

“Hayır, evler hep yangına dayanıklıydı, inan bana.”

“Sen cidden tuhafsin. Hiç saygın yok mu?”

“Fazla şey düşünüyorsun”

“Montag bakmayalı epey olmuştu.”⁵¹⁰

Yaptığı bu sohbet ile karşısında tanıştığı diğer insanlardan farklı biri olduğunu görünce Montag, toplumda iki farklı insan grubu olabildiğini öğrenmiştir aslında; biz ve öteki/ler. Montag hangi tarafa ait hissediyordu kendini, bu gruplar onun için ne anlamlar ifade ediyordu acaba? Yönetici ve yönetimden çıkar sağlayabilen elit kesim biz’i oluştururken, özgürlükleri pahasına da olsa benliklerini korumaya çalışanlar ötekiler’e aittir. Böylesi bir ayırım Montag için de mi geçerliydi? Bu konuşmaya kadar böyle bir ayırımın farkında olmayan Montag, Clarisse’in son sorusuyla kendi grubunu bulmaya, kendi içinde yaşamını sorgulamaya başlayıp bu sorgusunu dışarı taşımaya başlamıştır.

“Mutlu musun?”⁵¹¹ Tabii ki mutluyum diye düşündü önce Montag, ama sonra yaşadığı bu kısa anı hayalinde tekrar canlandırdı; kız onun için bir ayna olmuştu ve kendi ışığını ona yansıtmişti. Benliğine döndü ve mutlu olmadığını söyledi Montag. Çünkü o zamana kadar mutluluğun ne olduğunun bile farkına varamamıştır. *“Mutluluğunu*

---

⁵⁰⁹ A.g.e., 27-29.

⁵¹⁰ A.g.e., 27-29.

⁵¹¹ A.g.e., 29.

maske gibi takıyordu, o kız da maskeyi kapıp çimenlikte koşarak gitmişti ve onun kapısını çalıp maskeyi geri istemenin yolu yoktu."⁵¹²

Yaşadığı evi, düzeni gözden geçiren Montag, eşinin zehirlenmesinin ardından evine doktor yerine iki teknisyen gelince şaşkınlığını gizleyememiş, her akşam uyku hapları sebebiyle pek çok vakanın yaşandığını, bu durumun sıradan olduğunu, gelişmiş teknolojik aletlerle doktora gerek kalmadan çok basit şekilde problemin ortadan kaldırıldığını görmüş ve dünyasının ne kadar tuhaf olduğunu farkına varmıştır. *"Kimse kimseyi tanımıyor. Yabancılar gelip mahremiyetimizi ihlal ediyor. Yabancılar gelip kalbimizi söküyor. Yabancılar gelip kanımızı alıyor."*⁵¹³

Yaşadığı dünyadan yani son derece zevk aldığı halinden tepetaklak bir şekilde uzaklaşınca, öncesinde yaşadığı dünya ve şu an gördüğü dünyanın ne kadar da farklı olduğunu anlamış ve yabancılik hissi sarmıştır etrafını Montag'ın. Evi, eşi, eşyaları topyekûn yabancılaşmaya başlamıştır artık ona. Clarisse ile yaptığı bir diğer sohbet Montag'ın yaşadığı bu yabancılaşma duygusunu işi için de hissetmesine sebep olmuştur. Kızın ona işe ne zaman başladığını, bu işi neden yaptığını sorması ve Montag'ın diğer itfaiyecilerden farklı olduğunu söyleyip bu işin ona yakışmadığını ifade etmesi Montag'ı büyük bir çelişkinin içine koymuştur. *"Montag bedeninin ikiye bölündüğünü hissetti; bir yanı sıcak, diğeri soğuktu... bir yanı yumuşak, diğeri sertti."*⁵¹⁴ Montag da diğerlerinden farklı olduğunun farkında olabilmiştir artık. Ya da diğerlerine bu kadar benzemesi onu rahatsız etmeye başlamıştır. *"Bu adamlar kendisinin aynısıydı!"*⁵¹⁵ Montag'ın yaşadığı bu ikilemin bir sebebi Clarisse iken diğer sebebi ise havalandırma ızgarasında sakladıklarıdır. İtfaiye ofisine her gittiğinde içinde bir rahatsızlık hatta suçluluk duygusu taşımaktadır Montag, bir de şüphe duygusu.

Montag artık bir şeyler aramaya başlamıştır. Clarisse ile yaptığı sohbet ona yetmemektedir zaten onu da uzun süre görememiş ve bu durum özlem duygusuna dönüşmüştür. Yakmanın, yanmanın ne demek olduğunu soruyor, evi yakılan insanların neler hissettiklerini merak edebiliyordu artık. Onun bu bilgi açlığını dindiren kişi başlarda Beatty olsa da onun gibi birinin Montag'daki değişimi fark

---

⁵¹² A.g.e., 32.

⁵¹³ A.g.e., 36.

⁵¹⁴ A.g.e., 44.

⁵¹⁵ A.g.e., 53.

etmesi ciddi bir problemin de var olmasına yol açacaktır ileride. Montag geçmişi de merak etmiştir aynı Clarisse'in dediği gibi "acaba itfaiyeciler hep böyle miydi?". Montag'ın bu baskıcı toplumun içinde kalması için çabalayan Beatty ve diğer itfaiyeciler, sistemin 1790 yılında İngiliz etkisi taşıyan kitapları yakma amacıyla Benjamin Franklin'in kurduğunu söylediklerinde Montag'ın aksi inancını kanıtlayabileceği ne bir kaynağı ne de bir dayanağı bulunmamaktadır.

Montag ve iş arkadaşları içerisinde kitap olduğu ihbarı ile bir eve baskın yapmaya gittiklerinde evin sahibi yaşlı kadın, yakım ekibine meydan okumak için, düzene karşıt görüşleri bulunduğu sebebiyle kafirlik suçlaması alan ve diri diri yakılan iki aydının birbirlerine söyledikleri son sözü söyler ve tıpkı bu aydınlar gibi o da statükonun kitap yasağına karşıt olduğu için diri diri yanmayı göze alır. Her şeyin gözlerinin önünde gerçekleşmesiyle dehşete kapılan Montag, insanlara eğlence ve zevk sunduğunu düşünen bu totaliter düzenin aslında ne kadar acımasız ve korkunç olduğunu ve bu korkunçluğun bir parçasının da kendisi olduğunu kanlı canlı tanığı olmuştur. Kitaplarıyla beraber yanan bu kadın, Montag'ın yüreğinde söndüremediği, korkunç sisteme karşı mücadelesinde yol gösterici olacak serin bir mum ışığına dönüşmüştür. Artık mücadele devasa yangınlara karşı sessiz bir mum ışığının direncine dönüşecektir.

*"Montag hiçbir şey yapmamıştı. Her şeyi eli yapmıştı, kendine ait bir beyni olan eli, titreyen her parmağında vicdan ve merak olan ve hırsıza dönüşmüş eli."*⁵¹⁶ Montag yaktıkları bu evden de bir kitap alır, daha doğrusu onun yerine elleri almıştır bu kitabı, bağımsızca hareket eden elleri. Montag ile beraberce eve dönen bu kitaplar bardağın taşmasına sebep olan damlaya dönüşmüştür. Yaptığı şeyle yabancılaşma duygusu daha da kabaran Montag, evini ve eşini bir an tanıyamamıştır. Tüm bilgileri silinmiştir sanki hafızasından. Sonra nefes alabilmek için eşiyile ilk olarak nerede ve ne zaman görüştiklerini düşünmüş cevabı bulamayınca da eşine sormuştur. Ancak ikisi de bu sorunun cevabını bilememişlerdir daha doğrusu pek çok şey gibi bunu da hatırlayamamaktadırlar. *"Garip, ne garip, insanın kocasıyla veya karısıyla nerede veya ne zaman tanıştığını hatırlayamaması."*⁵¹⁷

---

⁵¹⁶ A.g.e., 58.

⁵¹⁷ A.g.e., 63.

Montag, Mildred ile ilgili çoğu şeyi fark edebilmektedir artık; unutkanlığını, solgun yüzünü, yapay akrabalarını, olup bitenden bağımsız/amaçsız yaşantısını. Kendi de bir zamanlar böyle yaşıyordu aslında bunu da fark edebilmiştir. Mildred ölürse ağlayamayacağını düşünmüştür çünkü ölen kişi tanıdığı biri değildir ki, bilmediği, sokaktaki ya da gazetedeki fotoğraftaki birinden farksızdır. Montag sonunda ağlamaya başlamıştır. Ölüm yüzünden değil, ölüme ağlamama düşüncesi nedeniyle, *“İnsanın içi nasıl bu kadar boşalabiliyor?... İçini kim boşaltıyor?”*⁵¹⁸

Montag yaşadığı bu karmaşık duyguları anlamlandıramazken Mildred’in ona verdiği haber daha da kötü hissetmesine neden olmuştur. Günlerdir ortada görünmeyen Clarisse’in araba çarpması sonucu öldüğünü ve ailesinin de bu sebeple taşındığını söylemiştir Mildred ona. Montag kendini tamamen hayattan kopmuş hissetmekte ve hiçbir şey yapmak istememektedir. Ama bir yandan da merak duygusu daha da çok sıkıştırılmaktadır onu; *“Bir kadının yanan bir evde kalmasına yol açtıklarına göre, kitaplarda bir şey olmalı... hayal edemeyeceğimiz bir şeyler...”*⁵¹⁹ Montag artık çok fazla düşünmektedir daha önce hiç yapmadığı kadar çok hem de. *“Kitapları da düşündüm. Ve o kitapların her birinin ardında bir inan olduğunu ilk kez fark ettim.”*⁵²⁰

Montag’daki bu değişimin farkında olan Beatty onu uyarmak için önce tazı göndermiş sonra da kendi gelmiştir. Sahip olduğu bilgilerin bir kısmını Montag’a aktarmıştır ki ondaki kafa karışıklığını giderip tekrar işinin başına dönebilmesini sağlayabilsin. Geçmişten günümüze dünyalarının geçirdiği evrimi kendince “olması gereken oldu” neticesine taşıyarak açıklamıştır. *“... kitaplar hiçbir şey söylemiyor! Öğretebileceğin veya inanabileceğin hiçbir şey. ... bir profesör bir başkasına aptal diyor, bir felsefeci bir başkasının boğazının içine avaz avaz haykırıyor. Hepsi ortalıkta koşuşturup yıldızları indiriyor ve güneşi söndürüyorlar. Sonunda da kafan karışıyor.”*⁵²¹

Montag’ın kafası zaten karışık bir durumdayken Beatty onun kafa karışıklığını gidermemiş aksine daha da körüklemiştir. Clarisse’in ona anlattıkları, insanların beraberce oturup sohbet ettikleri, düşünüp taşındıkları, birbirleriyle düşüncelerini paylaşabildikleri anlara imrenme duygusu hissetmiştir kendinde. Bir şey yapmanın, gerçekten mutlu olmak için bir şeyler yapmanın zamanı gelmiştir. Eşine son bir yıldır

---

⁵¹⁸ A.g.e., 64.

⁵¹⁹ A.g.e., 72.

⁵²⁰ A.g.e., 72.

⁵²¹ A.g.e., 83.

sakladığı kitapları göstermek için ve dahası onları okumak için çıkarmış ve okumaya başlamıştır. Okuduğu kitaplar, cümleler Montag'a yaşamadığı duygular yaşatabilmektedir. Tanıdığı ve daha çok tanımak istediği Clarisse'i hatırlatmaktadır bu kitaplar tuhaf bir şekilde. Dünyanın, sadece ülkesinin değil tüm dünyanın farkında olmasını sağlayabiliyordu bu nesnelere. Adaletsizliğin, değersizliğin, diğerkâmlığın ne demek olduğunu hissedebiliyordu artık. Böylece daha önce tanık olduğu bu korkunç düzen için artık bir sanık durumuna geçmiştir Montag. *“Belki kitaplar bizi mağaradan biraz çıkarabilir.”*⁵²²

Montag “mağarasından” çıkıp gün ışığını görebiliyordu artık ama bir sorun vardı; ona bir öğretmen gerekmektedir. Gözlerini kapayıp düşününce bir yıl önce parkta tanıştığı, paltosunda gizlediği bir şiir kitabı olan ve ona şiirler okuyan yaşlı adam gelmiştir aklına. Onu ne ihbar etmiştir ne de kaydını silmiştir Montag. Klasöründen ismini bulmuştur bile çoktan; Faber. Onu önce telefonla aramış ancak profesör ona başta güvenemediği için onunla konuşmayı reddetmiştir. Montag sonra da onun yanına giderek Kitâb-ı Mukaddes'in son kopyasını ona göstermek istemiştir. Yolda yaşadığı karmaşık duygular sahte mutluluğun bir araya topladığı “biz”in aslında onun için artık “ötekiler” olduğunu göstermiştir ona. Montag artık onlar gibi hissedemiyordur. Ve nihayetinde Montag, Faber'den yardım istemiştir; *“Ve bana okuduklarımı anlamayı öğretmeni istiyorum.”*⁵²³

Faber ise değişen dünyaya sadece cılız bir eleştiriden başka bir itirazda bulunmadığını söyleyip bu teklifi başta reddetmiştir; *“Dediğim gibi, birincisi nitelikli bilgi. İkincisi: Onu hazmetmek için gerekli serbest zaman. Üçüncüsü de: İlk ikisinin karşılıklı etkileşiminden öğrendiklerimizle temellenen eylemlerde bulunma hakkımız. Ve oyunun bu geç vaktinde, çok yaşlı bir adam ile hayatından soğumuş bir itfaiyecinin pek bir şey yapabileceğini sanmıyorum...”*⁵²⁴ Ancak devam eden konuşma sonunda Montag'a yardım etme fikrini kabul eden Faber, ona iletişim için yaptığı kulak içi kulaklığını vermiş ve ikili dünyayı değiştirebilmek için ilk adımlarını beraber atmışlardır. Montag istediği şeyin ne olduğunu yavaş yavaş bulabiliyordur. İsteddiği şey ezber, monoton bir hayat değildir ya da sadece söylenenleri yaptığı bir yaşam da değildir, istediği; kendi aklını kullanabilmesi ve kararlar alıp uygulayabilmesidir. Montag Profesörün yanında

---

⁵²² A.g.e., 95.

⁵²³ A.g.e., 104.

⁵²⁴ A.g.e., 107.

ayrılıp eve geldiğinde eşi ve koşuları evde duvar televizyondan program izlemekte, boş ve saçma muhabbetlerde bulunmaktadırlar. Bu durum Montag'ı sınırlendirmiş ve sonunda kontrolden çıkarmıştır. Montag sakladıkları arasından bir şiir kitabı okuyunca işler daha da kötü bir hal almıştır. Ve bu durum bardağı taşıran son damla haline gelmiştir. Faber onu sakinleştirmese Montag daha da kötü şeylere sebebiyet verebilir hatta planı başlamadan bozulabilirdi bile. *“Onlarla tartışma, canlarını sıkma; daha çok yakın zamana dek sen de onlardandın.”*⁵²⁵

Faber'in onu sakinleştirmesi ve cesaretlendirmesi ile Montag ikinci sınavını vermek için itfaiye binasına, arkadaşlarının yanına gitmiştir. Beatty, Montag'ın yaptıklarından ve düşündüklerinden haberdardır sanki, ardı ardına pek çok kitaptan alıntı yaparak onu savurmaya çalışsa da henüz son darbeyi indirmemiştir. Faber'in Montag'a sakinliğini koruyup onunla kalmasını ve onunla konuştuğuktan sonra seçim yapmasını istemesi son derece hassas bir ayrıntıdır. Bu konuşmalar üzerine itfaiye ofisinin alarmı çalmış ve tüm itfaiyeciler, kitap bulundurulmuş evi yakmak üzere yola çıkmışlardır. İşte son darbe Montag'ı gittikleri yerde beklemektedir. *“Montag ağır ağır konuştu: ‘Ama benim evimin önünde durduk.’”*⁵²⁶

Önce Mildred'in arkadaşları daha sonra da Mildred, itfaiyeye haber vermiş ve onlar da evi yakmaya gelmişlerdir içinde Montag'ın gizlice aldığı ve sakladığı kitaplarla. Beatty bu görevi Montag'a vermiştir çünkü ne de olsa onun evi ve onun temizliğidir. Montag kaçmalıydı Faber bunu söylüyordu, Beatty ise onu tutuklamak istiyordu. Montag ise birdenbire Beatty'i kendi silahıyla vurup alev topuna döndürmüş, diğer arkadaşlarını bayıltmış ve çoktan kendini sokağa atmıştır. Totaliter düzene karşı başlattığı isyanı, evinin yakılması ve itfaiye şefinin öldürülmesi ile iyice kontrolden çıkmış ve Montag tüm bunlardan kaçmak için doğaya sığınmaya çalışmıştır. Karışık duygular içindeyken geri dönüp sağ kalan kitap var mı diye bakınmış, dört kitabın sağlam bir şekilde durduğunu görünce onları alıp bir itfaiyecinin evine koymuş ve ofisi arayıp ihbarda bulunmuştur. Sonra da Faber'in yanına gitmiş ve Faber ona nehre gitmesini ve rayla takip ederek “yürüyen kamp”da yaşayan diplomalı insanlara ulaşmasını söylemiştir. Kaçış süreci Montag için korkutucu olmakta ama aynı zamanda da pek çok şey öğretmektedir. Örneğin düzen tarafından icat edilen ve her an Montag'ı yakalaması an meselesi olan tazı ile insanın en sadık hayvanı olarak

---

⁵²⁵ A.g.e., 127.

⁵²⁶ A.g.e., 135.

nitelendirdiği köpek arasındaki fark gibi. Ya da ateşin yakıcılığına karşın suyun serinliği gibi. Ve nihayetinde Montag kampa ulaşabilmiştir. Ateşe uzatılmış pek çok el görünce çok farklı duygulara kapılmıştır; “*Yakmıyordu, ısıtıyordu.*”⁵²⁷

Yorucu yolculuğunun sonunda kamp ateşine ve etrafındaki gruba ulaştığında hemen yanlarına gitmekten çekinen Montag bir süre uzaktan insanları izlemiş, cesaretini toplayıp onlara doğru gittiğinde ise gruptakiler onu samimiyetle selamlamışlardır. Ve grubun lideri gibi görünen kişi Montag’a kendi adıyla ona seslenip kendini de tanıtmıştır, ismi ise Granger’dir.

Granger gruptakileri Montag ile tanıştırmıştır. Çoğu, ülkenin geçmişinde var olan ancak şimdilerde yok edilmiş üniversitelerde eğitim veren aydınlardır. Bu insanlar kitapları ezberliyor sonra da yakıyorlar çünkü aksi halde yakılan kitaplarla birlikte onlar olacaktır. İsyan çıkaramazlar da zira aralarından herhangi biri ölürse o bilgilerin de hiç dirilmemek üzere öleceğini biliyorlardır. Bu yüzden her biri birer kitap ezberlemiş ve artık gerçek isimlerinden ziyade o kitapların ya da yazarlarının isimleri ile anılıyorlardır. “*Ben Platon’un Devlet’iyim. ... Bu da Charles Darwin, bu Schopenhauer bu Einstein... Hepimiz buradayız Montag.*”⁵²⁸ Bu kitap insanlar, gelecek kuşağa kitapları sözlü olarak aktaracak ve onlardan da sonraki nesle aktarmasını bekleyeceklerdir. Elbet bir gün durum değişecektir. Tabi ki de kimse zorlanamaz da. “*‘Bir kitabı kapağına göre yargılama,’ dedi birisi. Nehrin aşağısına giderken hepsi kıs kıs güldü.*”⁵²⁹

Tüm grup kitaplaşmış insanlardır aslında ve Montag da artık onlardan biri olmuştur. Montag geride bıraktığı eşini düşünmüş ama artık onu ne özlediğini ne de ona üzüldüğünü fark etmiştir. Bunun sebebini önce merak etse de Granger’in ona söyledikleri ile artık sebebini biliyordur bu hissizliğinin. Granger’in çocukken öldüğü dedesi bir heykeltıraştır ve elleri ile pek çok şey yapmıştır. Dedesi öldüğünde çok ağlayan Granger, aslında dedesi için değil de yaptığı onca eser için ağladığını fark etmiştir. “*O dünyayı biçimlendirdi. Dünyaya bir şeyler yaptı. Onun öldüğü gece, dünya on milyon iyi eylemden mahrum bırakıldı.*”⁵³⁰

---

⁵²⁷ A.g.e., 173.

⁵²⁸ A.g.e., 179.

⁵²⁹ A.g.e., 182.

⁵³⁰ A.g.e., 183.

Granger ona, geçmiş anılarından bahsederken aslında ne de çok şey öğretiyordu; eller aslında eylemlerin sembolüdür ve aslında sözcüklerden daha yüksek ses çıkarabiliyordur. Granger'in dedesi üretebilen ellere sahipken, Montag'ın eşi Mildred'in elleri sadece tüketmeye yaramaktadır. O dünyaya bir şey verememiş dahası dünyaya temas edemeden göçüp gitmiştir. *"...zavallı Millie. Hiçbir şey hatırlayamıyorum. Ellerini düşünüyorum, ama onların herhangi bir şey yapışını hayalimde canlandıramıyorum. İki yanında öylece sarkıyorlar veya kucagında duruyorlar ya da sigara tutuyorlar, ama hepsi bu."*⁵³¹

Montag için eller çok daha önemlidir. Kitabın henüz başındayken elleri nasılda totaliter düzene hizmet etmekteydi. Tarihin paçavraları olarak gördüğü kitapları kömürleştiren elleri, bir orkestra şefinin elleri gibi kusursuzca hareket ediyorlardı. Peki sonra Montag neler hissetmişti? Mesleğinin yıkıcılığına hizmet eden elleri nasıl olmuştu da bağımsızlığını ilan edip kitaplar çalmıştı? *"Montag hiçbir şey yapmamıştı. Her şeyi eli yapmıştı, kendine ait bir beyni olan eli, titreyen her parmağında vicdan ve merak olan ve hırsıza dönüşmüş eli. El şimdi tekrar kitabı bir sihirbazın zarafetiyle Montag'ın koltukaltına tıktırdı..."*⁵³²

Montag yaşadığı şeylere inanmamıştır. Elleri bir şeyler başlatmış ve durmak yerine başka şeyler yapmaya da devam ediyordu; *"Ellerine hastalık bulaşmıştı ve az sonra kollarına da bulaşacaktı."*⁵³³ Başta zehrin bulaştığını düşünse de bu eller onu kurtuluşa getirmiştir. İşte şimdi buradadır; onun gibi gerçek mutluluğu arayan insanların yanında. Ellerini kullanacak ve dünyaya dokunacaktır. Öyle demişti Granger çünkü; insan ölünce ardında bir şey bırakmalıydı, kitap, çocuk, tablo veya ev ne olursa. Dokununca değiştirebildiğin ve ellerini çektiğinde seni anımsatan bir şey bırakmalıydı. *"Elinin bir şekilde dokunduğu bir şey, öldüğünde ruhunun gideceği bir yer olsun diye; böylece insanlar ektiğin o ağaca veya çiçeğe baktığında sen orada olursun."*⁵³⁴

Arka planda süren savaş o an başlayıp bitmiştir, Montag ise çok manidar bir şey hatırlamıştır; Millie ile ilk nerede tanıştığını. Onlar uzun zaman önce Chicago'da tanışmışlardı. Montag artık unutkan değildir, hafızası da elleri ve düşünceleri gibi

---

⁵³¹ A.g.e., 183-184.

⁵³² A.g.e., 58.

⁵³³ A.g.e., 61.

⁵³⁴ A.g.e., 184.

değişmekte ve gelişmektedir. Savaşın sisi onlara ulaşırken şehir bir toz yığına dönüşmüştür. Montag can veren şehirleri düşündü. Kaç kişi bu durumu biliyor, kaç buna şaşırmişti diye düşündü. Yemek yediler ve Granger ona “Anka kuşu” hikayesini anlattı hepsinin de görevinin buna benzer olduğunu söyledi. İleriki günlerde daha fazla insan onlara katıldığında, “hatırlıyoruz” diyecek ve kazanacaklardır. Sonra bir ayna fabrikası kurup uzun süre o aynalara bakacaklardır. Yemeklerini bitirip yürümeye koyuldular. Montag bir an grubun önünde yürüdüğünü fark edip Granger’e yer verse de Granger ona devam etmesini başıyla işaret etmiştir ve Montag yürümeyi sürdürmüştür. Belki sonra tekrar oturup hatırladıkları şeyler hakkında konuşurlardı. Montag böyle bir durumda ne söyleyebileceğini düşündü. *“Her şeyin bir zamanı vardır. Yıkmanın zamanı ve inşa etmenin zamanı vardır. Susmanın zamanı ve konuşmanın zamanı vardır.”*

*Ve nehrin iki yanında, on iki çeşit meyve üreten ve her ay meyve veren bir yaşam ağacı bulunuyordu. Ve ağacın yaprakları uluslara şifa vermek içindi.”*⁵³⁵ Montag bu cümlelerini saklayacaktı, şehre ulaşacağı zamana. Gelecek Montag için, Montag gelecek için umut besliyordu nihayetinde.

3.3.2 Biz’de Eğitim Anlayışı

*“Yaşasın Tek Devlet, Yaşasın Numaralar, Yaşasın Velinimet!”*⁵³⁶ Despotik bir dünyanın despotluğunu insanlara anlatan en sarsıcı sloganlardan birine sahip olan ve tezimizde incelediğimiz ikinci distopya eseri Zamyatin’in Biz’idir.

“Biz”, “Gelecek Günlerin Hikayesi” ve “Makine Duruyor” isimli karşı ütopyalarla beraber ilk distopik eserlerden biri olarak kabul edilmektedir.⁵³⁷ Yevgeni Zamyatin’in yazdığı “Biz” eseri, ülkesinde kurulan sosyalist devlet anlayışının totalitarizme dönüşmesine karşı bir uyarı niteliği taşımaktadır. Eserinde genel anlamda teknoloji ve bilim aracılığıyla insan davranışlarının ve düşüncelerinin kontrol altında tutulması, insanlığın doğadan ve dünyadan yalıtılması ve bunların müsebbibi despot bir devlet yönetimi söz konusudur.⁵³⁸

⁵³⁵ A.g.e., 192-193.

⁵³⁶ Zamyatin, *Biz*, 14.

⁵³⁷ Öztürk, *Ütopyalarda Eğitim Sorunsalının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi*, 160.

⁵³⁸ Dilek Özhan Koçak, “Bir Toplum Eleştirisi Olarak Bilimkurgu Edebiyatında Karşı-Ütopyalar: Biz, Cesur Yeni Dünya, Bindokuzyüzseksendört”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003) 108.

Biz’de insan aklı ile oluşturulan kusursuz bir mükemmellikte kurulu bir düzen anlatısı bulunmaktadır. Kitabın isminin “Biz” olarak konulması ile yazar bireyin yani tek başına ben’in toplumun yani biz’in içerisinde yol edildiğini göstermektedir.⁵³⁹ Bu fikrin en temel kanıtı olarak da insanların artık isimleri yerine çeşitli harf ve numaralarla oluşturulan künyeleri gösterilmektedir.

Eserde ortaya konulan bu zıtlığın yanında kent ve kır üzerindeki yaşam da bir karşıtlık olarak sunulmaktadır. Yaşanan savaş sonucu nüfusun çok az bir kısmının hayatta kalması ile kurulan kent, insanın yüzyıllarca yaşadığı doğadan ve fitratından ayrıştırılarak teknolojinin boyunduruğuna girmesinin sembolüdür. Kır ise doğa ile etkileşimini hiç kesmeyen, insanî özelliklerini koruyan ve özgür bireylerin yaşamının gösteresidir.

Yazarın eserde sunduğu bir diğer zıtlık ise açlık ve sevgi gibi duyguların karşısında duran matematik ve mantıksal yanı bulunan akıl gücüdür. Açlık, sevgi ve hayal gücü gibi özelliklere sahip ilkel insanların, matematiksel olarak kesinliği kanıtlanmış sonsuz mutluluğa ulaştırılması hedeflenmektedir. Bu nedenle de ülkedeki her şey matematiksel olarak ifade edilmekte veya neticede matematiğe hizmet etmektedir. Yine ülkede karşılaşılabilecek her sorun mantık ve akıl vasıtasıyla çözülmekte, bu sebeple de matematiksel olarak ifade edilemeyen hayal gücü bir hastalık olarak adlandırılmaktadır. Tüm hastalıklar tedavi edilemeyecek boyuta ulaşırsa ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Eserde işlenen bu zıtlıklar en temelde eğitim anlayışını da etkilemiştir. Aklın sadece tek bir açıdan kullanılması, insanların isimlerinin dahi kaybettirilmesi, en tabii duyguların ortadan kaldırılması ve daha nice yapılanlar eserin eğitim anlayışının anlaşılmasında önemli ipuçlarını oluşturmaktadır.

3.3.2.1 Biz’de Eğitimin Amacı

Ülkede kolay bir şekilde ve sonsuza değin halledilen meselelerden biri de eğitimidir. Teknolojik güç ve bilimsel ilerlemeler ile eğitim de son derece basit ve silikleştirilmiştir. Eğitim, Biz’de tam anlamıyla tamamlanmış eksiksiz bir konudur. Bu nedenle de eğitecek pek de bir şey bulunmamaktadır. Her şey çoktan mükemmellik seviyesine ulaşmıştır. Eğitim ile yapılacak ilk hedef diğer gezegenlerde yaşayan ilkel yaratıkların ülke seviyesine yükseltilmesinin sağlanmasıdır. Bu hedef için de

---

⁵³⁹ A.g.e., 109.

İntegral'in tamamlanarak hizmete başlatılması gerekmektedir. Böylece tüm evrendeki insanlar bir araya toplanacak ve ilkelerin sebep olduğu başıboş eğri düzeltilerek kusursuz bir matematiksel çizgi kurulabilecektir. Böylelikle de tek devlet henüz tamamlayamadığı ve çözemediği mutluluk sorunundan kurtulabilecektir. “Çünkü Tek Devlet'in çizgisi düz çizgidir. Yüce, ilahi, şaşmaz, bilge bir düz çizgidir, çizgilerin en bilgesidir...”⁵⁴⁰

Ülkede eğitim ya da herhangi bir alan kaynaklı sorunlar büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır. Bazen bazı aksaklıklar yaşansa bile teknik işlemlerle çözüme kavuşturulmaktadır. Ülkede sorunların temel noktası olarak “açlık ve sevgi” görülmekte ve bunların yok edilmesi gerektiği düşünülmektedir. “Dünyaya sevgi ve açlık hakimdir.”⁵⁴¹ Bu nedenle de ülkedeki eğitim stratejisini belirleyen ikinci amaç da bu olguların ortadan kaldırılması inancıdır denilebilir. Eskiden dünyayı yöneten bu iki güçten açlık, petrolden üretilen küp şeklinde yiyecekler ile yenilmiştir. Petrolden üretilen yiyeceklerle aslında insanın insan olma özelliğinin önüne geçilmiş, bir makine için çarkların yağlanması gibi onların da yiyecek yenmesine izin verilmiştir. “Açlık'ı alt kümesi haline getiren Tek Devlet doğal olarak dünyanın diğer hakimine, Sevgi'ye karşı saldırıya geçti.”⁵⁴²

Sevgi sorunu da ülkede oluşturulan yasa ile garanti altına alınmış ve numaraların incelenerek uygun numarayla eşleştirilmesi ile çözüme kavuşturulmuştur. Yine belirlenen “Annelik ve Babalık Standartları” yasası ile herkesin ebeveyn olabilmesinin önüne geçilmiştir. Olurda birisi bu yasağı çiğnemeye kalkarsa cezası ölüm olarak belirlenmiştir. Bu nedenle de aile olgusunun bulunmadığı Tek Devlet'te doğan çocuklar bizzat devlet eliyle yetiştirilmektedirler.

Biz ülkesinde yaşayan çocukların düzene uyum sağlamasını kolaylaştıracak şekilde düzenlenen eğitim kurumları, kuralları ve kural dışına çıkılmaması gerektiğini telkin eden yerler halinde bulunmaktadır. Tabiri caizse birer ıslah mekânları olarak adlandırılmaktadırlar. Çocuklar, devasa bir makinenin işlevini sürdürebilmesine yardım eden minik cıvatalar ya da parçalar olarak görülmektedirler. Aslında bu amacın gerçekleştirilmesi için üretilmektedirler. Çocukların eğitimi de öğretim makinaları aracılığıyla gerçekleştirilmekte ve verilen eğitim de bilimsel bir eğitim olmaktadır

---

⁵⁴⁰ Zamyatin, *Biz*, 14.

⁵⁴¹ A.g.e., 31.

⁵⁴² A.g.e., 32.

özellikle de matematik bilimi gibi.⁵⁴³ “Aydınlık, küresel bir salon, yüzlerce erkek çocuğun yuvarlak kafaları ve matematik öğretmenimiz Plyapa. Plyapa lakabını biz takmıştık. Kendisi artık bir hayli yıpranmış, dağılmıştı, operatör fişini taktığında her zaman hoparlöründen önce ‘Plya-plya-plya-tsss’ sesi gelir, ardından da derse başlardık.”⁵⁴⁴ Burada da görüldüğü gibi canlı kanlı bir insandan ziyade makineler kullanılmakta ve böylece öğretmenlik mesleği insanların hayallerinden silinmektedir.

Tek Devlet’te hayat kusurdan arınık, matematiksel bir hayattır. Bu hayatın sayılara sunduğu tek bir gerçeğe inanılmaktadır ki o da matematiğin gerçeğidir. Mutluluk dahi matematikselidir; “Gerçekten de bu mucizevi dünyada nerede daha bilgece, daha bulutsuz bir mutluluk var?”⁵⁴⁵ Matematiğin sunduğu her şey tek doğru olarak kabul edilmekte ve başka bir alternatif bulunmamaktadır; “Çarpım tablosu antik çağdaki Tanrı’dan daha bilge ve daha mutlaktır; ... hiçbir zaman hata yapmaz. Çarpım tablosunun düzenli ve sonsuz yasalarına göre yaşayan Numaralardan daha mutlusu da yok. Orada ne tereddüde ne de hataya yer vardır. Doğru tektir, doğru yol da tek; bu doğru, iki kere ikidir ve bunun doğru yolu, varacağı yer dördür. Eğer mutlu ve ideal bir şekilde çarpılmış bu ikiler herhangi bir özgürlüğü düşünmeye başlasalardı, yani açıkçası hatayı düşünselerdi bu saçma olmaz mıydı?”⁵⁴⁶

Ülkede önemli bir yere sahip olan sanatsal ögeler de yine matematiksel bir form ve anlam kazanmıştır ve bu ögelerin amaçları düzenin, devletin, huzurun destekleyicisi, propagandacısı ve koruyucusu olmaktır. Şiir bu ögelerden biridir. “Artık şiir arsız bir bülbülün ötüşü değil, şiir bir devlet hizmeti, şiir bir fayda.”⁵⁴⁷ Bu ögelerden bir diğeri ise müziktir. Müzikte de matematiksel doğrular tek geçerliliklidir; “matematikçi nedendir, müzik ise sonuç”⁵⁴⁸ Tek Devlet’in atalarının uzun uğraşlar neticesinde ürettikleri “müzikometre” makinesi ile saatte üç sonat bestelenebilmektedir. Ülkede bütün sayıların hep bir ağızdan ve büyük bir coşku ile söyledikleri yegâne marş ise *Tek Devlet Marşı*’dır. “İşte zil çaldı. Ayağa kalktık, Tek Devlet Marşı’nı okuduk; sahnede parlak, altın hoparlörüyle ve tüm nüktedanlığıyla fonookutman duruyor.”⁵⁴⁹ Ve böylelikle müzik de bir sanat olmaktan azat edilip matematiksel bir şekle sokulmuştur.

⁵⁴³ Öztürk, *Ütopyalarda Eğitim Sorunsalının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi*, 161.

⁵⁴⁴ Zamyatin, *Biz*, 48.

⁵⁴⁵ A.g.e., 75.

⁵⁴⁶ A.g.e., 75-76.

⁵⁴⁷ A.g.e., 77.

⁵⁴⁸ A.g.e., 27.

⁵⁴⁹ A.g.e., 26.

Ülkedeki şairler de artık ayakları yere basan, hülyalara dalmayan kişilerdir. Müzik aletlerinin ilham kaynağı artık elektrikli diş fırçalarının uğultusu, Velinimet'in Makinesinden yayılan hışırtılar ve Tek Devlet Marşı'nın çınlaması gibi mekanik seslerdir.

Ülkede doktorların da kutsal bir matematiksel işlevi vardır. Özellikle geliştirdikleri yöntem ile hastalıklı düşüncelere ve yaşamlara sahip kişileri *Ameliyat Bürosuna* götürerek beyinlerine doğrudan müdahalede bulunmaktadırlar. Doğrudan Velinimet'in yönetimi altında çalışan bu görevliler, çok çeşitli cihazlar kullanmaktadırlar. Bunlardan en önemlisi ise *Gaz Çanı*'dır. Eski çağlardaki engizisyona benzetilen bu araç alında son derece önemli bir amaca hizmet etmektedir; Tek Devlet'in güvenliğini yani milyonların mutluluğunu korumaktadır.⁵⁵⁰

Yönetimin eğitimindeki amacının bir diğer bakış açısı ise doğaya karşıdır. "*Yeşil Duvar*" isimli bir camla kaplı olan ülkede rakamların doğa ile bağlantısı tamamen kesilmiş ve engellenmiştir. Savaştan beridir kimse bu duvarı aşamamış ve dışarıya çıkamamıştır. İnsan daha doğrusu sayılaştırılan insanlardan başka bir canlı türü de bulunmamaktadır. Sahip olunan her şey teknolojinin birer nimetidir. Nimetin en büyük payı da devlete aittir çünkü numaraların denetimi ve kontrolü için son derece yardımcı olmaktadır.

Sonuç olarak, yazar eseri ve eserdeki eğitim anlayışı ile insana ait olan tüm bu özellikleri dile getirerek bunların önemine ve göz ardı edilmemesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Mükemmelleşme uğruna doğadan, sanattan, eğitimden, aileden koparılan, insanlığını yitirip salt bir makine parçasına dönüştürülmek istenen insan için bir dikkat çağrısıdır. Aksi taktir de distopik yönetimin, yönetim metodu bellidir; "*Eğilen vidanın sökülüp atılması için Velinimet'in becerikli ve kuvvetli ellerine, Koruyucuların tecrübeli gözlerine sahibiz...*"⁵⁵¹

3.3.2.2 Biz'de Yöneten

Ülkede kurulu siyasal iktidarın temsilcisi ve baskıcı düzenin başkanı olarak "*Velinimet*" bulunmaktadır. Ülkenin mutlak ve tek hâkimi olan lider, tüm insanlar ve düzen için nelerin iyi, nelerin kötü olduğunu belirlemektedir. Siyasi otoritesinin yanında dini bir gücü de bulunan bu tek yöneticinin adeta, var edici ve yok edici güçleri

---

⁵⁵⁰ A.g.e., 88-89.

⁵⁵¹ A.g.e., 25.

bulunmaktadır. Eserde Velinimet için yapılan tasvirler dikkat çekicidir. Velinimet'in heykelindeki büyük ve köşeli yüzü sertliğini, taştan yapılmış iri elleri⁵⁵² ise ağırlığını sembolize etmektedir. Yine bir başka betimlemede dökme demirden elleri ve gök gürültüsü gibi gürleyen sesi⁵⁵³ ile düzenin ve düzen kurucunun katılığı sembolize edilmektedir. Böylesi betimlenen Velinimet'ten ve onun gazabından korkan tüm sayılar, kurulu bu düzenin en ideali olduğuna inandırılmışlardır. Bu yüzden de yaratılan matematiksel düzeni bozmak, kimsenin yapabileceği bir şey değildir. Velinimet'in siyasal ve dini otoritesini desteklemek için ülkede düzenlenen bir çeşit kurban sunma ayini yapılmaktadır. *Küp Meydanı*'nda yapılan bu ayinde numarasının yazıldığı rozeti sökülen, elleri de kurdele ile bağlanan kişinin kendini Tanrıları olan Tek Devlet'e sunduğu akılcı kurbanlardır.⁵⁵⁴ Bu tören başta olmak üzere diğer uygulamalarla Velinimet'in gücü tasdik edilmekte ve korku imgesi kullanılarak insanların bir arada tutulması sağlanmaktadır. *"Evet, bu Tek Devlet'e adanmış törensel bir liturjya, İki Yüzyıl Savaşı'nın ceefa dolu günleri ve yıllarının, tümün tikele, bütününe bireye galip gelişinin anıldığı çok büyük bir kutlama."*⁵⁵⁵

Ülkede yönetimin en önemli organı ise *"koruyucular"* olarak adlandırılan görevlilerdir. *"Koruyucular gülün dikenleri, şefkatli Devlet Çiçeği'ni kaba dokunuşlardan koruyan dikenlerdir."*⁵⁵⁶ Toplumda kimlerin bu görevleri yaptığı bilinmemektedir, adeta tüm insanların içinde yaşayan ama görünmez olan bu koruyucular, yanlış davranış yapanları yakalamaktadırlar. Her yerde ve her zamanda insanları denetleyen bu kimselerin işlerini kolaylaştırmak için ülkedeki her şey camdan yapılmıştır hatta evler bile. Bu sayede de insanlar her daim görünür olmakta ve meşguliyetleri gözlenmektedir. *"... şeffaf duvarlarımızın arasında her zaman herkesin görebileceği şekilde yaşarız. Birbirimizden saklayacak hiçbir şeyimiz yoktur. Bu durum Koruyucuların ağır ve yüce emeklerini kolaylaştırır."*⁵⁵⁷ İnsanların denetlenemediği tek an vardır o da kişisel zaman olarak adlandırılan anlarda devlet izni ile gerçekleştirilen cinsi münasebet vaktidir. Yalnızca bu saatlerde perdelerin indirilmesine izin verilmektedir.

---

⁵⁵² A.g.e., 55.

⁵⁵³ A.g.e., 218.

⁵⁵⁴ A.g.e., 54-55.

⁵⁵⁵ A.g.e., 55.

⁵⁵⁶ A.g.e., 77.

⁵⁵⁷ A.g.e., 29.

Ülkede yönetimin hedeflerini gerçekleştirecek, egemenlik sahasını genişletecek en önemli aygıt “İntegral” isimli bir uzay aracıdır. Yüz yirmi gün içerisinde tamamlanması amaçlanan cam, elektrik ve ateş karışımından yapılan araç ile bin yıl önce yeryüzünü Tek Devlet’in egemenliği altına almayı başaran ülke, atalarının yaptığı iş devam ettirebilecektir. Uzayda yaşayan ve ilkel bir özgürlük anlayışı bulunan insanları da egemenlik sahasına katmak ve bunun yanında kâinatın bilinmeyen denklemini nihayetinde çözmek hedeflenmektedir. “*Camla, elektrikle ve ateş soluyan İNTEGRAL’le kâinatın bilinmeyen denklemini çözeceksiniz. Diğer gezegenlerde yaşayan, belki de hâlâ özgürlük denen ilkel koşullarda yaşayan meçhul varlıkları aklın lütüfkâr boyunduruğu altına almanız gerekiyor. Eğer bizim kendilerine matematiksel, hatasız mutluluğu getireceğimizi anlamazlarsa, onları mutlu olmak zorunda bırakmak bizim görevimizdir. Ama silahtan önce sözü deneyeceğiz.*”⁵⁵⁸ Böylece İntegral ile Tek Devlet’in yürüttüğü ideoloji uzaya taşınacak ve varlığı daha da sağlamlaştırılacaktır.

3.3.2.3 Biz’de Yönetilen

Tek Devlet’te yönetilen kısım iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan biri ülkenin çoğunluğunu oluşturan numaralar, diğeri ise “Mefi” olarak adlandırılan ve isyan hazırlığında olan ilkel yaşam tarzına sahip azınlık gruptur.

Yaşandığı söylenen iki Yüzyıl Savaşı’ndan sonra dünyanın nüfusu büyük oranda yaşamını yitirmiş ve sadece yüzde ikisi hayatta kalabilmiştir. Hayatta kalan bu insanlar Tek Devlet’i kurmuş açlık ve sevgi sorunlarını çözmeyi başarmıştır. Savaşın tarafları olan şehir ve köy insanları örülen “*yeşil duvar*” ile birbirinden tamamen ayrılmış ve o günden sonra da kimse duvarın diğeri tarafına geçmemiştir. Adeta gök yüzünü kaplayan yapay bir cam fanus olan bu duvar ile insanların doğayla arasındaki bağ koparılmıştır.⁵⁵⁹ Kenti çevreleyen bu duvar ile numaralar doğa olaylarıyla karşılaşmamaktadır, hatta güneş bile yalnızca bir ışık gibi anlatılmaktadır.

Kurulan bu uzun ömürlü devlette birey ya da insan olgusu bulunmamaktadır. İnsanlar isimlerle değil sayılarla adlandırılmaktadırlar. Dörtlü olarak eşleştirilen sayılar, tek tip ve tek renk “*ünif*” içinde rutin olarak “*Müzik Fabrikası*”ndan çalan “*Tek Devlet Marşı*” ile ritme uygun hareket etmektedirler. Sürekli çalan bu marşa itiraz edilmeden

⁵⁵⁸ A.g.e., 13.

⁵⁵⁹ A.g.e., 31-32.

uyulmaktadır.⁵⁶⁰ Erkekler sessiz harf ve numara ile isimlendirilirken kadınlar ise sesli harf ve numara ile isimlendirilmektedirler. Matematiksel düzenin en büyük kanıtı isimlendirilme meselesi ile okura sunulmaktadır. Buradaki en büyük hedef ise insanların birbirlerini kıskanmasının ve herhangi bir üstünlük yarışında bulunulmasının önüne geçilmesidir. Sayılar ve harfler matematiğin en önemli öğeleridirler ancak formül olmadan da pek bir önemleri bulunmamaktadır. Burada sayılar ve harfler insanları simgelerken formül ise Tek Devlet'tir. Tek Devlet olmazsa sayıların da bir önemi bulunmamaktadır. Bu sebeple de onlar bir insandan ziyade dev bir makinanın çalıştırılmasını sağlayan minik birer parçayı simgelemektedirler; Tek Devlet'in makinasını. *“İnsanların aşağıda Taylor'a uygun şekilde devasa bir makinenin manivelaları gibi uyum içinde ve hızla eğilip büküldüklerini gördüm... Tek kelimeyle insanlaşmışlardı, mükemmel insan gibiydiler.”*⁵⁶¹

Tek Devlet'in nabzı sayılan *“Saat Tableti”* ülkedeki tüm sayıların aynı anda aynı işle meşgul olmasını sağlamaktadır. *“Biz milyonlar her sabah altı tekerlek şaşmazlığıyla aynı saatte, aynı dakikada yekvücut uyanırız. Tek bir milyon olarak aynı saatte çalışmaya başlar, tek bir milyon olarak aynı saatte işi bitiririz. Milyonlarca eli olan tek bir bedende eriyerek Tablet'in belirlediği aynı dakikada gezmeye çıkar, salona gider, Taylor egzersizleri yapar ve uyuruz...”*⁵⁶² Tüm herkesin aynı işi yapmasını sağlayan bu tablet sayılar için günde iki defa bir saatlik bir *“Kişisel Saatler”* periyodu da belirlemiştir. Saat on altı ile on yedi arası ve yirmi bir ile yirmi iki arası kişisel saatlerine giren sayılar istedikleri faaliyeti yapabilmektedir.

Ülkede sayıların en önemli görevi *“Fikir Birliği Günü”*nde Velinimet'i başkan olarak seçmek için oy kullanmaktır. Her yıl aynı tarihte düzenlenen bu seçim ile ülkenin tek başkan adayı Velinimet tekrar başkanlık için seçilmektedir. *“Yarın her yıl yapılan Velinimet seçimleri günü. Yarın sarsılmaz mutluluk kalemizin anahtarını Velinimet'e yeniden takdim edeceğiz.”*⁵⁶³ Sonuçların önceden bilindiği, herhangi bir tesadüfün yaşanmadığı, herkesin yekvücut evet oyu kullandığı bugünde, tek bir sesin bile uyumu bozmasına izin verilmemektedir. Gündüz vakti tüm sayıların, koruyucuların ve Velinimet'in önünde açık seçik yapılmaktadır bu seçimler. *“Ben herkesin Velinimet'e*

---

⁵⁶⁰ A.g.e., 17.

⁵⁶¹ A.g.e., 91.

⁵⁶² A.g.e., 23.

⁵⁶³ A.g.e., 144.

nasıl oy verdiğini görüyorum; herkes de benim Velinimet'e nasıl oy verdiğini görüyor; başka türlü nasıl 'herkes' ve 'ben' tek bir 'BİZ' olabiliriz?''⁵⁶⁴

Bu yıl yapılacak seçimde numaraları bir farklılık beklemektedir. Daha önceki seçimlerde herkesin “evet” oyu için elini kaldırdığı seçimler geride çalmıştır. Çünkü bu yıl yapılan seçimde büyük bir kalabalık “hayır” oyu için elini kaldırmıştır. “Binlerce elin havaya kalktığını, ‘Hayır’ diyerek aşağı indiğini gördüm.”⁵⁶⁵ Bu seçimde başkana hayır oyu verenler *Mefi* adlı bir isyancı gruptur.

I-330'un da aralarında bulunduğu bu grup, yeşil duvarın dışında doğanın içinde yaşamaktadır. Diğer canlılarla, teknolojiden arınık ve ilkel bir yaşam sürmektedirler. Üniflerinden kurtulan bu insanların, Tek Devlet'te çocuk yasağı sebebiyle evlat sahibi olamamalarına rağmen burada çocuk sahibi olma hakları bulunmaktadır. Grubun asıl amaçları İntegral'i ele geçirerek bu düzene son vermektir. Ancak istedikleri tam olarak gerçekleşemez çünkü devlet başından beri onlardan haberdardır ve girişimlerine karşı tedbirlidir. Bu nedenle de seçim günü isyana kalkışlılar ancak koruyucular tarafından bertaraf edilirler daha sonra ise ilk olarak İntegral'i ele geçirme planları yaparlar ancak bunda da başarısız olur ve yakalanırlar. Velinimet'e karşı gelmenin cezası Biz'de ölümdür ve isyancıların da cezası bu olacaktır. Yakalanan isyancılar gaz odalarında ölüme mahkûm edileceklerdir.

Ancak yapılanın bedeli sadece isyancılara kesilmez diğer tüm numaralar da bundan nasibini alacaktır. *İdare Bürosu, Sağlık Bürosu ve Koruyucular Bürosu* toplanarak ortak bir karar almıştır ve bunu *Tek Devlet Gazetesi* ile halka duyurmuşlardır. Yapılan bu devrim girişiminden ve onun oluşturabileceği kuşkudan kurtulabilmenin tek yolu *Hayal Gücü Merkezi*'nin tamamen aldirılmasıdır. Bu sayede hiç kimse yaşadığı bu günleri hatırlamayacak ve eski düzen aynılığında devam edebilecektir. “Artık siz de kusursuz olacaksınız, makineyle eşit olacaksınız, yüzde yüz mutluluğa giden yol artık temiz, açık. Yaşlılar ve gençler, hepiniz, Büyük Ameliyat için acele edin. Büyük Ameliyatın yapılacağı salonlara koşun. Yaşasın Büyük Ameliyat! Yaşasın Tek Devlet, Yaşasın Velinimet!”⁵⁶⁶ İsyancılar ölüm cezasına çarptırılıp yok edilirken diğer

---

⁵⁶⁴ A.g.e., 145.

⁵⁶⁵ A.g.e., 150.

⁵⁶⁶ A.g.e., 187.

numaralar da beyin yıkama cezası ile insanlığa kavuşma umudundan uzaklaştırılmıştır ve tekrar makinelerin parçaları işlevi görmeye mahkûm edilmişlerdir.

Eser D-503'ün günlüğü şeklinde okura sunulmaktadır ve D-503 zaman zaman yaşanan olayları ve duygularını aktarırken eski medeniyetleri ve orada yapılan davranışları da aktarmaktadır. Hatta kendi zamanı ile geçmişi karşılaştırmaktadır. Bu sebeple de Fahrenheit 451'de ki gibi geçmişin silinip tamamen değiştirilmesinden ziyade aslında yönetimin yönetilenlerin zihninde geçmişlerine bir yabancılaşma ve geçmişin tuhaflığını kabullendirme faaliyetinde bulunduğu söylenebilir. Bu nedenle de yönetilen grup geçmişteki insanlardan ve yapılan faaliyetlerden haberdar olmakla birlikte o insanları ilkel kabul etmekte, bu ilkelikten kurtulabilmek için de bilimi özellikle matematik bilimini kullanmaktadırlar.

3.3.2.4 Biz'de Ana Karakterin Değişimi

Biz'in ana kahramanı olan D-503, uzayın sömürülmesi ve orada yaşadığı düşünülen insanların egemenlik altına alınması için kullanımı hedeflenen ve bu amaçla yapımı devam eden "İntegral" isimli bir uzay aracının baş mühendisi ve Tek Devlet'in matematikçisidir. Onun sayılara aşına kalemını anılarını yazmak üzere kullanması ile hikâyeye, okur ile anı yazarı arasında bir sohbet havasında anlatılmaktadır.

D-503, I-330 ile tanıştığında birtakım rahatsızlıklar hissetmiştir. Ama onun yaşadığı bu rahatsızlığın daha doğrusu şüphe duygusunun ilk temeli henüz okul yıllarındayken matematik dersinde karşılaştığı $\sqrt{-1}$ sayısındadır. Bu sayı matematikte akla uygun olmayan yani "irrasyonel" olarak isimlendirilmektedir. Gözle görülmediği, elle tutulmadığı halde var olabilen bu sayının gerçek olabildiğinden yola çıkan D-503, ruhun da gerçekten var olabileceğini düşünmeye başlamıştır. Ülkenin matematikçilerinden biri olan D-503'ün ara sıra sorguladığı bu gerçek gibi görünmeyen gerçeklik, içinde çeşitli bazı şüphelerin de oluşumuna yol açmıştır. Yaşadığı yerdeki düzenin en ideali olduğuna inancı tam olsa ve Tek Devlet'te hatanın bulunamayacağını düşünse bile sistemsiz işleyişe karşı kuşkuları başlamıştır artık. $\sqrt{-1}$, Tek Devlet'in kurduğu kusursuz sistemin atlanılan ufak bir ayrıntısı haline gelmiştir. Sayılar üzerine inşası yapılan devletin mükemmelliğinde bir gedik açılmış ve bu gedikten içeri girmeyi başaran sorgulayıcı akıl ile sistem, akıl yoluyla yani kendi

silahıyla vurulmuştur ancak devlet bu sonu öngörememiştir.⁵⁶⁷ Tek Devlet'in atladığı diğer bir gedik ise mutluluk fikri olmuştur çünkü D-503, başlarda yaşamından son derece memnun olsa da zamanla mutluluğu düşünmeye başlayacaktır.

Ülkedeki herkes gücü ve yeteneği kabilinde Tek Devlet'in güzelliği ve büyüklüğüyle ilgili tezler, şiirler, manifestolar, methiyeler veya başka şeyler yazmakla yükümlüdür ve D-503 de ülkesi için gücü neye yetiyorsa onu yerine getirmektedir. D-503 de tıpkı diğer numaralar gibi tablette belirtilen saatlerde yapması gerekenleri yapmaktadır. Kişisel saatlerin de ise ona verilen meşguliyetlerle uğraşmakta ve ülkesinin gelişimine katkı sağlayabilmek için matematik problemleri çözmektedir. D-503 ülkesine derinden bağlıdır hatta bazı uygulamalar onun için fazla iyi niyet göstergesidir.⁵⁶⁸ Kişisel saatler de bunlardan biridir çünkü bu saatler de perdeler kapandığından insanların denetlenmesi imkansızlaşmaktadır. Yalnız kendi ile kalabilen insan düş kurarak sistemi sorgulayabilmektedir. Ve ileride görüleceği üzere bu saatler devletin sonunun getirilmesinde büyük paya sahiptir.

D-503, ülkesinin en önemli icadı olan İntegral'in yapımı için diğer çalışanlarla beraber çaba göstermektedir. İntegral, Yeşil Duvar, İki Yüzyıl Savaşı, Velinimet, Bürolar, Yasalar, bulutsuz ve yapay güneşe sahip gökyüzü ve daha niceleri onun zihninde ülkesinin mükemmelliğinin göstergeleridir. Ancak bir gün I-330 ile tanışmış ve tüm bunlara bakış açısında bir değişme yaşanmıştır. Başlarda I-330'ten rahatsız olmuştur çünkü onunla yaptığı konuşmalarda devletin olumsuz yanlarının dile gelmesi söz konusudur ve bu da D-503'ün hiç de sevmediği bir konudur. D-503 de aslında hala bazı şeylerin tam olarak çözülemediğinin, mükemmel seviyesine ulaşmadığının farkındadır örneğin mutluluk sorunu gibi. “... *ideale varmak için birkaç adım daha atılması gerektiğinin açık olduğunu burada belirtmem gerekiyor.*”⁵⁶⁹

Mutluluk sorunu, I-330 ile konuştuğça daha da açığa çıkmakta ve D-503'ün sürekli olarak kafasını kurcalamaya başlamaktadır. Devletine, yöneticisine tamamen bağlı olmasına rağmen I ile Antik Ev'de buluşmuş ve dış dünyaya dair ilk kez bir farkındalık kazanmaya başlamıştır. Yaşadıkları ve gördükleri onda farklılaşma hissettirmiş ve bu duygu zaman zaman tekrar etmektedir. Henüz yaşadıklarını anlamlandıramadan

---

⁵⁶⁷ Koçak, *Bir Toplum Eleştirisi Olarak Bilimkurgu Edebiyatında Karşı-Ütopyalar: Biz, Cesur Yeni Dünya, Bindokuzyüzseksendört*, 113.

⁵⁶⁸ Zamyatin, *Biz*, 23.

⁵⁶⁹ A.g.e., 35.

gördüğü rüya, D-503'ün korkmasına ve kendisinin hastalandığını düşünmesine yol açmıştır çünkü Tek Devlet'te rüya görmek bir hastalık belirtisidir ve bu sebeple de onlara müdahale edilerek denetim altına alınmaktadırlar. *“Ama biz rüyaların ciddi bir psikolojik hastalık olduğunu biliyoruz artık. Ve ben biliyorum ki beynim bugüne kadar kronometrik olarak ayarlanmış, parlak, mekanizmasına en ufak bir yabancı madde sokulmamış haldeydi, oysa şimdi...”*⁵⁷⁰

D-503 neyin içine girdiğini henüz tam olarak bilemese de devlet isyancı gruptan haberdardır; *“Güvenilir kaynaklardan edinilen bilgiye göre, amacı Devletin lütufkâr boyunduruğundan özgürleşmek olan ve halen yakalanamayan örgütün izleri yeniden ortaya çıkarılmıştır.”*⁵⁷¹ Gazetede çıkan bu haberden sonra D-503, ülkedeki bu isyancı gruptan haberdar olmuştur ancak onlara karşı bakış açısı hala aynıdır ve Devlet'i yüzde yüz haklıdır; *“İnsanı suçtan arındırmanın tek yolu onu özgürlükten arındırmaktır. Yüzyılların ardından, tam da bundan arınmışken bir takım zavallı geri zekalılar...”*⁵⁷²

D-503 Antik Eve gittiğinde I'yı *“Koruyucular Bürosu”*na söylemek istese de bir türlü bunu yapmamıştır. Akli sürekli onda ve onunla yaptığı konuşmalarda kalmış bu sebeple de işine ve yaşamına konsantre olmada zorluk yaşamıştır. I'nın yaptığı diğer yasak çiğnemeleri de onu şikâyet etmesine yetmemiştir. Ve sonunda D-503 de artık kuralları çiğnemeye başlamıştır. İlk kuraldışı davranışı uyku saatinde uyumak yerine yaşananlar yüzünden düşünce dünyasına dalmak olmuştur. Bu düşünceler onun için zehirlendiğinin birer alametidir ve bir an önce sağlığına kavuşması gerekmektedir. Bu nedenle de sürekli olarak eski insanlar ile kendi düzenini kıyaslamakta ve bu düzene hayranlığını dile getirmektedir.

D-503, I'nın kendisi üzerinde söz sahibi olmasına karşı çıkmak istemiş; *“Beni yönetenin kendisi değil de Tek Devlet olduğunu göstermem gerekiyordu.”*⁵⁷³ Ancak köleleştiğini fark etse de bu ona mutluluk veren bir eyleme dönüşmüştür. Antik Ev artık onların buluşma noktasıdır. Hasta olduğu için rapor alan D-503, bu izin günlerini de I ile pek çok konuda özellikle de integral hakkında sohbet ederek geçirmektedir. Yaşanan tüm bu olaylar D-503'ü bilinmezliğin içine sürüklemektedir. *“Tüm bu*

---

⁵⁷⁰ A.g.e., 42.

⁵⁷¹ A.g.e., 45.

⁵⁷² A.g.e., 45.

⁵⁷³ A.g.e., 80.

hikayenin koordinatlarının başlangıcı hiç şüphesiz Antik Ev'di."⁵⁷⁴ Bu evin içinde bulunan geçitler ile doğaya kapılar açılmaktadır. "Ya dışardaki insanlar bizden daha mutluydu?" sorusu D-503'ün etrafını sarsa bile o hala biz'in ben'den üstün olduğunu savunmakta, düzenin kusursuzluğuna inanmaktadır.⁵⁷⁵

İleriki günlerden birinde toplu yürüyüş esnasında bir genç düzeni bozmuş ve Koruyucular tarafından cezalandırılmıştır, bir kadın bu duruma tepki gösterince D-503, ilk kez karşısında bir numara değil de bir insan gördüğünü düşünebilmiştir. Bu duyguyla kadını korumaya çalışmış ancak yaptığından pişman olmuştur. Dikkatlerin üzerinde toplandığını görünce, hastalığını bahane ederek kendini sıyırmayı başarmıştır fakat pişmanlık hissi kendini ondan sıyırmamıştır. "*İşte ben, herkesle aynı hizada ama yine de herkesten ayırım.*"⁵⁷⁶

D-503 için o gün yaşananlar bazı değişimlerin ilk adımları, yaşanacak olan değişimlerin ise başlangıcı sayılabilecek düzeydedir. Çünkü daha sonra I'ya her şeyi öğrenmek istediğini söylemiş ancak I'da garip bazı durumlar söz konusu olmuştur. Bu garipliğin asıl sebebi ise yaklaşan Fikir Birliği Günü'dür. D-503 neler yaşanacağını bilmese de bu yılki seçim gününün diğerlerinden daha farklı geçeceğini anlamıştır. Her şey son derece hassastır, Koruyucular tetiktedir, adet olduğu üzere seçim öncesi yaşanan sessizlik bile bu defa farklı bir boyuttadır; "*O anda, antik çağlarda yaşayanların fırtına öncesi sessizlik dedikleri durum vardı.*"⁵⁷⁷

Bu yıl yapılan seçimde ilk kez Velinimet'e karşı hayır oyu kullanılmıştır ve bu durum ülkeyi teyakkuza geçirmiştir. Her yerde aranan isyancılar için tek bir ceza vardır; suçlarını itiraf ettirdikten sonra onları ölüm cezasına çarptırmak. Bu durum D-503'ün kendini ve kimliğini bir kez daha sorgulamasına sebep olmuştur; "*Fikir Birliği Günü'nde 'hayır' diyenler mi oldu? Onlar adına utandım, bundan acı duyuyorum, korkunç bir şey bu. Peki kim 'onlar'? Ve ben kimim: 'onlar' veya 'biz', hangisinden olduğumu biliyor muyum?*"⁵⁷⁸

Bu girişimin başarısızlıkla sonuçlanması ile yaşam, numaralar için eski sıradanlığına hızlıca dönse de Tek Devlet böylesi bir durumun tekrar yaşanmasına kökten engel

---

⁵⁷⁴ A.g.e., 100.

⁵⁷⁵ A.g.e., 101.

⁵⁷⁶ A.g.e., 135.

⁵⁷⁷ A.g.e., 149.

⁵⁷⁸ A.g.e., 153.

olmak istemektedir. Yönetim bu sorunu çözecek çözüm yoluyla uğraşırken D-503, I ile duvarın diğer tarafına geçmiştir. Güneş, ağaçlar, kuşlar, böcekler, doğa D-503 için son derece baş döndürücüdür. Burası isyancıların yaşadığı yerdir. Hepsi burada bir araya gelerek isyanları hakkında konuşmakta ve eylem planlarını yapmaktadırlar. Devletin en önemli aracı olan İntegral'i ele geçirme planını da yapmış ve şimdi I bu durumu D-503'e açıklamakta onu da oradaki insanlara tanıtmaktadır. Doğada yaşayan insanlar için bir umut olan D-503, burada kendini bir numaradan ziyade biricik olarak hissetmiştir.⁵⁷⁹

D-503 hala ne hissettiğini tam olarak çözememiştir onun davranışlarını yönlendiren tek duygu I'ya duyduğu derin sevgidir. *“Artık onların kim, bizim kim olduğumuzu anlamıyordum. Ne istediğimi bilmiyordum: başarsınlar mı, başarmasınlar mı? Bildiğim tek bir şey var: I en uçta yürüyor...”*⁵⁸⁰

I yavaş yavaş D-503'e olan biteni öğretmeye başlamıştır; İki Yüzyıl Savaşı'nda kent doğaya galip gelmiş ve Tek Devlet kurulmuştur ama doğadaki tüm insanlar öldürülmemiş, küçük bir kısmı sağ kalabilmiş ve hayatını duvarların ardında sürdürebilmeyi başarmıştır. *“Ağaçlardan, vahşi hayvanlardan, kuşlardan, çiçeklerden ve güneşten çok şey öğrendiler.”*⁵⁸¹ Mefi olarak isimlendirilen bu grup önceki yaşanan savaşı bir devrime dönüştürmek ve bu düzeni yıkmak istemektedir. Bunu yapmak için de deneme sürüşü yapılacağı gün İntegrali ele geçirme planı yapmışlardır.

Ancak tüm ayrıntısı planlanan bu süreç istenilen şekilde gerçekleşmemiştir, işler ters gitmiş ve isyancılar başarısız olmuşlardır. Koruyucular gaz odalarına atmak üzere onları beklemektedir. D-503 için ise verilen ceza hayal gücünün elinden alınması olacaktır. D-503 bu ameliyatı olmak istememektedir çünkü ilk kez insanca hissetmekte ve bunun elinden alınması ona mutluluk değil acı vermektedir. Ameliyat olan insanları görünce hislerini dille getiren D-503 bu acıyı ifade etmiştir aslında; *“Köşede, salonun kapısı ardına kadar açık ve içeriden yaklaşık elli insandan oluşan bir kıta yavaşça, ağır ağır dışarı çıkıyor. Fakat bunlara ‘insan’ demek doğru olmaz: Ayaklar, ayak değil de birbirine kaynaşmış, ağır, görünmez bir motordan güç alan tekerler âdeta; insan biçiminde traktörler bunlar. Başlarının üzerinde rüzgârla sallanan beyaz flamaları, flamaların üzerine işlenmiş altın rengi güneş ve ışınlarında şu yazılar vardı: ‘Biz*

---

⁵⁷⁹ A.g.e., 161-164.

⁵⁸⁰ A.g.e., 169.

⁵⁸¹ A.g.e., 171.

öncüleriz! Ameliyat olanlarız! Herkes peşimizden gelsin!”⁵⁸² Tüm insanlığa verilen bu ceza ülkede çok da uygulanması istenen bir durum değildir. Bazı numaralar bu isteksizliği duvarlara “Kahrolsun Ameliyat” yazarak dile getirmiştir. Bu sloganları okuyan D-503, insanların yalnızca kalbiyle söküp atabileceği bazı acıların bulunduğunu fark etmiştir. Ancak bu farkındalık sonu değiştirmeye yetmemiştir.

Ameliyat öncesi Velinimet’in huzuruna çıkan D-503 ile aralarında geçen konuşma son derece manidardır çünkü Velinimet kurmuş olduğu bu düzenin insanlar için sonsuz mutluluk olduğunu söylemektedir. *“Soruyorum size: insanoğlu kundaktan çıktığından bu yana neye dua etmiştir, neyin hayalini kurmuştur, neden eziyet çekmiştir? Birisi çıkıp da mutluluğun ne olduğunu bir kerede tümüyle söylese ve sonra da onları o mutluluğa zincirlese diye. Peki, şimdi yaptığımız bundan başka bir şey mi? ... Ve işte, bu hayale ulaştığımız, onu böyle yakaladığımız, avın derisini yüzdüğümüz ve tam da paylara böleceğimiz bu anda siz, siz...”*⁵⁸³ Yapılan bu konuşmadan sonra D-503’ün beyni ameliyat ile yıkanacak ve tekrar eski haline Tek Devlet’in ve İntegralin başmühendisi olarak yaşadığı hayatı sürdürmeye devam edecektir.

İsyancı grup son eylemleri ile Yeşil Duvarı yıkmayı başarıp, ellerindeki elektrikli silahlarla kente girmeyi başarmışlardır ancak bu da sonucu değiştirmeye yetmemiştir. Hepsi yakalanmış gaz odalarına atılmışlardır. D-503 ise ameliyathaneye çoktan girmiş ve yükünden kurtulmuştur. *“Başımdan bir kıymık çıkardılar, başım hafıfledi, boşaldı.”*⁵⁸⁴ D-503 yapılan ameliyat sebebiyle hiçbir şeyi hatırlamamaktadır. Öyle ki I-330 gaz odasına atıldığında D-503 onun gözlerinin içine baksa bile hiçbir şey anlayamamıştır, yalnızca I’nın güzel bir kadın olduğunu düşünmüştür.

Nihayetinde Tek Devlet, sahibi olduğu teknoloji sayesinde tekrar savaşı kazanmıştır. İsyancılar ortadan kaldırılmış, düzen tekrar kusursuzlaştırılmış ve insanlar yeniden makine parçalarına dönüştürülmüştür. Ta ki insanlık yeni bir devrim planı yapana kadar. *“Sonuncu diye bir şey yok, devrim sonsuzdur.”*⁵⁸⁵ Zamyatin için son bir devrim ve son bir sayı yoktur.⁵⁸⁶ Onun bu sonsuzluğu distopyasının ana temasını oluşturmaktadır.

---

⁵⁸² A.g.e., 195.

⁵⁸³ A.g.e., 220.

⁵⁸⁴ A.g.e., 237.

⁵⁸⁵ A.g.e., 181.

⁵⁸⁶ Öztürk, *Ütopyalarda Eğitim Sorunsalının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi*, 200.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM ALGILARININ KARŞILAŞTIRILMASI

İnsanı en iyi şekilde tanıyan ve en mükemmel şekilde yaratan yüce Allah'ın, Kur'ân-ı Kerîm vasıtasıyla insanlığa ilettiği mesajlar son derece önem taşımaktadır. Kur'ân'ın gönderilişinin en önemli gerekçesi, onun insanlığa yol gösterici bir hidayet kitabı olmasıdır. Bu nedenle de pek çok âyette insana dair bilgiler verilmiş ve insanın eğitim sahibi olması gerektiği vurgulanmıştır.

Kur'ân'da insan, bireysel ve toplumsal boyutta ele alınarak, yaratılışından, olumlu ve olumsuz özelliklerinden, nefsanî durumlardan, çeşitli manevî hastalıklardan ve bunların tedavi ve terbiye yöntemlerinden bahsedilmektedir. Çünkü insanın hidayete ulaşabilmesi ve eğitilmesi için bunların bilinmesi gerekmektedir. Bu nedenle de Kur'ân, insanın kişiliğini kazanabilmesi, karakterini geliştirebilmesi hem dünyada hem de ahirette mutluluğu elde edebilmesi için insanı, insana tanıtmış ve onun eğitiminde önemli bir paya sahip olmuştur. Burada ortaya çıkan en önemli meselelerden biri Kur'ân'ın anlaşılması meselesi olmuştur. Kur'ân'ın anlaşılması demek, en temelde yaşamın anlaşılması demektir. Yaşamın anlaşılabilmesi için de Allah'ın insana verdiklerini anlamak gerekmektedir. Tüm bu gereklilikleri yerine getirebilmenin en önemli basamağı ise eğitimden geçmektedir. İnsanın akıl, ruh, duygu, beden gibi boyutları bulunmaktadır ve bunları eğitebilmesi demek onun kurtuluşa ulaşabilmesi demektir.

Kurtuluş düşüncesinin farklı bir versiyonu olarak ortaya çıkan ütopyik ve distopyik eserler, temelinde toplum eleştirisinin yer aldığı, kimilerince mevcut sorunları çözen, kişiye mutluluğu sunabilen eserlerken kimilerince de sorunları farklılaştırarak yeni sorunlar üreten eserler olarak görülmektedirler.

Eğitim pek çok alanı etkilediği gibi birçok alandan da etkilenen bir kavramdır. Aile, toplum, din, devlet, ekonomi, yönetim anlayışı, ahlâk, teknoloji gibi pek çok olguyla iç içe bir karşılıklı etkileşim göstermektedir. Bu nedenle de önceki bölümde eğitim kavramı tek bir başlıkla anlatılmak yerine buradaki kavramlarla ilişkilendirilerek anlatılmaya çalışılmıştır. Ana karşılaştırma yapılırken eğitim ile iç içe olan kavramlar da dahil ederek bir karşılaştırma yöntemi kullanılacaktır ki eğitimin her alana müdahil olan son derece önemli bir kavram olduğu da desteklenmiş olsun.

Çatı kavram olan eğitim, Kur'an, ütopya ve distopya eksenli şekilde çalışıldığında konunun farklı şekillerde ele alındığını söylemek mümkündür. Konuyu daha ayrıntılı ele alabilmek için öncelikli olarak eğitim ile iç içe olan bu kavramların karşılaştırması yapılacak ve eğitim için önemlerine değinilecektir. Ortak konular çerçevesinde değerlendirmelere bakarken genel tespitimiz şu şekilde ifade edilebilir; Kur'an, insan için arzularının iyi ve kötü olanlarını belirlemiş, insana seçim hakkı tanımış ve bunu yaparken de ona örnekler göstermiştir ki doğru yola ulaşım kolaylaşabilsin. Ütopyalarda durum, olması gerekenlerin herkes tarafından zaten kabul gördüğü, amaçlandığı ve istendiği olarak karşımıza çıkarken, distopya dünyasında ise bireyler genel kitle karşısında seçim hakkı olmaksızın bir çeşit boyun eğme faaliyeti göstermektedir.

1. İnsan ve Toplum – Yöneten ve Yönetilen

İlk olarak eğitimle ilgili olan en temel argüman, insanın bizzat kendisidir. Zira eğitim, öğrenme faaliyetini oluşturan süreçlerin ve süreçleri oluşturan ögelerin sistemsal bir yapı içerisinde çalışması neticesinde meydana gelen eylemlerdir. Bu eylemlerin birey tarafından elde edilmesini sağlayacak gayretlere de yine eğitim denilmektedir. Bu girişten hareketle insan ve eğitim arasında daimî, aktif ve işlevsel ilişkinin varlığından söz edilebilir.⁵⁸⁷ İnsanın tek başına bir birey olmasının yanında toplumsal yaşamda bulunması da ona farklı bir boyut kazandırmaktadır. Yine özellikle araştırmalar bazında bakıldığında insan figürünün önemli bir yönü olan yönetici kimliği de karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple de insan, eğitimsel açıdan ele alınırken “yönetilen”; bireysel ve toplumsal olarak, “yönetici figürü” ise; yöneten ve yönetim şekli yani devlet yapısı olarak incelenecektir. Böylesi bir ayırım yapmak hem meseleyi ele alış noktasında gereklidir hem de eğitimin dinamik yapısına bakıldığında bu kurgusal ülkelerin eğitim felsefelerini belirleyenler ve uygulayanlar olarak karşımıza yönetim ve yönetici figürler çıkmaktadır. Yine yönetimin belirlediği anlayışı uygulama sahası olarak da bireyler ve toplumlar söz konusu olmaktadır.

1.1. Devlet Yapısı

Devletin yönetim şekli hemen her yapıyı etkilediği gibi eğitim kurumunu da etkileyebilmektedir. Çünkü devlet yönetimi demek bir yönü ile de iktidarın yönetim

---

⁵⁸⁷ Şükrü Keyifli, “Eğitim ve Din Eğitimi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.13, S.2 (2013): 106-107.

metodu demektir. Bu sebeple de ülke halkının iktidara bakış açısı ve iktidarın da halk üzerindeki söz ve yaptırım gücü eğitim felsefesinin de şekillenmesine sebep olabilmektedir. Örneğin demokrasi ile yönetilen bir devlette eğitim felsefesi bu ilke üzerine bina edilerek halkın eğitim noktasında daha aktif olması sağlanabilmektedir. Ancak daha totaliter bir rejim yapısının varlığı eğitimin daha kontrolcü ve daha fazla devlet yararı öncelenerek belirlenmesine neden olacaktır. Bu nedenle de ülkenin yönetim şeklinin belirlenmesi eğitimin amacına da etki etmektedir denilebilir.

Eserlerdeki devlet yapılarına bakıldığında, distopya dünyasının ütopya dünyasına nazaran daha otoriter/totaliter bir şekilde olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü ütopyalar devlet politikalarını hayata geçirirken ülke vatandaşlarını korumayı da hedeflemektedir. Örneğin More'nin Ütopya'sında ve Campanella'nın Güneş Ülkesinde özel mülkiyet anlayışının devlet tarafından yasaklanması toplumdaki iç düzenin korunmasını sağlarken Bacon'un Yeni Atlantis'i başta olmak üzere diğer ütopyalarda adaya dışardan gelecek kişilere karşı sıkı tedbirlerin alınması dışa dönük düzenin korunmasını sağlamaktadır; “... çünkü bu yasa yabancılarla ilişkiden doğabilecek yararı korurken zararı önler.”⁵⁸⁸ Ancak distopya dünyasında durumun pek de böyle olmadığı görülmektedir, korunması gereken tek varlık, devletin kendisi ve uyguladığı düzendir. Örneğin, Zamyatin'in Biz'inde ülkedeki yönetimin gücünü koruması için insanın en doğal ihtiyaçlarından olan sevgi ve açlığın ortadan kaldırılması söz konusudur; “Dünyaya hâkim olmak için dünyanın hâkimlerine sahip olmak gerekir.”⁵⁸⁹ Yine “Tek devletin güvenliği, başka bir deyişle milyonların mutluluğu.”⁵⁹⁰ ifadesi ile korunması gereken asıl asıl unsura vurgu yapılmaktadır.

Bu yönüyle bakıldığında “ideal yönetim” ütopya dünyasının ana kapısı olan “ideal düzen” fikrinin bir aracı iken distopyalarda durum tam tersi bir konumdadır; kurulan bu mükemmel düzen “totaliter rejim”in bir aracı halindedir. Bunun en büyük kanıtlayıcısı da özellikle yönetimin başında bulunan kişiye karşı ütopya dünyasında diktatörece davranışları engelleyici tedbirler alınmasına karşın distopyalarda bu anlayışın bulunmamasıdır.

Ütopyalarda devlet tasarımı tıpkı distopyalardaki devlet tasarımında olduğu gibi değişime kapalı ve statik bir durumdadır denilebilir zira mevcut ülke düzeni

---

⁵⁸⁸ Bacon, *Yeni Atlantis*, 63.

⁵⁸⁹ Zamyatin, *Biz*, 31.

⁵⁹⁰ A.g.e., 89.

toplumdaki en mükemmel seviyededir zaten; “Gerçekten insanın gözlerini büyüleyip kamaştırın bir ayna varsa şu dünyada, o işte bu ülke olmalı.”⁵⁹¹ Burada farklı olan konu ise ütopyalarda devlet ön plandadır ve devamlılığı esastır. Distopyalarda ise değişimin kabul edilmediği, korku objesi olan devlet için zorbalık ön plandadır ve devlet esası için bireyin hiçliğine vurgu yapılmaktadır.

Devlet ideolojisinin halka yansımalarına bakıldığında, ütopyalarda halk yönetimin anlayışından ve işleyişinden son derece memnunken, distopyalarda yaşanan karmaşıklık bireylerin kendilerini ve devletlerini sorgulamalarına neden olabilmektedir; “İnsanın içi nasıl bu kadar boşalabiliyor?... İçini kim boşaltıyor?”⁵⁹² Çünkü kusursuzluğu reddeden mükemmel devlet tasarımına sahip bu yapıların içinde insanların daimî mutluluğa sahip olabilecekleri düşüncesi ütopyalarda sorgulanmadan kitlelerce mümkün kabul edilirken, distopyalarda var olan bireysellik sebebiyle eleştirel bir yapıya bürünmekte ve değişimin birey öncelikli yaşanmasına neden olmaktadır. Böylesi bir değişim distopya dünyasında ortaya çıkmakta hatta birey başarılı olabilirse devlette de bir değişim meydana getirebilmektedir ancak ütopyaların kendi içlerinde bulunan katıllıktan dolayı böylesi bir değişim fikri bu dünyada ortaya çıkmamaktadır. Bunun en büyük kanıtlayıcısı da incelenen eserlerde herhangi bir muhalefet grubunun olmayışı, okuyan tarafından eleştirilmesi beklenen bir yön varsa onun da adaya sonradan gelenin merak ve tanıma amaçlı soruları (kesinlikle eleştiri amacı taşımaz bu sorular) ile cevaplandırılması söz konusudur. Ütopyalarda zaten mükemmel düzen oluşturulduğundan, devlet değişime ve diğer kültürlerin etkilerine kapalı hale getirilmişlerdir. Distopya dünyasında ise bu inanç devlet yönetimine aittir, bireye yansımaları ise tamamen tam tersi şekilde olması gerektiği yönündedir.

Meselenin Kur’ân’ sal yönüne bakıldığında ise, detaylı ve özellikleri belirli bir devlet yapısının Kur’ân’ da tüm boyutlarıyla yer aldığını söylemek mümkün değildir. Ancak Kur’ân, Müslümanların yönetim ve devlet yapısı noktasında uyulması gereken evrensel kuralları ve ilkeleri belirleyerek bunu insanlara açıklamıştır. Bu kurallar evrensel değerler taşıdığı için de zaman ve mekân değişimlerinden olumsuz anlamda etkilenmeden yeniliğini muhafaza edebilmektedir. Zira ne insanların adaletle duyduğu ihtiyaç bitebilir ne de ehil kişilerin yönetim beklentileri ne de şûrânın gerekliliği

---

⁵⁹¹ Bacon, *Yeni Atlantis*, 67.

⁵⁹² Bradbury, *Fahrenheit 451*, 64.

inancında bir azalma meydana gelebilir.⁵⁹³ Ayrıca yönetim noktasında ana amaç insanların inanç, can, mal, nesep gibi varlıklarını korumaktır. Bunu yaparken de özellikle adalet ilkesi gözetilmiş böylece de ütopya ve distopya dünyasındaki gibi derecesi değişebilen bir despotik tavrın önüne geçilmiştir; “Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne kadar güzel öğütler veriyor! Şüphesiz Allah her şeyi işitici, her şeyi görücüdür.”⁵⁹⁴

1.2. Devlet Yöneticisi

Devlet yöneticisi koltuğunda bulunan iktidar, bünyesinde bulundurduğu hemen her kurumsal yapıyı şekillendirdiği gibi eğitim kurumunu da istediği şekle sokabilmektedir. Devlet yöneticilerin istedik davranışlar oluşturma talebinin özünde, kendilerinin şekillendiği ideolojik yapı bulunmaktadır. Bu sebeple de iktidardan bağımsız bir eğitim yapısı mümkün olamamaktadır. İktidarın eğitim ile gerçekleştirmeyi istediği üç amaç bulunmaktadır. Bunlardan ilki, devletin resmî ideolojisinin halk bünyesinde kabulünün sağlanmasıdır. Bu nedenle de toplumda çeşitli eğitsel faaliyetler ile bu ideoloji alıştırmaya ve kabul ettirilmeye çalışılmaktadır. İkinci olarak, iktidar meşruiyetini halk nazarında sağlayabilmek için küçük yaşlardan itibaren çocuklara, ideolojisine uygun bir değerler sistemi aşılacaktır. Üçüncü olarak ise iktidar, devletin yönetiminde ve diğer kadrolarında çalışacak bireylerin yetiştirilmesini hedeflemektedir.⁵⁹⁵ Bu açılardan bakıldığında devlet yöneticisi kimliğine sahip kişi ve kişilerin ülkede uygulanacak eğitim felsefesi ile yakın ilişkisi olduğu söylenebilmektedir.

Eserlerdeki devlet yöneticisi konusuna bakıldığında, ütopya ve distopya dünyasında devlet yöneticisi olanlar bazen bireysel bazen ise bir grup şeklinde başkanlığı iletirmektedir. Ütopya’daki Utopus, Syphograntus/Phylarchus Ve Traniborus/Protophylarchus; Güneş Ülkesi’ndeki Sol/Metafizikçi, Pon/Güç, Sin/Bilgelik ve Mor/Sevgi; Yeni Atlantis’te Biraderler; Biz’de Velinimet; Fahrenheit 451’de ise Winston Noble bu görevde bulunan isimlerdir. Ayrıca ütopyalarda

---

⁵⁹³ Abdullah Turhan, “Kur’an’da Yönetim Kavram ve İlkeleri” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 17-18.

⁵⁹⁴ en-Nisâ 4/58.

⁵⁹⁵ Eyyüp Akyüz, “İvan Illich’in Okulsuz Toplum Modelinde Bir İktidar Aracı Olarak Okul” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 38.

genellikle devlet yöneticileri dini gücü de ellerinde bulundurmaktadır; “*Dünyevi ve ruhani işlerin başında o var...*”⁵⁹⁶ distopyalarda Tanrının yerini almışlardır öyle ki dini bir vecibe olan kurban ibadeti despotik lider için yapılan bir eyleme dönüşmüştür; “*Velinimet’in insanüstü gücünün bir işareti olarak gerçekleşiyordu.*”⁵⁹⁷.

Her iki türde de devlet yöneticisi koltuğunda bulunan kişi ya da kişiler, kendilerinin ve toplumun varlığını, düzenin bütünlüğü ve işleyişini ve de kurulu algıların devamlılığı için halkın üzerinde her türlü etkisi ve yetkisi bulunan sosyal kontrol denetçileri ve tedbircileri olarak bulunmaktadır. Güneş Ülkesi’ndeki Metafizikçi’nin yardımcıları ve Biz’deki Velinimet’in Koruyucuları bunlar arasında sayılabilir. Sosyal kontroller iki şekilde uygulanabilmektedir; formal (resmi) ve informal (gayri resmi). Formal şekilde gerçekleştirilen sosyal kontrolde genellikle iktidarda bulunan kişinin zor gücünü esas alan kurallar, düzenlemeler ve yasalar ile birey ve toplum, korku ve endişe kaynaklı bir boyun eğmeye mecbur bırakılmaktadır. İnfomal şekilde gerçekleştirilen sosyal kontrolde ise genellikle resmî kurumlar dışında bulunan ve çoğunlukla toplumsal değer yargılarının, kabul gören alışkanlıkları, gelenek ve göreneklerle biçimlendirilen esaslar ile birey ve toplum, sosyal kontrolü özellikle içten bir şekilde kabullenmekte ve dahası kontrolü savunmaktadır.⁵⁹⁸ Ütopyalarda her iki kontrol biçimi de uygulanmaktadır. Yani hem lider kuralları belirlemekte hem de bireyler bu kurallara uymayı kabul etmektedir. Az sayıda yasanın bulunması ve halkın da bunlara uyum sağlaması bunun en önemli kanıtlarından kabul edilebilir. Ancak distopyalarda formal bir kontrol biçimi uygulanmaktadır zira bu eserlerde bireyin kabulsüzlüğü devletin politikalarının uygulanmaması noktasında pek de önem arz etmemektedir. “*Sorun çıkaran bir şey fazla yük olmaya başlarsa, onu yakma fırınına atarsın.*”⁵⁹⁹ Görüldüğü gibi devlet istediğini yapabilmek için farklı sesleri kökünden yok etmektedir.

Ütopyalarda devlet yöneticileri genellikle toplumun en bilgili kişisi kabul edilmekte ve saygı görmektedir. Bu bilge kişiler, sosyal düzenin sağlanması için toplumdan istenilen davranışları belirleyip bunların yapılması için halkı teşvik etmekte, tüm istenmeyen davranışların önlenmesi için de çeşitli sosyal düzenlemeler, norm ve inanç

---

⁵⁹⁶ Campanella, *Güneş Ülkesi*, 39.

⁵⁹⁷ Zamyatin, *Biz*, 57.

⁵⁹⁸ Vural, *Ütopya ve Distopyalarda Sosyal Kontrol*, 8-9.

⁵⁹⁹ Bradbury, *Fahrenheit 451*, 141.

sistemleri, ödül/ceza gibi olumlu ve olumsuz yaptırımlarda bulunmaktadır. Tüm bunların yapılmasının ana hedefi ise mükemmel düzenin mükemmelliğini koruması içindir. “*Metafizikçimiz kusursuz bir yönetici olduğundan kendisinin zalim, ahlaksız, zorba olması imkânsız, çünkü her konuda üstün bir bilgisi var.*”⁶⁰⁰

Distopyalarda ülke devletinin yönetim şekli monarşik ve despotik bir yapıdadır. İktidarı ele geçiren kişi denetçileri ile birlikte tüm bireyleri nesneleştirilip bir araca evirmiştir. Ancak buna rağmen iktidar, nesneleşmeyen ve amaçlarını gerçekleştirebilen kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani tüm insanlık bir makineye dönüşürken iktidar öz benliğini koruyabilmektedir. Burada iktidarın en önemli gayesi, insan kaynaklı hataların asgari düzeye çekilmesi, üst seviyede bir kontrol mekanizmasının oluşturulması, kesintisiz ve kusursuz bir iş hayatının sürdürülmesi ve teknolojik bağlılığın üst düzeye, doğayla ilişkinin ise sıfır noktasına çekilmesidir. “*İnsanların aşağıda Taylor’a uygun şekilde devasa bir makinenin manivelaları gibi uyum içinde ve hızla eğilip büküldüklerini gördüm... Tek kelimeyle insanlaşmışlardı, mükemmel insan gibiydiler.*”⁶⁰¹

Kur’ân’da devletin şeklinden ziyade işlevi üzerinde durulmaktadır. Yönetim şekli ne olursa olsun yapacağı işler ana hatlarıyla benzerlik taşımaktadır. Bu nedenle de devlet bir amaç değil adalet, güvenlik, refahlık, özgürlük ve de barış gibi ilkelerin yaşama aktarılması için insanların şekillendirdiği birer araçtır.⁶⁰² Kur’ân’da devlet yöneticisi olarak bazı krallardan bahsedilmektedir. Bunlar arasında, Hz. Dâvûd ile Hz. Süleyman iyi yöneticiler olarak zikredilirken Nemrud ve Firavun kötü ve despotik liderler olarak aktarılmaktadır. Bu sebeple de halkına adalet ile hükmeden Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman övülmektedir, halkına zulmeden ve inkara düşen Nemrud ve Firavun şiddetli bir biçimde yerilmektedir. Ayrıca Kur’ân kralların sergiledikleri kötü tutumlar nedeniyle tiranlığa varan yönetim anlayışı karşısında insanların körü körüne boyun eğmesini istememektedir.⁶⁰³ “*(Kraliçe Belkıs) şöyle dedi: ‘Krallar bir memlekete girdi mi, orayı harap ederler ve halkının ileri gelenlerini zelil hâle getirirler. İşte onlar böyle yaparlar.’*”⁶⁰⁴

---

⁶⁰⁰ Campanella, *Güneş Ülkesi*, 52.

⁶⁰¹ Zamyatin, *Biz*, 91.

⁶⁰² Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. II, çev. Salih Tuğ (İrfan Yayıncılık: İstanbul, 1993), 877.

⁶⁰³ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. II, 871-880.

⁶⁰⁴ en-Neml 27/34.

1.3. Yönetilen Bireyler

Meselenin diğerk konusu ise birey ve bireylerin oluşturduğu toplumdur. Devlet bünyesinde bulunan diğerk kişiler ütopyalarda ya sosyal sınıflara bölünmüş ya da kendi içlerinde eşit şekilde konumlandırılmışlardır. Ancak burada gözetilen unsur adaletten ziyade eşitlik ilkesi olduğu için birey ve bireysellik arka plana mahkûm edilmiştir ki bu durum bireyin kişiliğinin toplum bazında yokluğuna sebebiyet vermiştir. Bu sonuca götüren en önemli neden ütopyalarda bulunan ve toplumsal düzene karşı oluşturulmak istenen toplumsal iyileşme ve değışimin bireylerin mükemmelliği ile mümkün olabileceği düşüncesidir. Çünkü mükemmel bir düzen için mükemmel bir insan oluşturulmalıdır. Her insanın kendine has özellikleri dikkate alınarak onlara biricik muamelesi yapılması mümkün olamayacağından insanlar bazı temel özelliklere göre sınıflandırılmış ve neticede sınıfsal toplumlar ortaya çıkmıştır. Bu düşüncenin en temel kanıtı da ütopya dünyasında benimsenen ve adalet ilkesine tercih edilen eşitlik düşüncesi olabildiği kanaatindeyiz. “Şimdi Ütopya ’nun bu eşitlik anlayışı acaba başka ulusların adaletiyle kıyaslamaya gücü yetecek biri olabilir mi diye doğrusu çok merak ediyorum.”⁶⁰⁵ Ayrıca toplumda son derece önemli bir yeri bulunan kadın’ın ütopyalarda daha arka planda kalması, ataerkil bir yapının oluşturulması, herhangi bir kadın karakterin ayrıntılandırılmayarak sadece görevleri ve sorumlulukları üzerinden anlatılması da ütopyaların bir diğerk eleştiri noktalarındandır. Kadının en önemli görevlerinden biri olan annelik vazifesi dahi ütopyalarda sınırlandırılmıştır. “Tek tek bireyler çocuk doğurmayı beceremez, eğitim vermeyi beceremez ve çoğunlukla devlete zarar verecek çocuklar yetiştirir, bu yüzden çocuk yetiştirmek Devleti meydana getiren ilk öğeymiş gibi algılanıp onların eğitimini Yöneticilerin ellerine teslim etmek kutlu bir görev olmalıdır. Çünkü toplumun güvenliği tek tek bireylerin güvenliğinden ötedir.”⁶⁰⁶

Distopyaların temel hareketliliği, sabitliğe vurulan bir eleştiri niteliğindedir. Distopyalarda özellikle bir ana karakter olgusunun varlığı ile aslında verilmek istenen, toplum ne kadar stabil ve farksız olsa da buna rağmen farklı bireylerin var olabileceği ve düzenin işleyişinin de bu farklı bireyden dolayı değışime konu olabileceği gösterilmektedir. Distopyalarda makine düzeninde işleyen devlet için birer çark görevi gören bireyler portresi çizilerek gerçek yaşamda bireyleri yok sayan devletler ve

⁶⁰⁵ More, *Ütopya*, 236.

⁶⁰⁶ Campanella, *Güneş Ülkesi*, 67.

siyasal yapılar eleştirilmektedir. Eleştiri noktasında yazarlar ne kadar haklı olsa da distopya dünyasında bireye verilen değer hiç de masumane değildir. Çünkü distopyalarda ana karakter olarak anlatılan bireyler de dahil tüm insanlar “başkalarının” hedeflerini gerçekleştirmek ve onların hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olmak için çalışmaktadırlar. “‘BİZ’, Tanrıdan, ‘BEN’ ise Şeytandan geliyordu.”⁶⁰⁷ Bunu yaparken de bir yandan kendi yaşamlarını sürdürürken diğer yandan farkında olmaksızın başkalarının (genelde bu başkaları iktidardır) hedefleri için veri üretmektedirler. Ancak her ne kadar yaşamları devam ediyor olsa da artık bir canlı konumundan uzaklaşıp adeta birer nesneye dönüşmektedirler. Çok yoğun yaşanan çalışma hayatı sebebiyle de bu durumun farkına çoğu varamamaktadır. Farkına varabilen insanlar ise ki bu ana karakterin de içine dahil olduğu azınlık gruptur, insan olarak sahip oldukları ana hedefleri gerçekleştirmek istemektedirler. Bu nedenle de distopya dünyasında ütopyalardan farklı olan bir ayrım söz konusu olmaktadır; “biz” ve “ötekiler”. Bu ayrım distopyaların içinde var olan ütöpik ayrımı da ortaya çıkarmaktadır. Çünkü distopyalarda kurgulanan toplumsal düzen içindekiler, üst sınıf yönetici tabakası, rejimden çıkar sağlayabilen elitler ve halinden memnun olan elindekini de kaybetmekten korkan insanlar bu dünyanın biz’ini oluşturmakta ve kurulan bu düzen de onlar için bir ütopya olmaktadır. Diğer yönden toplumun genelini oluşturan bu grupların mutluluğu için dışlanan, yok sayılan ve feda edilen insanlar da bu dünyanın ötekiler’ini oluşturmakta ve kurulan bu düzen de onlar için bir distopya olmaktadır. Netice itibarıyla diyebiliriz ki ütopyalarda bireyler içinde yaşadığı toplumda farklı görevler yapsa dahi devlet nezdinde eşit kabul edilmektedirler, distopyalarda da bireyler tek bir makineden çıkmışçasına eşit şekilde tasarlanmışlardır. Ayrıca distopyalarda kadın karakterlerin varlığı, hatta kurgu içinde önemli görevler üstlenmeleri ütopyalara nazaran daha demokratiktir denebilir. Ancak nihayetinde distopyalarda da ütopyalarda olduğu gibi kadın yan rollerde kalmış, yönetim ve yönetici kadrosuna dahil edilememiştir.

Bireylerden oluşan toplumu inşa edebilmek için öncelikle bireylerin eğitilmesi gerekmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’in inzali ile hem toplumu oluşturan bireylerin hem de toplumların inşası ve ihyası başlamış ve zaman dahilinde devam etmiştir. Süreç içerisinde iman, ibadet, ahlâk gibi alanlar başta olmak üzere diğer alanlarda da değişimler ve yenileşmeler gerçekleştirilmiştir çünkü amaçlanan yeni yaşam tarzı inşa

---

⁶⁰⁷ Zamyatin, *Biz*, 135.

edilmektedir. Kur'ân bireysel ve toplumsal hayatı dönüştürürken bazı hususları kökten kaldırmış bazılarını onarmış bazılarını ise tamamen aynı bırakmıştır. Kur'ân, çeşitli açılardan birey ve toplumdaki bahsetmekte ve her bireye rehberlik etmektedir. Kur'ân, insanların (bazı özel isimler dışında örneğin; Hz. Âdem, Hz. Havva ve Hz. İsa gibi) bir anne ve babadan meydana geldiğini sonra akrabalık bağları oluştuğunu aktarmakta, akabinde ise insanların birbirlerini tanıyabilmeleri için kabilelere ayrıldığını ifade etmekte böylece de toplumların ve insanların benzer ve farklı yönlerinin bulunabileceğini göstermektedir. Böylelikle de ütopya ve distopya dünyasında meydana gelen “bireyin mutluluğu mu yoksa toplumun mutluluğu mu öncelenmeli?” ikileminde farklı bir yöntem kullanmıştır. Bireye ya da topluma üstünlük getirecek özellikler ile bireyi ve toplumu diğerlerinden aşağıya çekecek özellikleri belirleyerek böyle davranan toplumları da örnek vermiştir. Ve seçim yine insana ya da topluma bırakılmıştır. Kısacası ne bireyselliğin toplumsallığın önüne geçmesine ne de toplumsallığın bireyselliğin önüne geçmesine izin verilmemiştir. Bireylere ve toplumlara çeşitli görev ve sorumluluklar verilerek arasındaki denge korunmuştur. Bunun en önemli kanıtlarından biri surelerin isimlerinde görülmektedir. Kur'ân'da İnsân sûresi bulunduğu gibi Nâs (insanlar) sûresi de bulunmaktadır ayrıca toplumun kademelerini kapsayan sûre isimleri (Mü'minûn, Münâfikûn, Kâfirûn, Enbiyâ vb.) bulunduğu gibi bireysel isimler de (Muhammed, Meryem, Hûd, Yûnus vb.) bulunmaktadır. Kısacası Kur'ân'da hem bireye hem de onun toplumsal yönlerine vurgular yapılmaktadır. Ayrıca Kur'ân'da kadın son derece değerli bir konuma sahiptir. İyilik ve kötülük yönünden güçlü kadınların anlatılmakta, toplumun eğitiminde de kadınlar önemli yere sahip olmaktadır.

2. Aile

Eğitimin bireye ilk sunulduğu yer olan aile kurumu Kur'ân'da ve incelenen eserlerde titizlikle üzerinde durulan bir konu olmuştur. Zira eğitim ailede başlamaktadır çünkü insan bir aile ortamına doğmakta, hatta henüz anne karnındayken bile eğitime başlanmaktadır. Duyduğu, gördüğü, tattığı ve hissettiği her şey onun için bir eğitim aracı olmaktadır. Algıladıklarını taklit yoluyla yaşamını tanımaya ve öğrenmeye başlayan birey bu noktada doğal bir alıcı pozisyonuna sahiptir denebilir. Duyuları aracılığıyla elde ettiği bilgiler onun insana, doğaya ve diğer her şeye dair bilgi birikiminin temellerini oluşturmaktadır. Aile çocuğun dünyaya uzanabildiği bir pencere gibidir. Çocuğun davranış biçimlerini öğrendiği bir mekandır.

Günümüz yapısında aile kavramı geleneksel aile ve modern aile olmak üzere iki ana karşılaştırmaya konu olmaktadır. Elbette ki iki yapı arasında bazı ciddi farklar bulunmaktadır. Örneğin geleneksel aile yapısı içerisinde bulunan anne ve baba dışındaki bireyler de çocuklara yön vermekte, onların eğitimlerine katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla bu aile modelinde yetişen çocuklar daha fazla kişi tarafından denetim altında tutulmaktadır. Hatta mevcut mahalle kültürü de aile içine dahil olarak çocuğun eğitimi konusunda söz sahibi olabilmektedir. Çocuğun çevresinde bulunan tüm bireyler onun iyi ve kötü arasındaki sınırların çiziminde aktif role sahiptir. Büyük oranda değer merkezli bir geleneksel eğitim modeli oluşturularak çocuğa “iyi olan” kanalize edilmeye çalışılmaktadır. Modern aile yapısında ise durum böyle değildir çünkü sınırlandırılmış birey sayısı çocuğun eğitimi noktasında bu tarz bir eğitimi engellemektedir. Ekonomi eksenli yaşayan toplumunun değiştirdiği aile yapısında kadın da evden ayrılmakta ve iş yaşamına katılmaktadır. Hem anne hem de babanın olmayışı ile çocuğun eğitimi erken yaşlarda hayatına giren kreşlere bırakılmıştır.⁶⁰⁸

Eğitimle son derece yakın ilişkisi bulunan aile yapılarına bakıldığında, ele alınan ütopya ve distopya eserlerinde “aile kurumu”, sosyal denetim noktasında kilit bir öneme sahiptir. Ütopyalarda her ne kadar devlet kontrolü de kullanılarak bir aile yapısı oluşturulsa da netice itibariyle bu yapının varlığı söz konusudur fakat distopyalarda aile yapısı daha karmaşıklaşmıştır; kiminde aile vardır ancak önemsizdir (Fahrenheit 451), kiminde ise yasaklanmış ve ortadan kaldırılmış bir yapı (Biz) şeklindedir. Ayrıca türsel farklılığa bakıldığında ütopya eserlerinde daha sağlıklı ve verimli bir aile yapısının oluşturulması ve korunumunun sağlanması için devlet denetimi aracı kılınmaktadır. Distopyalarda ise ailenin parçalanarak yıkılması ve bazı durumlarda tamamen ortadan kaldırılması için devlet denetimi çaba sarf etmektedir. Distopik eserlerde bireyin devlete tam teslimiyeti amacı bulunduğu için aile, bir direnç noktası oluşturabileceği düşüncesi ile ortadan kaldırılmaya çalışılmış ya da etkisini kırabilmek için etkisiz eleman konumuna indirgenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle de her iki türde de aile asıl üzerine kurulması gereken temeller olan sevgi, saygı, muhabbet gibi duyguların üzerine değil de ya gelecek neslin devamlılığı için ya da bu duygular

---

⁶⁰⁸ Akyüz, *Ivan Illich'in Okulsuz Toplum Modelinde Bir İktidar Aracı Olarak Okul*, 36.

insanın denetimini zorlaştıracığından ortadan kaldırılması gerekenler olarak algılandıklarından dolayı aile yapısı şekillendirilmiştir.

Kur'ân'da aile yapısına bakıldığında ise, bu yapı, bireylerin huzur bulmasını sağlayan bir ortam, neslin devamlılığı noktasında bir aracı ve de dini açıdan günahlardan alıkoyan hayırlara yönlendiren bir vasıta görevi görmektedir. Kur'ân içerisindeki aile örnekleriyle bu kurumun önemine dikkat çekmiş, iyi aile örneklerini hayata geçirmeleri için insanları teşvik ederken kişilere, kötü aile yapılarını da göstererek ibret alınmasını istemiştir. Aile kurumu Allah'ın rızasına uygun şekilde ve güzel duygulara binaen kurulmaktadır.

Aile söz konusu olduğunda ortaya çıkan en zorunlu kavramlardan biri de mahremiyet kavramıdır. Gerek ütopyalarda gerekse de distopyalarda ülke politikası gereğince bu kavram farklı sınırlarda uygulanmıştır. Ütopya'da aile oluşturulurken bireylerin evlilik öncesi tüm bireylerce görüntülenmesi, çoğu aktivitenin geniş salonlarda hep beraberce yapılması, ebeveynlerin çocuklarını bizzat kendilerinin yetiştirememesi gibi hususlar mahremiyet kavramına zarar vermektedir. Distopyalarda da mahremiyet kavramı benzer şekilde minimal düzeye indirgenmiştir. Eşler arası yaşanacak münasebetler dışında hemen her şey devlet eliyle ve kontrolünde gerçekleştirilmektedir. Ayrıca kullanılan son teknoloji ve onun da daha ileri boyuta taşınması ile özel yaşam daha da tehdit altına girmektedir. Çünkü en temelde gizlilik kavramı zihinlerden ve günlük yaşamdan silinmiştir.

Kur'ân'da *“Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz.”*⁶⁰⁹ buyrukları eşlerin birbirlerine karşı durumları örnek verilmektedir. Örtünün insanın bedenini örtmesi, özel yerlerini gizlemesi gibi aile içindeki bireylerin de birbirleriyle olan ilişkilerini, kusurlarını, yaşantı ve problemlerini tüm insanlığın gözleri önünde yaşıyor muşcasına bir tavır içinde değil de mahremiyet sınırları içinde yaşaması istenmektedir.

Ayrıca aile eğitim noktasında ilk uygulama alanı olması ve ahlâkî değerlerin kazandırılması açısından da önemli olduğu için dikkat çekicidir. Ütopya eserlerinde aile içerisinde yaşça büyük kimselerin bulunması ve tecrübe paylaşımı yapması, gençleri yönlendirerek hatalarının engellenmesi söz konusudur. Distopya dünyasında ise eğitim aileden bağımsız şekilde gerçekleştirildiği için böylesi bir ilişki söz konusu değildir. Hatta bireyler olabildiğince diğer insanlardan (aile bireyleri dahi olsa)

---

⁶⁰⁹ el-Bakara 2/187.

ayrıştırılmakta ve yalnızlaştırılmaktadır. Kur'ân'da ailede verilen eğitim ile bireylerin inançlı ve nitelik sahibi bireyler olması hedeflenmiştir. Aldığı eğitimi yaşama aktarabilen, diğer insanlar için örnek bireyler yetiştirmek önemsenmiştir. Hem dini hem de dünyevi açılardan sağlıklı kişiliklerin oluşması için ailede verilen eğitime önemli bir pay bırakılmıştır.

3. Din

İlk çağlardan itibaren din, insana ve topluma yön veren önemli bir kurum olmuştur. Din yalnızca pasif bir rolde kalmamış aktif yaşama da dahil olarak insanların yaşam şekillerini belirleyebilmiştir. Bu sebeple de eğitim ve dinin birbiriyle sıkı ilişkisi bulunmaktadır. Zira hemen her toplum dinin yaşanabilmesi kadar eğitimin de yaşamdaki yerine özen göstermişlerdir. Dini emir ve yasakların eğitimde oluşumu beklenen istendik davranışlar ile örtüşmesi, eğitim ve din arasındaki ilişkiyi güçlendirebilmektedir. Yine ibadet mekânı olarak inşa edilen yerlerin aynı zamanda bir eğitim merkezi olarak da görülmesi eğitim tarihi açısından din eğitiminin önemini ortaya koyabilmektedir.

Ütopyalarda dini yapıya bakıldığında genel anlamda Hıristiyanlık ön planda olmakla birlikte kurgulanan devlette diğer dinler ve kültürler de devlet yapısına zarar vermediği ve toplum huzurunu bozmadığı müddetçe varlık gösterebilmektedirler. Bu nedenle de dini bir hoş görünün bulunduğu sonucuna varılabilmektedir. *“Çünkü onların arasında eskiden beri süregelen bir yasaya göre hiç kimse dininden ötürü suçlanamaz.”*⁶¹⁰ Ancak din ve dine ait olgular genelde soyutlaştırılmış bir yapıdadır. Herkesin inandığı bir Tanrı olmasına karşın ibadetler dua ritüelinden çok da öteye geçememiştir.

Distopyalarda ise din ve dine ait tüm yapı ve kavramlar yok edilerek, adeta Tanrısız bir devlet yapısı oluşturulduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedeni de tek kişi yönetimi için Tanrının varlığının bir tehdit oluşturabileceği düşüncesinde yatmaktadır. Bu sebeple de distopyalarda bilindik anlamda bir dinsel yapıdan ziyade, din benzeri işlevleri yerine getiren bazı unsurların dinin temsilcisi rolü üstlendiği görülebilmektedir. Örneğin Biz'deki “Velinimet” böylesi bir işlevi üstlenen kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Distopyalarda dinde yer alan “öteki dünya” düşüncesinin tamamıyla bu dünyaya ve iktidara evrilmesi ile dinin birey hayatındaki düzenleyici rolü iktidara aktarılmıştır. Mutlak yöneticiye tam bir itaat amacıyla dinden de

---

⁶¹⁰ More, *Ütopya*, 216.

yararlanılmıştır. Bu düşünceyi somutlaştırmak amacıyla kullanılan en önemli imgelem ise kurban ibadetinin, dini olgudan tamamen uzaklaştırılarak yöneticinin bir cezalandırma aracına dönüşmesi olmaktadır. Netice itibarıyla denilebilir ki, distopyalarda ütopya dünyasındaki gibi bir dinin kabulü söz konusu olmamaktadır. Bu sebeple de iktidar kendi sistemini halka din olarak kabul ettirmiştir. Ancak her iki dünyada da görüşler farklı olsa bile eylemler genelde aynıdır; toplumdaki her birey eşit olmalıdır. Bu amaçla da algıyı etkileyen her çeşit varlık devlet yönetiminin etkisi altına alınarak işlenir ve zihinlere servisi sağlanır. Bunun en önemli gerekçesi ise insanın yaşadığı dünyayı algılayışı anlamını etkilediği gibi anlamların da algıyı şekillendirmesidir. Bu sebeple de din hem ütopyalarda hem de distopyalarda özellikle devletin müdahil olduğu ve bireylerin yaşamlarını şekillendiren bir araç olarak bulunabilmektedir.

Din hayatın her alanına müdahil bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de “*Şüphesiz Allah katında din İslâm'dır.*”⁶¹¹ buyrulurak insanların inanması gereken dinin İslam olduğu emredilmektedir. İnsana emrin son derece açık olması ile birlikte seçim hakkı da verilmektedir. Dini hürriyet, yalnızca bir dine inanma ya da inanmama meselesi olmayıp seçilen inancın sonuçlarını da kabullenmeyle birlikte seçilen dinin gerekliliklerini de yerine getirme ya da getirmemeyi de kapsamaktadır.

4. Ahlâk

Eğitim ile bilgi sahibi, kültürlü ve üretken bireyler yetiştirilmesi hedefi yanında ruhen ve bedenen de sağlıklı bireylerin yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Yine eğitim ile ahlâkî olgunluğunu üst düzeye çıkarabilen insan, gayriahlakî tutum ve davranışlarla arasına mesafe koyabilmektedir. Bu sayede de eğitilmiş birey ve ahlak sahibi bireylerin davranışlarının büyük oranda benzer olması söz konusudur. Bu nedenle de ahlâkî bireylerin toplumdaki eğitim seviyesine büyük oranda katkı sağladığı söylenebilmektedir.

Ütopya ve distopya eserlerinde din de dahil olmak üzere ahlâkî unsurlar çeşitli şekillerde bulunmaktadır. Bu eserlerde ahlâkî öğeler, zamanın, mekânın ve siyasi aktörlerin etkisiyle değişiklik gösterebilmektedir. Ütopya eserlerinin bazılarında ahlâk ve din toplumun mihenk taşı iken kimilerinde ikincil konuma gerileyebilmektedir. Distopyalarda ise din ve ahlâk tıpkı aile veya sevgi gibi toplumu ortak paydada

---

⁶¹¹ Âl-i İmrân 3/19.

toplayabilen unsurlar olabildikleri için içleri boşaltılmış olgular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ütopyalar “ideal toplum” tasarısı olarak çizildikleri için ahlâk bu dünya insanları için önemli bir boyutta bulunmaktadır. Çünkü kendi insanı için en iyisini isteyen bu düzenlerin ahlâktan bağımsız olmaları ya da kötü bir ahlâkî yapıda bulunmaları pek de kabul edilebilir bir varsayım değildir. Bu nedenle de eserlerin içinde ahlâka yapılan vurgu ve bireylerin eğitiminde ahlâkî bir karakterin oluşturulması son derece önemsenmiştir; “*Dürüst olmayan insan kendisine saygısını kaybeder ve derler ki, Tanrı'dan ve dinden imandan sonra bütün kötülüklerin en güçlü dizginleyicisi, insanın kendisine duyduğu saygıdır.*”⁶¹² Ancak ahlâk bu eserlerde her ne kadar teorik manada cezbedici gibi görünse de pratik yaşama aktarılmasında ciddi boyutta problemler göze batmaktadır. Örneğin, toplumun refahı için bireyin özgürlüğünün kısıtlanması, eşitliğin adaletin önüne geçirilmesi, mahremiyetin ve sorgulamanın engellenmesi gibi ahlâka aykırı durumlar da ütopya eserlerinde söz konusudur.

Distopya dünyasında da durum pek farklı değildir. Burada da bireyin özgürlüğü ile gerçekleştirebileceği her türlü eylem ve fikri yapı teknoloji aracılığıyla bastırılmaktadır. “*İnsanı suçtan arındırmanın tek yolu onu özgürlükten arındırmaktır.*”⁶¹³ Bu nokta, ütopya hayaliyle yola çıkan eserlerin bir distopyaya dönüşünün kanıtlarından biri haline gelmektedir. Be nedenle söz konusu eserlerdeki ahlâkî unsurlar ciddi değişime maruz kalmaktadırlar.

Kur’ân-ı Kerîm, ahlâka büyük önem vermiş ve onu dinin ayrılmaz bir parçası saymıştır. Çünkü Kur’ân, yeryüzünde adil ve ahlâkî esaslara dayalı, yaşanılabilir bir düzen kurmayı hedeflemektedir. Bu amaçla da o, insanlık için kendine has üslubu ile eksiksiz bir ahlâkî sistem oluşturabilecek çeşitli nazari prensipler ve amelî kurallar getirmiştir. Bu kurallar bazen ayrıntılandırılarak bazen ise ayrıntılandırılmadan genel prensipler şeklinde aktarılmıştır. Kur’ân’ın ahlâkî prensipler ile amaçladığı, insanlığın ihtiyaçlarına cevap vermek, dünya ve ahiret ahlâkî noktasında şuur kazandırabilmek, hataları aza indirmek ve giderilmesine imkân sağlamak kısacası insanın en iyi şekilde yetişmesine yardımcı olmaktır.

---

⁶¹² Bacon, *Yeni Atlantis*, 78.

⁶¹³ Zamyatin, *Biz*, 45.

5. Teknoloji ve Doğa

Eğitim insanoğlunun sahip olabildiği en güçlü araçların başında gelmektedir. Bilimsel ve teknik alanlarda yaşanan gelişmeler, insanı doğal kaynaklara ulaştırırken elde edilenlerin de birer sermayeye dönüşümünü sağlayabilmektedir. Toplumun bu döngüyü kırılmaz bir şekilde inşa edebilmesinin yolu ise eğitim ile mümkün olmaktadır. Eğitim sahibi birey teknoloji aracılığıyla doğayı daha iyi tanıyabilmekte ve yeryüzünün daha verimli bir şekilde kullanımına yarar sağlayabilmektedir. Teknolojinin insana yarar sağladığı alanlardan biri de iletişim sahasıdır. İletişim kurma ihtiyacı bulunan sosyal bir varlık olan insan için iletişim araçları son derece değer taşımaktadır. Eski çağlardaki iletişim araçlarından biri olan dumanın yerini günümüzde telefon ve bilgisayar gibi araçlar almış ve kısa süre içerisinde çok daha fazla kitleye ulaşım imkânı sağlamıştır. Ayrıca iletişimin en önemli varlık alanlarından biri olan medya da toplumda işlevsel bir öneme sahiptir. Medya sahip olduğu insanı yönlendirme gücü nedeniyle insan üzerinde eğitici bir unsur kabul edilebilir.

Teknoloji, teknolojik aletler ve teknolojinin kullanım sahası eğitim ile yakın ilişki içinde olan bir diğer alandır. Hem ütopya eserlerine hem de distopya eserlerine bakıldığında çağının çok ilerisinde bir toplum modeli çizildiği görülmektedir. Bu ilerlemeye yardımcı olan en önemli unsurlardan biri de teknoloji sahasında yaşanan gelişmelerdir. Ütopya dünyasında teknoloji daha çok bilimsel ilerleme amacıyla kullanıldığı söylenebilir. Dış dünyanın incelenmesi, uzayın ve gezegenlerin araştırılması ve yaşamın kolaylaştırılması amacıyla teknoloji bilinçli bir şekilde kullanılmaktadır. Ayrıca doğal yeteneklerle de desteklenen teknolojik gelişmeler insanların ve ütopya adasının gelişiminin ve ilerlemesinin önemli bir anahtarı olmaktadır. Eserlerde teknoloji ve doğa barış içindedir. Doğaya verilen özen teknoloji ile daha da hassas boyuta taşınmıştır. Doğa bazen inanılan dinin yerini almış bazen ise verildiği için Tanrıya şükür malzemesi olarak kabul edilmiştir. Her şey doğanın korunması ve doğru kullanımı için detaylandırılmıştır. Tüm halk doğaya saygı duymakta ve onun devamlılığına katkı sağlamaktadır. *“Kuruluşumuzun amacı, doğadaki şeylerin nedenler, gizli devinimleri ve derin anlamları hakkında bilgi sahibi olmak ve insanın hakimiyet alanının sınırlarını genişleterek mümkün olan her şeyin sırrına erişmektir.”*⁶¹⁴

---

⁶¹⁴ Bacon, *Yeni Atlantis*, 84.

Distopya dünyasına bakıldığında ise teknolojinin ilk kullanım alanı sosyal denetlemedir. Devletin en önemli baskı araçları son teknoloji kullanılarak üretilmekte ve diğer insanlar için birer korku nesnesine dönüşmektedir. Distopyada teknolojinin bir diğer kullanım alanı ise yığınların meşguliyetleri içindir. İnsanların sürekli bir hareket haline bürünmesi ve düşünce gücünün zayıflaması için kullanılan teknoloji ile insanlar devletin kontrol edebildiği ancak otokontrolü olmayan bireyler haline almaktadır. Aynı zamanda distopyada eğitimsel bir açıdan teknolojinin kullanımına baktığımızda özellikle eğitimi ve eğitim kontrolcüsü rolünü teknolojik aletlerin üstlendiği görülmektedir. Distopyalarda teknoloji vurgusunun en dikkat çekici noktası doğanın alternatifi olarak işlev görmesidir. Her şeyin yapaylaştırıldığı bu dünyalarda insanın doğala ve doğaya ulaşımı engellenmiştir. Özellikle Biz'in dünyasının yapay bir güneş altında doğadan insanları koparan camdan bir kafesin içinde dizayn edilmesi bu ifadelerin çıkış noktası olmuştur. Doğa toplumda huzuru bozan kişiler için bir ceza yeri olarak lanse edilmektedir. Sonuç olarak bakıldığında, distopyalarda doğaya karşı tercih edilen teknoloji olgusu varken ütopyalarda son teknoloji ile doğanın hizmetinde kullanım söz konusudur.

Kur'ân'da pek çok âyette insanın ilim sahibi olunması vurgulanmış ve yaratılan diğer şeylerin de bu amaçla kullanımına izin verilmiştir. Burada devreye giren önemli husus çizilen sınırdır zira insanlığın yararına değil de zararına olan ve insanı inancından uzaklaştıran ilim, ilim olarak görülmemektedir. Kur'ân'da *“Ey insanlar! Size bir örnek verildi. Şimdi ona iyi kulak verin. Sizin Allah'tan başka tapıklarınız bir sinek dahi yaratamazlar, hepsi bunun için toplansalar bile. Eğer sinek onlardan bir şey kapsa, bunu ondan kurtaramazlar. İsteyen de âciz, istenen de.”*⁶¹⁵ buyrulmuş ve hususa dikkat çekilmektedir. Hem doğa hem de teknoloji insanın kullanımına verilmiş ve insanın aldığı ahlâk ile bu iki nimeti de değerlendirmesi istenmiştir.

İncelenen ütöpik ve distöpik eserlere bakıldığında doğadaki pek çok canlının teknoloji aracılığıyla taklit edilerek üretildiği ve donatılan özellikleri sebebiyle de çok daha geniş bir alanda kullanım ve yarar sağladığı görülmektedir. Ancak bu aletlere bakıldığında en önemli eleştiri duygusallıktan eksik oldukları ve insanların yaşamlarını kolaylaştırır da mutluluğu sağlayamadıkları görülmektedir. Bu eksikliğin bizce en mühim nedeni de Rabbin rızasının öncelenmemesidir. Zira teknoloji eğitim

---

⁶¹⁵ el-Hac 22/73.

ve yaşamsal açıdan son derece önemli olan bir alanken yanlış eğitim felsefesinin uygulanması sonucunda insanların hayatlarını tehdit edebilen bir unsura dönüşebilmektedir. Halbuki teknolojinin asıl hedefinin insan yaşamını kolaylaştırmak gibi masum bir rolde olması çok daha istediğimiz bir amaçtır.

6. Üretim ve Tüketim

İnsan almış olduğu eğitime uygun şekilde bir üretim ve tüketim prensibi oluşturmaktadır. Eğitim aracılığıyla kendini geliştirebilen birey, üretim becerisini üst seviyelere taşıyacak ve bu sayede de ekonomiye katkı sağlayabilecektir. Yine eğitim ile birey iş bölümü yaparak teknoloji tabanlı emek ve girişim hareketliliğine de dinamiklik katabilecektir. Bu sayede de üretim ve tüketim arasında dengeleşme sağlanarak aşırılıklardan ve onun yıkıcı etkisinden kurtuluş sağlanabilecektir. Aslında üretim ve tüketim konusunda izlenen felsefe eğitim algısının izlenebilir bir pazarını oluşturmaktadır. Bu sebeple de eğitimin en gözle görülebilir düzeyde veri sağlanabilir varlık sahalarından biri olan üretim ve tüketim algısıdır ki bu algı, Kur'an'da, ütopya ve distopya dünyalarında farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

Ütopik eserlerde tüketim, üretim ile dengeli olacak şekilde orantılandırılmaktadır. Her şeyin bol miktarda bulunduğu ve üretilebildiği dünyada teknoloji ve insan gücünün yardımıyla tam verim alınmaktadır. Tüketimeğin ütopya dünyasında şekillenmesi genellikle ihtiyaç duyulanla yetinme ve aşırılıklardan kaçınma şeklinde olmaktadır. Bunun sebebi olan anlayış ise toplumun rahat ve huzurunun sağlanmasıdır. Çünkü aşırı tüketim insanlarda bir hastalık olarak görülebilecek kıskançlığa sebebiyet verebilmektedir. Bu hastalığın engellenmesi için de fazlaca üretim yapılmakta ve tüketim kontrol altına alınmaktadır. Bu sayede kurulan ada ülkesi ihtiyaç fazlasını diğer medeniyetlerle de paylaşabilmekte ve ahlâkî açıdan da saygın bir konuma yükselmektedir. “*Kendilerine yeterince erzak ayırdıktan sonra ... ellerinde kalan ürünlerin fazlasını cömertçe başka ülkelere gönderirler.*”⁶¹⁶

Meselenin distopya ayağında ise tüketimin en yoğun olduğu nokta insanın bizzat kendisidir öyle ki bir yığın haline bürünmüştür. İktidarın kendi politikaları üzerine düzenlediği üretim ve tüketim dengesizliği bu yığınların kontrolleri için kullanılan bir yaklaşım halini almaktadır.

---

⁶¹⁶ More, *Ütopya*, 145.

Kur'ân'da “*Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın.*”⁶¹⁷ buyrulmuş üretim ve tüketim noktasında itidal vurgusu yapılmaktadır. Kişinin bir şeyler üretmesi, elde etmesi ve bunu harcamasında denge tavsiye edilerek aşırılıktan kaçınılması teşvik edilmiştir. Üretim ve tüketim dengesi sağlanarak insanların aşırı zenginlik veya fakirlik kutuplarına çekilmemesinde itidale çağrı yapılmaktadır.

7. Eğitim

Çalışmamızın ana kavramı olan eğitimin Kur'ân-ı Kerîm'de ve incelenen eserlerde son derece önemle ele alınan bir konu olduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Genel anlamda ütopyik ve distopyik eserlerdeki devlet yönetimlerinin eğitim üzerine yoğun olarak kontrol uyguladığı ve eğitimin mühim bir denetleme aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Meseleyi daha ayrıntılı incelemek için eserlerde yapılan tasnif burada da yapılacaktır. İlk olarak eğitimin amaçlarını karşılaştıracak sonra ise eğitimcileri ve eğitim yöntemlerini inceleyerek bir sonuç çıkarılacaktır.

7.1. Eğitim Felsefesi

Devleti yönetme gücünü elinde tutan kişiler kendi istediği insan tipini yetiştirebilmek amacıyla eğitime müdahalelerde bulunmuş ve çeşitli açılardan onu değiştirmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında geliştirilen eğitim sistemi aslında nasıl bir toplumun da istediğini gösterebilmektedir. Bu sebeple denilebilir ki ideolojik bakış açısı eğitime yüklenen anlamı, eğitimin birey ve toplum üzerindeki rolünü etkilemektedir.

Ütopya dünyasında toplumsal huzurun sağlanabilmesi için eğitim temel araçların başında gelmektedir. Bu sebeple de eğitime basitçe bir rolden ziyade toplumsal gelişmeleri sembolize edebilen ve toplumu mükemmellik seviyesine çıkartan bir rol verilmiştir. Ütopyalar genel olarak insanın ilk günah sebebiyle kusurlu olduğunu ve yine insanın fitri olarak uyumlu ve düzene ayak uydurabilen bir varlık olabildiğini kabul etmektedirler. İnsanın bu yönünü kullanmak ve onu geliştirmek için de eğitim son derece önemli kabul edilmektedir. Ütopyalar da eğitim, ülkenin üst düzeye çıkabilmesinde belirleyici bir araç kabul edilirken aynı zamanda da “istenilen bireylerin” yetişmesi açısından bir amaca dönüşmektedir. Bu nedenle ütopyada eğitilmiş birey ve yüksek nitelikli insan ana hedefi oluşturmaktadır böylelikle eğitim

---

⁶¹⁷ el-İsrâ 17/29.

hem bir araç hem de düzeni sürdürebilmek için bir amaç olarak kabul edilmektedir denilebilir. Eğitimle ulaşılmak istenilen bu kurgusal dünyada iyi ve güzel kavramları ile ifade edilen mükemmeliyetçilik anlayışıdır. Yaşanılan çağdaki problemler için bir çözüm önerisi sunma amacıyla üretilen ütopyalarda eğitim, yurttaşların aydınlatılarak tüm meselelerin çözümüne kolayca ulaşabilmeyi sağlamaktadır.

Distopyalarda eğitimin asıl gayesi, kurulan düzenin daha kolay bir yolla işlevselliğini devam ettirebilmesi, hayatın daha basite indirgenmesi, maddi refahın sağlanması ve maddi sorunların ortadan kaldırılmasıdır. Yine distopyalarda eğitim, genellikle bireylerin koşullanmasını sağlamak için kullanılmaktadır. Böylece de halkın yönetsel isteklere boyun eğmeleri sağlanarak, yöntemine uygun hareketlerde bulunmaları temin edilebilecektir. Ütopya dünyasında ise eğitim genellikle toplum için iyi bir yurttaş yetiştirme aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Ütopya ve distopyalar genel olarak karşılaştırıldığında ortak nokta olarak da bir fikir paylaşımı söz konusudur ki bu eğitim algısının değil kullanım şeklinin değiştiği yönündedir zira değişmez algı şudur; “Mevcut düzen korunmalıdır”. Bunu gerçekleştirebilmek için de en kestirme yol insanları eşitlemek ve eğitimi eşit şekilde revize etmektir. “*Hepimiz birbirimize benzemeliyiz. Anayasa'nın dediği gibi, herkes hür ve eşit doğmaz ama herkes eşit hale getirilir.*”⁶¹⁸

Kur’ân’da “*Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.*”⁶¹⁹ buyrulur, insanın fitraten iyi olduğu bildirilmektedir. İnsanın biçiminde bulunan bu güzellik onun manevi yapısını da oluşturmaktadır ki bu yapının eğitime uygun olduğu, eğitimin de fitratin bir gerekliliği olduğu anlaşılmaktadır. İnsanda zaman içinde çeşitli açılardan bozulmalar meydana gelebilmektedir. Bu sebeple de Allah, dinler, semavi kitaplar, peygamberler gibi uyarıcılar göndermiştir ki insanda oluşabilecek bu bozulmaların önlenmesine yardımcı olunsun. Tüm bunlardan da anlaşılacağı üzere aslında insan bu sayede bir eğitime tabi tutulmakta ve ihtiyaçlarının giderilmesi söz konusu olmaktadır. Kur’ân’da eğitimin amacı insanı hem bu yaşamda hem de ölümden sonraki ahiret yaşamında saadet sağlayacak bir yaşam tarzı benimsetmektir. Sonuç olarak diyebiliriz ki Kur’ân’da eğitim nihai gayesi iyi bir insan yetiştirmektir. Ayrıca Kur’ân-ı Kerim nazil olduğunda bireysel ve sosyal yaşamalarında haksızlık ve zulmün baş gösterdiği

⁶¹⁸ Bradbury, *Fahrenheit 451*, 79.

⁶¹⁹ et- Tîn 95/4.

cahiliye toplumu ilahi eğitim ile yeryüzünde bulunan en iyi topluma dönüşmesi eğitimin önemini ve değerini kanıtlamaktadır.

7.2. Eğitimci

Bireyin karakter ve kişilik oluşumunda ona yol gösterecek, doğru ile yanlış ona anlatacak, tecrübesi ile yolları aydınlatacak kişiler eğitimci olarak kabul edilebilirler. Bugün eğitim faaliyetleri ailede başlayıp okullarda devam ettiği için çocukların eğitiminden daha çok aileleri ve öğretmenleri sorumludur. Çocuklar öğretmenlerinin desteği ile pek çok alanda bilgi ve beceri kazanabilirken aynı zamanda da fikirsel, duyuşsal ve değersel yönlerden de farkındalık kazanabilmektedirler. Bu sebeple de toplumların eğitimi noktasında öğretmenler birer rol model olmaktadır.

Ütopyalarda eğitim sistemli bir şekilde oluşturulmuş ve anlatımı da son derece detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Aynı olgu halkları eğiten eğitimciler için de geçerlidir. Toplumda en saygın kişiler kabul edilen eğitimci rolünde bazı ütopyalarda yönetimdeki isimler bulunurken bazen din adamları bazen aile bireyleri bazen doğanın bizzat kendisi bazen de öğretmenler söz konusudur. Tüm eğitimciler ütopya toplumu içinde saygın ve üstün bir konuma sahiptir hatta bazı eserlerde eğitimciler bilgilerin kullanımı noktasında devletten bağımsız bir anlayış sürdürebildikleri için yöneticilerden üst seviyeye de çıkabilmektedirler. Yine eserlerde din adamlarının da özellikle ahlâk başta olmak üzere toplum huzuru için eğitimci rolü üstlenmesi, eğitim faaliyetinin dini bir hedefi olduğu yorumunu da çıkartabilmektedir. Ülke felsefesine uygun olarak hazırlanan eğitim yöntemleri bu eğitimciler aracılığıyla halka aktarılmaktadır. Her ne kadar ütopyalarda insanlar silah zoruyla eğitilmeler de eğitim son derece katı bir şekilde uygulanmaktadır. Yaşam boyu ve her alanda eğitim anlayışı gereği insanlar toplumdaki eğitimcilerden bilgi almakta, bilgilerini yaşama aktarmakta ve diğer insanlara da örnek olmaktadır.

Distopyalarda eğitimci rollerine dair bilgiler son derece kısıtlı ve ayrıntısızdır. İktidar felsefesi gereği tüm öğrencilerin tek tipleştirici bir eğitim almasından sorumlu olan eğitimciler genellikle teknolojik alet halindeki yapay bireylerdir. Öğrenciler televizyon izler gibi ya da radyo dinler gibi bu aletlere odaklanmaktadır. Zaten ruhsuz bırakılan bireyler onlara ruhun ışığını gösterebilecek kişilerden de yoksun kalınca eğitim pek de önemsenen bir olgu olmamıştır. Bizce distopyalarda öğretmen figürünün yok edilmesindeki en önemli neden toplumların ıslahı için önemli rolleri olan bu

kişilerin iktidar için bir tehdit oluşturabilmesidir. Bu sebeple de gerçek eğitimciler önce toplumdan silinmiş sonra da yerlerine yapayları konularak içleri boşaltılmıştır.

Kur'ân'da toplumsal ahlâkın sağlanması, insanların iyiliğe teşviki ve bilgi düzeylerinin artırılması için sorumlu tutulan pek çok varlık bildirilmektedir. Peygamberler, sâlih kimseler, aile, doğa ve Kur'ân'ın kendisi başta olmak üzere öğrenmek isteyen insan için yaratılmış her şeye bir öğretici rolü verilmektedir. Eğitimci çeşitliliği açısından ütopyalarla benzerlik taşıdığı söylenebilmektedir ancak eğitim noktasında da insanın özgürlüğü söz konudur; “*De ki: ‘Hak, Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin.’*”⁶²⁰

7.3. Eğitim Metodu

Eğitimin tek bir açıdan değil de çeşitli yöntem ve teknikler ile verilmesi, öğrenecek bireyde duyu organları ile algılanılan bilgilerin kalıcılığı için uzun belleğe transfer edilmesine ciddi katkı sağlamaktadır. Öğretim stratejileri genellikle öğretmenler tarafından belirlenmektedir ve öğrencilerde amaçlanan davranış değişikliğine katkı sağlamaktadır.⁶²¹

Ütopyalarda eğitim yurttaşların belirli yıllarını kapsayan ve insana çeşitli yeterlilik belgeleri sağlayan bir yapıda bulunmamaktadır. Çünkü eğitimin etik bir boyutu olduğu gibi toplumsal sorumluluk boyutu da var olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle de eğitim toplumun her kademesinde ve zamanında insanlara verilebilecek bir şekilde oluşturulmuştur. ⁶²² Bu amaçla oluşturulan eğitim anlayışının toplumun tüm kademelerinde hayata geçirilebilmesi için çeşitli yöntemlerin kullanılması gerekmektedir. Bu nedenle de ütopya dünyasında ahlâkî, dini, hukuki ve diğer tüm alanlardaki eğitimler için ihtiyaca ve yere göre farklı yöntem ve metotlar kullanılmıştır. Ütopyalarda en çok karşılaşılan yöntemlerin başında gezi/gözlem, deney, araştırma/inceleme, taklit ve ödül/ceza gelmektedir. Yine iş birlikli öğrenme, tecrübe paylaşımı, oyun temelli eğitim, beden eğitimi, çok dillilik, görsel zekâ kullanımı ve sınav gibi yöntemler de kullanılanlar arasındadır. Tüm bu yöntemler bireyin hem bedensel hem de zihinsel faaliyetlerini birlikte kullanabileceği yöntemlerdir. Bu sebeple de ütopya dünyasında aklın kullanılmadığı tek başına

⁶²⁰ el-Kehf 18/29.

⁶²¹ Mehmet Taşpınar, *Kuramdan Uygulamaya Öğretim İlke ve Yöntemleri*, 8 bs. (Ankara: Pegem Akademi, 2017), 241.

⁶²² Öztürk, *Ütopyalarda Eğitim Sorunsalının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi*, 214.

bedenle yapılan öğretim faaliyetleri bulunmadığı gibi salt bir ezber metodu da bulunmamaktadır. Yine ütopyalarda geçmiş zamanın bilinmesi ve herkese zaman zaman hatırlatılması yapılan iyiliklerin ve kötülüklerin örnek ve ibret alınması noktasında önemli bir yöntem olarak dikkat çekmektedir. Tüm bu yöntemler hem belirli mekânlar da hem de çok boyutlu mekânlarda gerçekleştirilebileceği için ütopyalarda doğa da en önemli öğretim mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine bu metotların kontrollü bir şekilde uygulanabilmesi için çok çeşitli eğitim mekânları oluşturulmuş hatta bazen ülkenin kurulum şekli de doğrudan eğitim mekânı olarak göre düzenlenmiştir.

Ütopyalar eğitim metotlarında ne kadar çeşitliyseler distopyalar da tam tersi oranda kısırlaştırılmıştır. Çok küçük yaşlarda başlanılan ve devlet kontrolünde gerçekleştirilen eğitime rağmen bireylerin zaman zaman isyana başvurması eğitim yaşının beşik yaşına çekilmesi düşüncesine sebep olmaktadır distopyalarda. Çok küçük yaşlarda okullarda gerçekleştirilen eğitim için kullanımı en yüksek metot ezber yöntemidir. Saatlerce sanal öğrencilerin karşısında oturarak eğitim gören öğrencilere ya bu dersler ezberletilmekte ya da sadece bedensel ve amaçsız faaliyetler yaptırılmaktadır. Bu sebeple de eğitim sadece okulla sınırlandırılmış, ütopyalardaki gibi ülkenin her yerine yayılmamıştır. *“Bir saat televizyon dersi, bir saat basketbol veya beyzbol ya da koşu, yine bir saat çevriyazılı tarih veya resim ve yine spor... ama biliyor musun, asla soru sormuyoruz, en azından çoğumuz sormuyor; yanıtları bing bing veriyorlar sadece, biz de dört saat daha film-öğretmenin karşısında oturuyoruz.”*⁶²³

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin ütöpik ve distöpik eserlerde işleniş noktasında çeşitli yöntem ve metotların kullanılması gibi Kur’ân’da benzer ve farklı metotların eğitimi kolaylaştırmak ve daha anlaşılır kılmak için kullanıldığı görülmektedir. Kur’ân’da kullanılan yöntemlerin en önemli ölçütü insan fitratına uygunluğudur. Çünkü ancak bu şekilde kullanım amaçlarını yerine getirip, öğretim faaliyetini gerçekleştirilmesine katkı sağlanabilmektedir. Kur’ân’da insanı eğitmek için kullanılan yöntemlerin en mühim özelliği de bir yanda bireyin zihinsel eğitimine katkı sağlarken aynı anda eğitimsel faaliyeti davranış boyutuna da dökebilmesidir. Kur’ân’da vurgulanan en önemli eğitim metodu akli kullanmaya teşviktir. Çünkü kullanılan diğer tüm

---

⁶²³ Bradbury, *Fahrenheit 451*, 50.

yöntemlerin anlaşılabilmesi ve inancın sağlanabilmesi için en gerekli kabiliyet akıl gücüdür. Ayrıca Kur'ân'da gözlem ve örnek alma, nasihat, soru-cevap, kıssalar ve onlardan çıkarılabilecek mesajlar, duyu organlarının kullanımı, analogi ve ödül/ceza yöntemlerinin kullanımı da söz konusudur. Metotların çeşitliliği eğitim mekânlarının çeşitliliğini de gerektirdiği için tüm dünya insanın eğitimine katkı sağlayacak bir şekilde düzenlenmiş ve Kur'ân'da pek çok âyette insanın dikkati bu noktaya çekilmiştir. Bu sebeple de eğitim faaliyeti tek bir mekân ile sınırlandırılmamakta, insanın çabası ile hemen her yerde ve zamanda eğitimin niteliği ve niceliğinin artırılabilceği aktarılmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmamızda insanı en iyi şekilde tanıyan yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm vasıtasıyla oluşturduğu eğitim anlayışı ile ucu bucağı olmayan insan tahayyülünün oluşturduğu ideal/anti ideal toplum türlerindeki eğitim algısının benzerlik ve farklılık açısından incelemesini yapılmış ve olabildiğince çıkarımda bulunulmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm insanın hem bireysel hem de toplumsal yaşamına rehberlik etmekte ve insanı hidayete erdirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaca inanç, ibadet, ahlâk ve muamelat başta olmak üzere tüm alanlar dahil olmaktadır. Bu alanlardan bir diğeri olan eğitim noktasında da Kur'ân, insanlara ışık tutmakta ve yollarını aydınlatmakta ve yaşanan/abilecek sorunların çözümüne katkı sağlamaktadır. Eğitim alanında iyinin değil en iyinin hedeflenip gerçekleştirilmesi için en önemli kaynak Kur'ân'ın sunduklarıdır. Zira insan Kur'ân'ın öğrettiği Müslümanca bir kişiliğe büründüğünde en iyiye dair bakış açısı belirginleşmektedir. Bir Müslüman için en iyi Yüce Allah'ın âyetlerinde onu beklemektedir.

Ütopya, insanın hayal gücü ile yaşadığı dünyaya karşı bir eleştiri ve yaşama duyulan özlemin ifadesidir. Toplumda sıkıntılı durumlar söz konusu olduğunda en önemli ve toplumu rahatlatan çözüm önerileri sanatçılar/yazarlar ile ortaya konulmaktadır. Aslında bakıldığında ütopyik eserler yazarların bir savunma mekanizması hatta belki de yüceltme savunma mekanizması kabul edilebilirler. Çünkü sorunların çözümü noktasında yapılabilecek en yasal ve etkili yolu eserleri ile anlatarak oluşturmuşlardır.

Ütopya kavramının ortaya çıkışıyla birlikte ona dair yapılan eleştiriler de çok hızlı bir şekilde tarih sahnesinde yerini almıştır. Bu eleştirilerin en önemli ürünü yeni bir tür olarak ortaya çıkan distopyalardır ki tezimizin de diğeri bir konudur. Distopyalar ütopya karşıtı eleştirel kurgunun hayal dünyasındaki çehresi olmuştur. Bu nedenle de ütopya içerinde distopyalarını barındırırken distopyalar da içerinde ütopyalarını taşımaktadırlar.

Ütopya ve distopyaların başlangıcı ile ilgili henüz net bir tarih vermek mümkün olmasa bile fikri altyapılarında dinsel öğelerin bulunduğu görülmektedir ki özellikle cennet ve cehennem inancı en genel kabul içerisindedir. Üç büyük semavi dinden Yahudilikteki cennet ve cehennem telakkisi, kurtuluş ve kurtarıcı inancı, seçilmiş halk vurgusu ve vaat edilmiş topraklar mevzusu ütopya ve distopyaların bu dinle fikrîsel bağlantıları olarak sayılabilir. Yine semavi dinlerin ikincisi olan Hristiyanlıktaki cennet/cehennem

telakkisi ile yeryüzünde bir cennet fikri, tanrı gibi kusursuzlaşarak en ideali olma isteği, ilk günah doktrini ve yine kurtuluş/kurtarıcı inancı bu din ile ütopya ve distopyaların fikrîsel bağlantıları olarak kabul edilebilir. Semavi dinlerin sonuncusu olan İslam'da ise bu türlerin diğerlerinden daha farklı bir şekilde yazılması ile oluşan fikrîsel bağlantıların da değiştiği görülmüştür. İslam'da cennet ve cehennem inancı, halifelik ile başlayan süreç içerisinde özellikleri ve kabulleri değişen emirlik, imamet, mehdilik, Mesihlik ve müceddidlik anlayışları, hilafet anlayışının beraberinde getirdiği muhalefet görüşleri, faal akıl ve İslam ahlâkı gibi konular İslam ile ütopya ve distopyaların fikrîsel bağlantıları olarak kabul edilebilir. Zira yazılan eserlere bakıldığında içeriklerin genelde bu muhtevalar üzerinde toplandığı söylenebilir.

Kur'ân-ı Kerîm inzâl olmaya başladığında ona inanmak istemeyen müşrikler onun için "esâtîrü'l-evvelîn" betimlemesinde bulunmuşlardır. "*Onlara 'Rabbiniz ne indirdi?' denildiği zaman, 'Öncekilerin masalları' dediler.*"⁶²⁴ âyetinde de geçtiği üzere esâtîrü'l-evvelîn, "eskilerin efsaneleri, eskilerin masalları ve önceki milletlere ait rivayetler" şeklinde anlamlandırıldığı gibi "gerçeğe uygun olmayan sözler" şeklinde de çevrilmiştir.⁶²⁵ Ona inanmayan insanların iddialarının aksine Kur'ân, sözlerini gerçekleştirmiş, kendinden önce çeşitli dini ve sosyal telakkileri nedeniyle "Câhiliye" olarak adlandırılan toplumu büyük bir değişim ve dönüşüme sokarak onları bu sifattan arındırmıştır. Ütopya ve distopyaların da hedefledikleri toplumsal dönüşümün özünde böylesi bir farklılaşmanın gerçekleştirilmesi isteği bulunduğu kanaatindeyiz. Ancak Kur'ân'ın ortaya koyduğu gerçeklik ve mükemmellik anlayışları ütopya ve distopya eserleri ile ciddi farklar barındırmaktadır. Bu farklılıkların başında gelen "eğitim" konusu tezimizde Kur'ân merkezli ele alınırken alternatif dünya tasarıları olarak karşımıza çıkan ütopyaların ve distopyaların karşılaştırılmalı bir şekilde dahil edilmesinin ana amacı bir değer karşılaştırmasından ziyade en mükemmeli ve en mükemmel olduğu iddiasında bulunanları eğitim çerçevesinden inceleyebilmektir.

Araştırmamızda ele aldığımız Kur'ân-ı Kerîm'in eğitim anlayışının ütöpik ve distöpik eserlerdeki eğitim anlayışı ile karşılaştırılmasına baktığımızda topladığımız verilerin sonuçları şu şekilde açıklanabilir:

---

⁶²⁴ en-Nahl 16/24.

⁶²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şerafettin Gölcük, "Esâtîr" *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/ 359-360.

İlk karşılaştırma yaptığımız alan eserlerin ve Kur'ân'ın insana bakış açılarıdır. Zira eğitimin en önemli muhatabının doğrudan insan olması ve eğitim politikalarının insana göre belirlenmesi gibi pek çok unsur, doğrudan insan faktörü etrafında toplanmaktadır. İnsan ve toplum arasındaki uyumluluğun ve dengeselliğin daha sağlıklı bir şekilde oluşturularak sürdürülmesi için bilgi ve bilgi akışının önemli bir ilişkisi olduğu söylenebilmektedir. İnsan var olduğu andan itibaren yaratılış özelliğinin bir gereği olarak bilgi elde etmeye, nedenini sorgulamaya, kaynağını araştırmaya, bilgisini değiştirip anlamlandırmaya çalışmaktadır. Eğitim söz konusu olduğunda tüm bu süreçlerin faili olan insanın ve toplumun da araştırmaya dahil edilmesi gerekli görülmüştür. Kur'ân ve eserler bazında yapılan bu araştırmada insan unsuru önce yöneten ve yönetilen olarak ayırma tabi tutulmuş daha sonra ise yöneten kesim, yönetici ve yönetim politikası olarak; yönetilen ise birey ve toplum olarak dallara ayrılarak incelenmiştir. Zira araştırmada eğitimi şekillendirmek isteyenler ve eğitim ile şekillendirilmesi istenenler olarak iki farklı konum olduğu saptanmıştır.

Ütopik eserlerde yönetilen açısından insanın bireysellikten uzaklaştırıldığı daha toplumsal yönlerine dikkat çekildiği buna karşın distopyalarda ise bireyselliğin ütopyalara nazaran daha çok vurgulandığı özellikle de bir ana karakterin var olmasının da bu savı kanıtladığı görülmüştür. Ütopyalarda insan suya karışan tuz gibi resmedilmiştir yani topluma katkısı büyük ancak varlığı gözle görülememektedir. Distopyalarda ise suyun içine atılan bir taş gibidir yani oraya ait değil ve oradan alınmalıdır. Kur'ân'da ise insan bazen tuza, bazen taşa, bazen ise doğrudan suya ait özellikler taşıyabilmektedir. Bu insana verilen görevin bir gerekliliği gibidir. Bu sebeple de Kur'ân'da insanın bireysel ve toplumsal boyutlarının dengelendiği, iki yönün de önemsendiği görülmüştür. İnsana bireysel ve toplumsal yönde sorumluluklar verildiği ve insanın bunları yerine getirmek için saba sarf etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu sebeple de insanın insan olarak değerli olması açısından her iki türün de Kur'ân'dan farklı olduğu sonucuna varılmıştır.

İnsanın yönetici konumuna baktığımızda her iki türde de totaliterliğin söz konusu olduğu ancak distopyalarda boyutun çok daha zorbaca olduğu görülmüştür. Distopyalarda yönetimin bireyin tekeline verilmesi hatta yönetenin adeta tanrılaştırılması söz konusu olurken ütopyalarda yönetim daha demokratik bir çerçeveye oturtturulmaya çalışılmıştır ancak bu konuda çok da başarılı kabul

edilmemektedirler.⁶²⁶ Zira her iki türde de yönetilenin yönetimi eleştirmediği saptanmıştır. Burada farklı olan kısım ise ütopyalarda bireyler yönetimden son derece memnun oldukları için eleştiriye ihtiyaç duymazken, distopyalarda halkın eleştiri gibi bir hakkı bulunmamaktadır. Kur'ân'da kesin bir devlet yöneticisi ve yönetim şekli bulunmazken her iki profilin de ana hatlarının çizildiği görülmektedir. Bu profiller eserlerin aksine despotluğa veya zorbalığa ulaşmayan hatta aksine adaletin öncelendiği biçimdedir. Ayrıca her iki türde de insanın adaletten ziyade eşitlik ilkesiyle yönetildiği görülmektedir. Bu sebeple de Kur'ân'ın meseleye bakış açısının eserlerdekinden farklı olduğu tespit edilmiştir.

Kur'ân ve eserler bazında karşılaştırma yaptığımız ikinci alan aile yapıları ve eğitimde ailenin üstlendiği sorumluluk algısıdır. Toplumun temel yapı taşı ve milletlerin oluşum teminatı olarak görülen aile kurumu, yeni neslin oluşumu ve sürdürülmesi noktasında da özel bir önem taşımaktadır. Zira özellikle okul öncesi dönemde, doğan çocuğun ilk ortamı olması, okul dönemlerinde ise ortam etkisinin devam etmesi ailenin bireyin yaşamının ayrılmaz bir parçası olduğunu kanıtlamaktadır. Kişinin yetiştirilmesi, kendine, ailesine ve toplumuna faydalı bir birey olması için hayat boyu kapsayıcı birtakım hazırlıklar gerekli olmaktadır. Belirli metotlar ile gerçekleştirilmesi sağlanan bu hazırlıklar için, ilk adım aile içi eğitimidir. Bireyin yaşama hazırlık sürecinde ihtiyaç duyabileceği fiziki ve ruhani eğitimin başlangıcında aile kurumu yer almaktadır. Bu sebeple de denilebilir ki çocuğun eğitimi söz konusu olduğunda öncelikli sorumluluk ebeveyne aittir. Aile eğitime bu denli müdahil olabildiği için de hem Kur'ân'da hem de incelenen eserlerde önemle üzerinde durulan hassas bir konu olmuştur.

Ütopya ve distopyalarda aileye bakış açıları farklıdır. Ütopyalarda aile yapısı genellikle bulunurken distopyalarda ya aile yoktur ya da kavramın içi boşaltılmıştır. Kur'ân ise aileye son derece önem vermiştir öyle ki hem iyi hem de kötü aile örnekleri aktarılarak diğer insanlar için örneklerde bulunmuştur. Aile ile birlikte karşımıza çıkan ikinci kavram mahremiyettir. Ütopya ve distopyalarda bu konuda ciddi bir boşluk bulunmaktadır ki bunun en önemli nedeni ise sosyal kontrolün sağlanabilmesidir. Kur'ân'da ise mahremiyet üzerinde sıklıkla durulan bir konudur. Aile eğitimine bakıldığında ise Kur'ân'da bireyin ilk eğitim mekânı olarak aile kurumu söz konusuyken ütopya ve distopya dünyalarında eğitim devlet kontrolünde

---

⁶²⁶ Öztürk, *Ütopyalarda Eğitim Sorunsalının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi*, 194.

gerçekleştirilmekte ve aile bu konuda çocuktan ve onun eğitiminden mahrum bırakılmaktadır. Bu noktada ütopyalarda zaman zaman gençlerin ve yaşlıların bilinçli olarak bir araya getirilmesi anlayışı söz konusudur. Bu sebeple de ütopyik eserler aile eğitimi noktasında distopyalara nazaran Kur'ân ile küçük de olsa benzerlik göstermektedir denebilir.

Karşılaştırma yapılan bir diğer alan ise din olgusudur. Eğitim de tıpkı din gibi insanı çeşitli açılardan yönlendirmekte, insanın gelişimine ve değişimine katkı sağlamaktadır. Bu nedenle de dinden bağımsız bir eğitim nasıl bireyin gelişimini olumsuz etkilerse eğitimden bağımsız bir din de aynı sonucu doğuracaktır. Eğitim ve din arasındaki ilişkinin olması gerektiği şekli ile kurulduğunda insanın ve toplumun iyileşmesi çok daha kısa sürede ve daha fazla oranda gerçekleşebilecektir.

İncelenen ütopyalarda genel anlamda Hristiyanlık hakimdir. Ancak bununla birlikte genelde dinsel hoşgörü söz konusudur yani bir nevi insanlar din konusunda bağımsız bırakılmıştır denebilir. Buna karşın distopyalarda ise herhangi bir din söz konusu olamamaktadır zira din despotik liderin elinde olan ve onun Tanrı kabul edildiği bir yapı halini almaktadır. Bu sebeple de aslında distopyalarda din, ütopyalara nazaran daha silik bir yapıdadır. Kur'ân'da din hayatın her alanına müdahil bir kavram olarak aktarılmakta ve bu dinin de İslam olduğu bildirilmektedir. İnanç noktasında insan özgür bırakılmakta ancak yine insan tercihlerinin sorumlusu kabul edilmektedir. Bu nedenle de ütopyalardaki hoşgörü temasıyla Kur'ân'ın bir nevi benzerlik taşıdığı ancak distopyalardaki dini boyutun insan-tanrı anlayışı olmasıyla tamamen farklı olduğu söylenebilir.

Ahlâk karşılaştırmamızın bir diğer mevzusudur. İnsan yapmış olduğu her eylemde ahlâkî bir tutumu da sergilemiş olmaktadır. Eğitim ve ahlâk ilişkisi eğitimin hedefleri, değerleri ve süreçleri açısından ele alınmaktadır. Zira, bireyde istedik yönde davranış değişikliği meydana getirme olarak tanımlanan eğitim, insanı doğum öncesinden başlayarak ölümüne kadar etkilemeye ve çeşitli şekillere sokmaya çalışan bir süreçtir. Etik yani ahlâk ise bu süreç içerisinde, insanın “ne yapmalıyım, nasıl yapmalıyım?” sorularına vermeye çalıştığı yanıttır. Bu sebeple de eğitim ve ahlâk arasında zorunlu bir ilişki bulunmaktadır.⁶²⁷

---

⁶²⁷ İnanet Aydın, *Eğitim ve Öğretimde Etik*, 8 bs. (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2016), 45.

Ütopya dünyalarına bakıldığında meselenin teorik ve pratik açılardan birbirlerinden farklı olduğu görülmektedir. En ideali düşünülen toplumda ahlâk da üst düzey planlanmıştır ancak eserlerin geneline bakıldığında bazı ahlâkî problemler söz konusudur. Distopyalarda ise durum hem teoride hem de pratik de ahlâktan nereyse bağımsız bir şekilde kurgulanmıştır. Kur'ân'da ahlâk dinin ayrılmaz parçalarından sayılmış, insan yalnızca kendine değil rabbine, doğaya, tüm canlılara karşı da ahlâkî açıdan sorumlu tutulmuştur. Bu sebeple de Kur'ân'ın ahlâka verdiği önem ütopya teorisi ile çeşitli açılardan benzer olsa da pratiğe yansımada birbirinden farklı olabilmektedir.

Ütopya ve distopya eserlerinin en derin temalarından olan teknoloji ve doğa karşılaştırması bir diğer mevzu alanımızdır. Teknoloji ve doğa bugün birbirinden farklı olsa da aslında son derece benzerlik taşımaktadır. Doğanın anlaşılması için bir aracı olan teknoloji bugün bir amaç haline dönüşmektedir. Ancak insan ve eğitim için her iki alan da bir ihtiyaçtır. Bu ikili arasındaki ilişkinin düzenlenmesi için de eğitime ihtiyaç vardır.

Ütopyalarda bu iki alan birbiriyle barış içinde yaşamakta, teknoloji doğanın gizemini araştırmada, onun önemini anlamada bir aracı olmaktadır. Ancak distopyalarda ise bu iki alan birbirine düşmanca resmedilmiş, teknoloji iktidarın en önemli silahı olarak kullanılmakta ve doğayı arzulayanları hedef almaktadır. Kur'ân'da doğa ve teknoloji insanın kullanımına verilmiş ve insanın aldığı ahlâk ile bu iki nimeti değerlendirmesi istenmiştir. İki alan birbirinin zıttı ya da dengi olarak karşılaştırılmamış, aksine her ikisi de insanı tefekküre yönelten öğeler olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle de ütopya dünyasının bakış açısı distopyalara nazaran Kur'ân ile daha fazla benzerlik taşımaktadır denebilir.

Eğitimin birey ve toplum bazındaki seviye araştırmasının yapılabileceği en önemli veri sağlayıcısı olan üretim ve tüketim konusuna bakıldığında, ütopyalarda tüketim miktarının pek çok üstünde üretimin söz konusu olduğu distopyalarda ise üretim miktarının çok üstünde bir tüketim yaşamının mevzu bahis olduğu görülmektedir. Zira ütopyalarda üstün üretim gücü ile diğer medeniyetlere karşı bir üstünlük kurulurken distopyalarda ise tüketim çılgınlığı ile devlet halka karşı bir üstünlük kurmaktadır. Bu sebeple de üretim ve tüketim her iki türde de bir üstünlük vesilesidir kime karşı olduğu değişse bile. Buna rağmen Kur'ân'da üretim ve tüketim noktasında ayrıca kazanç ve

birikim noktasında da genelde bir itidal çağrısı bulunmaktadır. Bu sebeple de ne ütopyalardaki gibi aşırı bir üretim ne de distopyalardaki gibi aşırı bir tüketim önerilmemektedir.

Esas mevzu olan eğitim, eğitim felsefesi, eğitici ve eğitim yöntemleri başlıkları ile ayrıntılı şekilde karşılaştırılmıştır. Çünkü eğitimin anlaşılabilmesi için eğitim sürecinin bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Eğitimin esasında insanın olması, eğitim sisteminin oluşturulması ve sürdürülmesi için belirlenen amaçlar, bu amaçlara ulaştıracak yöntemler, yöntemlerle sunulacak içerikler, içerikleri insanlara ulaştıracak eğitimciler ve eğitimcilere verilecek dönüt düzeltmelerin hepsi eğitimin anlaşılması için konuşulması gereken bazı önemli hususlardır.

İlk olarak eserlerin eğitim felsefesine bakıldığında, her ne kadar ütopyalar mükemmel bir düzen için eğitimi önemli bir araç olarak gösterebilirler de eserlerin arka planında asıl hedeflenenin eğitimi önemli bir araç olarak göstermelerden daha ziyade vasıflı bir yurttaş yetiştirmek olduğu görülmektedir. Durum distopyalarda ise tam tersidir burada hedeflenen ise vasıfsız, yetersiz birey sayısını arttırmak ve böylelikle de düzeni değiştirme düşüncesi olanlardan kurtulmak temennisidir ki bu distopya ülkelerinin ana eğitim felsefesi halini almıştır. Kur'an'da eğitim ile hedeflenen ana gayenin özetle imanlı ve iyi bireyler yetiştirmek olduğu söylenebilir. Bu nedenle de Kur'an'ın eğitim anlayışı ne ütopyik eserlerle ne de distopyik eserlerle benzer değildir denebilir.

Eserlerdeki eğitimci rollerine bakıldığında ütopyalarda eğitim tamamen ve ayrıntılı bir şekilde devlet destekli olarak yürütülmektedir. Bu sebeple de toplum içinde farklı kademelerden bireylerin formal ve informal şekilde eğitimci rolleri bulunabilmektedir. Eğitimden sorumlu kişiler toplumda son derece saygın ve mevkice üst düzeydedirler ayrıca din adamları da toplumu özellikle ahlâkî yönden eğitmektedir. Yine toplumda yaşı büyük kimselerin bilinçli şekilde yaşça küçük bireylerle bir araya getirilmesi de toplumda eğitimci rolündeki birey sayısını arttırmaktadır. Distopyalarda ise eğitim daha çok “yorucu bir meşguliyet” görevi olduğu için ve amacı devlete bağlılığı arttırmak olduğundan çok da üzerinde durulan bir mesele olmamış genelde arka planda bırakılmıştır. Bu sebeple de ütopyalardaki gibi farklı kademelerden bireylerden ziyade tamamen teknolojinin üst düzey performans sergilediği bir yapıya bürünmüştür. Zira distopyalarda öğretmenler insan değil teknolojik aletlerdir. Kur'an'da ise eğitim en öncelikli meselelerden biri olduğu için toplumu eğiten ve olumlu yönde değişim

sağlaması istenen kişiler ayrıntılı şekilde anlatılmıştır. Başta peygamberler olmak üzere sâlih kimseler, Kur'ân'ın kendisi, aile fertleri ve doğa öğrenmek isteyen insan için birer öğretici olarak sunulmuştur. Eğitimci çeşitliliği ve eğitimcilerin toplumdaki konumlarına bakılması açısından ütopyaların Kur'ân ile benzer ancak distopyalar ile bu açılardan farklı olduğu söylenebilir.

Eğitim yöntemleri mevzu bahis olduğunda ütopyaların genel amaç olarak yaşam boyu eğitim felsefesini hayata geçirmeyi hedeflediği görülmektedir. Bu nedenle de çeşitli yaşlarda çok çeşitli yöntemler kullanılarak eğitim kalıcı hale getirilmektedir. Gezi/gözlem, deney, araştırma/inceleme, oyun ve bedensel eğitim, çok dillilik ve ödül/ceza gibi pek çok yöntemin kullanıldığı vurgulanmaktadır. Distopyalarda ise ütopyalar ile benzer tek anlayış eğitim yaşının olabildiğince erkene çekilmesi anlayışıdır. Bunun dışında eğitim metotlarına bakıldığında distopyalarda en sık kullanılan yöntem ezberciliktir denebilir. Kur'ân'da eğitimin niteliğinin artırılması ve kalıcılığın kolaylaştırılması için yöntem seçimi son derece önemsenmiştir. Özellikle seçilen yöntemlerin insana uygunluğu en önemli ölçütlerden olmuştur. Kur'ân'da kullanılan yöntemlerin başında akli kullanmaya teşvik, gözlem, soru/cevap, analogi, kıssalar ile örneklik, ödül/ceza gibi metotlar gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında eğitim felsefesine uygun çok çeşitli metot kullanımı ütopyalar ve Kur'ân arasında kısmi benzerliğin bulunduğu distopyaların ise az çeşitliliğinin farklılaşmaya neden olduğu söylenebilir. Ancak şu da belirtmeli ki Kur'ân'da ezbercilik metodu da kullanılmaktadır ancak yönetime bakış açısı ve amacı farklıdır. Zira ezber bilgiler geliştirilerek yaratıcı düşünce desteklenmekte ve böylece sahip olunan bilginin tecrübeye dönüştürülmesi sağlanmaktadır. Ancak distopyalarda ezber bilgiler hiçbir değişim ve dönüşüme uğramadan tozlanmaya mahkûm edilmektedir.

“Yaşanacak toplumu tüm kurum ve kuruluşlarıyla yeni baştan düzenleme ve değiştirmeye (olumlu veya olumsuz) dair yapılan düşsel yaşam mekânları” olarak tanımlanabilen ütopya ve distopyalar en mükemmeli ortaya koymayı hedefleyen çalışmalardır. Bu nedenle de eğitim mevzubahis olduğunda da insana en mükemmeli sunmaları beklentisi taşınsa da görüldüğü üzere pratikte bu pek de sunulamamıştır. Bunun en önemli gerekçesinin dinden büyük oranda arınık bir eğitim politikasının benimsenmiş olduğu kanaatindeyiz. Bu nedenle de dinden (İslam dininden) bağımsız bir eğitim anlayışının yeteriz ve kabul edilemez olduğunu savunmaktayız.

Netice itibarıyla toplumlarındaki sorunları dile getirmeyi ve bir çözüm üretmeyi hedefleyen bu eserler ile yazarları belirli esaslar ortaya koymuşlardır. Ancak “mükemmellik” kurgusu çizildiği düşünölen bu türler pek çok açıdan eleştirilmiş ve eksikleri bulunmuştur. Bu açıdan bakıldığında mükemmelliğe ulaşımın eserler nezdinde henüz mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Öte yandan Kur’ân-ı Kerîm, ideal toplum ile alakalı tüm verileri vermiştir ve kanaatimizce bu verilere uyulması noktasında bu mükemmelliğe erişileceği düşünölmektedir. Ancak elbette ki seçim insana aittir çünkü zorlama Kur’ân’ın kabul etmediği bir yöntemdir.

Kur’ân-ı Kerîm onu okuyan, dinleyen ve ona inanan kimseler için bir ibadet olduğu gibi yol gösterici bir kılavuzdur da. Aynı şekilde ütopyalar ve distopyalar da okuyucuları için yol gösterici metinler olabilmektedirler. Çünkü hem Kur’ân-ı Kerîm’in kendisi hem de ütopya ve distopya eserleri, insan için bu yolu takip edebilirsiniz sunduğu gibi bu yolu takip etmeyinizi de sunmaktadır. Sunulan yollar ve takip kararı bireylere ait olduğu için en önemli husus elbette ki Kur’ân’ın ve eserlerin bizzat okuyucu ile karşı karşıya kalması gerektiğidir. Çalışmamızda bu türlere ait eserler okunarak eğitim algıları Kur’ân ile karşılaştırılmış ve belli çıkarımlarda bulunulmuştur. Bunu yaparken de tüm eserler değil belirli sayıda eserler incelenerek çıkarımlar yapılmıştır ve bu çıkarımlar eser bazlı değerlendirilmelidir.

Araştırmamızın sonuçlarına gelindiğinde konuyla ilgili şu öneriler sunulabilir:

- Yapılan çalışma ile bir kez daha ortaya konulmuştur ki eğitim gibi önemli bir konu başta olmak üzere her alanda insanlık için yol gösterici ana kaynak Kur’ân-ı Kerîm’dir. O, insanda çeşitli değişimler ve dönüşümler gerçekleştirmiştir. Onunla muhatap olunan toplumları hemen her alanda yeniden düzenlemiş ve toplumlara yeni bir düzen kurdurmuştur. Bu nedenle de ilk önerimiz çalışma alanı olarak seçilen alanlarda Kur’ân’ın meseleye bakış açısının da kaynak olarak değerlendirilmesidir.
- Çalışma neticesinde görölmüştür ki ütopya ve distopyalar her ne kadar mükemmeli sunma hedefi taşısalar da eleştirilecek pek çok yönleri bulunmuştur. Ancak buna rağmen yaşanan dünyanın hem fikirsel hem de somut düzen açısından yeni yaklaşımlara açık olduğu ve değişimlerin sıklığının arttığı görölmektedir. Bu sebeple de toplu bir değişim/dönüşüm

tasarıları ortaya koyan ütöpik ve distöpik eserlerin okuyucular tarafından okunarak bakış açıları elde edilmesi bir diğer öneri noktamızı oluşturmaktadır.

- Eğitim her daim insanın uğraş alanlarından biri olmuştur. Günümüzde verilen eğitimlerin en önemli belirleyicileri devlet politikaları ve buna karar veren kişiler olmaktadır. Uygulanan politikalar gereği eğitim alan bireylerin sayısı hızla artmakta, eğitim süreleri uzamakta ve eğitim görme yaşı giderek küçültölmektedir. Ancak tüm bunlara rağmen eğitimin ana hedefi olan “iyi bir insan yetiştirme” politikası pek de gerçekleştirilmemektedir. Bu nedenle de başta eğitimciler olmak üzere toplumun her kesimi eğitim politikalarını gözden geçirmeye ve daha iyi bir eğitim felsefesi ortaya koymaya gayret gösterebilir.
- Yapılan çalışmada da göröldüğü üzere eğitim, tek bir alanla sınırlı kalamadığı için toplumdaki diğer alanların da eğitimle ilişkilerine dair ve özellikle de eğitimin pratik yönüne yönelik çalışmalar arttırılabilir.
- Eğitimin daha etkili olması ve veriminin arttırılması için ana temeller belirlenerek sağlam yapılar kurulabilir. Bu yöndeki çalışmaların arttırılması önem taşımaktadır.
- Yapılan çalışmada eğitim için en önemli alanlardan birinin de toplumdaki eğitimci kişilerle alakalı olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple de ölkelerin, milletlerin, devletlerin eğitimci yetiştirme politikaları ve eğitimci olarak vasıflandırma kriterleri son derece önemlidir. Bu hususta gereken hassasiyetin gerçekleştirilmesi eğitimin iyileştirilmesi için önerilmektedir.
- Yapılan çalışmada teknoloji ve doğanın eğitim açısından ne kadar değerli olduğu bir kez daha ortaya konulmuştur. Teknoloji ve doğanın doğru kullanımı noktasında tüm insanlığı yönlendirici çalışmaların arttırılması önerilmektedir.
- Kur’ân’ın eğitim anlayışını incelemeye yönelik farklı ve çok çeşitli araştırmaların yapılması alana dair çok boyutlu bir iç görü oluşturulmasına imkân sunacağından dolayı tavsiye edilmektedir.
- Yaptığımız çalışmada Kur’ân ve çeşitli eserler eğitim açısından incelenirken eğitimin dahil olduğu diğer alanlara da kısaca değinilmeye gayret gösterilmiştir ancak bu gayret gerekli ihtiyacı karşılama düzeyinde kalmıştır. Bu nedenle de Kur’ân ve ütöpik/distöpik eserler farklı açılardan da karşılaştırılabilir. Araştırmacılar için bu yönlerde de çalışma konuları seçmeleri önerilmektedir.

- Yapılan araştırmalar neticesinde özellikle İslam ve ütopya ilişkisine dair araştırmaların sayıca az olması nedeniyle bu alanda da çalışmaların arttırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adalıoğlu, Hasan Hüseyin. “Siyâsetnâme”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/304-306.
- Ağkaya, Onur. “Ütopya ve Distopya: Siyasetin Edebiyat Üzerindeki Etkisi”, *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. C.14, S. 4 (2016): 23-48.
- Ahatlı, Erdinç. *Peygamberlik, Hz. Muhammed’in Peygamberliği*, Ankara: DİB Yayınları, 2007.
- Akçay, A. Said. “Doğu’nun Ütopyası: Bireyin Ütopyası”. *Parşömen*. C. 2, S. 3 (2001): 39-51.
- Akdemir, Müslim. *Düş’ün Felsefesi Ütopyalar*, 1 bs. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2016.
- Akyüz, Eyyüp. “Ivan Illich’in Okulsuz Toplum Modelinde Bir İktidar Aracı Olarak Okul” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Albayrak, Kamil Ruhi. “Kur’an-ı Kerim’de Peygamberlerce Tebliğ Edilen Temel Dini Esaslar” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Alder, Harry. *NLP El Kitabı*. çev. Banu Irmak. İstanbul: Kariyer Yayınları, 2005.
- Al-Rawashdeh, Ziyad. “Kur’ân’da İlim Kavramı” Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Aras, Hümeýra. “Kur’an Işığında Ailenin İnşası ve Eđitimi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep İslam Bilim Ve Teknoloji Üniversitesi Lisansüstü Eđitim Enstitüsü, 2023.
- Arı, Muhammed Bilal. “Eğitim Felsefesinde Eğitimin Amacı Ve Öğretmenin Rolü: Freire Çerçevesinde Özgürlüğün Praksisi ve Bankacı Eğitim Modelinin Kritisđi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.
- Arslan, Ahmet. *Felsefeye Giriş*, İstanbul: BB101 Yayınları, 2018.

- Atasoy, İrem. “Ütopyanın Sonu: Hindistancevizi İmparatorluğu-Christian Kracht’ın Imperium Romanında Ütopyaçı Dürtüler”, *İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 2, S. 34 (2015): 73-84.
- Avcı, Casim. “Hilâfet”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/539.
- Aydemir, Abdullah. *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, Ankara, TDV Yayınları, 1996.
- Aydın, Hayati. *Kuran’da İnsan Psikolojisi*, İstanbul: Fecr Yayınları, 2016.
- Aydın, İnyet. *Eğitim ve Öğretimde Etik*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2016.
- Bacon, Francis. *Yeni Atlantis*. çev. Çiğdem Dürüşken. İstanbul: Alfa Yayınları, 2021.
- Bakan, Hacer. “Lokmân Sûresindeki Ahlâkî İlkelerin Eğitim Psikolojisi Açısından Tahlili” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022.
- Başaran, Tuna. “Soğuk Savaş Sonrası Bilim Kurgu Sinemasında Distopik Sistemler ve Kontrol Mekanizmaları” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Baydilek, Merve. “İslam Eğitim Felsefesi ve Gazali’nin Eğitim Anlayışı” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2023.
- Bayraklı, Bayraktar. *İslâm’da Eğitim*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 1989.
- . *İslam’da Eğitim: Batı Eğitim Sistemleriyle Mukayeseli*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1983.
- Bayraktar, Faruk. *İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1987.
- Bezel, Nail. “Ütopyalarda ve Karşı Ütopyalarda Aklın ve İnsanın Durumu ve Kapsamı”. *Varlık Dergisi*. C.1026, S.3 (1993): 17-25.
- . *Yeryüzü Cennetleri Kurmak: Ütopyalar*, 1 bs. İstanbul: Say Yayınları, 1984.
- . *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu: Ters Ütopyalar*, 1 bs. İstanbul: Say Yayınları, 1984.
- Birişik, Abdulhamit. “Kur’ân”. *DİA*. (Ankara: TDV yayınları, 2002), 26/ 383.

- Boye, Karin. *Kallokain*. çev. Sevda Deniz Karali. İstanbul: İthaki Yayınları, 2020.
- Bozkuş, Emre. “Distopyanın Tarihi: Edebiyatta Distopya”.
<https://www.bilimkurgukulubu.com/edebiyat/edebiyat-uzerine/distopyanın-tarihi-edebiyatta-distopya/> [27.11.2023].
- Bradbury, Ray. *Fahrenheit 451*. çev. Dost Körpe. İstanbul: İthaki Yayınları, 2018.
- Cambridge Dictionary, “Dystopia”,
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/dystopia?q=Dystopia>
[26.11.2023].
- Campanella. *Güneş Ülkesi*. çev. Çiğdem Dürüşken. İstanbul: Alfa Yayınları, 2022.
- Canatan, Kadir. *Din ve Laiklik*, 1 bs. İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.
- . *Eğitim Felsefesi*, 1 bs. İstanbul: Beyan Yayınları, 2018.
- . *Eleştiri ve Ütopya*, 1 bs. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2022.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Cioran, Emil Michel. *Tarih ve Ütopya*. çev. Haldun Bayrı. İstanbul: Metis Yayıncılık, 2013.
- Claeys, Gregory. *Cambridge Edebiyat Araştırmaları Ütopya Edebiyatı*. çev. Zeynep Demirsü. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Çağıl, Necdet. *Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes*, Ankara: Araştırma Yayınları, 2005.
- Çağrı, Mustafa. “Ahlâk”. *DİA*. (İstanbul: TDV yayınları, 1989), 2/2.
- . “Hayır”. *DİA*. (İstanbul: TDV yayınları, 1998), 17/43-46.
- . “Nasihat”. *DİA*. (İstanbul: TDV yayınları, 2006), 32/408.
- . “Şer”. *DİA*. (İstanbul: TDV yayınları, 2010), 38/ 542-544.
- Çakır, Enes. “Platon ve Fârâbî’de Eğitim” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Çetinkaya, Bayram Ali. *Felsefe Tarihi*, 1 bs. İstanbul: Nobel Yayınları, 2017.
- Değirmenci, Fırat. “Huxley, Zamyatin ve Orwell: Ağ Toplumu Olarak Karşı Ütopyalar”
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

- Dodurgalı, Abdurrahman. *İbni Sinâ Felsefesinde Eğitim*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1995.
- Ekren, Koray. “Postmodern Hakikat Eleştirisi Bağlamında Ütopya ve Distopya Arasındaki Döngüsel İlişki” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.
- El-Cürcânî, Seyyid Şerîf. *et-Ta’Rîfât*. çev. Arif Erkan. İstanbul: Bahar Yayınları, 1997.
- El-İsfahânî, Râgîb. *Müfredat*. çev. Abdulkaki Güneş-Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.
- En’Nedvî, Ebu’l Hasen. *Kur’an ve Sünnette İtikad, İbadet ve Güzel Ahlak*. çev. Mehmet Ali Seraceddin İstanbul: Risale yayınları, 2017.
- Ergün, Cemal. “Kur’an’ın Cennet Cehennem Anlayışının Diğer Dinlerle Karşılaştırılması” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Ergün, Mustafa ve Ahmet Çoban. *Eğitim Felsefesi*, Ankara: Pegem Akademi, 2019.
- Estin, Colette ve Héléne Laporte. *Yunan ve Roma Mitolojisi*. çev. Musa Eran. Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 2002.
- Fromm, Eric. *Umut Devrimi*. çev. Şemsa Yeğîn. İstanbul: Payel Yayınları, 1990.
- Göktürk, Akşit. *Ada - İngiliz Yazınında Ada Kavramı*, 2 bs. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1997.
- Gölcük, Şerafettin. “Esâtîr”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/ 359-360.
- Görmez, Mehmet. “Tergîb ve Terhîb”. *DİA*. (İstanbul: TDV yayınları, 2011), 40/508-509.
- Gözütok, Şakir. *İslam Medeniyetinde Eğitim Felsefesi*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*, 2. Cilt, çev. Salih Tuğ. İrfan Yayıncılık: İstanbul, 1993. 872-874.
- Harman, Ömer Faruk. “Cehennem”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/225.
- Havva, Said. *İslam’da Allah İnancı*. çev. Ramazan Nazlı. İstanbul: Hilal Yayınları, 1980.
- Hazır, Mesut ve Talha Dereci. “Modernfikten Postmodernfiğe Bir Ütopya-Distopya Dikotomisi içinde Toplum”. *Doğu Batı Dergisi*. C.1 S. 30 (2017): 98-99.

- İrkin, Sonnur. “Ütopya ve Distopyalarda İnsan Özgürlüğü Sorunu: Devlet ve Cesur Yeni Dünya Örneği” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.
- Jameson, Fredric. *Ütopya Denen Arzu*, çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Metis Yayınları, 2009.
- Karaarslan, Mustafa Asım. “Kur’ân-ı Kerim’in İlme Verdiği Değer” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Karaman, Fikret. vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Kavas, Ferhat. “Çağdaş Sanatta Ütopya ve Distopya” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Kaya, Mahmut. “el-Medînetü’l-Fâzıla”. *DİA*. (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/319.
- Kazıcı, Ziya ve Halis Ayhan. “Tâlim ve Terbiye”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/515.
- Keskinkılıç, Kadir (ed.). *Eğitime Giriş*. 11 bs. Ankara: Pegem Akademi, 2018.
- Keyifli, Şükrü. “Eğitim ve Din Eğitimi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C.13, S.2 (2013): 103-126.
- Kır, Yunus Emre. “Klasik ve Çağdaş Ütopyalarda Din ve Toplum” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Kitabı Mukaddes*, İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1. Basım, 1988.
- Koçak, Dilek Özhan. “Bir Toplum Eleştirisi Olarak Bilimkurgu Edebiyatında Karşı-Ütopyalar: Biz, Cesur Yeni Dünya, Bindokuzyüzseksendört” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Köylü, Mustafa ve Ahmet Koç (ed.). *Klasik İslam Eğitimcileri*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.
- Kul, Ayşe. “Ütopya ve Distopyalarda Devlet Tahayyülü” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Kumar, Krishan. *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*. çev. Ali Galip. İstanbul: Kalkhedon Yayınları, 2006.

----- . *Ütopyacılık*. çev. Ali Somel. Ankara: İmge Yayıncılık, 2005.

Kur'ân-ı Kerîm Meâli, Trc. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 15. Basım, 2008.

Kutluer, İlhan. "İlim". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/109.

Kutluer, İlhan. ve Hasan Katipoğlu. "Hay b. Yakzân". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/551-554.

Küçük, Abdurrahman. "Arz-ı Mev'ûd". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/443.

Küçük, Fırat. "Ütopya Kavramı Bağlamında Tek Tanrılı Dinlerde Cennet Söylencesi ve Kadın" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Küçükcoşkun, Yasemin. "1980-2005 Dönemi Türk Edebiyatında Ütopik Romanlar ve Ütopyanın Kurgusu" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Mevdudi, Ebu'l-A'lâ. *Kur'an'a Göre Dört Terim*. çev. Osman Cilacı ve İsmail Kaya. İstanbul: Beyan Yayınları, 1989.

More, Thomas. *Ütopya*. çev. Çiğdem Dürüşken. İstanbul: Alfa Yayınları, 2016.

Nozick, Robert. *Anarşi, Devlet ve Ütopya*. çev. Alişan Oktay. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

Oruç, Cemil. "İmam-ı Gazali'nin Eğitim Anlayışı" Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Oxford Learner's Dictionaries,
"Dystopia", <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/dystopia?q=dystopia> [26.11.2023].

Öcal, Mustafa. *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.

Özbek, Abdullah. *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*. Konya: Selam Yayınları, 1988.

Özdemir, Çilemcan. "İbn Rüşd'ün Eğitim Felsefesi" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.

- Özkan, Murat Sultan. “Thomas More, Francis Bacon ve Tommaso Campanella'nın Ütopyalarında Bilim ve Eğitim Felsefesi”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 21 S. 2 (2017): 609-624.
- Öztürk, Faruk. “Ütopyalarda Eğitim Sorunsalının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi” Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Paçacı, Mehmet. *Kur'an'a Giriş*, İstanbul TDV Yayınları, 2006.
- Platon. *Devlet*. çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- Ross, David. *Aristoteles*. çev. Ahmet Arslan. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2002.
- Sarcey, M. Riot, vd. *Ütopyalar Sözlüğü*. çev. Turhan Ilgaz. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2003.
- Saylık, Şakir. “Ayetler Işığında Cennet ve Cehennem Yiyecek ve İçecekleri” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Sever, İbrahim Halil. “Kur'an ve İnsan Davranışları İlişkisi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Soysal, Zehra Azade. “Kurgu ile Gerçek Arasında Totaliter Bir Dünya: Fahrenheit 451” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Söylemez, İlknur. “İbn Tufeyl'in Hay B. Yakzan Ve Daniel Defoe'nun Robinson Crusoe Adlı Eserlerinin Tarihsel Fenomenolojik Açısından İncelenmesi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Şahin, M. Süreyya. “Cennet”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/374.
- Şan, Zuhâl. “Ütopyalarda Devlet Tasarımı: Platon, More, Campanella” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Şengül, İdris. “Kıssa”. *DİA*. (Ankara: TDV yayınları, 1989), 25/499.
- Şeriati, Ali. *İnsan*. çev. Şamil Öcal. Ankara: Fecr Yayınları, 1997.
- Taşpınar, Mehmet. *Kuramdan Uygulamaya Öğretim İlke ve Yöntemleri*, 8 bs. Ankara: Pegem Akademi, 2017.
- Timuçin, Afşar. *Felsefe Sözlüğü*, 5 bs. İstanbul: Bulut, 2004.

- Tokur, Behlül. “Kur’an’da Soru Kalıpları ve Metaforlar”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 36 (2011): 105-118.
- Topaloğlu, Bekir. “Cehennem”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/227.
- , “Cennet”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/377.
- , “Rab”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/372.
- Turhan, Abdullah. “Kur’an’da Yönetim Kavram Ve İlkeleri” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, “Metot” <https://sozluk.gov.tr/> [03.01.2024].
- , Türkçe Sözlük, “Ütopya” <https://sozluk.gov.tr/> [12.11.2023].
- Türkyılmaz, Behiye. “Türk ve Amerikan Romanlarında Distopik Dünya Algısı” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.
- Ulaş, Sarp Erk. *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2002.
- Urgan, Mina. *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, 1 bs. İstanbul: Adam, 1984.
- Usta, Sadık. “Ütopyaların Kısa Tarihi ve Türk Ütopyaları”. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*. C.11, S.23 (2017): 1-22.
- Vexliard, Alexandre. “Ütopya’nın Psikolojisi”. *D.T.C.F. Felsefe Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. C.5 (1967): 63-116.
- Vural, Engin. “Ütopya Ve Distopyalarda Sosyal Kontrol” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Waardenburg, Jacques. “Mesîh”. *DİA*. (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/307.
- Yalın, Veysel. “Kur’an-ı Kerim’de İnsanın Özellikleri ve Eğitim Yoluyla Şekillendirilmesi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Peygamber”. *DİA*. (İstanbul: TDV yayınları, 2007), 34/ 257-262.

Yavuzaslan, Hacer. “Distopyaların Değerlerin Aktarımı Açısından İncelenmesi”
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim
Enstitüsü, 2022.

Yiğit, İsmail. *Peygamberler Tarihi*, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2004.

Zamyatin, Yevgeni. *Biz*. çev. Fatma Arıkan-Serdar Arıkan. İstanbul: İthaki Yayınları, 2019.

Zeller, Eduard. *GreK Felsefe Tarihi*. çev. Ahmet Aydoğan. İstanbul: Say Yayınları, 2008.

ÖZGEÇMİŞ

Meryem GÜNDOĞDU

A. EĞİTİM

Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi (%30 Arapça), 2020.

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ Tezli Yüksek Lisans Programı, 2024.

